Konjunkturläget
Mars 2010

KONJUNKTURINSTITUTET, KUNGSGATAN 12–14, BOX 3116, SE-103 62 STOCKHOLM
TEL: 08-453 59 00, FAX: 08-453 59 80
E-POST: KI@KONJ.SE, HEMSIDA: WWW.KONJ.SE
ISSN 0023-3463, ISBN 978-91-86315-10-8

KONJUNKTURINSTITUTET gör analyser och prognoser över den svenska och den internationella ekonomin samt bedriver forskning i anslutning till detta. Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet och finansieras till största delen med statsanslag. I likhet med andra myndigheter har Konjunkturinstitutet en självständig ställning och svarar själv för bedömningar som redovisas.

Konjunkturläget innehåller analyser och prognoser över svensk och internationell ekonomi. **The Swedish Economy** sammanfattar rapporten på engelska. **Analysunderlag** består av ett omfattande sifferunderlag i tabellform och publiceras i anslutning till Konjunkturläget. Analysunderlag går att beställa som tryckt rapport. Den går också att ladda ner från Konjunkturinstitutets hemsida. Se www.konj.se/konjunkturlaget.

Det finns också statistik i form av utfalls- och prognosdata över den svenska och internationella ekonomins utveckling. Se www.konj.se/statistik.

En ordlista över olika ekonomiska begrepp finns på Konjunkturinstitutets hemsida, www.konj.se/ordlista. Ordlistan förklarar facktermer och definierar hur Konjunkturinstitutet använder olika begrepp.

Förord

I Konjunkturläget mars 2010 presenteras en prognos för den ekonomiska utvecklingen 2009–2011 i Sverige och i omvärlden.

Fördjupningen *Utvecklingen fram till 2020* redovisar den ekonomiska utvecklingen i ett medellångt perspektiv. I ett särskilt avsnitt jämförs den nya prognosen med de bedömningar som presenterades i december 2009. Vidare presenteras en utvärdering av Konjunkturinstitutets prognoser för 2009.

Arbetet med Konjunkturläget har letts av prognoschef Kerstin Hallsten. Beräkningarna avslutades den 23 mars 2009.

Mats Dillén
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning 7

Internationell konjunkturutveckling 19
- Den globala konjunkturen 19
- Kina 24
- Japan 25
- USA 26
- Euroområdet 28
- Övriga Europa 31

Finansmarknader och penningpolitik 41
- Utvecklingen på de finansiella marknaderna 41
- Växelkurser 43
- Penningpolitik och räntor 44

BNP och efterfrågan 51
- Hushållens konsumtionsutgifter 54
- Offentliga konsumtionsutgifter 57
- Fasta bruttoinvesteringar 58
- Lager 62
- Export 64
- Import 66
- Export- och importpriser 68
- Bytesbalans, finansiellt sparande och BNI 69

Produktion och arbetsmarknad 77
- Produktion, produktivitet och arbetade timmar 78
- Arbetsmarknaden 83
- Resursutnyttjande 86

Löner, vinster och priser 95
- Löner och arbetskostnader 95
- Produktionskostnader, priser och vinster 101
- Inflation 106

Offentliga finanser och finanspolitik 111
- Läget i de offentliga finanserna 2009–2011 111
- Offentliga sektorns inkomster 115
- Offentliga sektorns utgifter 117
- Finanspolitikens inriktning 121
- Budgetpolitiska mål 122

Prognosrevideringar 2010–2011 127
- Den internationella utvecklingen 127
- Utvecklingen i Sverige 128

Utvärdering av prognoserna för 2009 131
- Konjunkturinstitutets prognoser för 2009 131
- Jämförelse med andra prognosmakare 134

FÖRDJUPNING

Utvecklingen fram till 2020 13

Den ekonomiska politiken i USA på 1930-talet och nu 33

Effekter av ytterligare finanspolitisk konsolidering i euroområdet 37

Konjunkturinstitutets reporäntebedömning 49

Hushållens konsumtion bromsade BNP-fallet 2009 71

Bilden av BNP-utvecklingen under 2009 – en historia att skriva om 73

Finanskrisens långvariga effekter på arbetsmarknaden 89

Sammanfattning

Sverige tillhör de länder som har drabbats hårdast av krisen med ett fall i BNP på nästan 5 procent förra året. Sverige befinner sig därför i en djup lågkonjunktur. Sysselsättningen har dock ökat de senaste månaderna och mycket tyder på att också produktionen har börjat öka. I år och under de kommande åren fortsätter svensk ekonomi att återhämta sig som en följd av den förbättrade konjunkturen i omvärlden och en expansiv ekonomisk politik. Det kommer dock att finnas mycket lediga resurser i ekonomin och arbetslösheten blir drygt 9 procent både i år och nästa år. Det dröjer till 2014 innan ekonomin åter är i konjunkturell balans. Inflationen blir låg under 2011 och stiger därefter gradvis.

SVAG KONJUNKTUR I OECD-LÄNDERNA 2010 OCH 2011

I spåren av finanskrisen drabbades framför allt OECD-länderna av en snabb nedgång i konjunkturen. I tillväxtekonomierna dämpades BNP-tillväxten också (se diagram 1). Men detta medförde snarast att tidigare överhettningstendenser mildrades. Under andra halvan av 2009 började produktionen att öka i OECD-området. Vändningen var i första hand ett resultat av en kraftigt expansiv ekonomisk politik. Men en stark export till Asien har också varit en drivkraft.

Under 2010 och 2011 fortsätter konjunkturen att förstärkas. Men BNP-tillväxten i OECD-området blir endast 2,2 procent i år och 2,6 procent 2011, vilket är svagt jämfört med i tidigare konjunkturuppgångar. Att tillväxten inte blir högre är kopplat till några av de problem som var grunden till den finansiella krisen, som till exempel att vissa tillgångar var för högt värderade och föll kraftigt i värde. Skuldsättningen blev därmed för hög. Tillväxten hålls därför tillbaka av att hushållen i framför allt USA ökar sitt sparande för att återställa sina balansräkningar. Kredittillväxten i USA och Europa hålls också i viss utsträckning tillbaka av att finansinstituten behöver höja sin kapitaliseringsgrad. Samtidigt begränsas finanspolitiken framöver av att de offentliga finanserna har försämrats kraftigt under krisen. Finanspolitiken i OECD-området läggs därför om i en åtstramande inriktning under 2011.

Inflationen har i många länder fallit tillbaka något under det senaste året (se diagram 2). Kärninflationen i OECD-området uppgick under 2009 till 1,7 procent. Ett fortsatt lågt resursutnyttjande i OECD-länderna i år och nästa år bidrar till att priserna ökar långsamt.

Ett lågt resursutnyttjande och ett måttligt inflationstryck har lett till att styrräntan i många länder är låg. I USA och euroområdet börjar räntorna höjas först i slutet av 2010 eller under första halvåret 2011. I tillväxtekonomierna, där konjunkturläget är mycket starkare, stramas penningpolitiken åt betydligt snabbare för att undvika en överhettning och en alltför hög inflation.

Diagram 1 BNP i världen och OECD
Årlig procentuell förändring

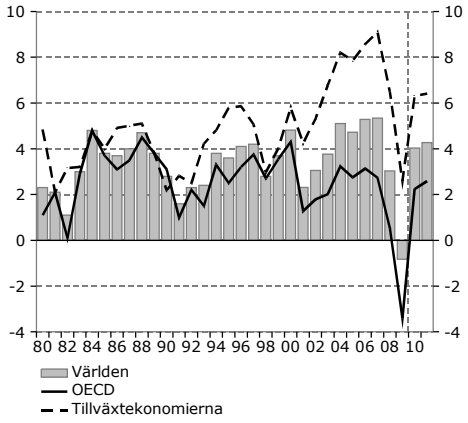

Källor: OECD, IMF och Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 Inflation i OECD-området
Procent, månadsvärden

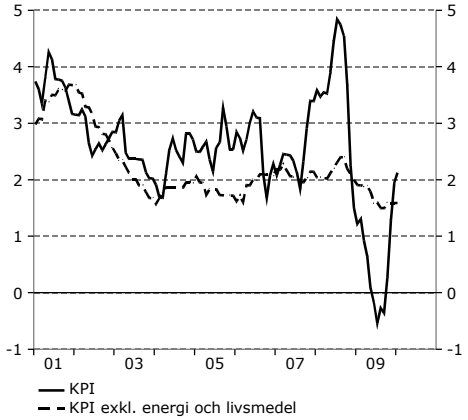

Källa: OECD.

Diagram 3 Produktion
Index 2000=100, säsongrensade kvartalsvärden

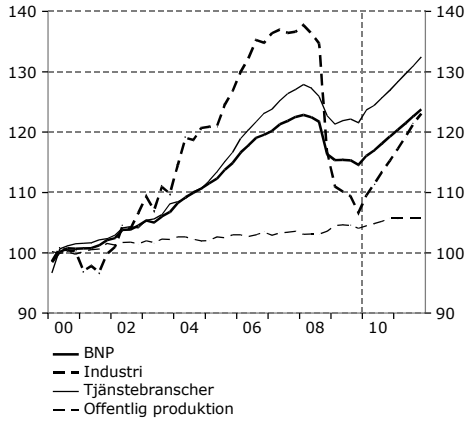

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 4 Industriproduktion och tjänsteproduktion
Index, säsongrensade månadsvärden

Källa: SCB.

Diagram 5 Produktionsplaner, orderingång och inköpschefsindex
Index 1997=100 respektive nettotal, säsongrensade månadsvärden

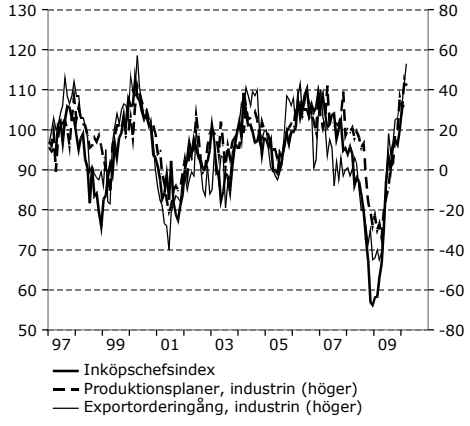

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

TJÄNSTESEKTORN DRABBAS MINDRE ÄN INDUSTRIN

Den internationella konjunkturnedgången har drabbat den svenska ekonomin hårt. Det beror på att en stor del av det som produceras i Sverige exporteras och att omvärldens efterfrågan föll särskilt mycket på varor som svensk industri producerar. Det stora fallet i produktionen inträffade under senare delen av 2008. Under 2009 föll sedan produktionen ytterligare något (se diagram 3). Sammantaget har BNP fallit med nästan 7 procent från toppen det första kvartalet 2008 till och med det fjärde kvartalet 2009.

Främst är det industrin som har drabbats. Där var nedgången under motsvarande period drygt 20 procent. Tjänstesektorn, och då främst handeln, har inte alls drabbats i samma utsträckning. Inom tjänstesektorn har det under senare tid skett en svag uppgång i produktionen (se diagram 4). Framöver väntas produktionen i tjänstesektorn fortsätta att växa. Att handeln hittills har klarat sig relativt bra och väntas fortsätta att göra det framöver beror också på den expansiva ekonomiska politiken. Ränteläget är lågt och inkomstskatten har sänkts, vilket har stärkt hushållens köpkraft. Hushållen i Sverige har ett högt sparande och behöver dessutom inte anpassa sina balansräkningar som i en del andra länder. Sammantaget gör detta att hushållen ökar sin konsumtion relativt mycket under 2010 och 2011, vilket gynnar handeln. Tjänstesektorn har också påverkats positivt av olika riktade åtgärder som skattereduktionen för hushållstjänster (rut-arbete) och för reparationer, om- och tillbyggnadsarbeten (rot-arbete).

Under loppet av 2009 stabiliserades industriproduktionen (se diagram 4). Industriföretagens produktionsplaner i konjunkturbarometern, orderingång, inköpschefsindex och andra indikatorer pekar samstämmigt på en uppgång i industriproduktionen framöver (se diagram 5). En fortsatt stigande efterfrågan från omvärlden medför att exporten och därmed industriproduktionen och företagstjänsterna växer i år och under 2011.

De offentliga myndigheternas produktion steg under 2009 och stiger även i år och nästa år. I statlig sektor förklaras ökningen bland annat av en expansiv finanspolitik riktad till rättsväsendet och forskning samt ett ökat antal högskolestudenter. Den kommunala produktionen ökar för att möta den högre efterfrågan på vård och äldreomsorg som följer av den demografiska utvecklingen med en allt äldre befolkning. Detta möjliggörs av att kommuner och landsting tillförs ytterligare resurser.

Den senaste tiden har aktörer verksamma inom näringslivets tjänstesektor tagit över en allt större del av produktionen av offentliga tjänster. Denna överflyttning av verksamhet fortsätter under prognosperioden, men i avtagande takt.

Sammantaget är det främst tjänstebranscherna som bidrar till BNP-tillväxten i år och nästa år (se diagram 6). Tillväxten i tjänstesektorn är starkare än i industrin i år och dessutom utgör tjänstebranscherna drygt 65 procent av näringslivet. Under 2011 ökar bidraget från industrin.

I termer av efterfrågan är det exporten som ger det största bidraget både i år och 2011 (se diagram 7). Återhämtningen i Sverige drivs till stor del av den förbättrade konjunkturen i omvärlden. Den inhemska efterfrågan spelar dock en större roll i den här återhämtningen än vad som varit fallet i många tidigare återhämtningar, vilket beror på den tröga internationella återhämtningen och den expansiva ekonomiska politiken. I år ger inledningsvis lagerinvesteringarna ett stort bidrag till efterfrågetillväxten, vilket kan förklaras av att företagen under förra året var snabba med att minska sina lager. När nu efterfrågan stiger är behovet att minska lagren inte så stort och företagen möter i stället efterfrågan i större utsträckning med en ökad produktion.

BNP-tillväxten i kalenderkorrigerade termer blir 2,1 procent i år och 3,8 procent 2011 (se tabell 1). Mellan 2012 och 2015 väntas tillväxten bli relativt hög och uppgå till i genomsnitt 3,4 procent per år. Den expansiva ekonomiska politiken i år och under 2011 stimulerar även efterfrågan under de närmast följande åren eftersom effekterna delvis kommer med en viss fördröjning. Dessutom är reporäntan relativt låg även under 2012 och 2013. Hushållens konsumtion stimuleras även av att osäkerheten minskar i takt med att arbetsmarknaden förbättras. Samtidigt fortsätter den internationella ekonomin att återhämta sig även efter 2011, vilket gynnar svensk exportindustri.

Diagram 6 Bidrag till BNP-tillväxten

Förändring i procent av BNP, säsongrensade kvartalsvärden

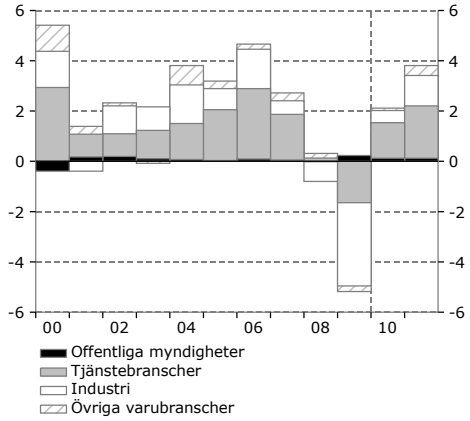

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 7 Bidrag till efterfrågetillväxten

Förändring i procent av BNP, säsongrensade värden

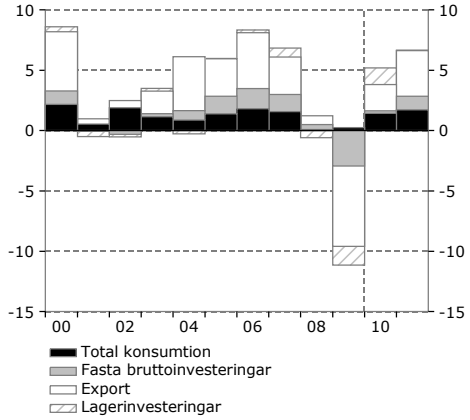

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 8 Anställningsplaner, industri, byggverksamhet, handeln och privata tjänstenäringar

Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

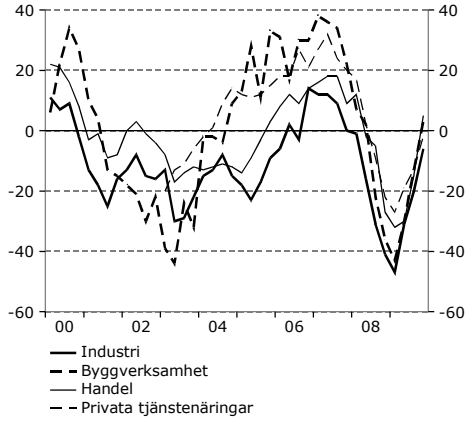

Källa: Konjunkturinstitutet.

ARBETSMARKNADEN FÖRBÄTTRAS OVÄNTAT TIDIGT

Fallet i efterfrågan medförde att företagen gjorde omfattande personalneddragningar. Arbetsmarknaden försämrades därför snabbt i slutet av 2008. Framför allt var det i industrin som sysselsättningen sjönk. Trots neddragningar både i sysselsättningen och arbetade timmar föll produktiviteten rejält, vilket har ökat kostnadstrycket i företagen och pressat vinsterna.

Under senare tid har sysselsättningen börjat öka vilket är förvånande med tanke på den fortsatt svaga produktionsnivån. Vändningen på arbetsmarknaden syns även tydligt i olika indikatorer (se diagram 8). Utvecklingen skiljer sig dock mycket åt mellan olika branscher. Det är bland annat i tjänstebranscherna, och då främst i hushållstjänster och företagstjänster, som sysselsättningen har ökat (se diagram 9). Industrin har däremot fortsatt att minska personalen.

I år och nästa år består tudelningen på arbetsmarknaden och sysselsättningen ökar främst inom tjänstebranscherna (se diagram 10). Tudelningen avspeglar till stor del skillnader i efterfrågeläget mellan industrin och tjänstebranscherna. Men uppgången i sysselsättningen i tjänstebranscherna blir relativt måttlig, vilket speglar att det även i dessa branscher finns förhållandevis mycket lediga resurser. Från och med fjärde kvartalet förra året till och med fjärde kvartalet 2011 ökar sysselsättningen med ca 40 000 personer i tjänstebranscherna. Inom industrin har man fortfarande för mycket personal i förhållande till den låga produktionsnivån och trots att den stiger fortsätter man att minska

Diagram 9 Sysselsatta i tjänstebranscher
Index kvartal 1 2000=100, säsongrensade kvartalsvärden

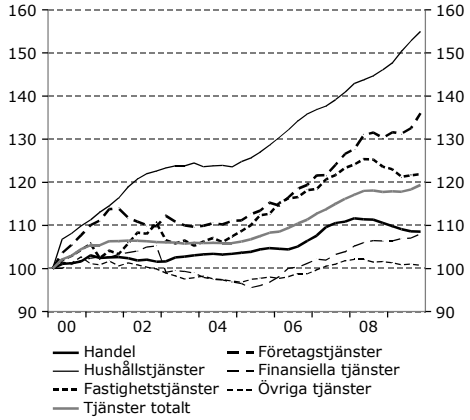

Källa: SCB.

Diagram 10 Sysselsättning i näringslivet
Index 2000=100, säsongrensade kvartalsvärden

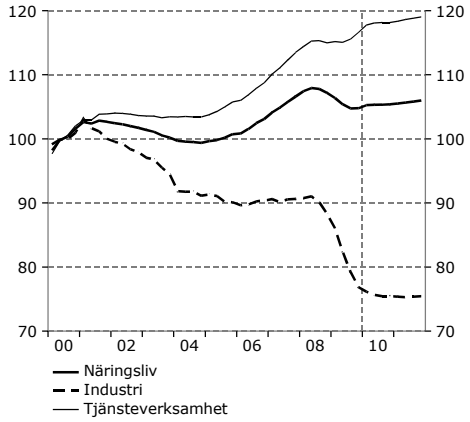

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

antalet sysselsatta. Från och med fjärde kvartalet 2009 till och med fjärde kvartalet 2010 minskar sysselsättningen i industrin med ca 10 000 personer och under 2011 är sysselsättningen i stort sett oförändrad. Inom offentlig sektor ökar sysselsättningen något till följd av att finanspolitiken blir fortsatt expansiv, med bland annat ökade resurser till kommunsektorn.

SVAG TILLVÄXT I PRODUKTIVITETEN

Produktiviteten i näringslivet har nu sjunkit tre år i rad, vilket är exceptionellt i ett historiskt perspektiv. Nedgången 2009 och i viss mån 2008 speglar att produktionen har sjunkit mycket snabbt och att företagen inte har dragit ner på arbetade timmar i samma takt.

Nedgången i produktiviteten de senaste tre åren är till viss del ett cykliskt fenomen. Men även strukturella faktorer har bidragit till nedgången i produktiviteten under dessa år. Vissa av dessa strukturella faktorer förklarar dessutom den svaga utvecklingen innan krisen. Bland annat har sammansättningen av de som är sysselsatta ändrats i en riktning som bedöms dämpa produktiviteten. De senaste åren har exempelvis unga ökat som andel av de sysselsatta. I ett kortare perspektiv kan det dämpa produktiviteten eftersom de har kortare arbetslivserfarenhet. Stramare regler i arbetslöshets- och sjukförsäkringen och införandet av jobbskatteavdrag är andra faktorer som kan ha ändrat sysselsättningens sammansättning.

Det har dessutom skett en ändrad branschsammansättning i näringslivet. Som beskrevs ovan har krisen drabbat industrin hårdare än tjänstesektorn. Konjunkturinstitutet bedömer att delar av den förskjutning i produktionen från varu- till tjänsteproduktion som nu sker delvis blir varaktig. Krisen har vidare medfört att avkastningskraven på investeringar är högre än tidigare samtidigt som vinstläget är nedpressat. Detta håller tillbaka investeringar i bland annat forskning och utveckling och ny teknik, vilket dämpar tillväxten i produktiviteten.

Det finns alltså både cykliska och strukturella förklaringar till att produktiviteten utvecklats svagt under senare tid. Inslaget av cykliska faktorer gör att det finns anledning att förvänta sig att produktiviteten ökar ganska snabbt de närmaste åren.

År 2010 blir tillväxten i produktiviteten 2,7 procent i näringslivet och 2011 ökar tillväxten ytterligare och uppgår till 4,0 procent. De strukturella faktorerna gör dock att produktivitetsnivån varaktigt blir lägre.

ARBETSLÖSHETEN CA 9 PROCENT

Fallet i sysselsättningen under 2009 medförde att arbetslösheten steg brant under året. Under fjärde kvartalet 2009 uppgick arbetslösheten till 9,1 procent i säsongrensade termer. I genomsnitt blir arbetslösheten ca 9 procent både i år och nästa år.

Arbetskraften ökar båda åren vilket skiljer sig från tidigare lågkonjunkturer. Det normala är att personer lämnar arbetsmarknaden när sannolikheten att få jobb minskar. Regeringen har dock vidtagit ett antal åtgärder som ökar drivkraften att söka sig till arbetsmarknaden, till exempel jobbskatteavdraget. Personer med sjukersättning fortsätter dessutom att minska och befolkningen i arbetsför ålder ökar vilket också ökar utbudet av arbetskraft.

LÅNG VÄG TILLBAKA

Den höga arbetslösheten indikerar att resursutnyttjandet i ekonomin är lågt även i slutet av 2011. Bedömningen är att det dröjer ända till 2014 innan ekonomin åter är i balans (se diagram 11). Då sluts det så kallade BNP-gapet, som visar skillnaden mellan faktisk BNP och potentiell BNP. Arbetslösheten uppgår då till knappt 7 procent. Att det tar relativt lång tid innan ekonomin är i konjunkturell balans beror på att fallet i produktion och efterfrågan var så pass stort i början av krisen.

FALLANDE KOSTNADSTRYCK OCH LÄGRE INFLATION

Ökningen i produktionen framöver möts i stor utsträckning med befintlig personal, vilket innebär att företagen effektiviserar sin produktion. Detta dämpar kostnadstrycket i företagen. Det svaga arbetsmarknadsläget gör samtidigt att timlönerna ökar långsamt de kommande åren. I år genomförs en stor avtalsrörelse som omfattar ca 75 procent av löntagarna. Avtalen och det svaga konjunkturläget medför att lönerna stiger med drygt 2 procent i år och nästa år. Stigande produktivitet och låga löneökningar gör att enhetsarbetskostnaderna faller 2010 och 2011 (se diagram 12).

Inflationen rensad för förändrade bolåneräntor (KPIF) uppgick i februari i år till 2,7 procent. Att inflationen idag är relativt hög beror på ett flertal faktorer. Snabbt stigande enhetsarbetskostnader i företagen under senare år är en förklaring, liksom försvagningen av kronan som höjer priset på importerade varor. Därtill har stigande elpriser bidragit till uppgången i inflationen. Kostnadstrycket faller framöver tillbaka och växelkursen stärks. Elpriserna väntas samtidigt falla tillbaka. Tillsammans med en fortsatt svag efterfrågan innebär detta att inflationen minskar och priserna stiger måttligt under 2011. Inflationen i termer av KPIF uppgår 2011 i genomsnitt till 1,3 procent (se diagram 13). Åren därefter stiger inflationen i takt med att konjunkturen förstärks. Under 2013 uppgår inflationen till 2 procent.

EXPANSIV EKONOMISK POLITIK

Prognosen bygger på att den ekonomiska politiken är expansiv. Reporäntan är kvar på 0,25 procent till september 2010 varpå Riksbanken långsamt börjar höja räntan. I slutet av 2011 är reporäntan 1,75 procent. Därefter fortsätter Riksbanken att höja

Diagram 11 BNP-gap
Procent av potentiell BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 12 Enhetsarbetskostnad i näringslivet
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

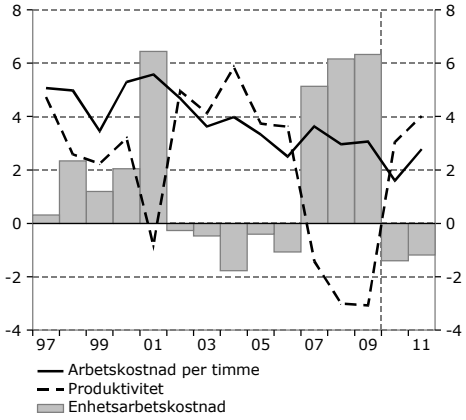

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 13 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring

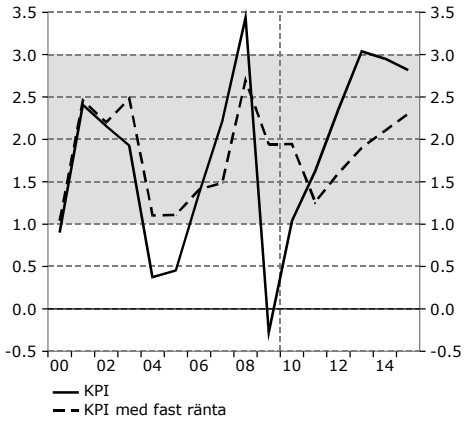

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 14 BNP-gap, KPIF och reporänta
Procent respektive procentuell förändring

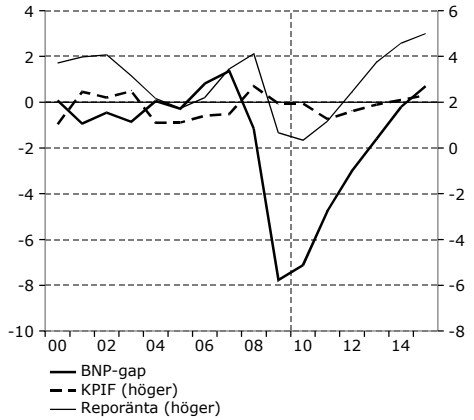

Källor: SCB, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 15 Finansiellt sparande, konjunkturjusterat sparande och förändring i konjunkturjusterat sparande
Procent av BNP respektive potentiell BNP

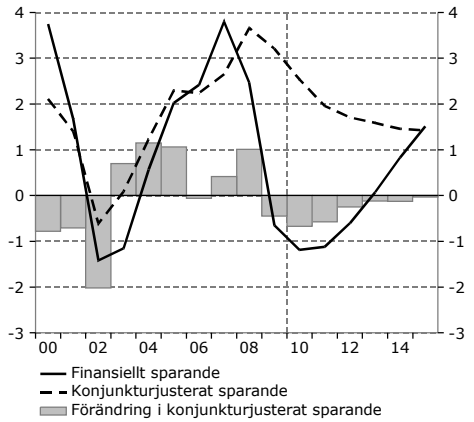

Källa: Konjunkturinstitutet.

räntan och 2015 uppgår reporäntan till 5 procent (se diagram 14). Att reporäntan är så pass låg under de kommande åren beror på att svensk ekonomi befinner sig i en djup och utdragen lågkonjunktur vilket håller nere inflationen. Efterhand behöver dock Riksbanken höja reporäntan för att undvika att ekonomin överhettas längre fram och att inflationen därmed blir för hög.

Den djupa lågkonjunkturen och de förhållandevis starka offentliga finanserna motiverar att även finanspolitiken är expansiv. I 2009 års vårproposition och i budgetpropositionen för 2010 presenterades nya ofinansierade åtgärder om sammanlagt knappt 40 miljarder kronor för 2010. Konjunkturinstitutet bedömer att det tillkommer ytterligare 8 miljarder kronor i ofinansierade åtgärder i år. För 2011 prognostiseras att det beslutas om ytterligare ofinansierade åtgärder om 40 miljarder kronor, utöver vad som redan aviserats. Den expansiva finanspolitiken och det svaga konjunkturläget gör att det offentligfinansiella sparandet faller till –1,2 procent som andel av BNP 2010. Under 2011 uppgår det finansiella sparandet till –1,1 procent som andel av BNP. När sedan resursutnyttjandet stiger och arbetslösheten faller förbättras det offentligfinansiella sparandet gradvis (se diagram 15). Från 2013 övergår finanspolitiken från att ha en expansiv inriktning till att i stort vara neutral.

Tabell 1 Valda indikatorer
Årlig procentuell förändring respektive procent

	2008	2009	2010	2011
BNP till marknadspris	–0,2	–4,9	2,4	3,8
BNP, kalenderkorrigerad	–0,5	–4,7	2,1	3,8
Real BNI per capita	0,1	–7,5	1,3	3,3
Bytesbalans [1]	9,5	7,2	6,0	6,8
Antal arbetade timmar [2]	1,0	–2,6	–0,2	0,7
Sysselsättning	0,9	–2,3	0,0	0,4
Arbetslöshet [3]	6,1	8,4	9,1	9,1
Arbetsmarknadsgap	–0,1	–3,9	–4,9	–4,6
Timlön i näringslivet [4]	4,0	3,1	2,3	2,3
Arbetskostnad i näringslivet [2]	3,0	3,1	1,6	2,8
Produktivitet i näringslivet [2]	–2,4	–3,4	2,7	4,0
KPI	3,4	–0,3	1,0	1,6
KPIF	2,7	1,9	1,9	1,3
Reporänta [5]	2,00	0,25	0,75	1,75
Tioårig statsobligationsränta [5]	2,7	3,2	4,0	4,4
Kronindex (KIX) [5]	124,6	120,3	113,2	110,2
Offentligt finansiellt sparande [6]	2,5	–0,7	–1,2	–1,1
Konjunkturjusterat sparande [7]	3,7	3,2	2,5	2,0

[1] Procent av BNP. [2] Kalenderkorrigerad. [3] I procent av arbetskraften. [4] Enligt konjunkturlönestatistiken. [5] Vid årets slut. [6] Procent av BNP. [7] Procent av potentiell BNP.

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

FÖRDJUPNING

Utvecklingen fram till 2020

Lågkonjunkturens djup medför att svensk ekonomi är långt ifrån konjunkturell balans vid utgången av 2011. Arbetslösheten överstiger då 9 procent och stabiliseringspolitiken behöver fortfarande stödja återhämtningen i ekonomin. I denna fördjupning presenteras en prognos över utvecklingen fram till 2020 med fokus på perioden 2012–2015. Konjunkturinstitutet bedömer att svensk ekonomi når konjunkturell balans först 2014.[1]

Lediga resurser och expansiv ekonomisk politik vid utgången av 2011

Den starka BNP-tillväxten under 2010 och 2011 ger en relativt snabb återhämtning i resursutnyttjandet men lågkonjunkturens djup innebär att det fortfarande är långt kvar till konjunkturell balans. Ekonomins samlade resursutnyttjande, det så kallade BNP-gapet, är därmed negativt vid utgången av 2011 (se diagram 16).

Konjunkturinstitutet bedömer att de lediga resurserna från och med 2011 främst finns på arbetsmarknaden i form av hög arbetslöshet (se diagram 17) och ett konjunkturellt svagt utbud av arbetskraft.[2]

Den ekonomiska politiken är mycket expansiv 2009–2011. Under denna period uppgår reporäntan i genomsnitt till 0,7 procent och ofinansierade finanspolitiska åtgärder uppgår till över 100 miljarder kronor (se diagram 18).[3] Den förda politiken är en viktig orsak till att konjunkturuppgången tar fart 2010–2011.

Diagram 16 BNP-gap
Procent av potentiell BNP, säsongrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 17 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

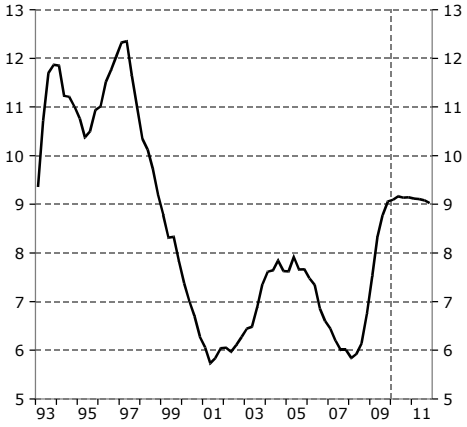

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Stark utveckling av efterfrågan 2012–2015

Eftersom resursutnyttjandet i ekonomin är lågt vid utgången av 2011 styrs utvecklingen 2012–2015 främst av efterfrågerelaterade

[1] Se www.konj.se/medelfrist för en sammanställning av den medelfristiga prognosen 2012–2020.

[2] Resursutnyttjandet inom företagen är för närvarande lågt till följd av så kallad labour hoarding men bedöms nå en normal nivå under 2011. Se kapitlet ”Produktion och arbetsmarknad” för en detaljerad analys.

[3] Se kapitlen ”Finansmarknader och penningpolitik” och ”Offentliga finanser och finanspolitik” för en detaljerad analys av stabiliseringspolitiken. Staplarna i diagram 18 visar nettot av nya ofinansierade finanspolitiska åtgärder för respektive år. För 2010 har regeringen aviserat att 12 miljarder kronor var temporära åtgärder som därmed dras tillbaks 2011. Givet detta bedömer Konjunkturinstitutet att beslut om nya ofinansierade åtgärder på 40 miljarder kronor behövs 2011 (se kapitlet ”Offentliga finanser och finanspolitik”). För 2011 utgörs därmed nettot av 28 (40-12) miljarder kronor.

Diagram 18 Expansiv stabiliseringspolitik
Procent respektive miljarder kronor

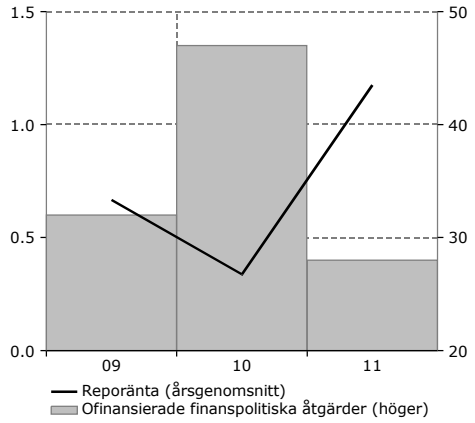

Anm. Staplarna avser nya åtgärder för resp. år och ackumulerar till drygt 100 miljarder kronor 2011 (se även fotnot **3**).
Källor: SCB, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 19 BNP
Årlig procentuell förändring, fasta priser

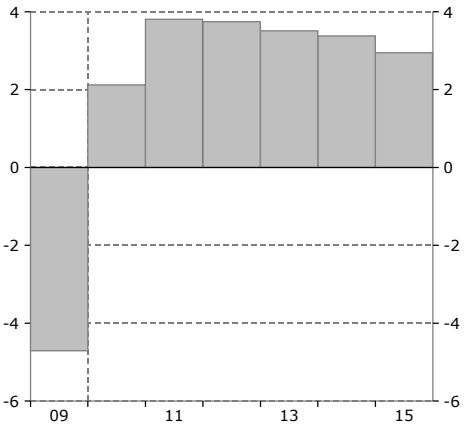

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 20 Utveckling till 2015
Årlig procentuell förändring, fasta priser

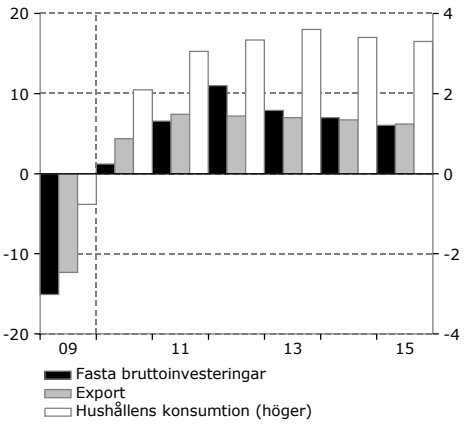

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

faktorer. BNP-tillväxten blir i genomsnitt 3,4 procent per år 2012–2015 (se diagram 19). Det är högt i ett historiskt perspektiv och beror huvudsakligen på att efterfrågenivån vid utgången av 2011 fortfarande är låg. Den ekonomiska krisen har haft en kraftigt dämpande effekt på såväl hushållens konsumtion som näringslivets investeringar och efterfrågan på svensk export. Flera faktorer samverkar för en hög BNP-tillväxt 2012–2015. Den expansiva ekonomiska politiken vid utgången av 2011 (se diagram 18) förstärker efterfrågeutvecklingen även ett par år efter 2011. Det beror på att en del av effekterna av låga räntor, lägre skatter och högre transfereringar kommer med viss tidsförskjutning eftersom hushåll och företag successivt anpassar sin konsumtion och sina investeringar. Sammantaget medför den expansiva ekonomiska politiken, en successivt ökande framtidstro hos hushåll och företag samt en fortsatt internationell återhämtning att efterfrågetillväxten blir stark.

HUSHÅLLENS KONSUMTION TAR FART

Hushållen fortsätter att minska sin sparkvot 2012–2015, vilket tillsammans med antagna ökade transfereringar från den offentliga sektorn bidrar till en stark utveckling av konsumtionen.[4] Utvecklingen av den finansiella och den påföljande ekonomiska krisen innebar en exceptionell osäkerhet inför framtiden. Det är den viktigaste orsaken till att hushållen kraftigt ökade det så kallade försiktighetssparandet 2008–2009.[5] Den höga sparkvoten signalerar ett uppdämt konsumtionsbehov hos hushållen. Inför perioden 2012–2015 har osäkerheten minskat betydligt, bland annat som en följd av att arbetsmarknaden successivt förbättras under 2011 och åren därefter. Samtidigt fortsätter reporäntan att vara relativt låg vilket, tillsammans med positiva effekter från den aktiva finanspolitiken 2009–2011, bidrar till en stark tillväxt i hushållens konsumtion 2012–2015 (se diagram 20).

[4] Fördelningen av den totala konsumtionen på hushållens respektive den offentliga sektorns konsumtion är till betydande del en politisk fråga. Den medelfristiga prognosen är betingad på oförändrad standard i de offentligt finansierade tjänsterna. Den offentliga konsumtionen och därmed antalet arbetade timmar i offentlig sektor, utvecklas då i linje med den demografiskt betingade efterfrågan. Om i stället standarden skulle öka inom den offentliga sektorn (till exempel genom färre elever per lärare) behöver politikerna skjuta till mer resurser. Det ökar tillväxten i den offentliga konsumtionen medan det minskar tillväxten i hushållens konsumtion, eftersom de ökade resurserna till den offentliga sektorn innebär att hushållen får högre skatter och/eller lägre transfereringar. Sammanfattningsvis innebär antagandet om oförändrad standard samt bedömningen att det offentligfinansiella sparandet bör uppgå till 1,5 procent som andel av BNP 2015 att ca 12 miljarder kronor per år i transfereringar 2012–2015 förs över till hushållen, vilket bidrar till en stark tillväxt i dess konsumtion. Se kapitlet ”Offentliga finanser och finanspolitik” för en detaljerad analys av det offentligtfinansiella sparandet fram till 2015.

[5] Se kapitlet ”BNP och efterfrågan” för en detaljerad analys.

ÄVEN NÄRINGSLIVETS INVESTERINGAR VÄXER STARKT

Liksom för hushållen innebar utvecklingen av den finansiella och ekonomiska krisen 2008–2009 en extremt osäker situation för företagen. En dramatiskt fallande efterfrågan och en dramatisk försämring av de finansiella marknadernas funktionssätt gjorde att viljan och möjligheten att investera i ny teknik och nya maskiner minskade snabbt. Den låga efterfrågenivån 2009–2011 ger ett lågt kapacitetsutnyttjande i näringslivet, vilket innebär att behoven av kapacitetshöjande investeringar under denna period är begränsade.

För perioden 2012–2015 finns dock flera skäl till en starkare tillväxt i näringslivets investeringar. Kapacitetsutnyttjandet stiger, främst via en successivt högre efterfrågan på svensk export. Företagens möjligheter att via egna medel finansiera sina investeringar ökar också under perioden. Dessutom bedöms ett uppdämt behov finnas i och med att investeringar i ny teknik och nya maskiner sköts upp under den djupa lågkonjunkturen 2009–2011. Dessa kan nu successivt förverkligas, vilket bidrar till en relativt stark tillväxt i investeringarna 2012–2015 (se diagram 20).

STABIL UTVECKLING AV EXPORTEN

Eftersom den finansiella och ekonomiska krisen drabbade viktiga handelspartners, blev det en historiskt svag utveckling av exporten 2008–2009. Trots en positiv exporttillväxt 2010–2011 är exportnivån långt under den nivå som rådde före krisen. Liksom i Sverige finns ett uppdämt konsumtions- och investeringsbehov hos våra handelspartners, vilket ger en stark exporttillväxt 2012–2015 (se diagram 20). Under denna period bedöms också den konjunkturella efterfrågan på investeringsvaror vara stark, vilket gynnar svensk exportindustri.

RESURSUTNYTTJANDET FÖRSTÄRKS OCH PENNINGPOLITIKEN NORMALISERAS

Den starka BNP-tillväxten 2012–2015 innebär att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden stiger. Arbetslösheten faller tillbaks och uppgår till 6,3 procent 2015, vilket är ungefär i linje med Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslösheten (se diagram 21). Ekonomin som helhet bedöms vara i konjunkturell balans 2014 för att åren därefter gå in i en mild högkonjunktur (se diagram 22).

I takt med att resursutnyttjandet stiger i ekonomin, ökar tillväxttakten i löner och priser (se diagram 23). Inflationstakten når 2 procent under 2013 för att sedan överstiga 2 procent något åren därefter.

Diagram 21 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften

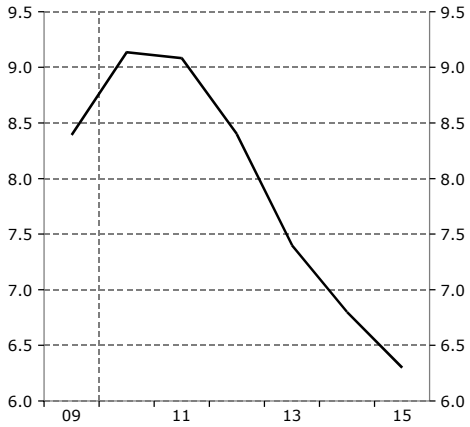

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 22 BNP-gap
Procent av potentiell produktion

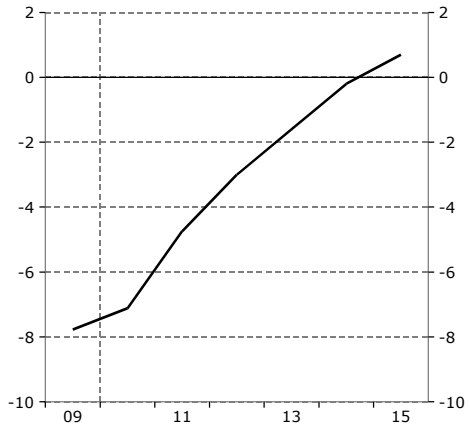

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 23 Löner och priser
Årlig procentuell förändring

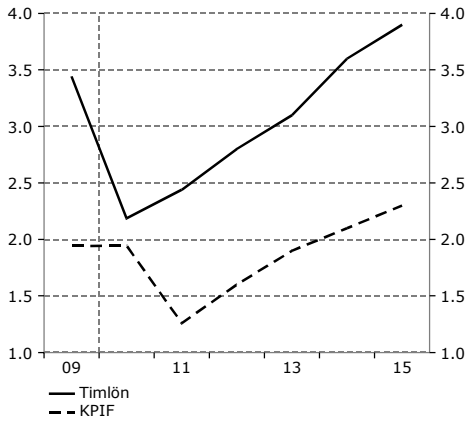

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 24 Reporänta och förändring i konjunkturjusterat sparande
Procent respektive procent av potentiell BNP

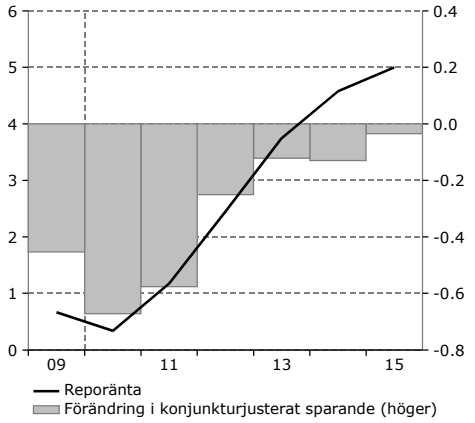

Källor: SCB, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 25 Makroekonomisk utveckling
Procent respektive årlig procentuell förändring

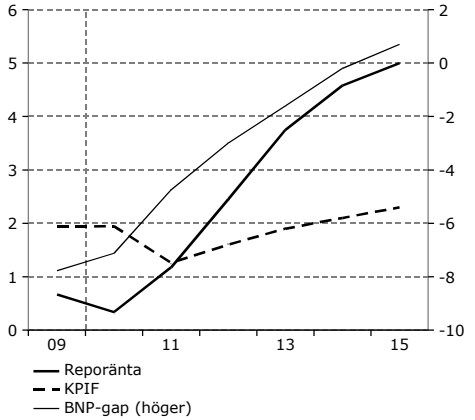

Källor: SCB, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 26 Arbetsutbud
Miljoner personer

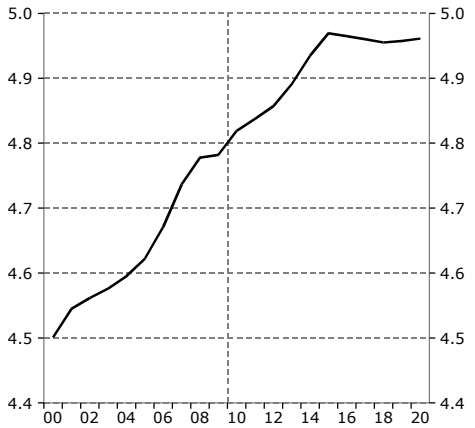

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Den penning- och finanspolitik som understödjer denna makroekonomiska utveckling visas i diagram 24. Reporäntan höjs successivt under perioden för att under första halvåret 2014 överstiga 4 procent. Förändringen i det konjunkturjusterade sparandet är svagt negativ under perioden, vilket indikerar en något expansiv finanspolitik.[6] Den prognostiserade stabiliseringspolitiken innebär sammantaget att BNP-gapet blir något positivt och att inflationen överstiger 2 procent 2015 och några år därefter. En mindre expansiv stabiliseringspolitik 2010–2013 i syfte att undvika den milda högkonjunkturen skulle innebära ett än lägre resursutnyttjande och en inflationstakt än längre från inflationsmålet 2010–2013.

Diagram 25 sammanfattar utvecklingen 2012–2015. I takt med att BNP-gapet sluts stiger inflationstakten och reporäntan normaliseras.

Utvecklingen 2016–2020 drivs av utbudsrelaterade faktorer

Vid utgången av 2015 är resursutnyttjandet i ekonomin i stort sett normalt. Detta innebär att det, i högre grad än under perioden 2012–2015, är faktorer på ekonomins utbudssida som driver utvecklingen 2016–2020.

OFÖRÄNDRAT ARBETSUTBUD 2016–2020

Arbetsutbudet, som vuxit starkt under stora delar av 2000-talet, är ungefär konstant 2016–2020 (se diagram 26). Det beror främst på den demografiska utvecklingen som innebär att stora årskullar pensioneras.

Med ett oförändrat arbetsutbud drivs BNP-tillväxten trendmässigt huvudsakligen av hur arbetsproduktiviteten utvecklas. Utvecklingen av produktiviteten beror på i vilken takt ny teknik och nya arbetssätt introduceras i företagen och på arbetstagarnas kompetens och förmåga. Arbetsproduktiviteten är också beroende av vilken typ av varor och tjänster som efterfrågas, vilket bestäms av hushållens och företagens preferenser i Sverige och i omvärlden.

Konjunkturinstitutets bedömning är att den potentiella tillväxten i produktiviteten i näringslivet uppgår till i genomsnitt ca 2,3 procent per år 2016–2020 medan motsvarande siffra för ekonomin som helhet är ca 1,8 procent.[7] Tillväxten i potentiell BNP uppgår till i genomsnitt ca 2 procent per år 2016–2020

[6] Se kapitlet ”Offentliga finanser och finanspolitik” för en detaljerad analys.

[7] Se kapitlet ”Produktion och arbetsmarknad” för en analys. Där diskuteras bland annat revideringar av produktiviteten som en följd av den djupa ekonomiska krisen.

medan den faktiska BNP-tillväxten i genomsnitt blir något lägre eftersom resursutnyttjandet är något stramt 2015.[8]

HÖGRE ANDEL KONSUMTION – LÄGRE NETTOEXPORT

Sammansättningen av efterfrågan och produktionen bedöms bli annorlunda 2016–2020 jämfört med i dag. Flera faktorer talar för att den totala konsumtionen, det vill säga summan av hushållens och den offentliga sektorns konsumtion, ökar som andel av BNP medan nettoexportens andel minskar (se diagram 27).[9] Den demografiska utvecklingen spelar här tillsammans med Sveriges sparande relativt omvärlden en central roll.

Personer födda på 1940-talet med ett högt utbud av arbetskraft har lämnat arbetskraften och bidrar därmed inte längre till produktionen. Samtidigt har den generationen ett högt sparande i utgångsläget, relativt höga pensioner och därmed en stark köpkraft. Det bidrar till att hushållens konsumtion som andel av BNP stiger fram till 2020. Den högre konsumtionen innebär också att importens andel av BNP ökar och att nettoexporten (export minus import) faller tillbaka.

Sverige som nation har också förbättrat sin nettoställning mot omvärlden sedan mitten av 1990-talet.[10] Denna utveckling bedöms fortsätta fram till 2020. En förbättrad nettoställning förstärker den reala växelkursen fram till 2020, vilket bidrar till att nettoexporten som andel av BNP faller (se diagram 27). Dessutom behöver många av våra handelspartners ett successivt högre nationellt sparande framöver, vilket minskar deras efterfrågan på svensk export.

Redan innan den finansiella och ekonomiska krisen bedömdes denna strukturomvandling pågå inom svensk ekonomi fram till 2020. I spåren av krisen väntas omvandlingen gå snabbare. Medan BNP bedöms vara ca 5 procent lägre 2020 jämfört med bedömningen i *Konjunkturläget* i juni 2008, är motsvarande siffra för exportvolymen ca 15 procent lägre. Denna nya bedömning beror bland annat på att den djupa lågkonjunkturen påverkar många av våra handelspartners sparbeteende fram till 2020 och därmed deras konsumtions- och investeringsbeslut. Efterfrågan på svenska exportvaror blir därför lägre än bedömningen innan krisen.

Dessutom är det sannolikt att den kraftfulla nedgången i industriproduktion och exportvolym *i sig* påskyndar den strukturel-

Diagram 27 BNP:s sammansättning
Procent av BNP

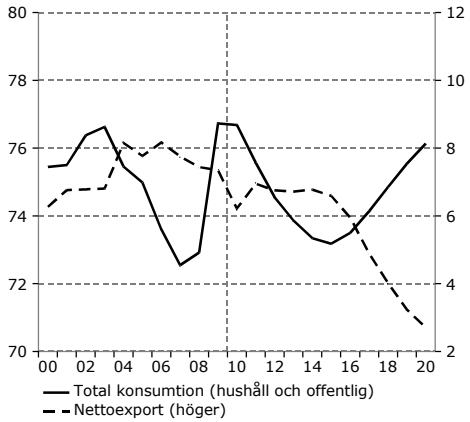

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[8] Den potentiella BNP-tillväxten på i genomsnitt 2 procent per år 2016–2020 avviker marginellt från den potentiella produktivitetstillväxten i hela ekonomin på 1,8 procent trots ett oförändrat arbetsutbud. Det beror i huvudsak på en svag, demografiskt betingad, ökning i den potentiella medelarbetstiden.

[9] Se fotnot 4.

[10] Nettoställningen utgörs av nettot av svenska tillgångar och skulder mot utlandet. De viktigaste posterna är finansiella tillgångar/skulder, valutareserven och direktinvesteringar.

la anpassningen mot en långsammare tillväxt i exporten fram till 2020.

Som framgår i kapitlet ”Produktion och arbetsmarknad” är det också inom den exportberoende industrin som återhämtningen tar längst tid. I tjänste- och byggsektorerna är däremot vändningen igång och redan i början av 2011 nås den produktionsnivå som gällde före krisen, vilket är långt ifrån fallet i industrin.

HÖGRE SYSSELSÄTTNING INOM TJÄNSTESEKTORN – LÄGRE INOM INDUSTRIN

Sammantaget bedömer Konjunkturinstitutet att sysselsättningen kommer att minska inom näringslivet som helhet 2016–2020, med störst minskning inom industrin. Inom produktionen av tjänster (inklusive offentliga tjänster), kommer sysselsättningen att öka. Sysselsättningen inom den offentliga sektorn bedöms stiga som en följd av den ökade, demografiskt betingade, efterfrågan på offentliga tjänster (se även fotnot 4).

Trots den fallande sysselsättningen inom exportsektorn 2016–2020 ökar fortfarande exportens andel av BNP till 2020 eftersom produktiviteten i exportsektorn ökar markant mer än i övriga delar av ekonomin. Den starka utvecklingen av den inhemska efterfrågan tillsammans med en starkare real växelkurs innebär dock att nettoexportens (export minus import) andel av BNP minskar fram till 2020 (se diagram 27).

Internationell konjunkturutveckling

Världsekonomin är på väg att återhämta sig och det är framför allt länder i Asien som driver på utvecklingen. BNP-tillväxten i OECD-området blir däremot låg jämfört med tidigare konjunkturuppgångar. Svagt resursutnyttjandet och låg inflation i OECD-länderna, tillsammans med ett behov av finanspolitisk konsolidering i många länder, ger låga styrräntor de kommande åren. I vissa av tillväxtekonomierna kommer tillväxten i efterfrågan att behöva bromsas för att undvika en överhettning.

Den globala konjunkturen

ÅTERHÄMTNING AV DEN GLOBALA KONJUNKTUREN

Världsekonomin har börjat återhämta sig efter den snabba nedgången i spåren av finanskrisen. Förbättringen av konjunkturen är till stor del ett resultat av kraftiga stabiliseringspolitiska stimulanser. Statliga insatser har även lett till att läget på finansmarknaderna har stabiliserats, vilket är en förutsättning för återhämtningen. Den globala tillväxten under andra halvåret 2009 var något högre än den trendmässiga tillväxttakten, mycket tack vare en stark utveckling i Asien och USA. Trots detta föll global BNP med nästan 1 procent 2009 (se diagram 28).

Vändningen i konjunkturen är tydligast i industrin, som var den sektor som drabbades hårdast när den globala konjunkturen rasade i slutet av 2008 (se diagram 29). Uppgången i industriproduktionen beror bland annat på en kraftig investeringstillväxt i Kina och på en omsvängning i den globala lagercykeln. Samma faktorer och mer gynnsamma finansiella förhållanden bidrog också till att världshandeln vände upp snabbt under andra halvåret 2009 (se diagram 30).

Den globala tillväxten dämpas något det första halvåret 2010 när effekterna av de finanspolitiska stimulanserna minskar, samtidigt som tillväxtbidragen från lagerinvesteringarna avtar. Först mot slutet av 2010 inleds en mer robust uppgång i konjunkturen, då tillväxten i den privata inhemska efterfrågan i många OECD-länder tar fart.

Tillväxtekonomierna har generellt inte drabbats lika hårt av den globala recessionen som OECD-länderna.[11] BNP-tillväxten bromsade visserligen in 2009 efter flera år av mycket stark utveckling, men BNP-nivån i tillväxtekonomierna var 2009 nära den nivå som ges av en framskrivning av trenden för 1998–2007 (se diagram 28 och diagram 31). Det är svårt att tillämpa begreppet resursutnyttjande på tillväxtekonomierna, som i regel har mycket stora arbetskraftsreserver. Utvecklingen av till exempel råvarupriser ger dock stöd för bedömningen att tillväxten 2004–

[11] Tillväxtekonomierna avser alla länder som inte är medlemmar av OECD.

Diagram 28 BNP i världen och OECD
Årlig procentuell förändring

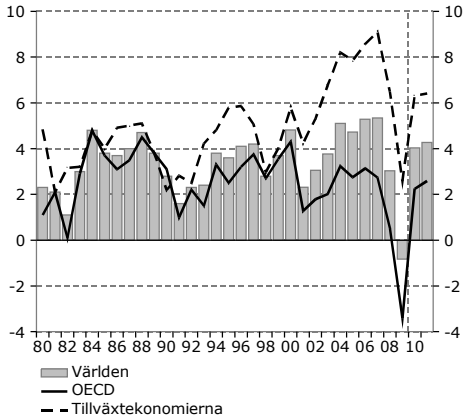

Anm. Tillväxtekonomierna avser alla länder som inte är medlemmar av OECD.
Källor: OECD, IMF och Konjunkturinstitutet.

Diagram 29 Global industriproduktion
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

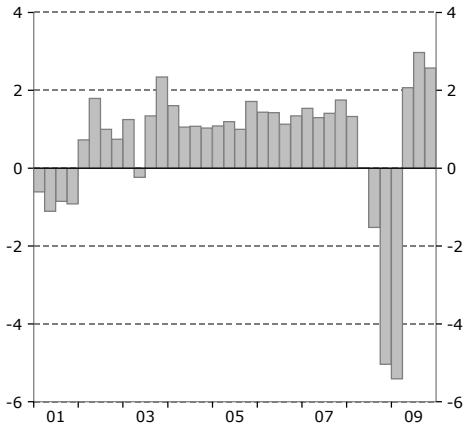

Källa: Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Diagram 30 Världshandeln
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

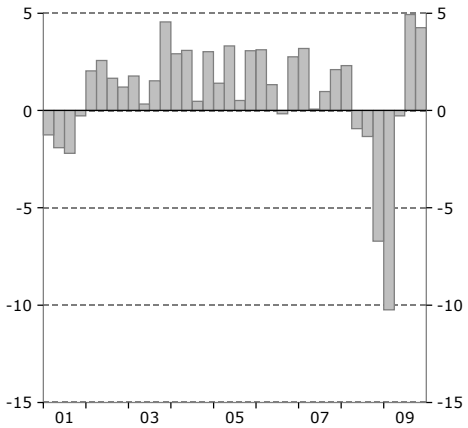

Källa: Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Diagram 31 BNP i tillväxtekonomierna
Index, logaritmerad skala

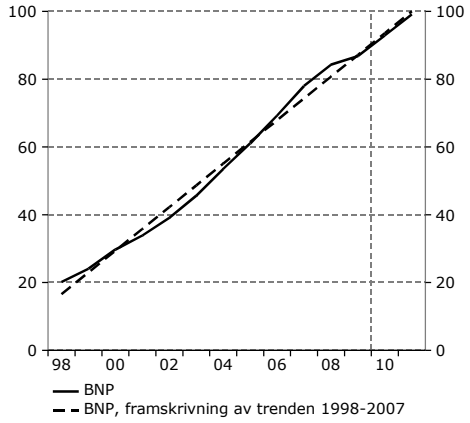

Anm. Tillväxtekonomierna avser alla länder som inte är medlemmar av OECD.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 32 BNP och efterfrågan i OECD-området
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

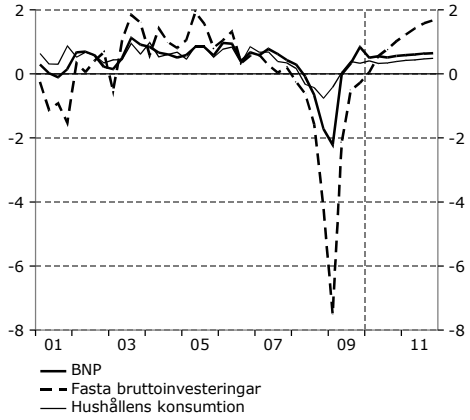

Källor: IMF, OECD, nationella källor och Konjunkturinstitutet.

Diagram 33 BNP-gap i USA och euroområdet
Procent av potentiell BNP, kvartalsvärden

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

2007 var något högre än den långsiktigt hållbara. Åren 2010 och 2011 växer BNP i tillväxtekonomierna ungefär i linje med den trendmässiga tillväxten på drygt 6 procent (se diagram 28).

Sammantaget stiger den globala tillväxten till 4 procent 2010 och ytterligare något 2011 (se diagram 28).

DJUP LÅGKONJUNKTUR I OECD-LÄNDERNA

BNP-tillväxten i OECD-länderna steg enligt preliminära uppgifter till 0,8 procent det fjärde kvartalet 2009 jämfört med närmast föregående kvartal. En stark export till i första hand Asien var en viktig drivkraft. Tillväxten drevs också på av att efterfrågan i mindre grad möttes med lagernerdragningar. Detta så kallade omslag i lagren stod enligt preliminära uppgifter för ungefär hälften av tillväxten. Tolkningen av lagerutvecklingen försvåras dock av att lagerstatistiken är knapphändig och av att redovisade lagerinvesteringar i vissa länder snarast utgör en restpost i nationalräkenskaperna. Tillväxten det fjärde kvartalet var stark i USA och Japan, men svag i euroområdet och i Storbritannien.

Indikatorer pekar på att OECD-ländernas ekonomier sammantaget växer i linje med den trendmässiga utvecklingen under första halvåret 2010. Att återhämtningen inte tar riktig fart beror i första hand på en låg tillväxt i hushållens konsumtion. Arbetslösheten ligger kvar på en hög nivå i de flesta länder 2010, vilket bidrar till en svag utveckling av hushållens inkomster. En förestående finanspolitisk konsolidering, bland annat i flera europeiska länder, leder så småningom till sämre inkomstutveckling hos hushållen. I vissa länder, till exempel USA, Spanien och Storbritannien, stiger dessutom hushållens sparkvot de kommande åren när hushållen återställer sina balansräkningar i spåren av fallande tillgångspriser. De fasta bruttoinvesteringarna i OECD-länderna börjar stiga första kvartalet 2010, men uppgången är blygsam i förhållande till det kraftiga fallet 2008 och 2009. I slutet av 2011 är investeringsnivån fortfarande omkring 10 procent lägre än i slutet av 2007. Sammantaget stiger BNP-tillväxten gradvis 2010 och 2011, men tillväxttalen blir låga i förhållande till tidigare konjunkturuppgångar (se diagram 32).

Resursutnyttjandet i OECD-länderna stiger framöver, men förblir mycket lågt under prognosperioden. Samvariationen i ländernas konjunkturcykler var ovanligt stor när efterfrågan föll i samband med finanskrisen. I återhämtningsfasen återgår länderna till det historiska cykliska mönstret där USA ligger före euroområdet (se diagram 33).

NÅGOT HÖGRE OLJEPRIS FRAMÖVER

Världsmarknadspriset på ett fat råolja var i februari 2010 i genomsnitt 74 dollar. Motsvarande månad 2009 var priset 40 dollar per fat.

Oljekartellen OPEC minskade produktionen under den ekonomiska krisens inledningsskede, vilket dämpade fallet i oljepri-

set i början av 2009. Att oljepriset kontinuerligt har stigit under 2009 förklaras dels av ett minskat utbud, dels av att synen på den globala ekonomiska utvecklingen under det andra halvåret har blivit mer positiv. Oljepriset har stigit trots att förbrukningen av råolja har fallit och lagren av petroleumprodukter har stigit till den högsta nivån på över fem år. År 2010 stiger den totala oljeförbrukningen när global BNP åter växer. Tillväxten i efterfrågan kommer främst från tillväxtekonomierna. OECD-länderna har påverkats av den internationella lågkonjunkturen i större utsträckning än tillväxtekonomierna, vilket tillsammans med en teknologisk utveckling som dämpar förbrukningen av olja leder till en svag utveckling av förbrukningen i OECD-länderna framöver.

Uttalanden från OPEC indikerar att kartellen anser att ett oljepris mellan 75 och 80 dollar per fat är lämpligt i nuläget och att ett sådant pris inte hotar den ekonomiska återhämtningen. Konjunkturinstitutet förutsätter att OPEC även fortsättningsvis kan påverka oljepriset, även om kartellen inte kan kontrollera priset fullständigt.

En tilltagande efterfrågan och lägre kapacitetstillväxt bidrar till att den outnyttjade produktionskapaciteten minskar 2011 (se diagram 34). Det medför en viss press uppåt på priset. Oljepriset stiger marginellt framöver och uppgår till drygt 80 dollar per fat i slutet av 2011 (se diagram 35) .

Diagram 34 Oljebalanser

Miljoner fat per dag respektive procent

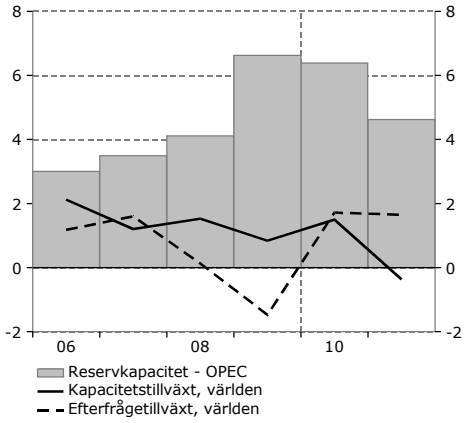

Anm. Reservkapacitet definieras som outnyttjad produktionskapacitet som kan tas i anspråk inom 30 dagar och där produktionen kan upprätthållas i åtminstone 90 dagar.

Källor: International Energy Agency (IEA) och Konjunkturinstitutet.

Diagram 35 Oljepris

Brent, dollar per fat respektive kronor per fat, månadsvärden

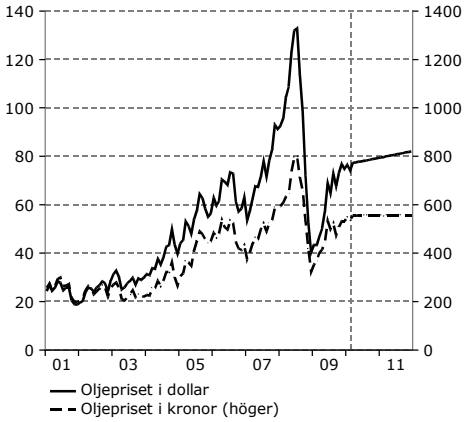

Källor: Reuters EcoWin, International Petroleum Exchange och Konjunkturinstitutet.

DE GLOBALA SPARANDEOBALANSERNA HAR MINSKAT

De så kallade globala sparandeobalanserna har under flera år varit en grund till oro för den globala konjunkturen och många bedömare har angivit dem som en orsak till den finansiella krisen. Att länder har över- eller underskott i bytesbalansen är i sig naturligt och beror bland annat på demografiska faktorer. Utvecklingen under 2000-talet har dock varit exceptionell.

Före finanskrisen diskuterades i huvudsak två scenarier för hur en korrigering av sparandeobalanserna skulle kunna ske. Det mest önskvärda innebär att länder med stora överskott minskar sitt sparande så att den inhemska efterfrågan och importen ökar. Detta förändrade beteende skulle leda till att obalanserna minskar och att tillväxten i den globala efterfrågan samtidigt upprätthålls.

Utan en sådan beteendeförändring skulle sannolikt stora förändringar i växelkurserna krävas. I länder med stora underskott skulle svagare växelkurser stimulera exporten och samtidigt öka efterfrågan på inhemska varor och tjänster. Men stora och snabba växelkursförändringar skapar oro på de finansiella marknaderna och leder till högre riskpremier. Det andra scenariot skulle genom högre globala långräntor verka återhållande på tillväxten.

De globala sparandeobalanserna minskade avsevärt 2008 och 2009. Anpassningen har dock huvudsakligen skett på ett annat sätt än vad som beskrivits ovan. Istället bidrog finanskrisen till en beteendeförändring i länderna med stora underskott, där den

privata sektorn snabbt ökade sitt sparande. Anpassningen i sparandeobalanserna sammanföll därmed med ett kraftigt ras i den globala efterfrågan.

I OECD var BNP-tillväxten 2009 generellt svagast i länder med relativt stor industrisektor och betydande överskott i sina bytesbalanser, till exempel Tyskland, Japan, Finland och Sverige. 2009 minskade bytesbalansöverskotten i dessa länder när exporten och industriproduktionen föll kraftigt. Överskotten i bytesbalansen minskade också avsevärt i flera asiatiska länder under 2009. Detta gällde i synnerhet Kina, där BNP-tillväxten dock kunde upprätthållas tack vare i första hand mycket omfattande offentliga stimulanser. Ett fallande oljepris bidrog också till att bytesbalansöverskotten i många oljeexporterande länder minskade 2009.

I OECD-länder med betydande underskott i bytesbalansen, till exempel USA och Spanien, var BNP-tillväxten generellt något mindre negativ 2009 än i OECD-länder med stora bytesbalansöverskott. En förklaring till detta är att dessa länder har en relativt mindre industrisektor. Ytterligare en förklaring är en mycket kraftig finanspolitisk stimulans. Finanspolitiken var expansiv även i överskottländerna, men i något mindre utsträckning. I underskottländerna visar sig därmed krisen främst i snabbt stigande offentliga skuldnivåer. Skiftet från privat till offentlig efterfrågan i dessa länder innebar att importens andel av BNP föll och att underskotten i bytesbalansen minskade.

Sammantaget har därmed recessionen sammanfallit med en minskad extern obalans, det vill säga lägre överskott respektive underskott i ländernas bytesbalanser. De kommande två åren förutses ingen ytterligare balansering äga rum av det globala sparandet mellan länder.

Diagram 36 Inflation i OECD-området
Procent, månadsvärden

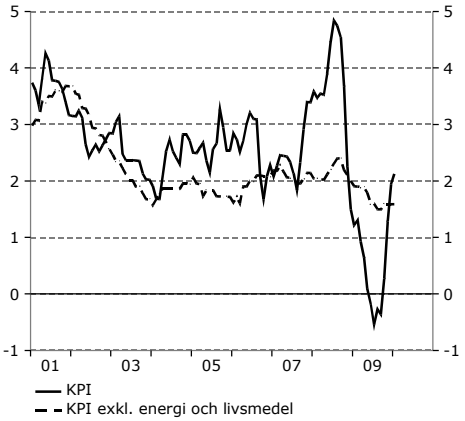

Källa: OECD.

LÅG INFLATION OCH MINDRE EXPANSIV FINANSPOLITIK MOTIVERAR LÅGA STYRRÄNTOR

Inflationstakten i OECD-länderna föll under 2009 till följd av det stora fallet i efterfrågan. Kärninflationen, det vill säga inflationen exklusive energi- och livsmedelpriser, uppgick till 1,7 procent 2009. Detta var den lägsta nivån under 2000-talet (se diagram 36). Hög produktivitetstillväxt har bidragit till att avsevärt dämpa enhetsarbetskostnaden i USA. I euroområdet steg visserligen enhetsarbetskostnaden 2009 när produktiviteten föll, men inflationen har hållits tillbaka av en svag efterfrågan. Råvarupriserna bidrar till att inflationstakten mätt med KPI blir något högre första halvåret 2010, men svag efterfrågan och ett överlag lägre kostnadstryck medverkar till att inflationstakten i OECD-området blir lägre än 2 procent såväl 2010 som 2011 (se tabell 2).

När den privata sektorn i OECD-länderna ökade sitt sparande 2009 motverkades fallet i efterfrågan till viss del av en kraftig finanspolitisk stimulans. Detta har emellertid lett till stora budgetunderskott på flera håll. I OECD-området som helhet förut-

ses den offentliga skuldsättningen stiga från knappt 80 procent av BNP 2008 till närmare 100 procent av BNP 2010. Att en finansiell kris leder till kraftigt stigande offentlig skuldsättning och i vissa fall till statsfinansiella kriser är ett historiskt belagt faktum.[12] Prognosen förutsätter att inget land inom OECD tvingas att ställa in betalningarna, men väl att en finanspolitisk konsolidering inleds 2011 i många länder.

Det svaga resursutnyttjandet och den låga inflationen har föranlett många centralbanker att hålla mycket låga styrräntor. Att finanspolitiken läggs om i åtstramande riktning de kommande åren utgör ytterligare ett motiv för att endast långsamt återföra räntorna mot mer normala nivåer. Centralbankerna i flertalet OECD-länder väntas höja sina räntor först i slutet av 2010 eller under första halvåret 2011.

I tillväxtekonomierna förs penningpolitiken betydligt snabbare i en mindre expansiv riktning. Till exempel har Kina börjat bedriva en mindre expansiv penningpolitik för att undvika en för stark kredittillväxt och överhettning längre fram. Även länder som Brasilien, Malaysia och Indien har genomfört åtgärder som begränsar kapitalinflöde och kredittillväxt.

RISKER FÖR DEN GLOBALA KONJUNKTUREN

Det historiska mönstret innebär att BNP-tillväxten tenderar att vara stark året efter en konjunkturbotten. Uppgången 2010 hämmas av försiktiga hushåll och ett lågt investeringsbehov, men styrkan i återhämtningen är svår att bedöma. Indikatorer för till exempel företagsförtroende i flera länder har dessutom de senaste kvartalen indikerat en starkare BNP-tillväxt än vad som avspeglas i utfallsstatistiken för BNP. Det är därför möjligt att kraften i återhämtningen har underskattats och att tillväxten blir högre än prognostiserat.

Möjligheterna att genomföra ytterligare stabiliseringspolitiska åtgärder som stimulerar efterfrågan är begränsade i nuläget. Den globala konjunkturen är därför känsligare för negativa störningar än normalt. Effekterna på global BNP av en ny störning till efterfrågan, till exempel i form av en ny våg av oro på de finansiella marknaderna, skulle därmed bli större än normalt.

Prognosen förutsätter att finanspolitiken blir något åtstramande 2011 efter att ha varit mycket expansiv de två föregående åren. Det finns dock en risk att regeringar – måna om sin trovärdighet – stramar åt för tidigt och mer än vad som är motiverat utifrån en avvägning mellan stabiliseringspolitiskt behov och långsiktig hållbarhet i de offentliga finanserna. Den globala konjunkturuppgången skulle då bromsas upp.

---

[12] Se Rogoff, K. och C. M. Reinhart, ”The aftermath of financial crises”, *American Economic Review*, nr 99, maj 2009.

Tabell 2 BNP och KPI i världen

Årlig procentuell förändring

	BNP[1]			KPI[2]		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
USA	–2,4	3,1	2,8	–0,3	1,8	1,3
Japan	–5,2	2,3	2,2	–1,4	–0,7	–0,2
Kanada	–2,6	2,8	3,0	0,3	1,8	2,0
Danmark	–5,1	1,1	1,8	1,1	1,6	1,7
Norge	–1,4	1,6	2,2	2,3	2,2	2,0
Euroområdet	–4,0	1,0	1,8	0,3	1,2	1,3
Finland	–7,8	2,2	3,0	1,6	1,4	1,5
Tyskland	–4,9	1,5	2,0	0,2	0,9	1,2
Frankrike	–2,2	1,7	2,0	0,1	1,5	1,4
Italien	–5,1	0,5	1,4	0,8	1,2	1,1
Storbritannien	–5,0	1,2	2,1	2,2	2,9	1,7
EU	–4,1	1,1	2,0	1,0	1,6	1,5
OECD	–3,4	2,2	2,6	0,5	1,7	1,5
Indien	6,8	7,8	8,2	10,9	9,0	6,5
Kina	8,7	10,0	9,3	–0,7	3,3	3,1
Sydamerika	–2,3	3,7	3,8	5,9	7,0	6,0
Världen	–0,8	4,0	4,3			

[1] BNP-siffrorna är kalenderjusterade och aggregat beräkas med hjälp av köpkraftsjusterade (Purchasing Power Parity) vikter från IMF.

[2] KPI för EU-länder avser harmoniserade KPI (HIKP) med undantag för OECD-aggregatet som inkluderar enbart nationella KPI-serier. Aggregaten för EU och euroområdet är vägda med konsumtionsvikter från Eurostat och OECD-aggregatet är vägt med konsumtionsvikter från OECD.

Källor: IMF, OECD, Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Kina

TILLVÄXTEN I INVESTERINGARNA DÄMPAS MEDAN EXPORTEN STIGER

Kinas BNP steg med 8,7 procent 2009. Tillväxten drevs i första hand av omfattande finanspolitiska stimulanser, riktade framför allt mot investeringar. Åtgärderna bidrog till en kraftig ökning av investeringarna förra året och kompenserade delvis för det betydande fall i exporten som orsakades av finanskrisen och den globala recessionen.

Kinas centralbank har stimulerat tillväxten bland annat genom att sänka in- och utlåningsräntorna och minska reservkvoterna för bankerna. Den expansiva penningpolitiken resulterade i en fördubbling av utlåningen 2009 jämfört med 2008. En del av krediterna gick till köp av finansiella och reala tillgångar och medverkade till uppgången på Shanghaibörsen och de stigande fastighetspriserna 2009.

För att minska risken för spekulationsbubblor har myndigheterna försökt rikta om krediterna till den reala ekonomin bland annat genom regleringar. Dessutom har kreditflödet börjat stramas åt igen, bland annat genom att reservkvoterna åter har höjts

och genom ökade kapitaltäckningskrav för bankerna. Ökade krav ställs också på bankernas riskbedömning.

BNP-tillväxten i Kina fortsätter att vara hög framöver. I år stiger BNP med 10 procent och 2011 med 9,3 procent (se diagram 37), vilket är ungefär i linje med den genomsnittliga tillväxten under perioden 1995–2007. Investeringstakten dämpas något 2010, men är fortsatt stark. Exporten gynnas av den globala konjunkturuppgången och ökar därför snabbare. Den högre exporttillväxten medverkar till en högre sysselsättning och en ökad tillväxt i hushållens konsumtion. Efterfrågan stimuleras även av offentliga stöd till bland annat jordbruk, hälsovård, utbildning och miljöteknik.

Den högre tillväxten i exporten bidrar till att Kinas överskott i bytesbalansen åter stiger 2010 och 2011, efter att ha fallit 2009. Uppskrivningen av yuanen mot dollarn, som avbröts i juli 2008 för att stödja exporttillväxten, återupptas under 2010. Att appreciering av yuanen återupptas speglar också en oro för ökad inflationstakt.

Lägre livsmedelspriser bidrog till att konsumentpriserna föll med 0,7 procent 2009. Stigande livsmedelspriser medverkar till att konsumentpriserna ökar med 3,3 procent 2010. År 2011 är inflationstakten 3,1 procent.

Diagram 37 BNP och inflation i Kina
Årlig procentuell förändring respektive procent

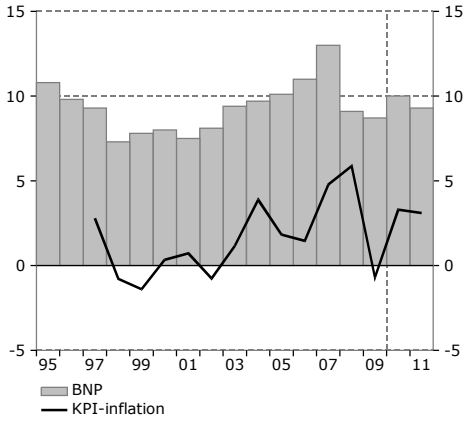

Källor: IMF, National Bureau of Statistics, China och Konjunkturinstitutet.

Diagram 38 Konfidensindikatorer i Japan
Nettotal respektive index, kvartalsvärden

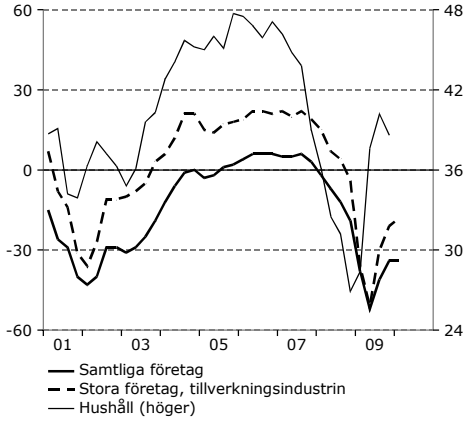

Källa: Cabinet Office.

Diagram 39 Arbetslöshet i Japan
Procent av arbetskraften, säsongrensade månadsvärden

Källa: Ministry of Internal Affairs and Communications.

Japan

BNP VÄXER ÅTER 2010

Japans BNP växte med knappt 1 procent det fjärde kvartalet 2009 jämfört med det tredje kvartalet. Exporten fortsatte att växa snabbt, med hela 5 procent, främst till följd av den starka efterfrågan från Kina. Den privata konsumtionen fortsatte också att stiga med stöd av finans- och penningpolitiska stimulansåtgärder. På grund av stora fall i BNP i slutet av 2008 och början av 2009 sjönk BNP ändå med 5,2 procent 2009.

De finanspolitiska stimulanserna 2009 motsvarade ca 4 procent av 2008 års BNP och var bland annat riktade mot investeringar, konsumtion av miljövänlig teknik och arbetsmarknaden. Regeringen fortsätter att stimulera ekonomin under prognosperioden, men effekterna på BNP-tillväxten klingar gradvis av. Centralbanken har stimulerat ekonomin genom att sänka styrräntan till 0,1 procent. Den har även bistått kreditmarknaden med kortfristig långivning till banker och köp av företags- och statsobligationer.

En ökad tillförsikt hos hushåll och företag den senaste tiden (se diagram 38) tyder på en fortsatt god tillväxt i Japan. Exporttillväxten dämpas visserligen, men exporten fortsätter ändå att växa relativt snabbt. Detta bidrar till ökade vinster, högre kapacitetsutnyttjande i företagen och lägre arbetslöshet (se diagram 39), vilket stimulerar den inhemska efterfrågan. Sammantaget växer BNP med 2,3 procent 2010. BNP stiger något långsamma-

Diagram 40 BNP och inflation i Japan
Årlig procentuell förändring respektive procent

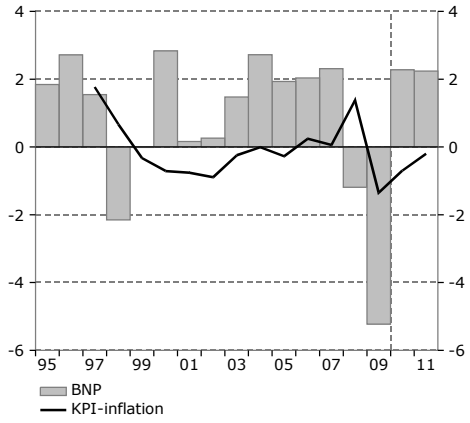

Källor: Economic and Social Research Institute, Ministry of Internal Affairs and Communications och Konjunkturinstitutet.

Diagram 41 BNP och efterfrågan i USA
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

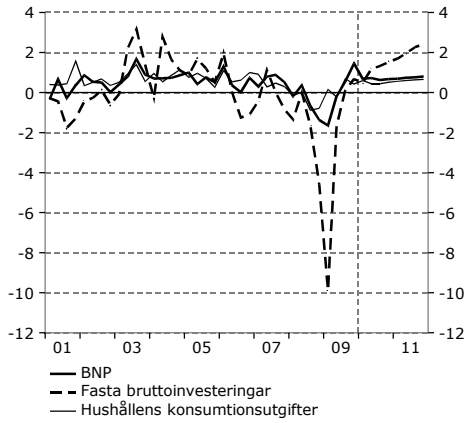

Källor: Bureau of Economic Analysis och Konjunkturinstitutet.

Diagram 42 Arbetslöshet i USA
Procent av arbetskraften, säsongrensade månadsvärden

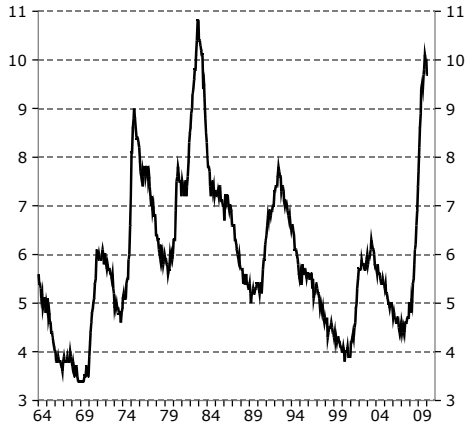

Källor: U.S. Department of Labor och Bureau of Labor Statistics.

re 2011, då tillväxten är 2,2 procent (se diagram 40), delvis till följd av en mindre expansiv finanspolitik. Mot bakgrund av att den potentiella tillväxten i Japan bedöms vara omkring 1 procent per år stiger resursutnyttjandet i den japanska ekonomin jämförelsevis snabbt.

Konsumentpriserna sjönk med 1,4 procent 2009, vilket berodde dels på att råvarupriserna föll, dels på lägre efterfrågan. Nedgången i priserna dämpas till 0,7 procent 2010 och 0,2 procent 2011.

Den expansiva finanspolitiken innebär att Japans budgetunderskott ökar från ca 3 procent som andel av BNP 2008 till kring 10 procent 2011. Landets ackumulerade offentliga bruttoskuld stiger därmed till ungefär 200 procent som andel av BNP 2011. Detta är den högsta skuldnivån i OECD. Den japanska statsskulden ägs dock främst av inhemska institutioner och landet som helhet har ett positivt sparande.

USA

STARK TILLVÄXT I SLUTET AV 2009

Tillväxten i USA var stark det fjärde kvartalet 2009 då BNP preliminärt steg med 1,4 procent jämfört med föregående kvartal (se diagram 41). En viktig drivkraft för produktionsökningen det fjärde kvartalet var minskade neddragningar av lagren. Efterfrågan möttes därmed i högre utsträckning av produktion. Detta så kallade lageromslag bidrog med hela 0,9 procentenheter till BNP-tillväxten. Hushållens konsumtion växte starkare än förväntat men i en betydligt långsammare takt än den historiska trenden. För helåret 2009 föll BNP med 2,4 procent.

En viss lageruppbyggnad sker det första halvåret 2010 alltefter som slutlig efterfrågan växer. Detta ger positiva bidrag till BNP-tillväxten, men i betydligt mindre utsträckning än det fjärde kvartalet 2009. Detta gör att BNP-tillväxten det första halvåret 2010 blir lägre än under det fjärde kvartalet, trots att slutlig inhemsk efterfrågan växer något starkare.

LÅNGSAM ÅTERHÄMTNING AV KONSUMTIONEN

Hittills har återhämtningen kännetecknats av en fortsatt svag arbetsmarknad (se diagram 42). Sysselsättningen ökar dock under prognosperioden vilket bidrar till att hushållens löneinkomster stiger. Även de disponibla inkomsterna stiger trots att de positiva effekterna från finanspolitiken försvinner. Hushållens skulder har minskat något i förhållande till de disponibla inkomsterna de senaste kvartalen, men är kvar på en historiskt hög nivå. Hushållen minskar därför sina skulder ytterligare och de ökar därmed sparkvoten från dagens nivå kring 4 procent (se diagram 43). Kreditgivningen till konsumenterna faller, vilket också håller tillbaka konsumtionen. Sammantaget stiger konsum-

tionen under prognosperioden, men i en betydligt långsammare takt än det historiska genomsnittet på ungefär 3 procent per år.

DÄMPAD INVESTERINGSTILLVÄXT 2010

De fasta bruttoinvesteringarna har minskat kraftigt de senaste åren. Fallet är nu över men återhämtningen blir blygsam 2010. Investeringarna stimuleras av att vinsterna i företagen stiger och av att situationen på finansmarknaderna har förbättrats avsevärt. Det låga resursutnyttjandet i utgångsläget gör dock att investeringarna inte tar rejäl fart förrän 2011. Bostadsinvesteringarna stiger från och med andra kvartalet 2010 efter att ha fallit tillfälligt det första kvartalet. Uppgången sker från en mycket låg nivå eftersom bostadsinvesteringarna har fallit kraftigt sedan 2005. Huspriserna har stabiliserats och vissa mått visar att de till och med har stigit något (se diagram 44).

Finanspolitiken var starkt expansiv 2009. Den blir i stort sett neutral 2010 och stramas åt 2011. Det federala budgetunderskottet uppgick till drygt 10 procent av BNP 2009 och beräknas göra så även 2010. Därefter inleds en konsolidering, om än i en långsam takt. Den federala skulden ökar till drygt 60 procent av BNP 2010, vilket är den högsta nivån sedan 1950-talet, och den fortsätter sedan att öka.

När finanspolitiken stramas åt i mitten av 2010 är det den privata inhemska efterfrågan och exporten som driver BNP-tillväxten. Konsumtionstillväxten blir dock långsam vilket bidrar till att även BNP-tillväxten blir måttlig. BNP växer sammantaget med 3,1 procent 2010 och 2,8 procent 2011 (se tabell 3). Den potentiella tillväxten bedöms vara ungefär 2 procent vilket gör att de lediga resurserna minskar under prognosperioden, men de är fortsatt stora i slutet av 2011.

Det kraftiga fallet i den inhemska efterfrågan har lett till att bytesbalansunderskottet har minskat kraftigt, från 6 procent av BNP 2006 till ungefär 3 procent av BNP 2009. Mot bakgrund av att den inhemska efterfrågan nu tar fart ökar underskottet något 2010 och 2011.

LÅGT INFLATIONSTRYCK OCH LÅGA RÄNTOR FRAMÖVER

Inflationen har varit hög de senaste månaderna främst på grund av stigande energipriser (se diagram 45). Löne- och pristrycket är dock lågt till följd av de stora lediga resurserna i ekonomin. Tillväxten i produktiviteten har varit mycket hög sedan mitten av 2009 eftersom många företag har kunnat öka produktionen för att möta den stigande efterfrågan med befintlig personal. Trots den höga tillväxten i produktiviteten har löneökningarna varit dämpade. Tillsammans med den höga produktivitetstillväxten har detta dragit ner enhetsarbetskostnaden kraftigt (se diagram 46), vilket bidrar till ett lågt inflationstryck framöver. Det låga resursutnyttjandet och svaga inflationstrycket gör att den ameri-

Diagram 43 Hushållens disponibla inkomster och sparande i USA
Årlig procentuell förändring och procent, 5-månaders centrerat glidande medelvärde

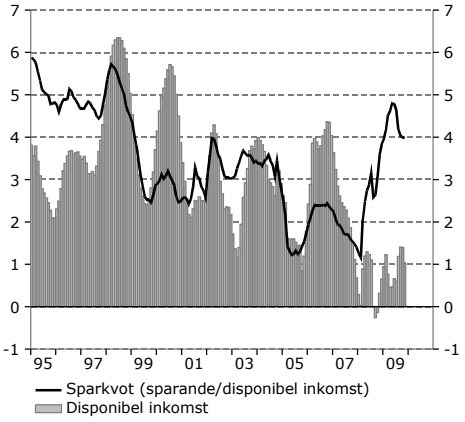

Källa: Department of Commerce och Bureau of Economic Analysis.

Diagram 44 Huspriser
Index, kvartals- respektive månadsvärden

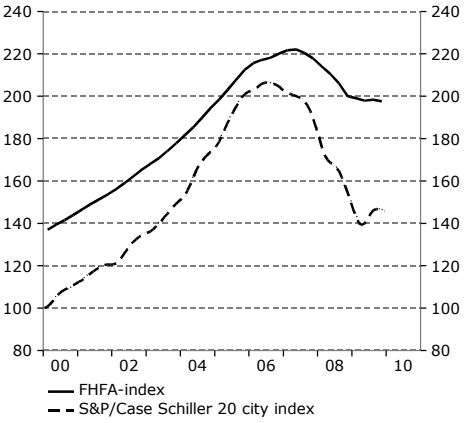

Källor: Federal Housing Finance Agency och Standard and Poor´s.

Diagram 45 Inflation i USA
Procent, månadsvärden

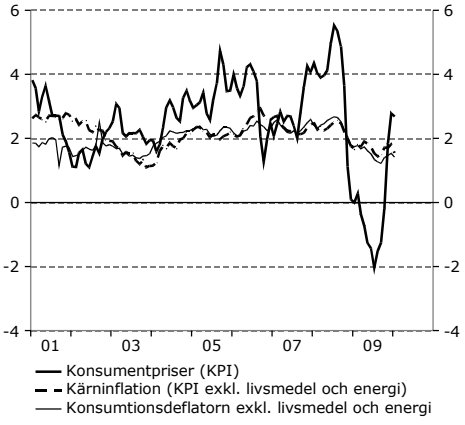

Källa: U.S. Department of Labor.

Diagram 46 Arbetsproduktivitet och enhetsarbetskostnad i USA
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

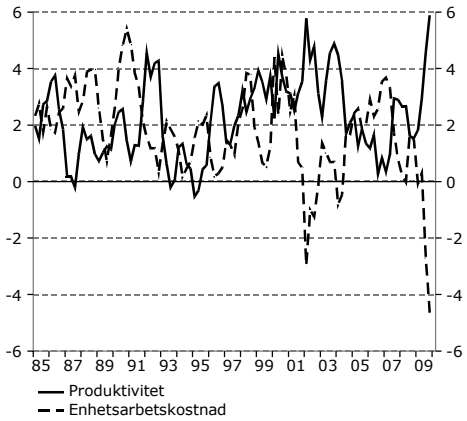

Källa: Bureau of Labor Statistics.

kanska centralbanken väntar till slutet av 2010 med att höja styrräntan. I slutet av 2011 har den höjts till 2,25 procent.

Tabell 3 Valda indikatorer för USA
Miljarder dollar, löpande priser, respektive årlig procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Hushållens konsumtionsutgifter	10 130	–0,2	–0,6	1,9	2,2
Offentliga konsumtionsutgifter	2 387	3,0	1,9	1,7	0,4
Fasta bruttoinvesteringar	2 667	–3,6	–14,7	2,6	7,2
Lagerinvesteringar[1]	–35	–0,3	–0,6	1,0	0,0
Export	1 831	5,4	–9,6	11,1	7,9
Import	2 539	–3,2	–13,9	9,0	6,4
BNP	**14 441**	**0,4**	**–2,4**	**3,1**	**2,8**
KPI		3,8	–0,3	1,8	1,3
Arbetslöshet[2]		5,8	9,3	9,7	9,4
Styrränta[3,4]		0,25	0,25	0,75	2,25
Tioårig statsobligationsränta[3]		2,4	3,6	4,2	4,7
Dollar per euro[3]		1,34	1,46	1,37	1,37

[1] Miljarder dollar respektive bidrag till BNP-tillväxten. [2] I procent av arbetskraften
[3] Vid slutet av respektive år. [4] Federal Funds target rate.

Källor: Bureau of Economic Analysis och Konjunkturinstitutet.

Euroområdet

KONSOLIDERINGSBEHOV TYNGER UTVECKLINGEN FRAMÖVER

Indikatorer och utfallsdata ger en splittrad bild av utvecklingen i euroområdet. Framtidssynen hos framför allt industriföretag har fortsatt att förbättras samtidigt som den inhemska efterfrågan, trots stimulansåtgärder, är fortsatt svag. En svag utveckling på arbetsmarknaden och ett fortsatt mycket lågt kapacitetsutnyttjande i industrin har bidragit till utvecklingen.

Den kvartalsvisa BNP-tillväxten sjönk till 0,1 procent det fjärde kvartalet efter att ha varit 0,4 procent det tredje kvartalet 2009 (se diagram 47). I tre av de största ekonomierna i euroområdet var BNP oförändrad (Tyskland) eller sjönk (Italien, Spanien) det fjärde kvartalet. BNP-tillväxten i euroområdet som helhet drevs främst av att exporten ökade, samtidigt som den inhemska efterfrågan, trots fortsatt finanspolitisk stimulans, var svag i många länder.

I takt med att kostnaderna för de massiva stimulanspaketen summeras har behoven av rejäla budgetåtstramningar blivit tydligare i många euroländer. Skenande budgetunderskott och snabbt stigande statsskulder gör att många länder avser att börja konsolidera de offentliga finanserna så snart det är möjligt utan att återhämtningen hotas. För de flesta länder bedöms detta i dagsläget innebära en större omläggning av finanspolitiken 2011

Diagram 47 BNP och efterfrågan i euroområdet
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

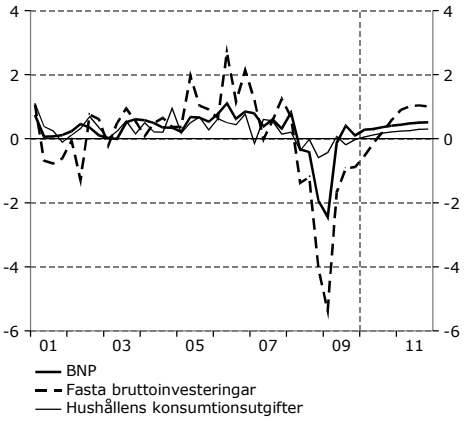

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

(se fördjupning ”Effekter av ytterligare finanspolitiska konsolideringar i euroområdet”).

Greklands offentliga finanser har under den senaste tiden fått mycket uppmärksamhet. Utöver ansträngda statsfinanser har felaktigheter i den officiella grekiska statistiken bidragit till att skapa ett trovärdighetsproblem som har påverkat kostnaden för refinansiering på de finansiella marknaderna. Konjunkturinstitutet utgår i sin prognos från att Grekland genomför en konsolidering av de offentliga finanserna utan nämnvärda spridningseffekter till övriga euroområdet.

Diagram 48 Industriförtroende i euroområdet
Nettotal, månadsvärden

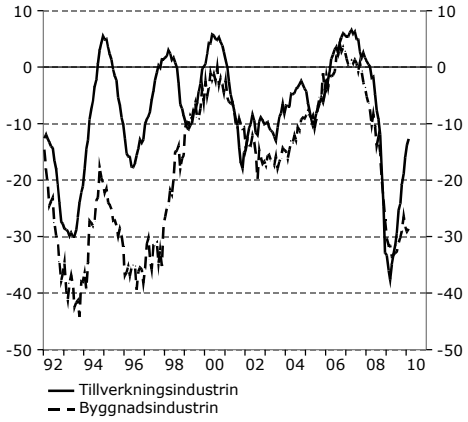

Källa: Europeiska kommissionen.

Diagram 49 Orderläget, tillverkningsindustrin i euroområdet
Nettotal, månadsvärden

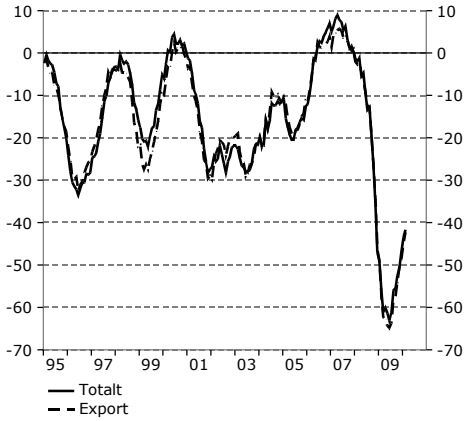

Källa: Eurostat.

Diagram 50 Kapacitetsutnyttjandet i tillverkningsindustrin, euroområdet
Procent

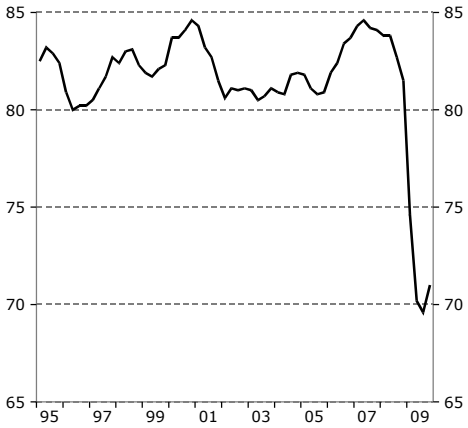

Källa: Europeiska kommissionen.

FORTSATT SVAG INHEMSK EFTERFRÅGAN

De fasta bruttoinvesteringarna i euroområdet har fallit varje kvartal sedan våren 2008. Trots att förhållandena på finansmarknaderna har normaliserats och trots att orderläget och förtroendeindikatorer för näringslivet har förbättrats (se diagram 48 och diagram 49), tynger en rad faktorer investeringarna under stora delar av prognosperioden. Det kraftiga fallet i efterfrågan gör att kapacitetsutnyttjandet fortfarande är mycket lågt och behovet av nyinvesteringar är därmed begränsat (se diagram 50). Kredittillväxten bland företag i euroområdet har också fallit under 2009 och i början av 2010. Detta förklaras av den låga kreditefterfrågan, men möjligen även av europeiska bankers behov av att förstärka sina balansräkningar. Återhämtningen i utrikeshandeln var emellertid mycket stark under det andra halvåret 2009 efter fyra kvartal av kraftiga fall i såväl export som import. Den starka tillväxten i handeln skapar på lite sikt förutsättningar för en ökad investeringstillväxt när kapacitetsutnyttjandet stiger.

Hushållens konsumtion har trots de finanspolitiska stödpaketen i euroområdet fallit under fem av de sju senaste kvartalen. Konsumtionen var oförändrad det fjärde kvartalet 2009. Flera faktorer talar för en fortsatt svag utveckling 2010 och 2011. Arbetslösheten har fortsatt att stiga och var 9,9 procent i januari, samtidigt som sysselsättningen har fallit ytterligare (se diagram 51). Utvecklingen på arbetsmarknaden tynger hushållens disponibla inkomster och de finanspolitiska åtstramningarna verkar för att ytterligare begränsa konsumtionsmöjligheterna 2011. Tillsammans med ett högt försiktighetssparande innebär detta att tillväxten i konsumtionen begränsas.

EXPORTDRIVEN TILLVÄXT 2010

Tillväxten i euroområdet ökar gradvis under 2010 och 2011 mycket till följd av en ökande export. I takt med att den inhemska efterfrågan stiger påbörjas omfattande finanspolitiska konsolideringar som tynger tillväxten i många euroländer under 2011. Penningpolitiken är dock fortfarande expansiv. Utvecklingen i termer av tillväxttal är historiskt sett fortfarande svag, men till följd av en låg potentiell tillväxt stiger ändå resursutnyttjandet

Diagram 51 Sysselsättning och arbetslöshet i euroområdet
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden respektive procent av arbetskraften, månadsvärden

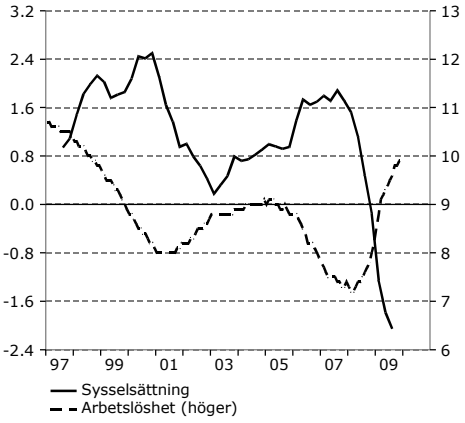

Källa: Eurostat.

Diagram 52 Enhetsarbetskostnad i euroområdet
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

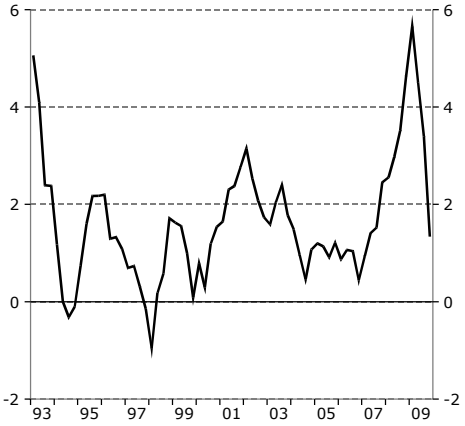

Källa: ECB.

Diagram 53 Inflation i euroområdet
Procent, månadsvärden

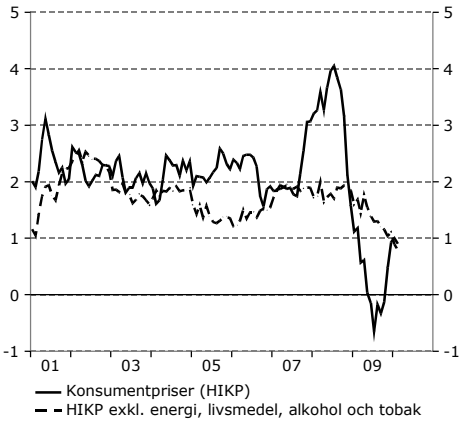

Källa: Eurostat.

sammantaget något 2010 och 2011. Resursutnyttjandet förblir dock svagt under hela prognosperioden.

EXPANSIV PENNINGPOLITIK MED RÄNTEHÖJNINGAR 2011

Det omfattande efterfrågefallet i euroområdet har bidragit till att inflationen har fallit sedan hösten 2008. Detta trots att tillväxten i enhetsarbetskostnaderna ökade kraftigt i slutet av 2008 och i början av 2009. Ökningstakten har dock minskat sedan dess. Under det fjärde kvartalet 2009 ökade enhetsarbetskostnaden med 1,3 procent jämfört med motsvarande kvartal 2008. Detta var något lägre än den historiskt genomsnittliga tillväxttakten på 1,8 procent (se diagram 52).

Ett mått på underliggande inflation är tillväxttakten för det harmoniserade konsumentprisindexet (HIKP) exklusive energi, livsmedel, alkohol och tobak var 0,8 procent i februari. HIKP-inflationen uppgick under samma månad till 0,9 procent (se diagram 53). Den svaga efterfrågan och en måttlig tillväxt i enhetsarbetskostnaderna bidrar till att både HIKP-inflationen och den underliggande inflationen ökar måttligt under prognosperioden. Den Europeiska Centralbanken avvaktar därför med att höja styrräntan, den så kallade refiräntan, fram till andra kvartalet 2011. Refiräntan är i slutet av 2011 1,75 procent.

FINLANDS EKONOMI KRYMPTE MEST I EUROOMRÅDET 2009

Finland är ett av de länder i euroområdet som har drabbats hårdast av den ekonomiska krisen. BNP föll med 7,8 procent 2009, vilket var det största fallet i hela euroområdet. Den inhemska efterfrågan minskade med ungefär 6 procent, trots stöd från expansiv penningpolitik och finanspolitisk stimulans. En viktig orsak till utvecklingen under 2009 var att den finländska exporten under perioden föll med nästan en fjärdedel[13]. Den svaga utvecklingen berodde bland annat på att finska exportmarknader utvecklades svagt 2009. Särskilt den ryska importefterfrågan var mycket svag till följd av det kraftiga oljeprisfallet i slutet av 2008. Den svaga exportmarknadstillväxten kan emellertid inte ensamt förklara det stora fallet i den finska exporten. En annan viktig orsak var den finska exportens sammansättning. En relativt stor andel av finsk export utgörs av råvaror, insatsvaror och kapitalvaror. Efterfrågan på dessa varor föll jämförelsevis mycket.

Fallet i Finlands BNP avtog på kvartalsbasis under loppet av 2009 och enligt preliminär statistik var BNP oförändrad det fjärde kvartalet jämfört med föregående kvartal. Hushållens konsumtion ökade troligtvis något till följd av att matmomsen sänktes det tredje kvartalet. Investeringarna och exporten ökade betydligt jämfört med föregående kvartal, samtidigt som lagerinvesteringarna minskade kraftigt.

[13] Detta kan jämföras med krisen i början av 1990-talet då den finska exporten föll med som mest drygt 7 procent under ett år.

Den globala återhämtningen ger stöd för en stark finsk export 2010 och 2011. Nivåerna för exporten från före krisen nås trots detta inte i slutet av prognosperioden. Ett lågt kapacitetsutnyttjande, höga skuldsättningsgrader i såväl företag som hushåll och en svag arbetsmarknad gör att den slutliga inhemska efterfrågan ökar först under senare delen av 2010. Sammantaget ökar BNP i Finland med 2,2 procent 2010 och 3 procent 2011 (se diagram 54). Till följd av det låga resursutnyttjandet och lägre ökningstakt i enhetsarbetskostnader blir inflationen 1,4 procent 2010 och 1,5 procent 2011.

Diagram 54 BNP och inflation i Finland

Årlig procentuell förändring respektive procent

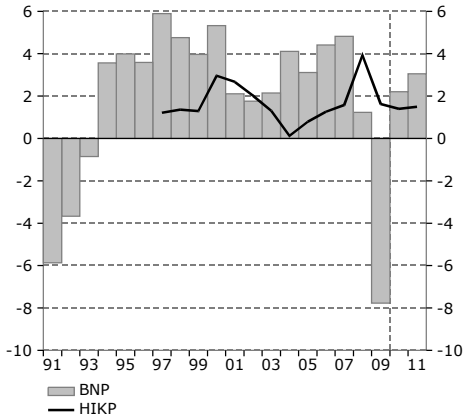

Källor: Statistikcentralen och Konjunkturinstitutet.

Tabell 4 Valda indikatorer för euroområdet[1]

Miljarder euro, löpande priser, respektive årlig procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Hushållens konsumtionsutgifter	5 054	0,3	–1,0	0,2	0,9
Offentliga konsumtionsutgifter	1 803	2,0	2,2	1,1	0,7
Fasta bruttoinvesteringar	1 965	–0,8	–10,9	–1,9	3,0
Lagerinvesteringar[2]	25	0,1	–0,8	0,4	0,1
Export	3 716	0,8	–13,1	5,8	6,1
Import	3 577	0,8	–11,7	4,9	5,3
BNP	**8 986**	**0,5**	**–4,0**	**1,0**	**1,8**
HIKP		3,3	0,3	1,2	1,3
Arbetslöshet		7,6	9,4	10,6	10,8
Styrränta[3,4]		2,50	1,00	1,00	1,75
Tioårig statsobligationsränta[3]		3,1	3,2	4,0	4,3
Dollar per euro[3]		1,34	1,46	1,37	1,37

[1] Avser Euro12. [2] Miljarder euro respektive bidrag till BNP-tillväxten. [3] Vid slutet av respektive år. [4] Refiränta.

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Övriga Europa

ÅTER TILLVÄXT I STORBRITANNIEN

Recessionen i Storbritannien upphörde det sista kvartalet 2009 då BNP steg med 0,3 procent. Detta var den första ökningen i BNP sedan det första kvartalet 2008. Ökningen i produktionen drevs framför allt av minskade lagerneddragningar och en växande export.

Återhämtningen är delvis en effekt av den expansiva finans- och penningpolitiken. Den brittiska centralbanken har låtit styrräntan vara 0,5 procent sedan i mars 2009. Centralbanken har även köpt stats- och företagsobligationer i syfte att pressa ner marknadsräntorna. Regeringen har bistått bankerna med kapital och garantiprogram. Kredittillväxten har emellertid varit begränsad, vilket förklaras av såväl mer restriktiva utlåningsvillkor som låg kreditefterfrågan.

Det stora budgetunderskottet, som uppgår till hela 12 procent av BNP budgetåret 2009/2010, gör att finanspoliti-

Diagram 55 Huspriser och styrränta i Storbritannien

Procentuell förändring, 3-månaders glidande medelvärde respektive procent, månadsvärden

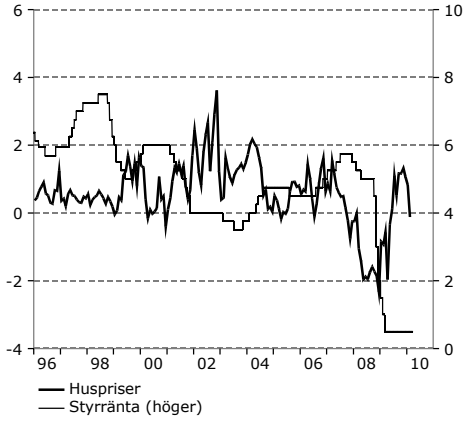

Källor: Halifax och Bank of England.

Diagram 56 BNP och inflation i Storbritannien
Årlig procentuell förändring respektive procent

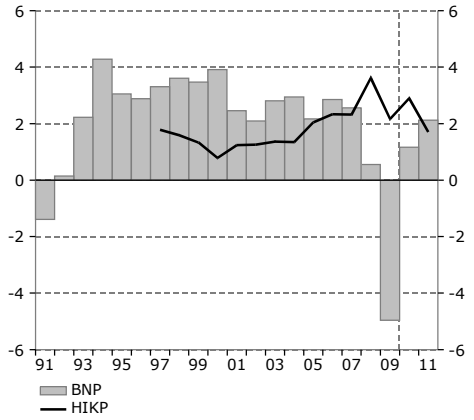

Källor: Office for National Statistics och Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 BNP i Baltikum
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

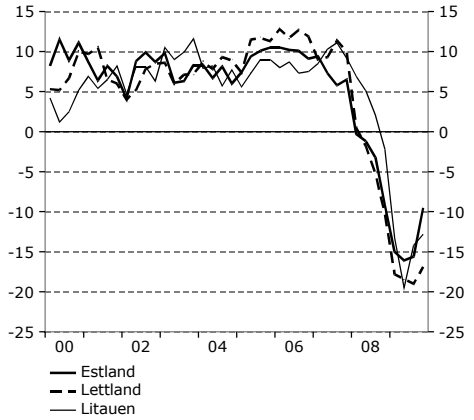

Källa: Eurostat.

Diagram 58 Inflation (HIKP) i Baltikum
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

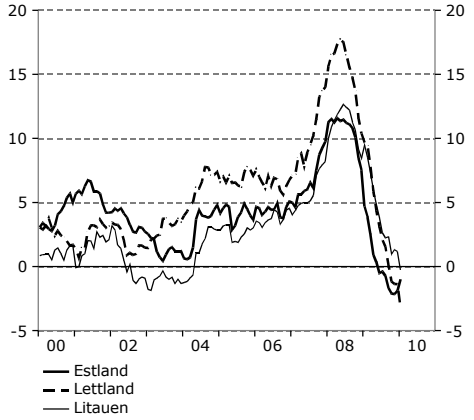

Källor: Ländernas statistiska centralbyråer.

ken stramas åt framöver. Momsen höjs, efter att ha sänkts tillfälligt under 2009. Dessutom höjs skatterna för höginkomsttagare och de offentliga utgifterna minskas.

Den ekonomiska tillväxten fortsätter 2010 och 2011, men den blir svag. Den inhemska efterfrågan hålls tillbaka bland annat av den stramare finanspolitiken, en hög arbetslöshet och en stigande sparkvot hos hushållen. En stabilisering av fastighetspriserna (se diagram 55) och ökade börsvärden bidrar till att den inhemska efterfrågan ändå stiger. Exporten fortsätter också att växa med stöd av den internationella uppgången i konjunkturen och ett fortsatt svagt pund. Efter att ha sjunkit med 5 procent 2009, stiger BNP med 1,2 procent 2010 och 2,1 procent 2011 (se diagram 56). Resursutnyttjandet är fortfarande mycket lågt i slutet av 2011, vilket speglar en långsam återhämtning i den brittiska ekonomin.

Konsumentpriserna steg med 2,2 procent 2009 och stiger med 2,9 procent 2010. Den jämförelsevis höga inflationstakten beror bland annat på försvagningen av pundet. Avtagande växelkurseffekter framöver och det låga resursutnyttjandet bidrar till att inflationen faller till 1,7 procent 2011. Det låga resursutnyttjandet och den sjunkande inflationstakten gör att centralbanken låter styrräntan vara låg under prognosperioden.

DET VÄRSTA ÄR ÖVER I BALTIKUM

De baltiska länderna upplevde fortsatta kraftiga fall i BNP det fjärde kvartalet 2009, även om fallet bromsades upp något (se diagram 57). För 2009 blir den genomsnittliga nedgången mellan 14 och 18 procent i Estland, Lettland och Litauen. BNP fortsätter att falla även 2010 men i en betydligt långsammare takt, mellan 0 och 3 procent. 2011 växer de baltiska ekonomierna igen.

Den inhemska efterfrågan är extremt svag för närvarande. En fortsatt stigande arbetslöshet och stram finanspolitik håller tillbaka den inhemska efterfrågan under prognosperioden. Samtidigt finns det tecken på en stigande exportefterfrågan, vilket ger positiva impulser till de baltiska ekonomierna.

Det dramatiska fallet i den inhemska efterfrågan har mycket snabbt lett till att de tidigare stora bytesbalansunderskotten i Baltikum har vänts till överskott. Överskotten ökar något framöver då exportefterfrågan tar viss fart.

Inflationen har fallit snabbt i de tre baltiska länderna, från tvåsiffriga tal 2008 till negativa i början av 2010 (se diagram 58). Inflationen förblir mycket låg 2010 och 2011.

FÖRDJUPNING

Den ekonomiska politiken i USA på 1930-talet och nu

Den pågående lågkonjunkturen i USA är djup, om än inte alls lika djup som på 1930-talet. Likheterna med depressionen på 1930-talet är ändå många med bland annat en kollaps på finansmarknaderna, en kraftig nedgång i världshandeln och en hög skuldsättningsgrad hos hushållen. Återhämtningen 1933 började när guldmyntfoten övergavs. Detta innebar att dollarn försvagades och penningmängden ökade. En ny recession inleddes 1937 efter att den ekonomiska politiken stramats åt. Även återhämtningen som inleddes andra halvåret 2009 är till stor del en följd av en mycket expansiv ekonomisk politik. I likhet med 1936–1937 kommer den ekonomiska politiken, i synnerhet finanspolitiken, att behöva läggas om i en åtstramande riktning. Om politiken stramas åt för snabbt och för mycket finns en risk för en upprepning av utvecklingen 1937.

Den ekonomiska nedgången i USA efter konjunkturtoppen i slutet av 2007 är den djupaste sedan depressionen på 1930-talet. Det finns många likheter mellan dessa kriser, framför allt kollapsen på finansmarknaderna och den kraftiga nedgången i världshandeln. Nedgången är dock lindrigare den här gången. Fallet i amerikansk industriproduktion är nu ungefär en tredjedel så stort som då (se diagram 59).[14] Dessutom har den amerikanska ekonomin undvikit deflation den här gången (se diagram 60). Ett viktigt skäl till att krisen i USA är lindrigare efter den här finanskrisen är att den ekonomiska politiken har lagts om i en expansiv riktning betydligt tidigare och mer kraftfullt än då.

DEPRESSIONEN 1929–1933

Den amerikanska centralbanken (Fed) började strama åt penningpolitiken 1928, bland annat för att minska spekulationerna på aktiemarknaden (se dia diagram 61). Detta bidrog till att BNP började falla i mitten av 1929 och att aktiemarknaderna kraschade i oktober 1929. Efter börskraschen vände konjunkturen brant nedåt 1930 och BNP föll dramatiskt. I detta läge drabbades den amerikanska ekonomin av den första av ett antal bankpaniker under åren 1930–1933. Många sparare tappade förtroendet för bankernas stabilitet och tog ut sina besparingar. Paniken ledde till att många av de amerikanska bankerna gick omkull. På grund

Diagram 59 Jämförelse av industriproduktion
Index, månadsvärden

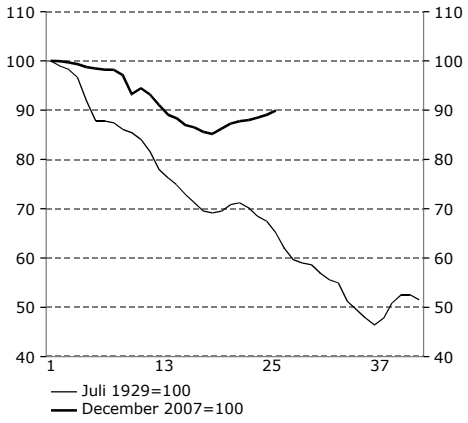

Anm. X-axeln avser månader, där månad 1 är den månad då index=100.
Källa: Federal Reserve.

Diagram 60 Jämförelse av KPI
Index, månadsvärden

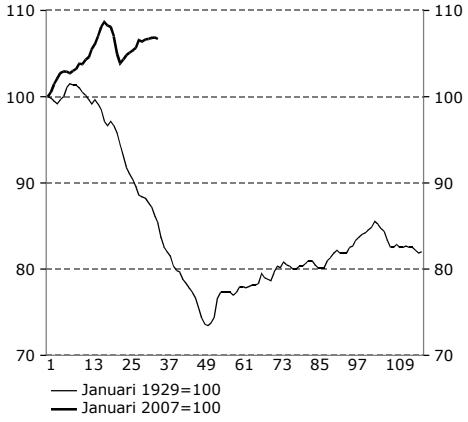

Anm. X-axeln avser månader, där månad 1 är den månad då index=100.
Källa: U.S. Bureau of Labor Statistics.

[14] BNP föll med knappt 4 procent mellan toppen det tredje kvartalet 2007 och botten det andra kvartalet 2009 medan BNP föll mer än 30 procent mellan topp och botten 1929–1933. Arbetslösheten har stigit till ca 10 procent under den senaste konjunkturnedgången medan den steg till ungefär 25 procent på 1930-talet.

Diagram 61 Amerikanskt diskonto, 1928–1938
Procent

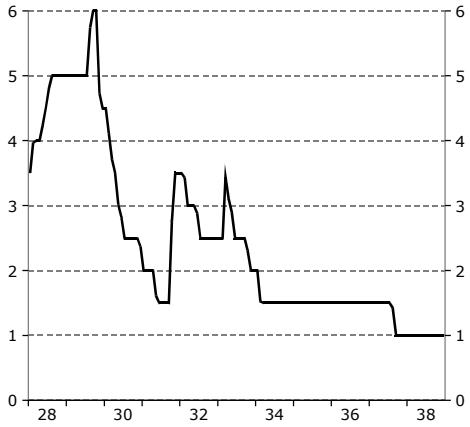

Källor: NBER och Federal Reserve.

Diagram 62 Jämförelse av penningmängdens utveckling
Index, månadsvärden

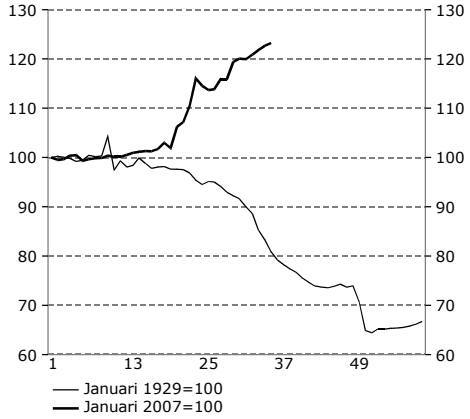

Anm. X-axeln avser månader, där månad 1 är den månad då index=100.
Källor: Federal Reserve och NBER.

Diagram 63 Arbetslöshet, 1930–1941
Procent av arbetskraften, månadsvärden

Källa: NBER.

av minskad kreditgivning och kraftigt ökad pessimism minskade efterfrågan på varor och tjänster ytterligare.

Responsen från Fed var mycket svag och man lånade till exempel inte ut pengar till banker med likviditetsproblem när sparare tog ut sina besparingar.[15] Detta ledde till att penningmängden föll kraftigt (se diagram 62). Diskontot sänktes från 6 procent 1929 till 1,5 procent 1931 (se diagram 61), men eftersom priserna föll kraftigt var realräntan ändå hög. Vid den här tidpunkten var dollarn kopplad till guldet via den så kallade guldmyntfoten. Penningpolitiken inriktades därmed på att upprätthålla dollarns fasta värde mot guldet. Många ekonomer anser att den främsta anledningen till att Fed inte ökade likviditeten i ekonomin var att de ville bevara guldmyntfoten. Hösten 1931 övergav Storbritannien guldmyntfoten, vilket ledde till en spekulation om att USA skulle tvingas att göra detsamma. För att försvara dollarns värde gentemot guldet tvingades Fed strama åt penningpolitiken och höja diskontot (se diagram 61). Detta gjordes i ett läge när BNP föll kraftigt och arbetslösheten steg snabbt. Samtidigt fortsatte priserna att falla med omkring 10 procent på årsbasis vilket gjorde att realräntorna var mycket höga. Problemen fördjupades därmed ytterligare och den ekonomiska aktiviteten föll än mer dramatiskt. Arbetslösheten steg till ungefär 25 procent 1933 och konkurserna bland bankerna ökade kraftigt (se diagram 63).

ÅTERHÄMTNINGEN 1933–1937

Återhämtningen började våren 1933, bland annat som en följd av att guldmyntfoten övergavs.[16] Detta innebar att dollarn försvagades och att penningmängden ökade igen.[17] Vid samma tidpunkt började prisnivån åter att stiga. Trots att styrräntan inte kunde sänkas nämnvärt blev realräntan ändå betydligt lägre. Vidare stängde myndigheterna ner insolventa banker, vilket ökade förtroendet för finanssektorn. En insättningsgaranti skapades 1933 vilket ytterligare bidrog till att återskapa förtroendet på finansmarknaderna. Finanspolitiken användes inte nämnvärt under dessa år och bidrog endast i liten utsträckning till återhämtningen.[18] BNP växte mycket snabbt 1934–1936 och arbetslösheten föll till ca 13 procent (se diagram 63). Samtidigt var de lediga resurserna i ekonomin fortfarande stora. Konjunkturåterhämtningen varade till 1937 då en ny recession inleddes.

[15] Fed agerade alltså inte som så kallad lender of last resort.

[16] Guldmyntfoten övergavs temporärt och när den återinfördes i början av 1934 fick dollarn ett betydligt lägre värde gentemot guldet.

[17] Penningmängden ökade kraftigt till och med 1936 bland annat till följd av att stora inflöden av guld inte steriliserades.

[18] Se till exempel Romer, C. ”What ended the Great Recession?”, The Journal of Economic History, vol 52, no 4 (dec 1992).

RECESSIONEN 1937–1938

Även recessionen 1937–1938 har av många ansetts orsakad av, eller åtminstone förstärkt av, den ekonomiska politiken. Finanspolitiken blev stramare och budgetunderskottet minskade 1937 med nästan 2,5 procent av BNP jämfört med 1936 .[19] Bankerna höll vid denna tidpunkt stora reserver utöver de lagstadgade reservkraven. Många menar att dessa reserver var en säkerhetsbuffert för att kunna möta eventuella upprepningar av bankpanikerna i början av 1930-talet. Fed började oroa sig för att reserverna skulle utgöra ett inflationshot. De ansåg också att stora reserver gjorde det svårt för dem att kontrollera penningpolitiken. Därför fördubblades bankernas reservkrav i flera steg under 1936 och 1937. Det visade sig dock att bankerna ville bibehålla sina säkerhetsbuffertar och de skar därför ner på utlåningen och sålde tillgångar. Detta ledde till en ny minskning av penningmängden (se diagram 64).[20] Enligt många ekonomer var denna åtstramning den viktigaste anledningen till att BNP föll med nästan 5 procent 1938 och att arbetslösheten steg till 20 procent (diagram 63). Recessionen slutade 1938 då den ekonomiska politiken åter lades om i en expansiv riktning. Bland annat sänktes reservkraven och man började föra en expansiv finanspolitik.

Diagram 64 Penningmängden, utveckling 1935–1938

Index januari 1935=100, månadsvärden

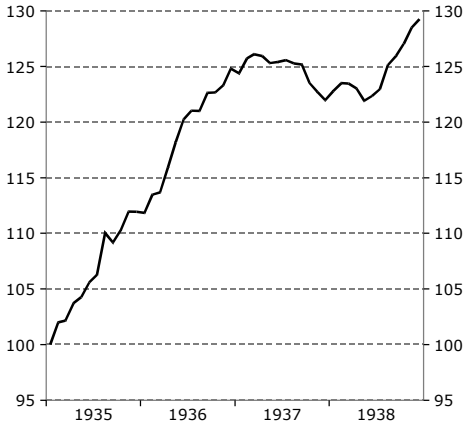

Källa: NBER.

Diagram 65 Styrränta, 2005–2011

Procent, dagsvärden

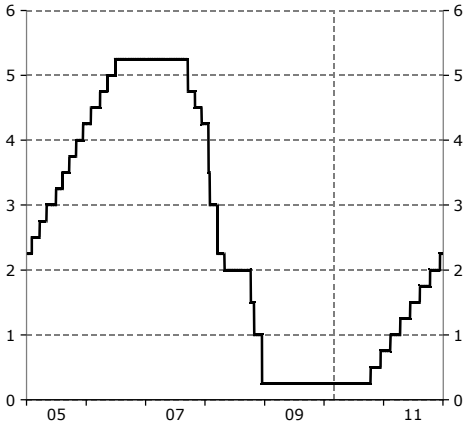

Källor: Federal Reserve och Konjunkturinstitutet.

KRISEN 2007-2009

Den djupa konjunkturnedgång som inleddes mot slutet av 2007 upphörde andra halvåret 2009. I likhet med uppgången 1933 berodde vändningen 2009 i stor utsträckning på expansiv ekonomisk politik. Fed sänkte snabbt styrräntan och i slutet av 2008 var den nära noll (se diagram 65). Även den finanspolitiska responsen var snabb och kraftfull. Ett stort finanspolitiskt stimulanspaket motsvarade ca 6 procent av BNP drevs igenom i början av 2009. Bland annat som en följd av paketet förväntas det federala budgetunderskottet uppgå till drygt 10 procent av BNP såväl 2009 som 2010.

Under finanskrisens inledningsfas inriktades de penningpolitiska åtgärderna (utöver räntesänkningarna) på att försörja banksystemet med kortsiktig likviditet.[21] I och med Lehman Brothers konkurs i mitten av september 2008 fick många kreditinstitut i USA akuta likviditetsproblem när marknaderna för företagscerti-

[19] Se till exempel Romer, C. ”What ended the Great Recession?”, The Journal of Economic History, vol 52, no 4 (dec 1992).

[20] Förutom de höjda reservkraven började finansdepartementet i slutet av 1936 att sterilisera guldinflödet från utlandet (se Friedman, M. och A., Schwartz, *A monetary history of the United States, 1867–1960*, Princeton University Press (for the National Bureau of Economic Research), 1963).

[21] Fed motverkade (steriliserade) under denna period effekterna på den monetära basen av dess likviditetsoperationer.

fikat slutade att fungera.[22] Till skillnad från de första åren på 1930-talet ingrep Fed och valde att stödja dessa marknader genom direkt utlåning. Detta resulterade i en uppblåst balansräkning hos Fed. De penningpolitiska åtgärder med kvantitativa lättnader som sedan införts och som innebär att Fed har köpt statsobligationer och kreditinstrument säkerställda med bostadslån, har av vissa liknats vid den expansiva politiken efter att guldmyntfoten övergavs 1933 .[23] Penningmängden har ökat under denna kris, till skillnad från krisen under 1930-talet då den minskade med ca 35 procent mellan 1929 och 1933 (se diagram 62). Dessutom höjdes insättningsgarantin kraftigt i början av krisen vilket bidrog till bankpaniker inte uppstod som 1930-1933.

LÄRDOMAR FRÅN 1937 NÄR DEN EKONOMISKA POLITIKEN SKA STRAMAS ÅT

Vissa ekonomer påpekar idag att en finanspolitisk åtstramning är nödvändig för att hejda den snabba offentliga skuldökningen.[24] En lärdom från utvecklingen 1937 är att det är viktigt att den privata sektorn är mogen att ta över rollen som tillväxtmotor när den expansiva ekonomiska politiken börjar stramas åt. Annars kan ekonomin drabbas av en ny cyklisk nedgång eller till och med, i likhet med händelseförloppet 1937–1938, fallande BNP. Konjunkturinstitutet bedömer att återhämtningen i den amerikanska ekonomin är så stark att en ny recession kan undvikas även om den ekonomiska politiken stramas åt. Men det finns en risk att återhämtningen tillfälligt bryts om exempelvis bristande trovärdighet för de offentliga finansernas hållbarhet tvingar fram en mycket kraftig åtstramning av finanspolitiken.

I mars genomförde Fed troligen de sista köpen av statligt garanterade bostadsobligationer under denna lågkonjunktur. Mot slutet av 2010, när ekonomin har återhämtat sig ytterligare och den lediga kapaciteten har minskat, förutses Fed börja höja styrräntan (se diagram 65). Finanspolitiken stramas åt 2011 och om ekonomin försvagas oväntat mycket av detta finns det anledning för Fed att förskjuta räntehöjningarna framåt i tiden.

---

[22] Även på 1930-talet fick bankerna likviditetsproblem men då främst till följd av att insättarna tog ut sina sparpengar eftersom en insättningsgaranti saknades.

[23] Se Bordo, M. och H. James, ”The Great Depression analogy”, NBER Working Paper 15584, december 2009.

[24] Den federala skulden ökar till drygt 60 procent av BNP 2010, vilket är den högsta nivån sedan 1950-talet.

FÖRDJUPNING

Effekter av ytterligare finanspolitisk konsolidering i euroområdet

En finanspolitisk konsolidering i euroområdet i linje med kraven i Stabilitets- och tillväxtpakten innebär en mer omfattande åtstramning än vad länderna hittills har presenterat. Den ytterligare åtstramningen skulle leda till att den årliga tillväxten i genomsnitt blir 0,4 procentenheter lägre i euroområdet åren 2011–2014 och att återhämtningen tar längre tid. Åren 2015–2018 skulle dock tillväxten i genomsnitt bli 0,5 procentenheter högre, bland annat som en följd av att de starkare offentliga finanserna minskar åtstramningsbehovet och lägre räntor.

Den kris som bröt ut på världens finansmarknader under hösten 2008 har inneburit stora påfrestningar för många länders ekonomier. Lågkonjunkturen tar sig nu inte minst uttryck i stora budgetunderskott och stigande skuldkvoter. Underskotten i de offentliga budgetarna förklaras dels av ökade utgifter och lägre inkomster till följd av så kallade automatiska stabilisatorer, det vill säga konjunktureffekter på skatteinkomster och transfereringar, dels av massiva finanspolitiska stimulanspaket. Budgetunderskotten bidrar enligt OECD:s prognoser till att den aggregerade konsoliderade bruttoskulden i euroområdet 2011 förväntas ha stigit med ca 25 procent av BNP sedan 2007 (se diagram 66).

Diagram 66 Konsoliderad bruttoskuld i euroområdet

Andel i procent av BNP

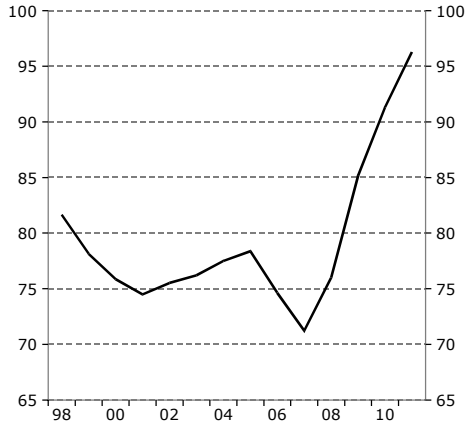

Anm. Beräkningen för skuldkvoten 2009–2011 bygger på OECD:s prognoser i OECD Economic Outlook 86, november 2009.

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

När krisens mer akuta skede har klingat av är det nödvändigt för många länder att förhindra att utgifter relaterade till temporära krisåtgärder permanentas och att så snart som möjligt påbörja en omfattande finanspolitisk konsolidering. En konsolidering av offentliga finanser innebär att staten vidtar åtgärder för att öka sina intäkter och/eller minska sina utgifter. Staten kan öka sina intäkter dels genom direkta skattehöjningar, dels genom strukturella reformer som förbättrar ekonomins produktionskapacitet, så kallad potentiell BNP, och därigenom ökar framtida skatteintäkter.

KONSOLIDERING NÖDVÄNDIG FÖR ÅTERGÅNG TILL HÅLLBAR UTVECKLING

Ett sätt att definiera en hållbar utveckling av offentliga finanser är att nivån på statsskulden inte ger upphov till räntekostnader som staten, givet övriga utfästelser, inte kan finansiera. De kraftigt stigande skuldkvoterna och befarade negativa effekterna på den framtida potentiella BNP-nivån har därför inneburit att hållbarheten i flera länders offentliga finanser har ifrågasatts. I den utsträckning långivare gör bedömningen att det finns en risk

Diagram 67 Offentlig konsumtion som andel av BNP i euroområdet
Avvikelse från huvudscenario, procentenheter

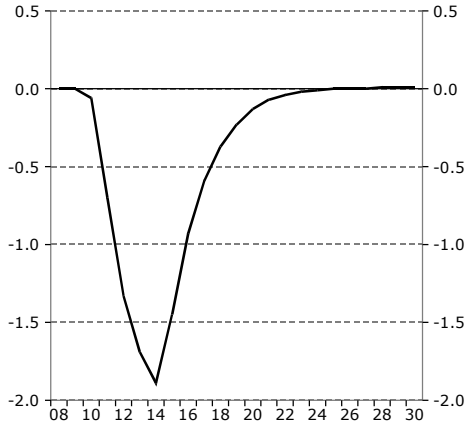

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

Diagram 68 Effektiv inkomstskattesats i Tyskland
Index 2008=100

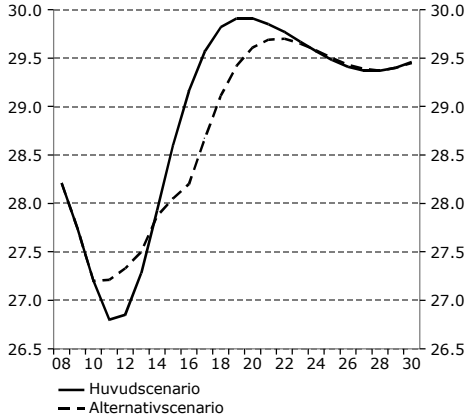

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

Diagram 69 BNP i euroområdet
Procentuell avvikelse från huvudscenario

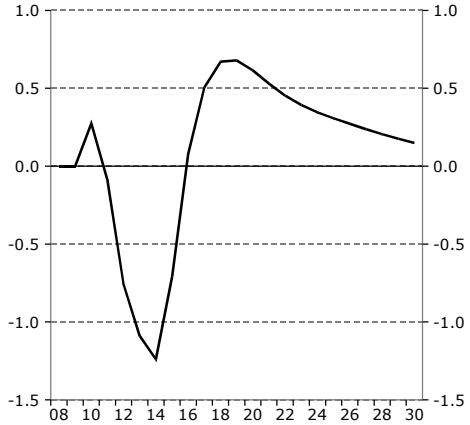

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

för betalningsinställelse, justeras avkastningskravet på landets statsobligationer för att kompensera för placeringens ökade risk. Detta kan, utöver högre statliga upplåningskostnader, leda till lägre investeringar och lägre potentiell tillväxt. En lägre potentiell tillväxt resulterar i sin tur i en varaktig sämre möjlighet att generera skatteintäkter. Detta försvårar ytterligare framtida konsolideringar. För att undvika en utveckling där den offentliga skulden fortsätter att stiga snabbt och förtroendet för hållbarheten i de offentliga finanserna gradvis försämras, krävs därför en finanspolitisk åtstramning.

HÅLLBARA OFFENTLIGA FINANSER I EUROOMRÅDET

I EU tillkom Stabilitets- och tillväxtpakten bland annat för att bidra till en finanspolitisk disciplin bland medlemsländerna i EU, och i förlängningen för att skapa goda förutsättningar för en väl fungerande valutaunion. I pakten bestämmelser sägs bland annat att ett enskilt lands offentliga sparandeunderskott och konsoliderad bruttoskuld inte ska överstiga 3 respektive 60 procent av BNP. I de fall länder inte uppfyller dessa kriterier inleds en process, en så kallad Excess Deficit Procedure (EDP), där EU ger rekommendationer om konsolidering och fastställer tidpunkter då åtgärder ska vara vidtagna. EU har även rätt att vidta ekonomiska sanktioner mot medlemsländer som inte följer givna rekommendationer. I spåren av den ekonomiska krisen har de stora påfrestningarna på de offentliga finanserna inneburit att tretton länder i euroområdet i början av 2010 ingår i en EDP med rekommenderad konsolidering.[25]

I ljuset av EU:s rekommendationer och de potentiellt allvarliga konsekvenserna av en otillräcklig konsolidering, kan stora förbättringar väntas i många länders budgetsaldo de kommande åren. Olika länders förutsättningar skiljer sig givetvis åt och utmaningen i närtid består främst i att skapa trovärdighet för finanspolitiken utan att konjunkturuppgången bryts. Ett viktigt syfte med att utforma och tydligt tillkännage trovärdiga konsolideringsplaner är också att förankra inflationsförväntningar. Detta gör att penningpolitiken i större utsträckning kan stödja aggregerad efterfrågan under den finanspolitiska åtstramningen.

Nationella konsolideringsplaner har redan tillkännagivits i många länder. För vissa länder är konsolideringsbehovet mindre omfattande, men för de värst drabbade länderna kan stora delar av det nyss inledda decenniet komma att präglas av kraftiga budgetsaneringar och betydande strukturella reformer.

[25] Av de 16 medlemsländerna i euroområdet är det endast Cypern, Finland och Luxemburg som inte ingår i en EDP.

EFFEKTER AV EN KONSOLIDERING SOM ÄR FÖRENLIG MED EU:S REKOMMENDATIONER

För att kvantifiera effekterna av en konsolidering i euroområdet som är i linje med åtaganden enligt Stabilitets- och tillväxtpakten har Konjunkturinstitutet använt världsmodellen NiGEM[26]. I modellens huvudscenario sker en konsolidering i USA och Europa som de närmaste åren i stora drag motsvarar vad som hade tillkännagivits av regeringar och myndigheter i slutet av 2009. Konjunkturinstitutets prognoser förutsätter en finanspolitisk utveckling ungefär i linje med detta scenario.

Huvudscenariot jämförs med ett scenario som är konstruerat med utgångspunkt i de enskilda euroländernas EDP. I dessa är tidpunkten för när sparandeunderskottet ska understiga 3 procent fastställd till 2013 för de flesta länderna, 2012 för Italien och Belgien och 2014 för Irland. Detta scenario innebär en avsevärt kraftfullare konsolidering än vad som hittills har tillkännagivits. I modellsimuleringen antas denna ytterligare konsolidering ske dels via större sänkningar av offentliga utgifter som andel av BNP, dels tidigare inkomstskattehöjningar (se diagram 67 och diagram 68).[27] Den ytterligare konsolideringen i alternativscenariot påbörjas första kvartalet 2011, men tillkännages ett år tidigare.

Tillkännagivandet av den mer omfattande konsolideringen gör att statsskulden förväntas stiga långsammare framöver. Detta leder till lägre riskpremier, vilket håller tillbaka långräntorna och stimulerar den inhemska efterfrågan på kort sikt. När den snabbare finanspolitiska konsolideringen sedan inleds växer BNP i genomsnitt 0,4 procentenheter långsammare under perioden 2011–2014 jämfört med huvudscenariot (se diagram 69 och diagram 70). Den lägre tillväxten innebär att inflationen faller tillbaka, vilket gör att styrräntan i euroområdet kan hållas lägre under konsolideringsperioden än i huvudscenariot (se diagram 71 och diagram 72). Den kraftfullare finanspolitiska åtstramningen minskar behovet av framtida konsolideringar. Tillsammans med den lägre räntenivån gynnar detta tillväxten på lite längre sikt. I förhållande till huvudscenariot är den genomsnittliga årliga tillväxten drygt 0,5 procentenheter högre 2015–2018.

Sammantaget innebär en finanspolitisk åtstramning som strikt följer EU:s rekommendationer en svagare tillväxt under konsolideringsåren. På sikt stärks emellertid de offentliga finanserna och skuldbördan minskar. Behovet av framtida åtstramningar blir därmed lägre och skapar förutsättningar för högre tillväxt efter konsolideringsperioden. På lång sikt ger modellen

Diagram 70 BNP-tillväxt i euroområdet, kvartalsförändring
Avvikelse från huvudscenario, procentenheter

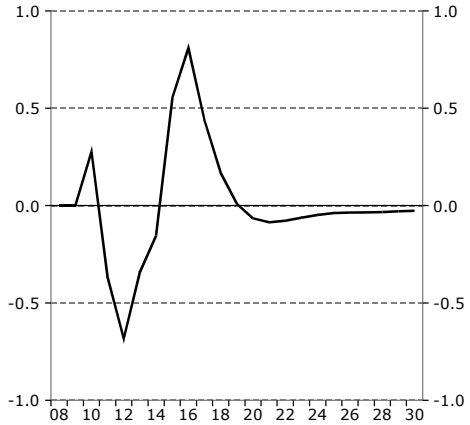

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

Diagram 71 Inflation i euroområdet
Avvikelse från huvudscenario, procentenheter

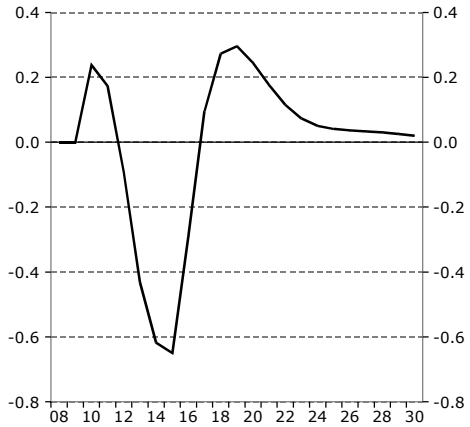

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

Diagram 72 Styr- och realränta i euroområdet
Avvikelse från huvudscenario, procentenheter

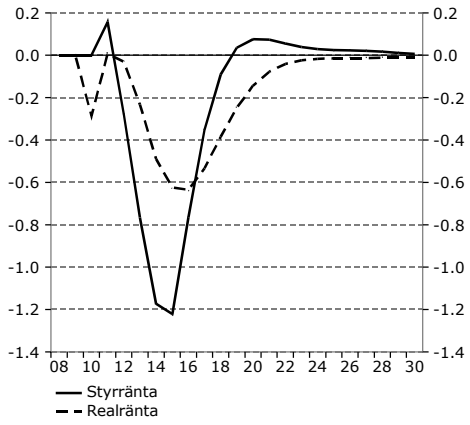

Källor: NIESR och Konjunkturinstitutet.

[26] NiGEM står för National Institute Global Econometric Model. Modellen utarbetas av National Institute of Social and Economic Research (NIESR) i London.

[27] Offentlig konsumtion som andel av BNP steg med 1,6 procentenheter mellan andra kvartalet 2008 och tredje kvartalet 2009.

små skillnader i BNP-nivå i de två scenarierna. De lägre räntorna i alternativscenariot bidrar till en relativt större kapitalackumulation och därmed en långvarigt något högre BNP-nivå jämfört med huvudscenariot.

Finansmarknader och penningpolitik

Läget på de finansiella marknaderna har fortsatt att förbättras. Väl fungerande finansiella marknader förutsätter dock fortfarande extraordinära statliga stöd, framför allt i form av låneprogram. Kronan förstärks under prognosperioden och reporäntan höjs med början i september 2010.

Utvecklingen på de finansiella marknaderna

LÄGET ALLTMER STABILT

Systemriskerna på de globala finansiella marknaderna fortsätter att avta och det finansiella systemet bedöms inte längre utgöra ett hinder för den internationella konjunkturutvecklingen. Den finansiella krisen är därmed på väg att klinga av. Även i Sverige fungerar de finansiella marknaderna tillfredsställande. Ett uttryck för stabiliseringen är att riskpremierna på marknaden för interbanklån i såväl Sverige som USA och euroområdet är nära de nivåer som rådde före finanskrisens utbrott (se diagram 73).

En bidragande orsak till stabiliseringen på finansmarknaderna är, såväl i Sverige som internationellt, de extraordinära statliga stödprogrammen. Centralbanker världen över har dock börjat avveckla en del av låneprogrammen, utan att oron på finansmarknaderna har ökat. I USA har Federal Reserve fasat ut större delen av de korta låneprogrammen under våren. Den Europeiska centralbanken, ECB, har meddelat att de kommer att avveckla sina extraordinära låneprogram med början hösten 2010. Riksbanken höjde i slutet av 2009 den marginal över styrräntan som bestämmer räntan på lån med längre löptider. Detta har medfört en minskad efterfrågan på lån med tre och sex månaders löptid från Riksbanken.[28]

De omfattande statliga stödprogrammen i den finansiella sektorn har lett till att en del av den risk som tidigare bars av privata institutioner nu återfinns på statliga balansräkningar. Den expansiva finanspolitik som har förts har dessutom kraftigt försämrat de offentliga finanserna i många länder och har därmed bidragit till att öka de statsfinansiella riskerna.

STATSFINANSIELLA PROBLEM I EUROOMRÅDET

De statsfinansiella riskerna uttrycker sig bland annat i höga riskpremier på lån till den statliga sektorn i ett antal länder. Vissa länder i euroområdet framstår som särskilt utsatta (se diagram

Diagram 73 Ränta på interbanklån, differens mot förväntad styrränta (basisspread)

Procentenheter, dagsvärden, 10-dagars glidande medelvärde

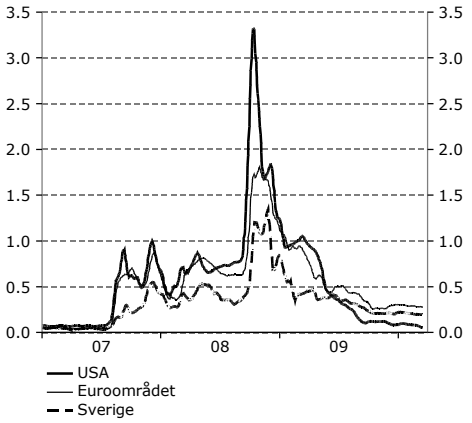

Anm. Löptid: 3 månader.

Källor: British Bankers´ Association och Reuters.

Diagram 74 Statsobligationsräntor relativt tyska obligationsräntor

Procent, dagsvärden, 10-dagars glidande medelvärde

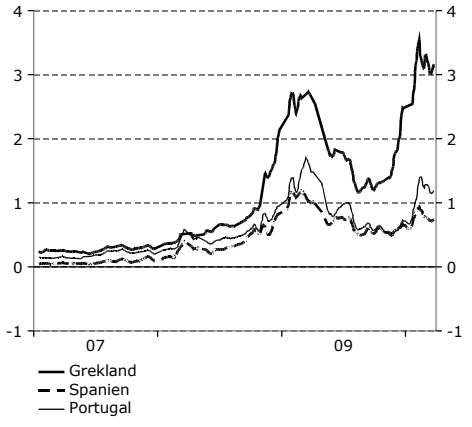

Källa: Reuters.

[28] Till auktionen av lån med 3 månaders löptid som avslutades den 8 mars inkom inga bud. Detsamma gällde för auktionerna av lån med 3 och 6 månaders löptid som avslutades den 22 februari.

74). I november 2009 uppdagades att det grekiska budgetunderskottet var betydligt större än vad officiella siffror tidigare visat, med dramatiskt höjda riskpremier på lån till den grekiska staten som följd. De högre riskpremierna har medfört ökade lånekostnader och har ytterligare fördjupat den grekiska statens finansieringsproblem.

Det finns en risk att finansieringsproblemen sprids till andra länder i euroområdet med svag statsfinansiell situation, till exempel Portugal och Spanien. Det är också svårt att överblicka hur stora kreditförlusterna för europeiska banker blir om stater väljer att ställa in betalningarna på vissa av de lån som tagits. Konjunkturinstitutet bedömer dock att sannolikheten för inställda betalningar är liten och prognosen förutsätter att de statsfinansiella problemen inom euroområdet hanteras så att inställda betalningar undviks.

Diagram 75 Utlåning från finansiella institut i Sverige

Årlig procentuell förändring, månadsvärden

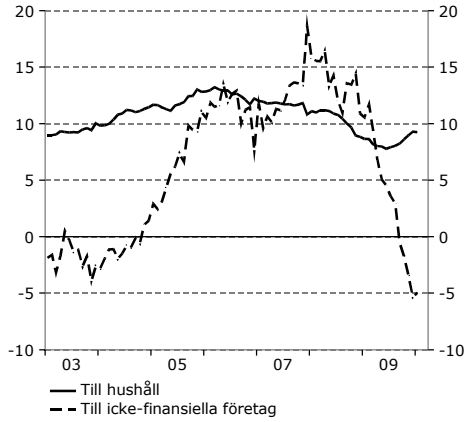

Källa: SCB.

Diagram 76 Fastighetsprisindex, småhus

Index 1981=100, kvartalsvärden

Källa: SCB.

TUDELAD BILD AV KREDITTILLVÄXTEN I VÄRLDEN

I USA och euroområdet minskar utlåningen till den privata sektorn. En minskad kreditefterfrågan är en av orsakerna, men utbudet av krediter hålls också tillbaka. Finansinstitut försöker generellt att upprätthålla en hög kapitaliseringsgrad, det vill säga en hög andel eget kapital i relation till sina riskvägda tillgångar. Samtidigt dras finansinstituten med stora kreditförluster på grund av den djupa globala lågkonjunkturen. Sammantaget behöver de ta in mer kapital och/eller minska sin utlåning. Detta behov kvarstår de kommande åren och kredittillväxten blir fortsatt svag i USA och euroområdet under prognosperioden.

Utvecklingen i flera tillväxtekonomier är däremot den motsatta och i framför allt Asien är kreditexpansionen kraftfull. Detta har i ett antal länder föranlett statliga ingripanden för att undvika spekulationsbubblor och en alltför hög inflation. I Kina har myndigheternas ingripanden varit särskilt resoluta, med bland annat höjda kapitaltäckningskrav och reservkvoter för kinesiska banker.

STARK UTLÅNING TILL HUSHÅLL I SVERIGE

Tillväxttakten i utlåningen till svenska hushåll steg under slutet av 2009 och början av 2010 (se diagram 75), bland annat till följd av låga räntor. Kredittillväxten består huvudsakligen av lån till bostadsändamål, en utveckling som troligen har understötts av att priserna på bostadsmarknaden har stigit det senaste året (se diagram 76).

Det har framförts en oro över att dagens nivå på huspriserna är underbyggda av orimliga förväntningar om ränteutvecklingen.[29] Mätningar av hushållens förväntningar i Konjunkturbarometern tyder emellertid på att de svenska hushållen i genomsnitt

[29] I sin penningpolitiska rapport från oktober 2009 skriver till exempel Riksbanken: ”Snabbt stigande huspriser skulle kunna tyda på orimliga förväntningar om låga räntor i framtiden”, se *Penningpolitisk rapport, oktober 2009,* Sveriges riksbank.

har en rimlig bild av den framtida korta räntan på bostadslån, i alla fall i jämförelse med Konjunkturinstitutets prognos. Hushållens förväntningar ligger också förhållandevis väl i linje med Riksbankens syn på ränteutvecklingen, givet Konjunkturinstitutets bedömning av skillnaden mellan bolåneräntan och reporäntan (se diagram 77).

På längre sikt förväntas en ränta som är lägre än Konjunkturinstitutets bedömning av bolåneräntan i ett balanserat konjunkturläge. Förväntningarna ligger dock inom ett rimligt intervall med hänsyn tagen till den osäkerhet som omgärdar både mätning och bedömning.[30]

Tillväxten i utlåning från svenska kreditinstitut till icke-finansiella företag har däremot fortsatt att falla (se diagram 75). Andelen företag som enligt Konjunkturbarometern uppger finansiella restriktioner som ett hinder för produktionen har dock legat på ungefär samma nivå de senaste månaderna. Den svaga kredittillväxten till företag i Sverige är därför troligen till stor del ett uttryck för en lägre efterfrågan på lån och därmed mer en följd av den konjunkturella nedgången.

Diagram 77 Bolåneränta, rörlig, Sverige
Procent, månadsvärden

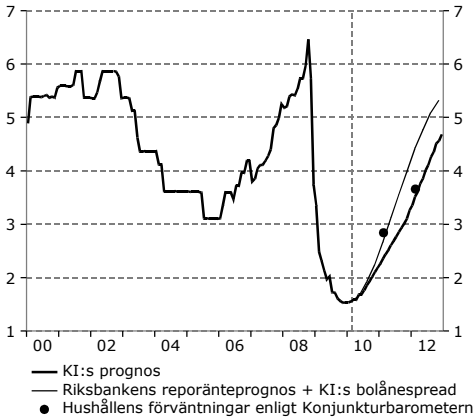

Anm. Det som betecknas som Riksbankens prognos är beräknat som Riksbankens reporänteprongos i februari 2010 plus Konjunkturinstitutets prognos på skillnaden mellan bolåneräntan och reporäntan.
Källor: Reuters och Konjunkturinstitutet.

Växelkurser

EURON SVAGARE I BÖRJAN AV 2010

Den tilltagande statsfinansiella oron i vissa euroländer har bidragit till att försvaga euron mot många valutor i början av 2010. Till exempel hade euron i mitten av mars försvagats med knappt 7 procent mot dollarn sedan årsskiftet.[31] 2009 förstärktes dock euron med nästan 10 procent mot dollarn, bland annat till följd av mer normaliserade förhållanden på de finansiella marknaderna och en ökad riskbenägenhet (se diagram 78).

Konjunkturinstitutets prognoser för hur bilaterala växelkurser utvecklas de kommande åren utgår från att en kontrollerad förstärkning av den kinesiska yuanen mot dollarn återupptas när tillväxten i den kinesiska exporten stabiliseras under 2010. Sparandeöverskott i Kina, men även andra länder i Asien och Mellanöstern, har använts för att finansiera stora delar av det senaste decenniets amerikanska bytesbalansunderskott. En förstärkning av den kinesiska yuanen mot dollarn skulle bidra till att minska denna obalans. Kinesiska myndigheter har emellertid verkat för att begränsa en förstärkning av yuanen, något som har försvårat en korrigering av sparandeobalansen via värdet på den kinesiska valutan (se diagram 79).

Diagram 78 Växelkurser
Månadsvärden

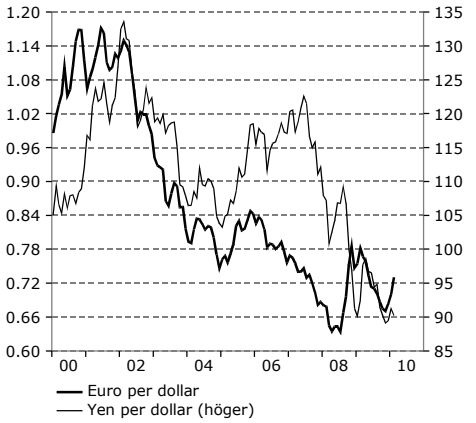

Källa: Reuters.

Diagram 79 Växekurser, Kina
Månadsvärden, index december 1999=100

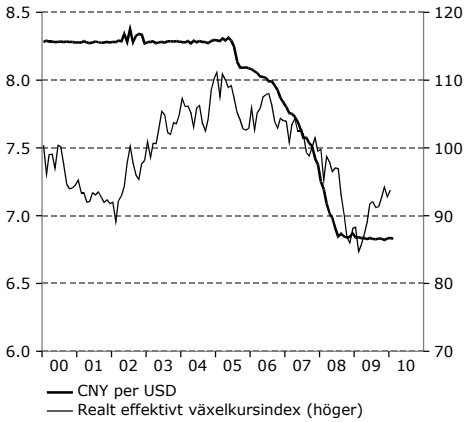

Källor: Reuters och BIS.

[30] Se Jonsson, T., ”Hushållen förväntar sig stigande bolåneräntor”, Fördjupnings-PM nr. 3 2010, Konjunkturinstitutet.

[31] Växelkurser kännetecknas av stora kortsiktiga variationer. Konjunkturinstitutet analyserar växelkursers utveckling utifrån månadsdata eller motsvarande glidande medeltal för att i möjligaste mån eliminera den kortsiktiga variationen.

Dollarn är stabil mot euron men stärks däremot något mot yenen under prognosperioden (se tabell 5).

KRONAN FÖRSTÄRKS YTTERLIGARE

Den svenska kronan har fortsatt att förstärkas i början av 2010. Euron har utvecklats svagt de senaste månaderna. Detta har bidragit till att kronan, mätt med det nominella effektiva växelkursindexet KIX, har förstärkts med 4 procent sedan årsskiftet till och med mitten av mars. Kronan är dock enligt samma mått fortfarande knappt 5 procent svagare än i september 2008, då finanskrisens mer akuta skede inleddes. Då riskaptiten på valutamarknaderna fortsätter att normaliseras bidrar detta till att kronan förstärks ytterligare under prognosperioden. Under de kommande åren ger också kronans fundamentala bestämningsfaktorer, och då främst en starkare svensk nettoställning mot omvärlden, stöd för en något starkare krona. Sammantaget innebär detta att kronan, mätt med KIX, förstärks med ungefär 5 procent under prognosperioden. En dollar kostar 6,79 kronor och en euro 9,30 kronor slutet av 2011.

Diagram 80 Kronans effektiva växelkursindex - KIX
Index 1992-11-18=100, månadsvärden

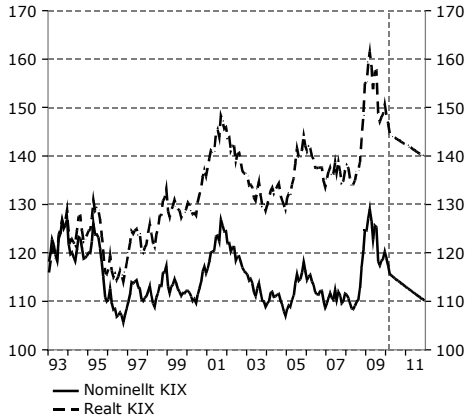

Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Tabell 5 Växelkurser
Värde i december respektive år, månadsvärden

	2009	2010	2011
Kronor per euro	10,43	9,73	9,30
Kronor per dollar	7,12	7,01	6,79
Dollar per euro	1,46	1,37	1,37
Yen per dollar	89,4	93,4	98,0
KIX-index	120,3	113,2	110,2
TCW-index	136,8	127,7	123,7

Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Penningpolitik och räntor

RÄNTEHÖJNINGAR ATT VÄNTA I EUROOMRÅDET OCH USA

Styrräntorna hålls fortfarande på historiskt låga nivåer i OECD-området (se diagram 81). Eftersom inflationen är och förväntas fortsatt vara låg (se diagram 82) är de reala räntorna trots detta inte så låga som vore önskvärt ur ett stabiliseringspolitiskt perspektiv. I syfte att öka tillgången på krediter och därmed bedriva en än mer expansiv penningpolitik har därför ett antal centralbanker vidtagit okonventionella åtgärder, så kallade kvantitativa lättnader. Konjunkturinstitutet förutsätter att de kvantitativa lättnaderna kommer att fortsätta att minska i omfattning alltefter som konjunkturen återhämtas i dessa länder. I mars 2010 genomförde till exempel den amerikanska centralbanken, Federal Reserve (Fed), troligen de sista köpen av statligt garanterade bostadsobligationer under denna lågkonjunktur.

Diagram 81 Sammanvägd nominell korträntа för OECD-området
Procent, månadsvärden

Anm. Sammanvägd med BNP-vikter.
Källor: Reuters, IMF och Konjunkturinstitutet.

I samband med sitt senaste penningpolitiska möte meddelade Fed att den effektiva amerikanska dagslåneräntan ligger kvar inom intervallet 0–0,25 procent. Fed förutsåg även att räntan skulle att vara låg en längre tid framöver. I euroområdet lämnades styrräntan oförändrad på 1 procent i början av mars. Dagslåneräntan, som är den effektiva ränta som bankerna i euroområdet lånar till, har samtidigt en längre tid legat nära den Europeiska centralbankens (ECB:s) inlåningsränta på 0,25 procent.

Den amerikanska ekonomin började återhämta sig under 2009. Inflationen kommer dock att vara fortsatt låg och arbetslösheten faller endast blygsamt under prognosperioden. Fed behåller därför styrränteintervallet på 0–0,25 procent till fjärde kvartalet 2010 då styrräntan höjs till 0,5 procent (se diagram 83). Räntan höjs sedan gradvis allteftersom resursutnyttjandet i den amerikanska ekonomin stiger. I slutet av 2011 ligger den amerikanska styrräntan på 2,25 procent.

Resursutnyttjandet i euroområdet stiger långsammare än i USA, bland annat till följd av akuta budgetkonsolideringar i många euroländer. På grund av den utdragna återhämtningen avvaktar ECB med att höja styrräntan till och med andra kvartalet 2011. Dock tillåter ECB den effektiva dagslåneräntan att närma sig 1 procent innan refiräntan höjs. Därefter höjs styrräntan successivt för att i slutet av 2011 uppgå till 1,75 procent.

LÅG REPORÄNTA

Reporäntan ligger sedan juli 2009 på 0,25 procent. Enligt prognosen i Riksbankens penningpolitiska rapport från februari 2010 kommer reporäntan att ligga på denna nivå fram till sommaren eller tidiga hösten 2010, då en räntehöjningscykel inleds. Marknaden förväntar sig också att en höjning av räntan dröjer till mitten av 2010 (se diagram 84).

Riksbanken har i likhet med andra centralbanker vidtagit okonventionella åtgärder för att öka kreditutbudet i ekonomin. Utöver att förse banksystemet med lån till rörlig ränta har tre omgångar med tidsbegränsade lån till fast ränta utfärdats. Lånen till fast ränta syftar bland annat till att Riksbankens prognos om en låg reporänta ska leda till låga längre räntor för företag och hushåll.

FALLANDE UNDERLIGGANDE INFLATION OCH ETT LÅGT RESURSUTNYTTJANDE

Inflationstakten mätt med KPIF, det vill säga KPI med fast ränta, var 2,7 procent i februari 2009. Den relativt höga inflationen förklaras till viss del av tillfälligt höga energipriser. Om man från KPIF drar bort förändringar i priserna på energi, livsmedel, de totala räntekostnaderna samt förändringar av indirekta skatter och subventioner var inflationen 2,0 procent i februari.

Inflationen mätt som KPI var 1,2 procent i februari 2010. KPI har därmed åter börjat öka efter att ha fallit kraftigt under

Diagram 82 Inflation i OECD-området
Procent, månadsvärden

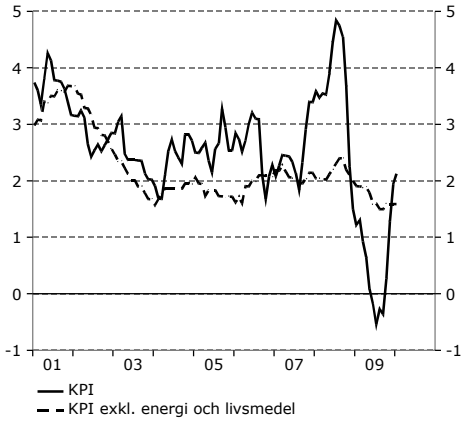

Källa: OECD.

Diagram 83 Styrräntor
Procent, dagsvärden

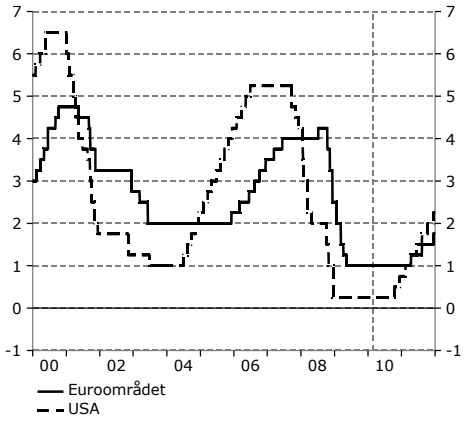

Källor: ECB, Federal Reserve och Konjunkturinstitutet.

Diagram 84 Reporäntan i Sverige
Procent, dagsvärden

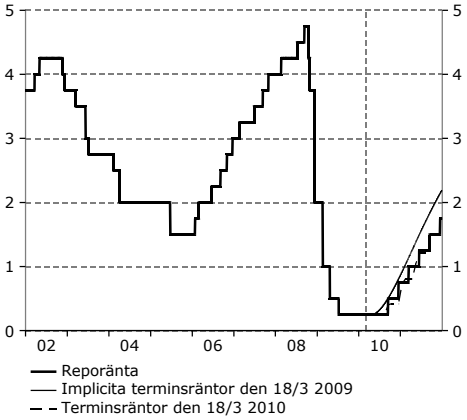

Källor: Reuters, Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 85 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring, månadsvärden

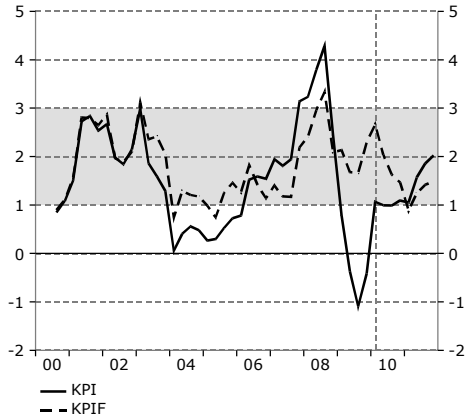

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 86 Inflationsförväntningar
Procent, kvartalsvärden

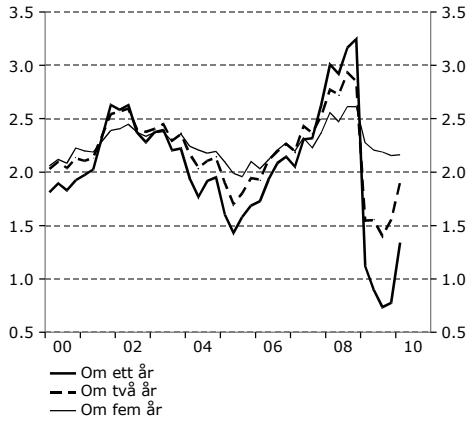

Källa: Prospera.

Diagram 87 Real reporänta
Procent, månadsvärden

Anm. Beräknad som medelvärde av Konjunktur–institutets reporänteprognos för det kommande året minus prognosen för KPIF-inflationen för motsvarande period.
Källor: Riksbanken, SCB och Konjunkturinstitutet.

2009. Den främsta orsaken till den negativa KPI-inflationen var att Riksbanken sänkte reporäntan kraftigt under hösten 2008 och första halvåret 2009. Räntan har nu legat oförändrat en tid och bidrar därmed inte i samma utsträckning till att pressa ner KPI-inflationen.

Enhetsarbetskostnaden faller de kommande åren. Dessutom faller importpriserna, delvis på grund av att kronan förstärks. Trots detta blir inflationen positiv åren framöver, bland annat till följd av höga enhetsarbetskostnader vid utgången av 2009 som fortsättningsvis påverkar inflationen. Sammantaget faller dock KPIF-inflationen snabbt tillbaka det närmaste året och ligger lägre än Riksbankens inflationsmål under större delen av prognosperioden (se diagram 85).

I Prosperas undersökning från februari 2010 steg den förväntade inflationen på ett och två års sikt något. Ökningen beror troligen på höga inflationsutfall. Inflationsförväntningarna på fem års sikt är dock stabila på något över 2 procent (se diagram 86).

FORTSATT LÅG REPORÄNTA DE KOMMANDE ÅREN

Ett fortsatt lågt, om än stigande, resursutnyttjande och en låg underliggande inflation medför att Riksbanken väntar med att höja reporäntan till i september 2010 (se diagram 84). Riksbanken höjer därefter reporäntan i måttlig takt, till 1,75 procent i slutet av 2011 (se diagram 84). Den reala reporäntan, mätt som skillnaden mellan genomsnittlig reporänta det kommande året och prognosen för KPIF-inflationen under motsvarande period, blir negativ fram till i början av 2011. Under 2011 stiger den reala reporäntan till strax under 1 procent. Penningpolitiken blir därmed tydligt expansiv under hela prognosperioden (se diagram 87).

Den expansiva penningpolitiken bidrar till att resursutnyttjandet gradvis stiger, men det är fortsatt lågt även i slutet av prognosperioden och åren därefter. Såväl arbetsmarknads- som BNP-gapet beräknas uppgå till omkring –4 procent i slutet av 2011 (se diagram 88). Det svaga resursutnyttjandet bidrar till att löne- och inflationstrycket väntas bli svagt också de kommande åren. Reporäntan når inte sin neutrala nivå förrän 2014 (se fördjupning ”Utvecklingen fram till 2020”).

Med tanke på det svaga resursutnyttjandet hade det i nuläget varit önskvärt med en än lägre reporänta och det är därför rimligt att vänta med att höja räntan till en tid efter det att resursutnyttjandet har nått sin botten. Konjunkturinstitutets modellsimuleringar visar att en reporäntebana där den första höjningen senareläggs till i början av 2011 leder till högre grad av måluppfyllelse och därför bör övervägas (se fördjupning ”Konjunkturinstitutets reporäntebedömning”).

STATSOBLIGATIONSRÄNTOR HAR FALLIT, MEN STIGER UNDER PROGNOSPERIODEN

Efter en stark uppgång under det första halvåret 2009 har långa statsobligationsräntor fallit tillbaka något i Sverige och i euroområdet. I USA är däremot statobligationerna i mars 2010 ungefär på samma nivå som sommaren 2009 (se diagram 89).

En oro för att den globala återhämtningen inte är så robust som investerarna tidigare hade förutsatt har lett till att efterfrågan på säkra placeringar stigit något. I euroområdet och i Sverige har detta medfört fallande räntor på statsobligationer. I USA har effekterna på statobligationsräntorna av en ökad efterfrågan på säkra placeringar troligen motverkats av högre inflationsförväntningar. Skillnaden i avkastningen på en nominell och en real amerikansk statsobligation har ökat sedan sommaren 2009, vilket kan tolkas som att investerare på obligationsmarknaden förväntar sig en något högre inflation i USA de kommande åren.

Börskurser har de senaste månaderna legat på en i stort sett oförändrad nivå på de amerikanska, europeiska och svenska aktiemarknaderna (diagram 90). Denna utveckling tyder också på en viss oro bland investerare för robustheten i den globala återhämtningen.

Under prognosperioden stiger statsobligationsräntorna åter (se tabell 6), allteftersom korta räntor stiger. Även stora statsfinansiella lånebehov bidrar till stigande statobligationsräntor.

Tabell 6 Räntor

Värde i december respektive år

	2009	2010	2011
Styrräntor			
Sverige	0,25	0,75	1,75
Euroområdet	1,00	1,00	1,75
USA	0,25	0,75	2,25
Obligationsräntor[1]			
Sverige	3,2	4,0	4,4
Euroområdet	3,2	4,0	4,3
USA	3,6	4,2	4,7

[1] Tioårig statsobligationsränta

Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Diagram 88 BNP-gap och arbetsmarknadsgap

Procent av potentiell BNP respektive potentiellt arbetade timmar, säsongrensade kvartalsvärden

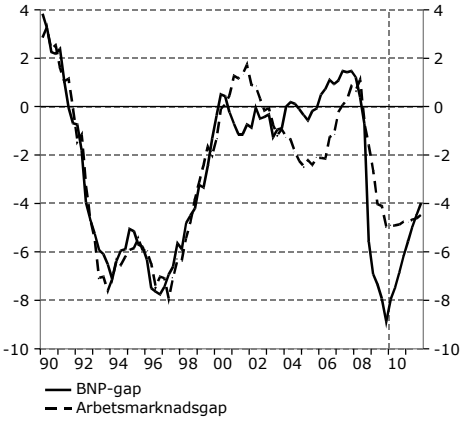

Anm. Arbetsmarknadsgapet är beräknat som arbetade timmars avvikelse från sin potentiella nivå.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 89 Långräntor, tioåriga statsobligationer

Procent, månadsvärden

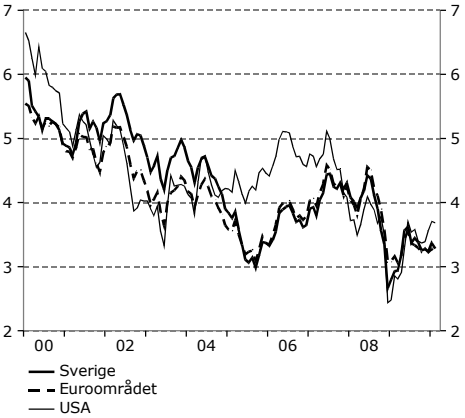

Källa: Riksbanken.

Diagram 90 Börsutveckling

Index 2006-12-29=100, 10-dagars centrerat glidande medelvärde

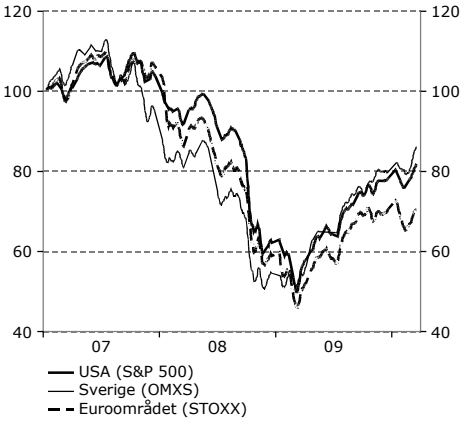

Källa: Reuters.

FÖRDJUPNING

Konjunkturinstitutets reporäntebedömning

Konjunkturinstitutets nuvarande prognos för reporäntan är att den höjs till 0,50 procent i september 2010. I denna fördjupning jämförs den ekonomiska utvecklingen vid andra banor för reporäntan. Analysen visar att Riksbanken kan överväga att vänta med att höja reporäntan till i början av 2011. En tidigareläggning av den första räntehöjningen är däremot inte stabiliseringspolitiskt motiverad, eftersom resursutnyttjandet skulle bli svagare och inflationens avvikelse från målet större än om reporäntan följer prognosen.

Konjunkturinstitutets prognoser för svensk ekonomi innefattar en prognos för reporäntan. Därutöver gör Konjunkturinstitutet en bedömning av om prognosen för reporäntans utveckling speglar en välavvägd penningpolitik, givet Konjunkturinstitutets prognoser för svensk ekonomi.

Konjunkturinstitutets nuvarande prognos är att reporäntan höjs till 0,5 procent i september 2010. Riksbanken höjer därefter reporäntan i måttlig takt, till 1,75 procent i slutet av 2011 (se diagram 91). Den expansiva penningpolitiken bidrar till att resursutnyttjandet fortsätter att stiga gradvis, men det är fortsatt mycket lågt även i slutet av 2011 och åren därefter (se diagram 92). Det svaga resursutnyttjandet medför att inflationen blir låg. Inflationen, mätt med KPIF, är lägre än 2 procent under 2011 och 2012 (se diagram 93).

Konjunkturinstitutets reporäntebedömning belyses nedan genom en jämförelse av den ekonomiska utvecklingen vid två alternativa banor för reporäntan. Effekterna av en alternativ penningpolitik har beräknats med hjälp av Konjunkturinstitutets simuleringsmodell KLEM.

Diagram 91 Reporänta
Procent, kvartalsvärden

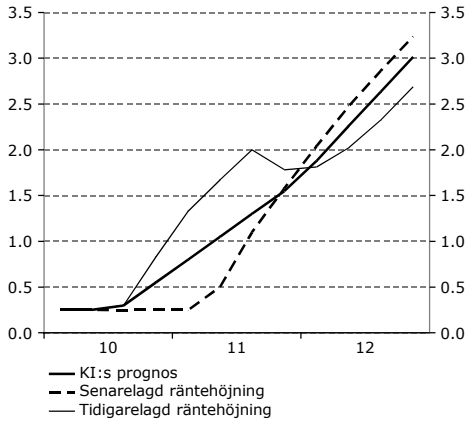

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 92 BNP-gap
Procent, kvartalsvärden

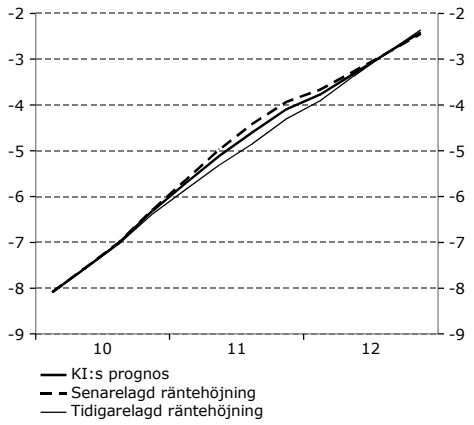

Källa: Konjunkturinstitutet.

DEN EKONOMISKA UTVECKLINGEN VID ALTERNATIVA BANOR FÖR REPORÄNTAN

I ett första alternativscenario höjer Riksbanken reporäntan redan under sommaren 2010 och fortsätter sedan att höja räntan relativt snabbt till i mitten av 2011 (se diagram 91). Från och med andra halvåret 2011 bestäms räntan av simuleringsmodellens reaktionsfunktion. Den tidigarelagda räntehöjningscykeln gör att den reala reporäntan blir högre 2010–2011 jämfört med prognosen (se diagram 94). Penningpolitiken är därmed mindre expansiv, vilket medför att efterfrågetillväxten och resursutnyttjandet blir ca 0,2 procentenheter lägre 2011 (se diagram 92). I kombination med en starkare växelkurs innebär det lägre resursutnyttjandet att inflationen också blir lägre än i prognosen de kommande åren (se diagram 93). Den låga inflationen medför att reporäntan

Diagram 93 KPIF
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

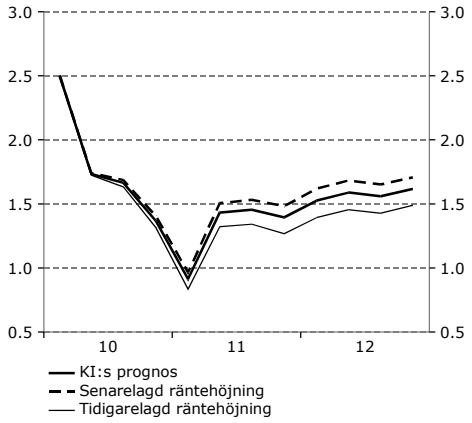

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 94 Real reporänta
Procent, kvartalsvärden

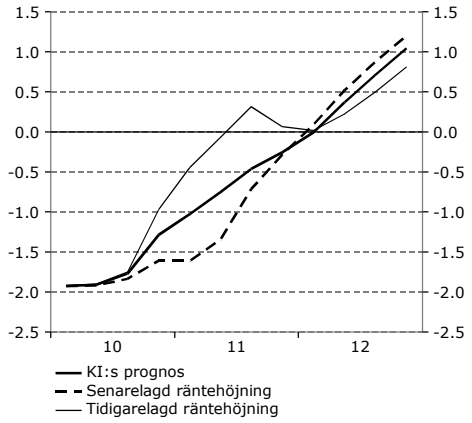

Anm. Beräknad som i simuleringsmodellen KLEM. Inflationsförväntningarna är både bakåtblickande och framåtblickande.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 95 Medelkvadratgap

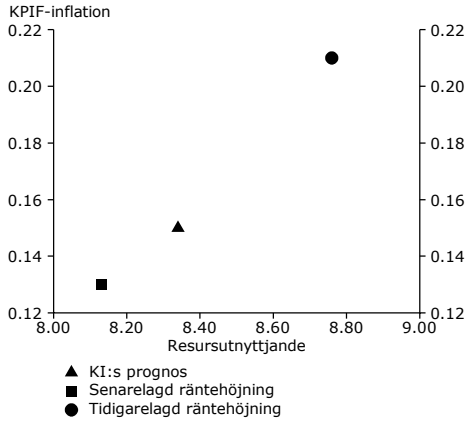

Källa: Konjunkturinstitutet.

sänks något andra halvåret 2011, när simuleringsmodellens reaktionsfunktion tillåts bestämma reporäntan.

I det andra alternativscenariot väntar Riksbanken med att höja räntan fram till och med början av det andra kvartalet 2011. Från och med andra halvåret 2011 bestäms räntan av simuleringsmodellens reaktionsfunktion. Räntan höjs relativt snabbt och ligger på en högre nivå i jämförelse med prognosen från och med slutet av 2011 (se diagram 91). En lägre realränta 2010 och under större delen av 2011 medför att penningpolitik blir mer expansiv. Resursutnyttjandet stiger till följd av detta något snabbare och är 2011 0,2 procentenheter högre än i prognosen (se diagram 92). Tillsammans med en svagare växelkurs bidrar det högre resursutnyttjandet till att inflationen stiger något snabbare och KPIF-inflationen ligger närmare 2 procent än i prognosen (se diagram 93).

SENARELAGD RÄNTEHÖJNING KAN ÖVERVÄGAS

Konjunkturinstitutets bedömning av en välavvägd penningpolitik utgår från Riksbankens mål på 2 procents inflation samt från kravet att penningpolitiken, utan att åsidosätta inflationsmålet, ska främja ett stabilt resursutnyttjande.

Det stigande resursutnyttjandet i svensk ekonomi de kommande åren motiverar att reporäntan gradvis höjs mot mer normala nivåer. Mot bakgrund av att resursutnyttjandet i nuläget är extraordinärt lågt samtidigt som inflationen blir låg 2010–2012 hade det i nuläget varit önskvärt med en än lägre reporänta. Eftersom utrymmet att sänka räntan är mycket begränsat är det i stället rimligt att vänta med att höja räntan till en tid efter det att resursutnyttjandet nått sin botten.

Diagram 95 illustrerar ett sätt att utvärdera penningpolitiska alternativ. Diagrammet visar resursutnyttjandets genomsnittliga kvadrerade avvikelse från noll respektive inflationens genomsnittliga kvadrerade avvikelse från 2 procent under perioden 2010-2012.[32] Alternativet där reporäntan höjs först under det andra kvartalet 2011 ger minst avvikelse i både resursutnyttjande och inflation. Simuleringsresultaten i kombination med denna utvärderingsmodell talar för att en senarelagd räntehöjning är att föredra framför den prognostiserade reporäntebanan. Däremot ger banan med en tidigare höjning av reporäntan en sämre måluppfyllelse av såväl resursutnyttjande som inflation under prognosperioden.[33]

[32] Se *Penningpolitisk rapport oktober 2009,* Sveriges riksbank, för detaljer om hur sådana gap beräknas samt deras användning i utvärderingar av penningpolitik.

[33] Samma slutsats dras om de olika reporäntebanorna utvärderas över en längre horisont, fram till 2020.

BNP och efterfrågan

Det stora raset i BNP 2008 och i början av 2009 har bromsat upp. BNP föll med 4,9 procent helåret 2009, vilket är den största nedgången sedan andra världskriget. I år stiger BNP igen. Den internationella konjunkturåterhämtningen fortsätter och exporten börjar öka. Dessutom bidrar en expansiv ekonomisk politik och ett högt sparande i utgångsläget till en ganska stark tillväxt i hushållens konsumtion 2010 och 2011. Stora lagerneddragningar under 2009 har medfört att lagerstockarna hos företagen snabbt har närmat sig önskade nivåer och lagerinvesteringarna ger ett positivt bidrag till BNP-tillväxten 2010. År 2011 har kapacitetsutnyttjandet stigit så pass mycket att de fasta bruttoinvesteringarna tar fart. BNP-tillväxten stiger från 2,4 procent 2010 till 3,8 procent 2011.

SVAG AVSLUTNING PÅ 2009

Den internationella konjunkturnedgången drabbade den exportberoende svenska ekonomin hårt, i synnerhet som den globala efterfrågan föll särskilt mycket på varor som svensk industri producerar. Att exporten föll kraftigt var den främsta anledningen till att BNP rasade 2008 och i början av 2009 (se diagram 96). Det första kvartalet 2009 var BNP hela 6,5 procent lägre än det första kvartalet 2008[34] (se diagram 97).

Det andra och det tredje kvartalet ökade hushållens konsumtion starkt och bidrog till att BNP planade ut. Det tredje kvartalet började även investeringarna och exporten att öka. Osäkerheten beträffande de säsongrensade siffrorna är dock stor (se fördjupningen ”Bilden av BNP-utvecklingen under 2009 – en historia att skriva om” samt faktarutan ”Ändrad metod för säsongrensning ger ny bild av konjunkturförloppet 2008” i *Konjunkturläget*, juni 2009).

Det fjärde kvartalet föll BNP åter tillbaka (se diagram 96) och var 1,5 procent lägre än det fjärde kvartalet 2008 (se diagram 97). Såväl hushållens konsumtion som exporten föll i säsongrensade termer. Företagen fortsatte att minska sina lager. Neddragningen var dock mindre än det tredje kvartalet, vilket innebar att företagen i lägre grad mötte efterfrågan genom att ta från sina lager och i motsvarande högre grad mötte den med produktion. Därmed gav lagerutvecklingen ett positivt bidrag till efterfrågetillväxten. Importen fortsatte att stiga, om än i en betydligt beskedligare takt än det mycket starka tredje kvartalet.

TILLVÄXTEN TAR FART 2010

De flesta indikatorer tyder på att nedgången i slutet av 2009 var tillfällig. Efter att ha stigit kraftigt sedan våren 2009 ligger exem-

Diagram 96 BNP till marknadspris

Miljarder kronor, fasta priser respektive procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

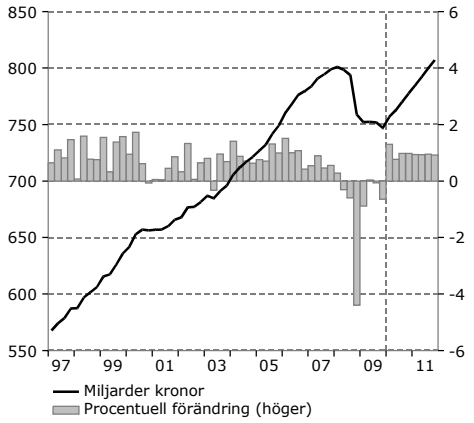

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 97 Barometerindikatorn och BNP-tillväxten

Index, månadsvärden respektive årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade kvartalsvärden

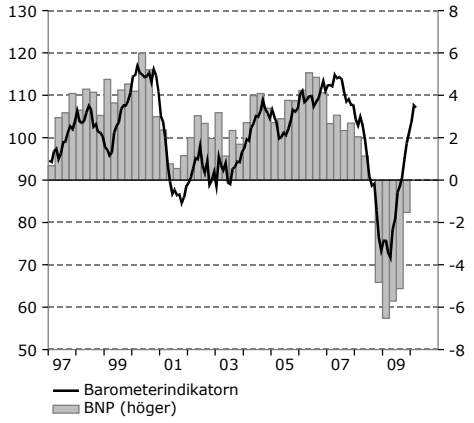

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[34] Avser kalenderkorrigerade siffror.

Diagram 98 Hushållens förtroendeindikator (CCI)
Nettotal, månadsvärden

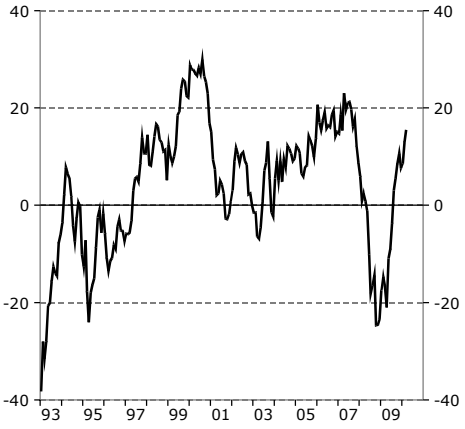

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 99 BNP till marknadspris
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 100 BNP och inhemsk total efterfrågan
Index sista kvartalet innan BNP börjar minska=100

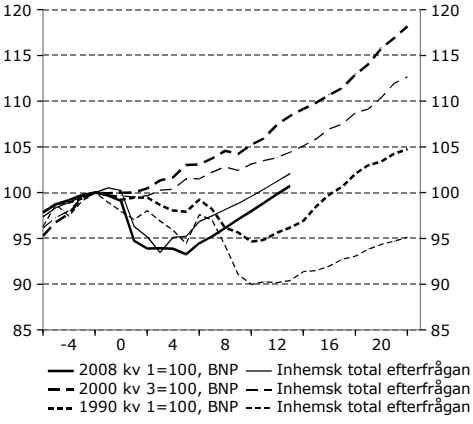

Anm. X-axeln avser kvartal.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

pelvis barometerindikatorn (se diagram 97) och inköpschefsindex på höga nivåer i början av 2010. Det gäller även hushållens konfidensindikator (CCI) som nu befinner sig på en nivå som överstiger det historiska genomsnittet (se diagram 98). Tolkningen av indikatorer byggda på enkätsvar är dock ovanligt osäker med tanke på att uppgången har skett från extremt låga nivåer.

Även snabbstatistik från SCB pekar på att BNP ökar det första kvartalet i år. Varuexporten steg i början av året och utvecklingen för detaljhandeln och nybilsregistreringen tyder på att hushållens konsumtion åter ökar. Tillsammans med ett fortsatt stort bidrag till efterfrågan från lagerinvesteringarna bidrar det till att BNP-tillväxten överstiger 1 procent det första kvartalet (se diagram 96).

Därefter dämpas BNP-tillväxten något, men är fortsatt hög jämfört med medelvärdet på 0,5 procent per kvartal för de senaste 15 åren. Beräknad som utvecklingen jämfört med samma kvartal föregående år ökar tillväxten till ca 4 procent i slutet av 2010 (se diagram 99).[35] Beroende på att raset 2008/2009 var så kraftigt dröjer det till slutet av 2011 innan BNP når upp till den nivå som rådde före nedgången.

UPPGÅNG PÅ BRED FRONT

Uppgången i BNP 2010 beror i första hand på omvärldens ökade efterfrågan på svenska produkter. Exporttillväxten går från –12,5 procent 2009 till 4,8 procent 2010. Uppgången är dock inte särskilt stark om man beaktar storleken på nedgången. Fortfarande i slutet av 2011 kommer varuexporten att vara betydligt lägre än den var före krisen.

I stället spelar den inhemska efterfrågan en större roll i den här konjunkturåterhämtningen än vad som varit fallet i många tidigare uppgångsfaser (se diagram 100 samt fördjupningen ”Svensk exportindustri relativt svag motor i återhämtningen” i *Konjunkturläget*, december 2009). I början av året spelar utvecklingen av lagerinvesteringarna en stor roll för BNP-tillväxten. Företagen har dragit ner sina lager i snabb takt 2009 och lagerstockarna bedöms i stort sett ha minskats till önskade nivåer. Det medför att företagen slår av rejält på takten i lageravvecklingen i början av 2010 och i större utsträckning än 2009 möter efterfrågan med ökad produktion. Lagerinvesteringarna ger därmed ett stort positivt bidrag till BNP-tillväxten. Effekten är dock av övergående karaktär. Tillväxten för inhemsk slutlig efterfrågan, det vill säga inhemsk total efterfrågan exklusive lagerinvesteringar, ökar däremot successivt under 2010. En expansiv finanspolitik medför att den offentliga konsumtionen växer och bidrar dessutom till att återhämtningen av hushållens konsumtion tilltar. Hushållens reala disponibelinkomster gynnas också av det låga ränteläget. Förhållandevis starka balansräkningar innebär tillsammans med ett högt sparande att utgångsläget är

[35] Avser kalenderkorrigerade siffror.

gynnsamt. Hushållens konsumtion ökar därför snabbare än vad som brukar vara fallet i en djup lågkonjunktur och uppgången i Sverige är större än i stora delar av OECD-området. Även nedgången var mer markant än i de flesta jämförbara länder (se diagram 101).

De fasta bruttoinvesteringarna börjar också öka något i år. Det är främst bostadsinvesteringarna som tar fart. Inom industrin är kapacitetsutnyttjandet fortfarande så lågt att investeringarna fortsätter att falla under hela 2010. Sammantaget ökar BNP med 2,4 procent 2010.

Diagram 101 Hushållens konsumtion i Sverige och OECD

Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

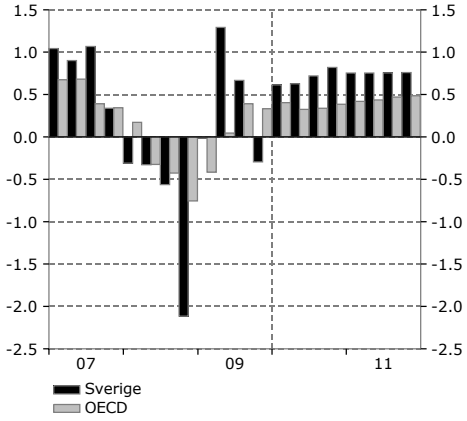

Källor: SCB, OECD och Konjunkturinstitutet.

Tabell 7 Försörjningsbalans

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Hushållens konsumtionsutgifter	1 467	–0,2	–0,8	2,2	3,0
Offentliga konsumtionsutgifter	833	1,4	2,1	1,8	0,8
Fasta bruttoinvesteringar	615	2,6	–15,3	1,6	6,5
Inhemsk slutlig efterfrågan	*2 915*	*0,8*	*–3,0*	*2,0*	*3,0*
Lagerinvesteringar[2]	5	–0,6	–1,5	1,4	0,0
Inhemsk total efterfrågan	*2 920*	*0,1*	*–4,7*	*3,5*	*3,1*
Export	1 711	1,9	–12,5	4,8	7,4
Total efterfrågan	*4 631*	*0,8*	*–7,6*	*4,0*	*4,6*
Import	1 477	3,0	–13,4	7,6	6,4
Nettoexport[2]	*235*	*–0,4*	*–0,5*	*–0,8*	*0,9*
BNP[1]	**3 155**	**–0,2**	**–4,9**	**2,4**	**3,8**
BNP, kalenderkorrigerad		–0,5	–4,7	2,1	3,8
Bytesbalans[3]	299	9,5	7,2	6,0	6,8
Real BNI per capita		0,1	–7,5	1,3	3,3

[1] BNP-tillväxten baserad på prognos av det preliminära utfallet för offentlig konsumtion uppgår till –4,9 procent, 2,3 procent respektive 3,8 procent 2009, 2010 och 2011. Det nya sättet att mäta volymutvecklingen i offentlig produktion av individuella tjänster innebär att det uppstår en metodberoende skillnad mellan det preliminära och det definitiva utfallet för offentlig konsumtion (se faktarutan ”Prognoser på offentlig konsumtion” i *Konjunkturläget*, augusti 2009). Därmed skiljer sig även det preliminära och det definitiva utfallet för BNP. Konjunkturinstitutets prognoser för offentlig konsumtion avser det definitiva utfallet. Vid prognosutvärderingar kommer Konjunkturinstitutet emellertid att utgå ifrån en uppskattning av det preliminära utfallet för offentlig konsumtion.

[2] Förändring i procent av BNP föregående år.

[3] I procent av BNP, löpande priser.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 102 BNP i några länder och regioner

Årlig procentuell förändring

Källor: OECD, SCB och Konjunkturinstitutet.

ÄVEN INDUSTRIN ÖKAR INVESTERINGARNA 2011

Svensk BNP föll mer än i de flesta jämförbara länder 2009 (se diagram 102), medan ökningen 2010 väntas ligga nära snittet. År 2011 blir tillväxten 3,8 procent. Den relativt höga BNP-tillväxten i Sverige gör att det extra stora fallet 2009 i stort sett hämtas igen.

Den globala konjunkturåterhämtningen fortsätter 2011 och svensk export ökar snabbare. En fortsatt expansiv ekonomisk politik bidrar till att hushållens reala disponibelinkomster fortsätter att stiga i god takt och hushållens konsumtion ökar med 3 procent. Sparkvoten faller tillbaka ytterligare, men är fortfarande på en hög nivå i slutet av 2011.

Diagram 103 BNP och efterfrågan
Årlig procentuell förändring

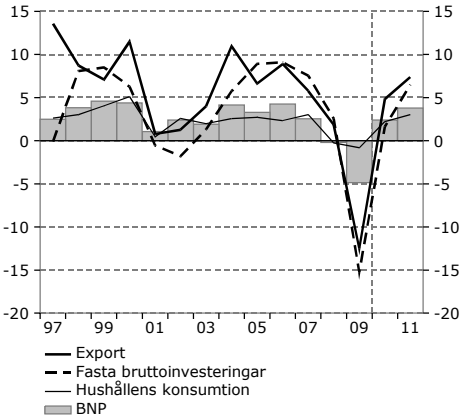

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 104 Hushållens reala disponibla inkomst
Årlig procentuell förändring

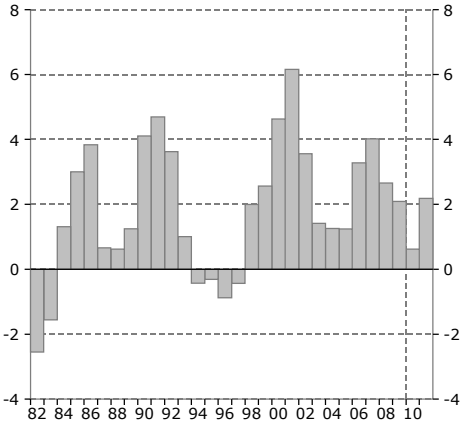

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 105 Lönesumma
Årlig procentuell förändring

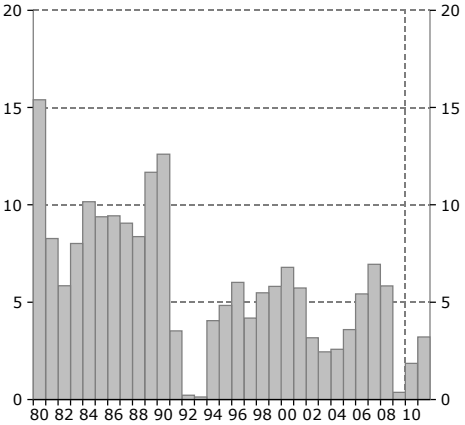

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

År 2011 har efterfrågan stigit så pass mycket och kapacitetsutnyttjandet i företagen blivit så högt att investeringarna i industrin tar fart. Samtidigt fortsätter bostadsinvesteringarna och investeringarna i tjänstesektorn att öka. I den offentliga sektorn är investeringarna oförändrade. Sammantaget ökar de totala fasta bruttoinvesteringarna med 6,5 procent 2011 (se diagram 103). Investeringsuppgången är ungefär lika stor som i USA, men starkare än i euroområdet.

Importen, som föll markant i slutet av 2008 och början av 2009, stiger i takt med att den totala efterfrågan ökar.[36] Det är framför allt varuimporten som stiger.

Hushållens konsumtionsutgifter

SVAG ÖKNING AV HUSHÅLLENS REALA DISPONIBLA INKOMST 2010

Hushållens reala disponibla inkomst steg med 2,1 procent förra året (se tabell 8), trots att lågkonjunkturen medförde en mycket svag ökning av lönesumman och fallande företagarinkomster. De främsta skälen till att hushållens disponibla inkomst steg så pass mycket är att transfereringarna från offentlig sektor ökade starkt medan hushållens skatte- och ränteutgifter sjönk avsevärt.[37]

I år växlar ökningstakten i hushållens disponibla inkomst ner. Hushållens reala disponibla inkomst ökar med 0,6 procent, vilket är lågt i ett historiskt perspektiv (se diagram 104). De främsta anledningarna till den svaga ökningen är att lönesumman fortsätter att stiga långsamt 2010 (se diagram 105), samtidigt som överföringarna från offentlig sektor inte ökar lika starkt som förra året. De arbetslöshetsrelaterade transfereringarna är fortsatt höga men balanseringen i pensionssystemet och minskade sjukersättningar håller tillbaka ökningstakten. Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik för 2010 ökar transfereringarna till hushållen med 4 miljarder kronor utöver vad som redan är beslutat av riksdagen.

År 2011 ökar hushållens reala disponibla inkomst med 2,2 procent, vilket framför allt är en följd av att hushållens lönesumma ökar allt snabbare när antalet arbetade timmar vänder upp. Företagarinkomsterna stiger också till följd av det förbättrade konjunkturläget.

Stigande lönesumma medför också att hushållens skatter ökar, vilket har en bromsande effekt på hushållens disponibla inkomst. Ökningen i hushållens disponibla inkomst 2011 hålls

[36] Total efterfrågan är summan av hushållens konsumtion, offentlig konsumtion, fasta bruttoinvesteringar, lagerinvesteringar och export.

[37] Utfallen till och med tredje kvartalet pekade mot en betydligt högre ökning av hushållens disponibla inkomst för helåret 2009, men stora revideringar av framför allt hushållens ränteposter och företagarinkomster drog ned ökningstakten.

också tillbaka av att penningpolitiken blir mindre expansiv med stigande räntor som följd. Höjda räntenivåer ökar visserligen hushållens ränteinkomster men ränteutgifterna stiger än mer. Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik om 7,5 miljarder kronor i inkomstskattesänkningar minskar emellertid hushållens inbetalda skatter 2011. Den prognostiserade finanspolitiken innebär även 7,5 miljarder kronor i ökade transfereringar till hushållen nästa år. Sammantaget medför Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik en förstärkning av hushållens inkomster med 15 miljarder kronor 2011 utöver vad som redan är aviserat av regeringen.

Tabell 8 Hushållens inkomster

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring

	2008	2008	2009	2010	2011
Lönesumma	1 309	5,8	0,4	1,9	3,2
Timlön enligt NR[1]		4,4	3,2	2,4	2,5
Arbetade timmar[1,2]		1,4	–2,8	–0,5	0,7
Övriga faktorinkomster	285	–0,5	–0,4	0,4	3,3
Överföringar från offentlig sektor	488	1,5	7,1	3,0	1,9
Överföringar från privat sektor	65	–1,3	10,8	3,1	3,1
Skatter och avgifter	–591	–0,8	–3,8	2,2	2,7
Disponibel inkomst	**1 554**	**5,6**	**4,4**	**1,9**	**3,0**
Konsumentpris[3]		2,8	2,2	1,3	0,8
Real disponibel inkomst		**2,7**	**2,1**	**0,6**	**2,2**

[1] Korrigerat för olika antal arbetsdagar mellan åren. [2] Avser anställdas timmar.
[3] Implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

HUSHÅLLENS KONSUMTION FÖLL 2009

Det fjärde kvartalet i fjol föll hushållens konsumtion tillbaka något jämfört med kvartalet innan (se diagram 106). Utvecklingen var oväntad och följde inte det internationella mönstret att det sker en gradvis återhämtning av hushållens konsumtion[38] (se diagram 107). Dessutom hade flera inhemska indikatorer under det fjärde kvartalet pekar på en uppgång i hushållens konsumtion. Exempelvis blev hushållens förväntningar betydligt mer optimistiska under det fjärde kvartalet och konfidensindikatorn (CCI) ökade med i genomsnitt drygt 6 enheter jämfört med kvartalet före (se diagram 108). Även omsättningen i detaljhandeln ökade, om än svagt. Samtidigt ökade dock de utländska turisternas köp i Sverige mycket kraftigt, med drygt 5 procent jämfört med kvartalet före. Med så kraftiga ökningar av utlänningars köp i Sverige, kan omsättningsstatistiken för detaljhandeln ge en överdrivet positiv bild av de svenska hushållens konsumtion.

För helåret 2009 minskade hushållen konsumtionsutgifterna med 0,8 procent jämfört med året innan, trots att inkomsterna

[38] Det ska dock betonas att säsongrensningen är osäker och att det finns en risk för att jämförelsen påverkats av olika sätt att säsongrensa.

Diagram 106 Hushållens konsumtion

Miljarder kronor, fasta priser respektive procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

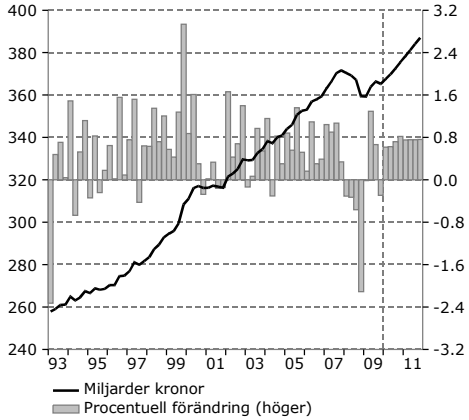

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 107 Hushållens konsumtion i några länder och regioner

Index 2008 kvartal 3=100, säsongrensade kvartalsvärden

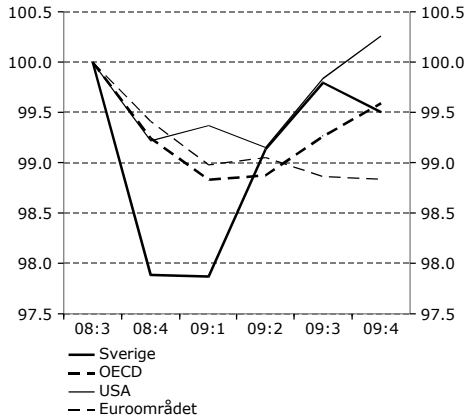

Källor: IMF, OECD, Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 108 Hushållens förtroendeindikator (CCI)

Nettotal, månadsvärden

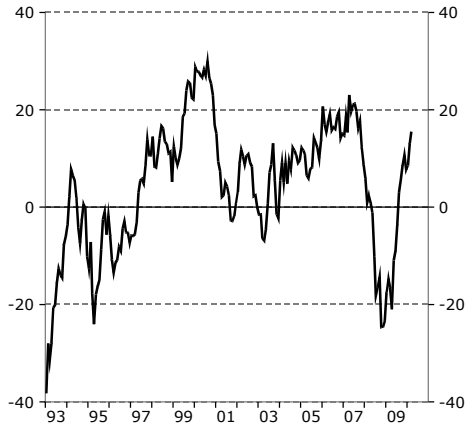

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 109 Olika mått på hushållens sparande
Andel av disponibel inkomst, procent

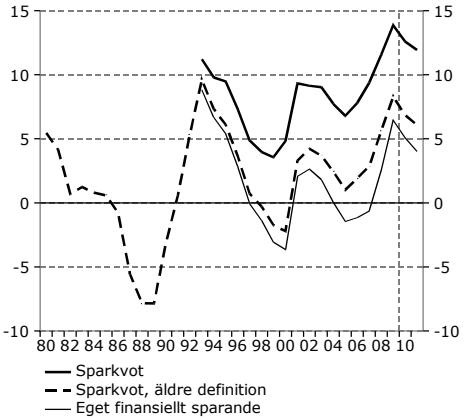

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 110 Arbetslöshet
Nettotal respektive procent av arbetskraften, månadsvärden

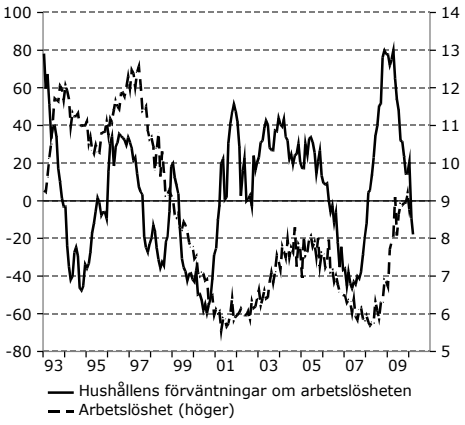

Anm. Högre nettotal innebär att fler tror att arbetslösheten kommer att öka det närmaste året.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

ökade med 2,1 procent. Således ökade hushållens sparande mycket kraftigt och sparkvoterna ökade (se tabell 9). Orsaken till denna ökning var med stor sannolikhet den mycket svårbedömda ekonomiska situationen 2009 som motiverade hushållen att vara extra försiktiga med att spendera inkomsterna. Detta bekräftas också av att det framför allt var det egna finansiella sparandet som ökade mellan 2008 och 2009, medan det kollektiva finansiella sparandet till tjänste- och premiepensioner var i stort sett oförändrat mellan dessa år. Ökningen av det egna finansiella sparandet motsvarade 4 procent av disponibelinkomsterna (se diagram 109). En framtida konsumtionsuppgång kan därför bli brant, eftersom det höga egna finansiella sparandet snabbt kan tas i anspråk när väl hushållen ändrar beteendet till förmån för konsumtion i stället för försiktighetssparande.

KONSUMTIONSÖKNINGAR ATT VÄNTA 2010 OCH 2011

Under inledningen av 2010 har indikatorerna fortsatt att visa tecken på att hushållen är på väg att öka konsumtionen igen. Konfidensindikatorn CCI steg successivt under årets tre första månader. Omsättningen i detaljhandeln ökade med 0,8 procent i januari i år jämfört med december i fjol. Av statistiken över nyregistrerade bilar framkommer att hushållen från augusti i fjol till och med februari i år har ökat sina nybilsinköp med hela 4–5 procent per månad. På marknaden för befintliga villor och bostadsrätter, där hushåll är både köpare och säljare, stiger priserna med ca 10 procent på årsbasis.

Läget på arbetsmarknaden ser inte alls lika osäkert och dystert ut som det gjorde under 2009. Fallet i sysselsättningen har upphört och nu väntas en svag ökning under 2010 och 2011. Arbetslösheten ökar inte längre utan planar snarast ut på dagens nivå på drygt 9 procent. Denna bedömning speglas också i hushållens förväntningar som på den senaste tiden uppvisat en dramatisk svängning mot en mer optimistisk syn på arbetslösheten[39] (se diagram 110).

Hushållens reala disponibla inkomster ökar dock endast med 0,6 procent 2010, varpå de stiger mer rejält 2011 med en ökningstakt på 2,2 procent. Ändå väntas hushållen öka konsumtionen markant redan i år, framför allt genom att de minskar sitt sparande. Försiktighetsmotiven bakom en så hög nivå på sparandet framstår inte längre som lika starka.

LÄGRE SPARANDE OCH UPPDÄMDA KONSUMTIONSBEHOV PRÄGLAR 2010 OCH 2011

Konsumtionen har sammantaget minskat med 1,0 procent under 2008 och 2009. Samtidigt har inkomsterna ökat med 4,8 procent. Det är därför troligt att de två närmaste åren präglas av ett mins-

[39] Se även fördjupningen ”Användbarheten av konjunkturbarometerdata för arbetslöshetsprognoser” i *Konjunkturläget* juni 2009. Där visas att hushållens förväntningar har en viss prognosförmåga för de närmaste ett till två kvartalen.

kat sparande och en ökad konsumtion. Den typ av konsumtion som hittills fått stå tillbaka är framför allt de dyrare kapitalvaruköpen, men även utlandsresor och konsumtion av tjänster (hotell- och restaurangtjänster med mera). Den starkare växelkursen bidrar troligen till att utlandsresandet ökar kraftigt i år. Låga räntor och ett uppdämt konsumtionsbehov talar också för att dyrare varor, det vill säga bilar och sällanköpsvaror, får ett uppsving.

Den totala konsumtionen ökar därmed med 2,2 procent 2010 och med 3,0 procent 2011. Sparkvoterna minskar, men är fortfarande högre 2011 än de var 2008 och en bra bit högre än det historiska genomsnittet (se tabell 9).

Tabell 9 Hushållens konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Sällanköpsvaror	288	1,8	1,8	6,4	4,6
Bilar	39	–23,0	–17,3	0,1	7,6
Dagligvaror	233	–1,0	1,9	0,7	1,5
Övriga varor	55	–6,0	–1,6	–0,1	1,4
Tjänster exkl. bostad	441	1,6	–0,1	2,2	3,8
Bostäder inkl. energi	374	0,7	0,6	0,2	0,7
Konsumtion i utlandet	71	3,0	–11,8	10,4	8,5
Avgår: Utlänningars konsumtion i Sverige	84	3,4	10,5	5,5	2,3
Ideella organisationer	50	–0,1	3,0	–0,7	0,9
Konsumtionsutgifter	**1 467**	**–0,2**	**–0,8**	**2,2**	**3,0**
Sparkvot[1]	192	11,6	13,9	12,6	11,9
Sparkvot, äldre definition[1]	88	5,6	8,3	6,8	6,1

[1]Sparande i miljarder kronor, löpande priser respektive i procent av disponibel inkomst. PPM-medlen bokförs numera som sparande i hushållssektorn. I ”Sparkvot, äldre definition” ingår varken sparande i avtalspensioner eller PPM-medlen.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 111 Offentliga konsumtionsutgifter

Årlig procentuell förändring, fasta priser respektive procent av BNP, löpande priser

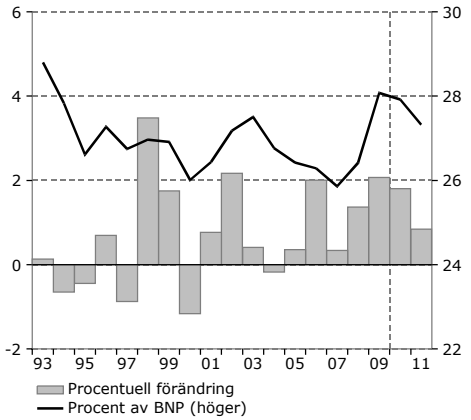

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Offentliga konsumtionsutgifter

DEN OFFENTLIGA KONSUMTIONEN FORTSÄTTER ATT VÄXA

Den offentliga konsumtionen steg 2009 både i den statliga och kommunala sektorn (se tabell 10 och diagram 111). Andelen av den offentliga verksamheten som köps in från näringslivet fortsatte att öka kraftigt 2009 och ligger nu på 13 procent (se diagram 112). Detta är en följd av att vård och skolor privatiseras samt att arbetsmarknadspolitiska åtgärder köps in från privata aktörer. Den offentliga konsumtionen fortsätter att öka under hela prognosperioden, liksom inköpt verksamhet från privata aktörer (se diagram 111 och diagram 112).

Diagram 112 Inköp av offentlig verksamhet från privata aktörer

Årlig procentuell förändring, fasta priser respektive procent av den offentliga konsumtionen, löpande priser

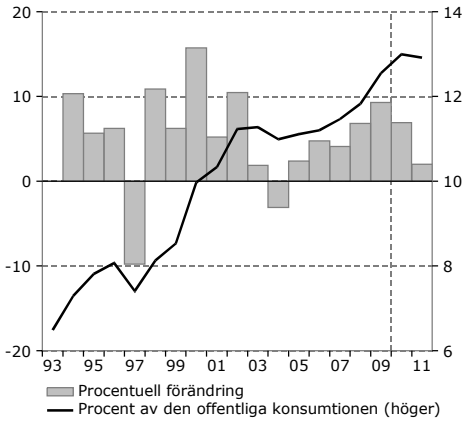

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 10 Offentliga konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Statlig konsumtion	219	0,0	1,5	3,0	1,6
Kommunsektorns konsumtion	614	1,9	2,3	1,4	0,6
Offentliga konsumtionsutgifter	**833**	**1,4**	**2,1**	**1,8**	**0,8**
Procent av BNP, löpande priser		26,4	*28,1*	*28,1*	*27,6*
Offentlig konsumtion, preliminärt utfall		1,4	2,1	1,6	0,8

Anm. Den nedersta raden i tabellen är en prognos på det preliminära utfallet. Det preliminära utfallet beräknas på ett annorlunda sätt än det definitiva utfallet, se faktarutan ”Prognoser på offentlig konsumtion”, *Konjunkturläget*, augusti 2009. Övriga rader är prognoser på det definitiva utfallet, vilket är de prognoser som hänvisas till i texten.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Den statliga konsumtionen ökar i år till följd av de anslagshöjningar som beslutats för 2010. Bland annat ökar anslagen till rättsväsendet och arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Som en del av Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik antas att ytterligare resurser tillförs arbetsmarknadspolitiska åtgärder, utbildning och forskning 2010 och 2011. Dessa resurstillskott leder till att konsumtionen stiger även 2011.

Kommuner och landsting har sammanlagt fått en tillfällig ökning av tillförda resurser 2010 (tillfälligt konjunkturstöd och statsbidrag) på 17 miljarder kronor. Detta leder till att kommunsektorns konsumtion ökar och att den med marginal möter ökningen i efterfrågan som följer av den demografiska utvecklingen. I kommunerna antas pengarna i viss utsträckning användas till kvalitetshöjande åtgärder så som att öka lärartätheten. Konjunkturinstitutet antar att den tillfälliga ökningen av statsbidragen på 10 miljarder kronor 2010 blir permanent och att kommunsektorn därutöver tillförs ytterligare 3,5 miljarder kronor 2011. Resursökningen innebär att kommuner och landsting kan möta den demografiskt betingade ökningen av efterfrågan även 2011. Privatiseringen av skolor och vård fortsätter under prognosperioden, dock i avtagande takt.

Fasta bruttoinvesteringar

DE FASTA BRUTTOINVESTERINGARNA ÖKAR ÅTER EFTER ETT HISTORISKT FALL

De fasta bruttoinvesteringarna började falla snabbt i samband med nedgången i konjunkturen det andra halvåret 2008 och nedgången kulminerade det första kvartalet 2009. Bakom den dramatiska nedgången för investeringarna ligger den kraftigt vikande efterfrågan. Den lägre efterfrågan från såväl hemma- som exportmarknaden har resulterat i ett mycket lågt kapacitetsutnyttjande. Fallet för investeringarna förstärktes av att vissa företag fick problem med att finansiera sina investeringar. Efter

det första kvartalet 2009 har fallet dämpats och investeringarna ökade det tredje kvartalet för att i det närmaste vara oförändrade det fjärde kvartalet 2009 i säsongrensade termer (se diagram 113).

I jämförelse med det fjärde kvartalet 2008 minskade investeringarna det fjärde kvartalet 2009 med ca 12 procent. Alla kapitalslag uppvisade en nedgång, men framför allt var det maskininvesteringarna som föll kraftigt. Nedgången i de fasta bruttoinvesteringarna med över 15 procent 2009 är det största fallet för ett enskilt år sedan åtminstone 1950.

År 2010 stabiliseras näringslivets investeringar exklusive bostäder och bostadsinvesteringarna ökar. De offentliga investeringarna fortsätter öka men i betydligt långsammare takt än 2009. Sammantaget ökar de fasta bruttoinvesteringarna därmed något 2010 (se diagram 114).

Den allt starkare efterfrågan och förbättrade finansieringsmöjligheter, bland annat genom att villkoren för företagsutlåningen förbättrats och att vinsterna i näringslivet återhämtar sig, lägger grunden för ökande investeringar i näringslivet. Investeringarna i näringslivet exklusive bostäder och bostadssektorn ökar 2011 samtidigt som de offentliga investeringarna stagnerar. Sammantaget ökar de fasta bruttoinvesteringarna 2011 med 6,5 procent (se diagram 114 och tabell 11).

INVESTERINGARNA SAMVARIERAR INTERNATIONELLT

De svenska investeringarna föll 2009 något mer än i USA och euroområdet, men återhämtningsfasen ligger väl i linje med USA men är något starkare än i euroområdet. Utvecklingen för de totala investeringarna i Sverige samvarierar vanligen väl med investeringarna i USA och euroområdet (se diagram 115).

Det dramatiska fallet för investeringarna har lett till att investeringarnas andel av BNP nu är förhållandevis låg (se diagram 116). Investeringsandelen ökar något 2011 men den stora återhämtningen kommer först senare. Vid en internationell jämförelse var näringslivets investeringar exklusive bostäder som andel av BNP år 2009 högre än i USA men något lägre än i euroområdet. År 2011 kommer relationerna vara de samma, vilket de också varit under stora delar av 1990- och 2000-talet.

Diagram 113 Fasta bruttoinvesteringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

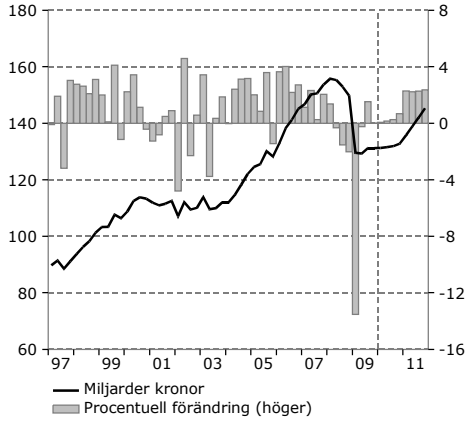

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 114 Fasta bruttoinvesteringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive årlig procentuell förändring

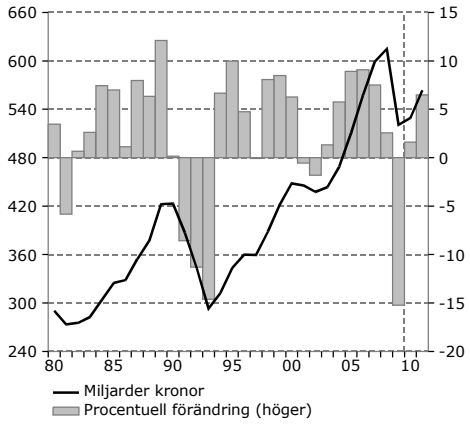

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 115 Investeringar
Årlig procentuell förändring

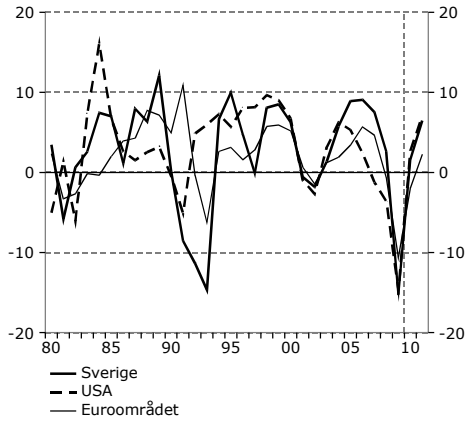

Källor: SCB, OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 116 Investeringar
Procent av BNP, löpande priser

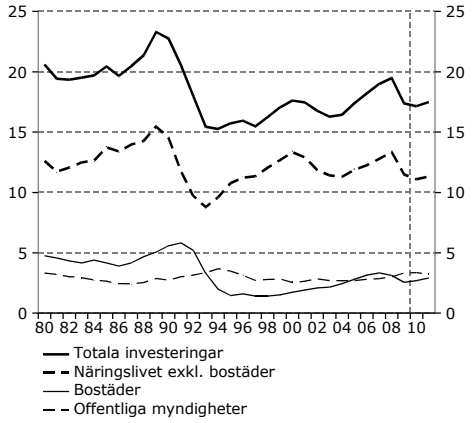

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 117 Industrins investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

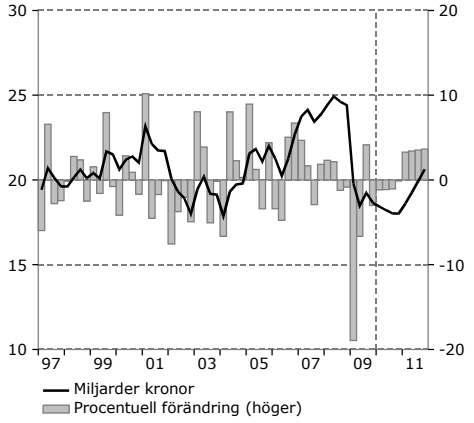

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 118 Industrins kapacitetsutnyttjande
Procent, säsongrensade kvartalsvärden

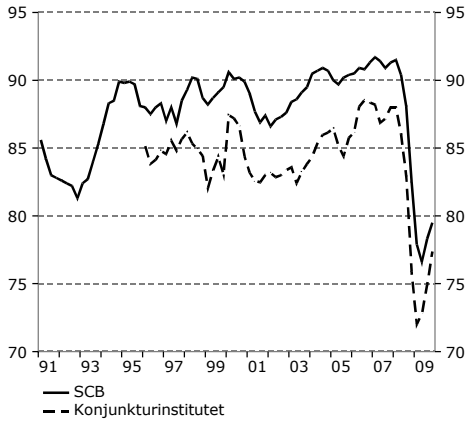

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 11 Fasta bruttoinvesteringar
Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Industrin	97	2,2	–21,8	–3,7	7,8
Övriga varubranscher	87	6,2	–11,4	2,5	7,6
Tjänstebranscher	335	1,7	–20,6	2,7	8,3
Varav: Tjänster exkl. bostäder, fartyg och flygplan	234	5,0	–20,0	–0,3	6,4
Bostäder	99	–5,2	–20,5	6,9	11,7
Näringslivet	*519*	*2,5*	*–19,3*	*1,5*	*8,1*
Varav: Näringslivet exkl. bostäder	421	4,6	–19,0	0,3	7,2
Offentliga myndigheter	95	2,8	6,9	2,1	–0,1
Investeringar	**615**	**2,6**	**–15,3**	**1,6**	**6,5**

Anm. Övriga varubranscher omfattar jord- och skogsbruk, fiske, el-, gas-, värme- och vattenförsörjning samt byggverksamhet (branscherna 01, 02, 05, 40, 41 och 45 enligt SNI 2002).

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

INDUSTRIINVESTERINGARNA ÖKAR FÖRST 2011

Industriinvesteringarna föll det fjärde kvartalet 2009. Med undantag för det tredje kvartalet 2009 har därmed industriinvesteringarna fallit sedan det tredje kvartalet 2008 (se diagram 117). År 2009 föll industriinvesteringarna med 22 procent.

Enligt SCB:s investeringsenkät från mars planerar industrin att öka investeringarna 2010. Dock tyder tidigare erfarenheter på att företagen i marsenkäten överskattar investeringsutvecklingen innevarande år. Att företagen överskattar sina investeringsplaner även denna gång stöds av indikatorer för investeringarna. Orderingången från såväl hemma- som exportmarknaden har förvisso förstärkts för tillverkningsindustrin, men enligt Konjunkturbarometern för det fjärde kvartalet 2009 har företagen mer än tillräcklig produktionskapacitet och det är få företag som planerar att öka den. Dessutom är det bara en mycket liten andel av företagen som anger maskin- och anläggningskapacitet som främsta produktionshinder.

Såväl Konjunkturbarometern som SCB:s mått på kapacitetsutnyttjandet visar att de flesta industribranscher har tillräcklig produktionskapacitet. Kapacitetsutnyttjandet ökade visserligen för andra kvartalet i rad det fjärde kvartalet 2009, men kapacitetsutnyttjandet är fortfarande på en mycket låg nivå (se diagram 118). Detta håller tillbaka investeringarna framöver trots att vinsterna successivt ökar i takt med att efterfrågan stiger. Under loppet av 2010 dämpas nedgången i investeringarna. Men det är först 2011 som delar av industrin behöver öka sina investeringar för att höja kapaciteten, med maskininvesteringarna i täten, så att det inte uppstår problem med flaskhalsar när produktionen ökar (se diagram 119 och tabell 11). Trots att efterfrågan tar fart är industrins produktions- och investeringsnivå 2011 långt under den nivå som var innan den ekonomiska krisen bröt ut.

TJÄNSTEBRANSCHERNAS INVESTERINGAR SLUTAR MINSKA

Efter att ha fallit kraftigt vände tjänstebranschernas investeringar exklusive bostäder, fartyg och flygplan upp det andra kvartalet 2009 i säsongrensade termer. Investeringarna fortsatte att öka något även det tredje och det fjärde kvartalet (se diagram 120). Totalt minskade tjänstebranschernas investeringar exklusive bostäder, fartyg och flygplan med ca 20 procent 2009.

Framtidsutsikterna för tjänstebranscherna har ljusnat något, vilket syns i indikatorerna. Efterfrågan för de privata tjänsteföretagen har successivt ökat från och med fjärde kvartalet 2009, men många anser fortfarande att volymen på inneliggande uppdrag är för låg, även om missnöjet successivt minskat sedan slutet av förra året. Den andel av företagen som utnyttjar sina resurser till fullo ökade något fjärde kvartalet 2009, men lönsamhetsomdömet är fortsatt svagt enligt Konjunkturbarometern.

Tjänsteföretagens syn på den framtida efterfrågan har successivt förbättrats sedan det fjärde kvartalet 2009 enligt Konjunkturbarometern och så gott som alla tjänstebranscher räknar med att den ökar framöver. Även om efterfrågan successivt blir starkare ger SCB:s investeringsenkät i mars en splittrad bild för 2010 där vissa branscher planerar att dra ner investeringarna ytterligare medan företag inom till exempel företagstjänster, varuhandel och transport planerar för att öka dem.

Eftersom efterfrågan och produktionen väntas öka och vinsterna återhämtar sig så kommer investeringarna i tjänstebranscherna exklusive bostäder, fartyg och flygplan sammantaget att minska betydligt mindre 2010 än de gjorde 2009. År 2011 växer investeringarna något starkare än det historiska genomsnittet. Men investeringsnivån i slutet av 2011 är fortfarande mycket lägre än före den ekonomiska krisen (se diagram 121 och tabell 11).

BOSTADSINVESTERINGARNA ÖKAR IGEN

De totala bostadsinvesteringarna minskade med sammantaget 27 procent under åtta kvartal fram till och med det tredje kvartalet 2009. Denna trend bröts under det sista kvartalet i fjol och bostadsinvesteringarna ökade med 3,2 procent jämfört med föregående kvartal (se diagram 122). Framför allt berodde uppgången på att ombyggnadsinvesteringarna för småhus ökade med ca 40 procent jämfört med det tredje kvartalet, starkt understödda av den skattesubvention som rot-avdraget medför. Samtidigt blev fallet i nybyggnadsinvesteringarna successivt allt mindre under loppet av 2009. Det första kvartalet föll de med 19 procent. Det fjärde kvartalet var nedgången 5 procent.

Flera faktorer talar för att även investeringarna i nya bostäder ökar 2010 och 2011. Ett skäl är att de nu ligger på en låg nivå, efter att i stort sett ha halverats från 2007 till 2009. Priserna på lägenheter i det befintliga bostadsbeståndet har dessutom ökat kontinuerligt på senare tid. Enligt Mäklarstatistik för februari 2010 har priserna i genomsnitt de senaste tre månaderna ökat

Diagram 119 Industrins investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive årlig procentuell förändring

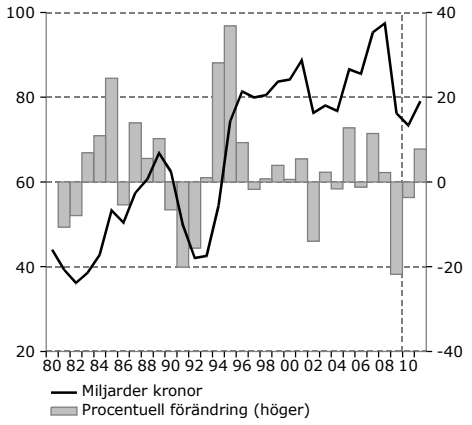

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 120 Tjänstebranschernas investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

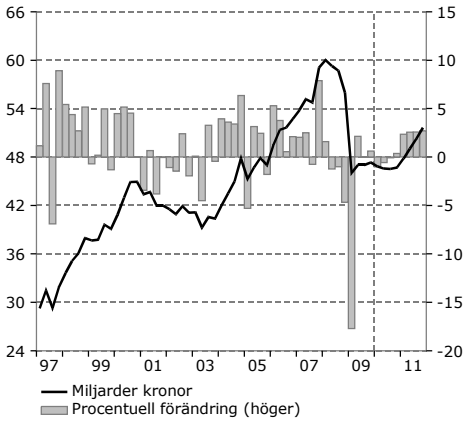

Anm. Exklusive bostäder, fartyg och flygplan.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 121 Tjänstebranschernas investeringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive årlig procentuell förändring

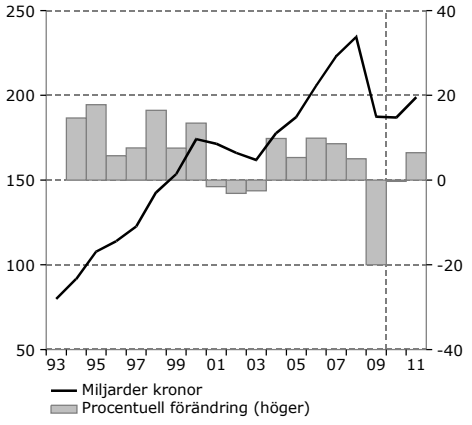

Anm. Exklusive bostäder, fartyg och flygplan.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 122 Bostadsinvesteringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

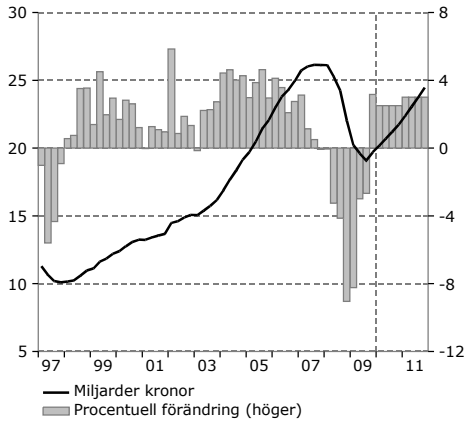

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 123 Lageromdömen i industrin
Nettotal, kvartals- respektive månadsvärden

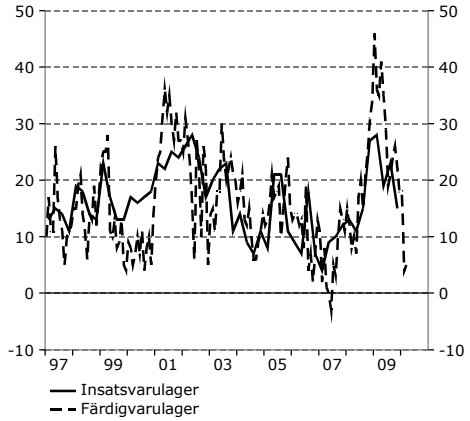

Anm. Högre nettotal innebär att fler företag är missnöjda med för stora lager.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 124 Lageromdömen i handeln
Nettotal, månads- respektive kvartalsvärden

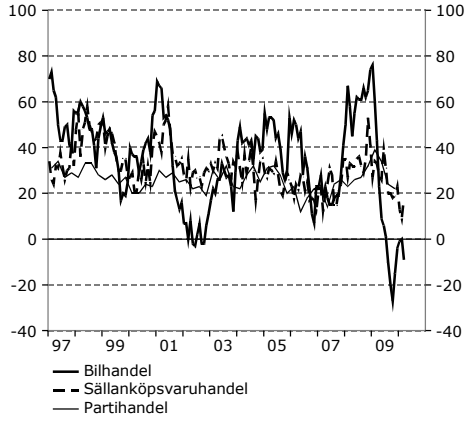

Anm. Högre nettotal innebär att fler företag är missnöjda med för stora lager.
Källa: Konjunkturinstitutet.

med 16 procent för bostadsrätter och med 10 procent för småhus, jämfört med motsvarande tremånadersperiod för ett år sedan. I en allmänt hållen kommentar påpekas att mäklarna anser att omsättningen inte är särskilt hög och att efterfrågan allmänt sett är större än utbudet. Både prisökningarna och bedömningen av efterfrågeläget talar för att det har skapats ett gynnsammare läge för lönsam nyproduktion.

Förväntningarna hos de bostadsbyggande företagen har också blivit betydligt mer optimistiska. Enligt Konjunkturbarometern för mars 2010 väntar en klar majoritet av företagen att byggandet, orderstocken och antalet anställda kommer att öka eller vara oförändrade de närmaste tre månaderna. För ett år sedan var läget det omvända och en klar majoritet såg minskningar på motsvarande områden de närmaste tre månaderna.

Sammantaget bedöms botten vara nådd för bostadsbyggandet. I år väntas de totala bostadsinvesteringarna öka med 6,9 procent och 2011 med 11,7 procent.

SVAG UTVECKLING AV DE OFFENTLIGA INVESTERINGARNA

De offentliga investeringarna växte kraftigt förra året, både i statlig och kommunal sektor. Ökningen var störst i den statliga sektorn. Den stora ökningen förklaras främst av att investeringar i vägar och järnvägar ökade. Under prognosperioden minskar de statliga investeringarna till följd av att anslagen till Banverket och Vägverket sänks. I kommunal sektor fortsätter investeringarna att öka, vilket främst beror på att landstingen har flera stora pågående investeringsprojekt, som Citybanan i Stockholm och Universitetssjukhuset i Malmö. Sammantaget ökar de offentliga investeringarna svagt 2010 och är i stort sett oförändrade 2011.

Lager

HISTORISKT STOR MINSKNING AV LAGREN PÅ VÄG ATT AVSLUTAS

Företagens lager ökade det tredje kvartalet 2008 till följd av den finansiella krisen. Missnöjet med lagrens storlek ökade också påtagligt (se diagram 123 och diagram 124). Företagen reagerade dock snabbt genom att reducera sina inköp och dra ner sin produktion kraftigt. Inom handeln kunde man därmed påbörja en reducering av lagren redan det fjärde kvartalet. Inom industrin var det först lagren av varor i arbete som minskade när man snabbt drog ner produktionen.

Enligt svaren i Konjunkturbarometern var missnöjet med lagersituationen runt årsskiftet 2008–2009 närmast rekordstort. Även efter de stora neddragningarna under första kvartalet 2009 var företagens missnöje med lagren fortsatt mycket stort, trots att lagren till och med var mindre än de var i början på 2008. Anledningen är det mycket svaga efterfrågeläget.

Det historiskt kraftiga bortfallet av efterfrågan innebar att många företag fick allvarliga svårigheter att täcka sina kostnader. Företagen drog därför i gång omfattande besparingsprogram. Att frigöra kapital, vilket var bundet i lager var en strategi för att stärka sitt kassaflöde som företagen även beskriver i sina rapporter. Det fortsatt stora missnöjet med lagren våren 2009 ska därför sannolikt snarast sättas i samband med företagens likviditetssituation än med att lagren faktiskt hade ökat.

Företagen fortsatte sedan att minska sina lager under hela 2009. Totalt minskade lagren i den svenska ekonomin med ungefär 43 miljarder kronor 2009, vilket är rekord (se diagram 125). Inom industrin drogs lagren sammantaget ner med 28 miljarder och inom partihandeln med 14 miljarder, medan motorhandelns lager minskade med 8 miljarder. Totalt bromsade lagerutvecklingen den samlade efterfrågans tillväxt 2009 med 1 procentenhet.

Diagram 125 Lagerinvesteringar
Förändring i miljarder kronor, fasta priser

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

LAGOM LAGER LYFTER 2010

Enligt Konjunkturbarometern är företagen för närvarande generellt sett nöjda med storleken på sina lager. Behovet av ytterligare reduceringar bör därför vara marginellt (se diagram 123 och diagram 124). Inom vissa branscher vill man till och med ha något större lager. Lagerutvecklingen ger därmed ett betydande positivt bidrag till BNP-tillväxten i år. Företagen bedöms i stort sett ha de lager de önskar vid utgången av 2010. Lagerutvecklingen 2011 påverkar därför efterfrågan i endast mycket begränsad utsträckning (se tabell 12).

Tabell 12 Lagerinvesteringar
Miljarder kronor, fasta priser respektive procentenheter

	2008	2009	2010	2011
Industrins insatsvarulager	2,0	–10,8	–2,8	–2,9
Industrins varor i arbete och färdigvaror	–4,9	–17,7	0,4	–2,9
Handelslager	–0,8	–22,9	–0,4	0,1
Skogslager	8,8	7,8	5,8	5,1
Övriga lager[1]	0,1	0,9	–4,4	0,5
Summa förändring i lager	5,2	–42,8	–1,4	–0,1
Lageromslag[2]	–18,0	–48,0	41,4	1,3
Förändring i procent av BNP föregående år	–0,6	–1,5	1,4	0,0
Bidrag till tillväxt i total efterfrågan[3]	**–0,4**	**–1,0**	**1,0**	**0,0**

[1] Övriga lager består främst av bränslelager i el- och gasindustri och värdeföremål.
[2] Lageromslag är årets lagerförändring minus föregående års lagerförändring.
[3] Lagerinvesteringarnas betydelse för tillväxten i total efterfrågan i procentenheter.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 126 Export
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

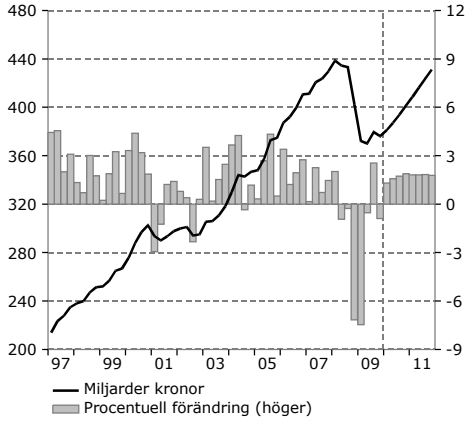

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 127 Världsmarknadstillväxt
Årlig procentuell förändring

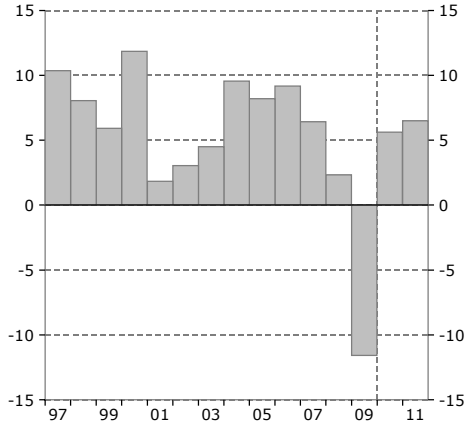

Källor: OECD, IMF och Konjunkturinstitutet.

Diagram 128 Nominell växelkurs, exportvägd
Kvartalsvärden

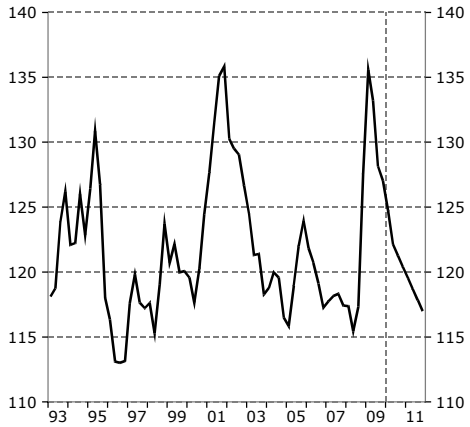

Källor: Riksbanken och Konjunkturinstitutet.

Export

EXPORTEN VÄNDER UPP

Exporten vände upp det andra halvåret i fjol efter att ha bottnat första halvåret (se diagram 126). Olika indikatorer över orderutvecklingen pekar otvetydigt på att exporten fortsätter att växa första halvåret 2010. Konjunkturläget är emellertid fortsatt svagt. Det internationella resursutnyttjandet är lågt, vilket gör att återhämtningen tar lång tid.

Från och med andra halvåret i år tar dock efterfrågan i omvärlden fart mer påtagligt. Globalt växer BNP med 4 procent i år och med 4,3 procent 2011. Marknaden för svensk export, som i år ökar med ungefär 5,5 procent, tar ytterligare fart och växer med ca 6,5 procent 2011 (se diagram 127). Det är något över den genomsnittliga tillväxten åren 1981–2008 på 5,7 procent.

Kronan, som snabbt försvagades i samband med den finansiella krisens mest akuta skede, stärktes under loppet av 2009 och fortsätter att stärkas 2010 och 2011 (se diagram 128). För exportföretagen innebär detta främst att intäkterna blir lägre via lägre priser i svenska kronor, men även volymutvecklingen hämmas något. I år ökar exporten med 4,8 procent. Nästa år ökar tillväxten till 7,4 procent. I slutet av 2011 bedöms exportvolymerna nära nog nå upp till nivåerna från före krisen (se diagram 126). Varuexporten är dock fortfarande mindre än toppen före krisen, medan tjänsteexporten är betydligt större.

Tabell 13 Export
Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Export av varor	1 208	1,1	–17,2	5,3	7,4
Varav: Bearbetade varor	965	–0,2	–19,8	5,5	8,6
Råvaror	238	7,2	–6,2	4,5	3,5
Export av tjänster	504	3,7	–1,3	3,9	7,2
Export	**1 711**	**1,9**	**–12,5**	**4,8**	**7,4**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

LJUSARE TIDER FÖR VARUEXPORTÖRERNA

Varuexporten minskade kraftigt 2009. Exporten av motorfordon nästan halverades. Samtidigt minskade stålexporten och metallvaruexporten med en tredjedel. Maskinvaruindustrins export minskade också kraftigt, eller med ungefär en fjärdedel.

Utvecklingen vände dock under andra halvåret 2009 och varuexporten började åter växa (se diagram 129). Detta bedöms till stor del ha varit resultatet av att lagerneddragningarna i omvärlden minskade i styrka då den slutliga efterfrågan var fortsatt svag i slutet av 2009.

Enligt företagens svar i Konjunkturbarometern har exportorderingången fortsatt att öka i år (se diagram 130). Sammanta-

get svarar dock företagen att man i stor utsträckning är missnöjda med orderläget (se diagram 131). Även i sina rapporter uttrycker många företag en försiktig och dämpad syn på den mest närliggande utvecklingen. Den slutliga efterfrågan i de för svensk export viktigaste mottagarländerna bedöms få en svag utveckling även innevarande halvår. En fortsatt minskning av lagerneddragningarna har därför sannolikt bidragit till denna starkare exportorderingång. Exporten av varor bedöms därmed öka, men uppgången är relativt trög. Statistik från SCB för utvecklingen i början av året ger stöd för denna syn.

Bilden varierar dock en del och inom vissa branscher har efterfrågan stärkts betydligt. Inom basindustrin, som ingår i insatsvaruindustrin, är man avsevärt nöjdare än man är i investeringsvaruindustrin (se diagram 132). Exempelvis är man inom massabruken mycket nöjda med efterfrågan och man har kunnat höja priserna rejält. Sågverkens orderutveckling gör att en majoritet av branschen planerar för att öka produktionen. Stålproduktionen i världen väntas slå nytt rekord i år och de svenska stålverken möter en starkare orderingång. Efterfrågan på järnmalm gör att LKAB producerar vid kapacitetstaket. Även på andra metaller är efterfrågan mycket stark. Främst är det efterfrågan i Asien som lett till denna positiva utveckling i dessa branscher. Även den elektroindustri som är inriktad mot kraftförsörjning möter en förhållandevis stark konjunktur.

Den svenska varuexporten är dock i mycket stor utsträckning beroende av hur investeringarna i de viktigaste mottagarländerna utvecklas. Det vill säga i första hand i Europa och i andra hand i USA. I närtid kommer investeringarna i dessa länder att hållas tillbaka av ett lågt kapacitetsutnyttjande och i någon mån av finansieringsproblem. Även om investeringarna successivt ökar redan 2010, och därefter gradvis tar ytterligare fart, bedöms nivån på investeringarna vara nedtryckt. Varuexporten är därför i slutet av 2011 fortfarande lägre än den var före den ekonomiska krisen (se diagram 129). I prognosen ligger en bedömning att den starkt nedpressade efterfrågan på motorfordon utvecklas starkare 2011, vilket påverkar den svenska exporten gynnsamt.

Diagram 129 Export av varor

Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

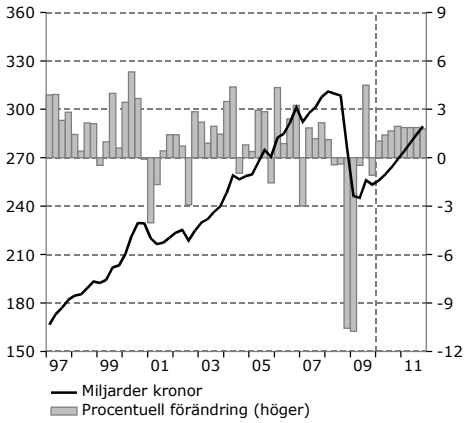

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 130 Exportorderingång, industrin

Nettotal, säsongrensade månadsvärden

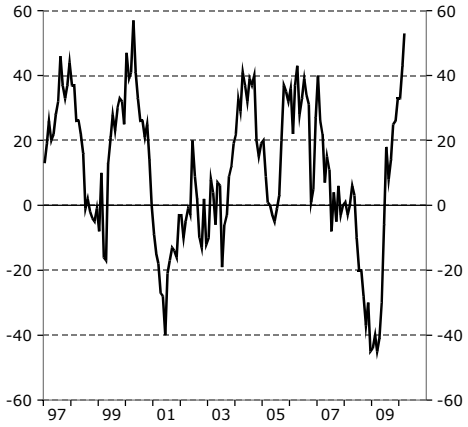

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 131 Exportorderstock, industrins omdöme

Nettotal, säsongrensade månadsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

UPPÅT ÄVEN FÖR EXPORTEN AV TJÄNSTER

Exporten av tjänster har successivt växt under 2000-talet från att utgöra ungefär en fjärdedel till att utgöra ungefär en tredjedel av den totala exporten. Exporten av tjänster klarade sig också mycket bättre än exporten av varor i den djupa lågkonjunkturen och minskade endast svagt 2009.

En viktig förklaring till detta är att den utländska konsumtionen i Sverige, med god draghjälp av den försvagade kronan, ökade starkt, eller med över 10 procent. Exempelvis ökade den norska gränshandeln i Sverige med 20 procent till nära 10 miljarder norska kronor enligt Statistisk sentralbyrå i Norge. Exporten av begagnade bilar ökade enligt Motorbranschens riksför-

Diagram 132 Exportorderstock, industrins omdöme
Nettotal, säsongrensade månadsvärden

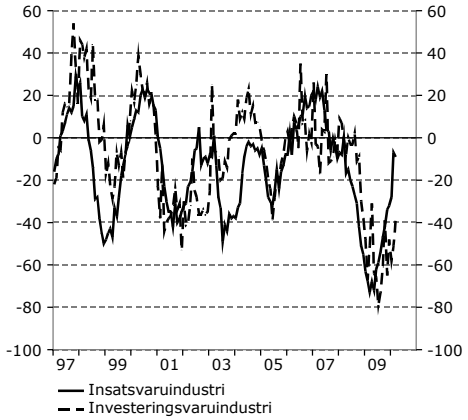

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 133 Export av tjänster
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

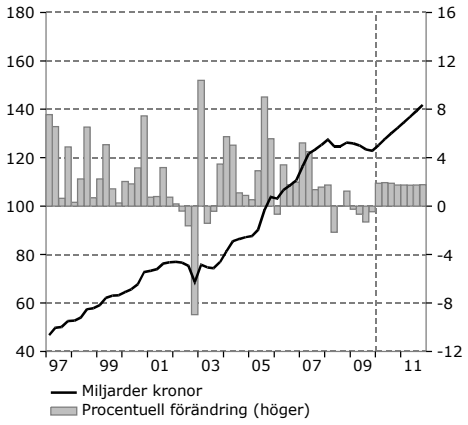

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 134 Efterfrågan
Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

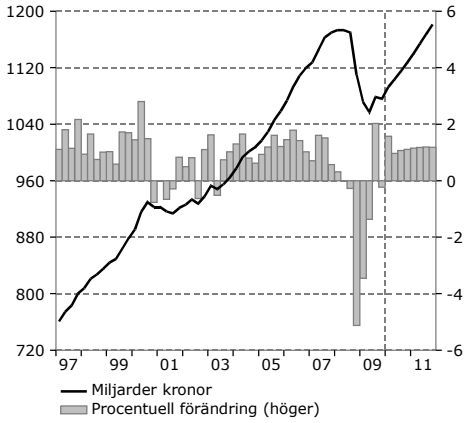

Anm. Inhemsk konsumtion och investering samt export.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

bund också kraftigt, och sannolikt registreras även sådana köp i stor utsträckning som export av resevaluta.

Exporten av frakttjänster minskade endast svagt, eller med ca 2 procent. För den stora nedgången svarar sådan export som produceras i utländska dotterbolag och säljs vidare utan att passera svensk gräns, men som faktureras från moderbolaget i Sverige, så kallad merchanting. Exporten av övriga företagstjänster minskade under loppet av året, men var närmast oförändrad för helåret.

År 2010 och 2011 växer tjänsteexporten åter när konjunkturen successivt förbättras (se diagram 133). Den ökande världshandeln gör att exporten av frakttjänster vänder upp. Exporten av olika företagstjänster tar också ny fart. Bland annat bedöms sådan export öka som utgörs av olika tjänster för helhetslösningar kopplade till varuhandeln. Exempel på detta är servicetjänster i samband med export av telekommunikationssystem och lastbilar. I det förra exemplet kan teleoperatörer välja att lägga över systemövervakningen på teleproduktindustrin, vanligtvis systemleverantörerna.

Även den utländska konsumtionen i Sverige fortsätter att öka. Eftersom kronan blir allt starkare dämpas dock ökningstakten.

Import

STOR MINSKNING AV IMPORTEN FÖRRA ÅRET

Den inhemska efterfrågan och efterfrågan på vår export minskade sammantaget med 7,5 procent 2009 (se diagram 134). Framför allt var det exporten av varor, maskininvesteringarna och hushållens inköp av bilar som minskade kraftigt. Samtidigt drog företagen ner sina lager i mycket stor omfattning. Utöver att minska sin konsumtion av sällanköpsvaror minskade hushållen även sin konsumtion i utlandet rejält. Således minskade efterfrågan med ett relativt stort importinnehåll mest. Därmed minskade importen stort förra året (se tabell 14). Importen vände dock åter upp redan under andra halvåret 2009 (se diagram 135). Detta trots att efterfrågan ökade endast svagt. Sannolikt spelade lagren, som inte längre drogs ner lika mycket, en betydande roll för denna utveckling.

Tabell 14 Import

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser

	2008	2008	2009	2010	2011
Import av varor	1 081	2,2	–16,2	8,9	5,7
Varav: Bearbetade varor	761	0,4	–17,9	9,7	6,3
Råvaror	314	8,5	–11,2	6,7	3,8
Import av tjänster	396	5,0	–5,7	4,5	8,2
Import	**1 477**	**3,0**	**–13,4**	**7,6**	**6,4**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 135 Import

Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

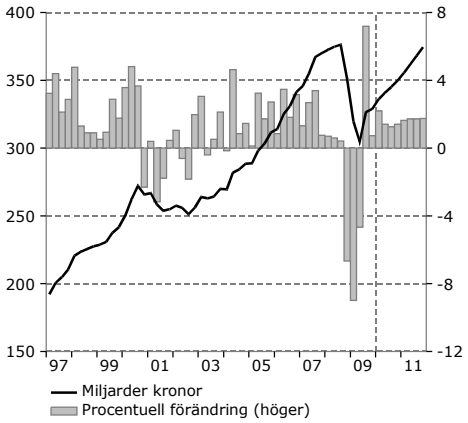

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Som andel av den totala efterfrågan krympte importen kraftigt 2009 (se diagram 136). Detta eftersom det främst var efterfrågan med relativt stort importinnehåll som minskade. Det kan vara belysande att relatera importen till utvecklingen av den del av efterfrågan som har ett förhållandevis stort importinnehåll. I diagram 137 visas importen som andel av efterfrågan exklusive offentlig konsumtion och hushållens konsumtion av tjänster.[40] Denna reducerade, och mer importrika efterfrågan, uppvisar också ett tydligare konjunkturmönster. Även enligt detta mått framstår importen som något låg 2009 (se diagram 137). Jämfört med den trendmässiga utvecklingen har alltså en relativt mindre del av efterfrågan försörjts via import 2009. Den svaga kronan bör också ha verkat i sådan riktning. Detta förhållande bedöms dock inte bestå under prognosperioden.

Diagram 136 Import

Andel av efterfrågan, fasta priser, index 1980=100

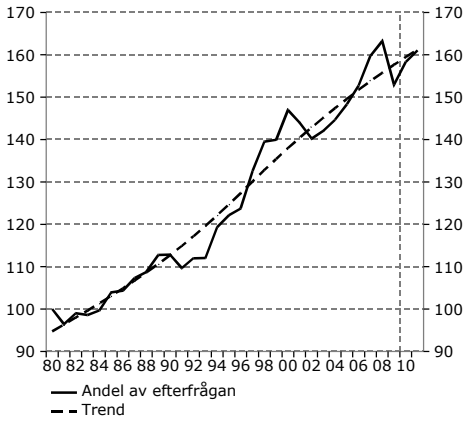

Anm. Trend beräknad med HP-filter.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

IMPORTEN TAR FART I ÅR

I år vänder efterfrågan upp och till stor del är det importintensiv efterfrågan som ökar. Det största bidraget till ökningen av importen 2010 kommer från exporten och lagerinvesteringarna. När lagren i år dras ner i betydligt mindre utsträckning än förra året hålls inte importen tillbaka på samma vis som den gjorde i fjol. Därutöver tar exporten successivt mer fart, samtidigt som hushållens köp av sällanköpsvaror ökar relativt mycket. Även utlandsresandet ökar, och därmed konsumtionen utomlands, när kronan blivit starkare och arbetsmarknaden börjar stabiliseras. Att kronan stärks verkar generellt för en relativt större import. Fortsatt låga investeringar håller dock tillbaka importtillväxten i år.

Diagram 137 Import

Andel av reducerad efterfrågan, fasta priser, index 1980=100

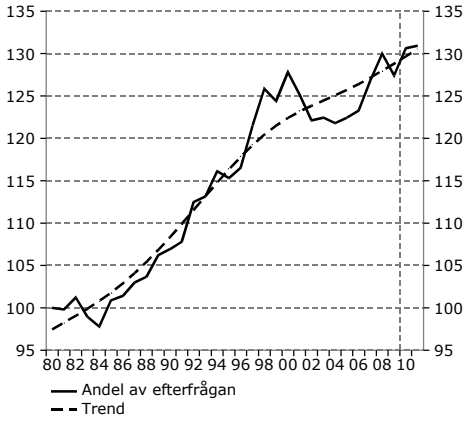

Anm. Efterfrågan exkl. offentlig konsumtion och hushållens konsumtion av tjänster. Trend beräknad med HP-filter.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

LAGRENS UTVECKLING GÖR ATT IMPORTENS TILLVÄXT BLIR LÄGRE 2011

År 2011 ökar den inhemska slutliga efterfrågans betydelse för importutvecklingen. Hushållens inköp av sällanköpsvaror, inklusive bilar, fortsätter att öka i god takt, liksom konsumtionen utomlands. Också maskininvesteringarna tar mer påtagligt fart,

[40] Nationalräkenskaperna visar att i genomsnitt importeras endast något mer än 10 procent av såväl hushållens konsumtion av tjänster som av den offentliga konsumtionen.

vilket gör att importen ökar ytterligare. Samtidigt växer exporten av varor snabbare och därmed industrins import av insatsvaror. Men lagerinvesteringarna ökar betydligt beskedligare 2011 än 2010 och detta gör att importen sammantaget ändå växer något långsammare 2011 än 2010.

Export- och importpriser

NÖJDA KONSUMENTER OCH MINDRE NÖJDA PRODUCENTER NÄR KRONAN STÄRKS

Exportpriserna, som sjönk successivt under hela 2009, faller med drygt 1 procent 2010 och med ytterligare 1 procent 2011 (se tabell 15). Att priserna sjunker beror dels på att kronan stärks (se diagram 128) och dels på att det låga resursutnyttjandet i omvärlden gör att den internationella prisutvecklingen generellt sett blir svag såväl i år som nästa år. Råvarupriserna stiger dock snabbt, vilket framför allt beror på den starka utvecklingen i Asien (se diagram 138). För såväl skogsindustrin som för gruvor och metallverk blir prisutvecklingen stark. Den stigande efterfrågan, med högre malm- och massapriser, bedöms med viss fördröjning leda till att även stål- och tryckpappersproducenterna höjer priserna. I dessa branscher är resursutnyttjandet fortfarande lågt, men stålverkens produktion ökar redan nu. Även priset på petroleumprodukter stiger. Priserna på exporterade råvaror ligger i slutet av 2011 därmed sammantaget nästan lika högt som de gjorde 2008.

Diagram 138 Exportpris
Index 2008=100, säsongrensade kvartalsvärden

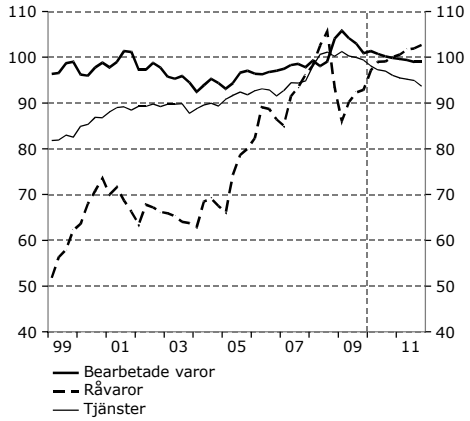

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 139 Importpris
Index 2008=100, säsongrensade kvartalsvärden

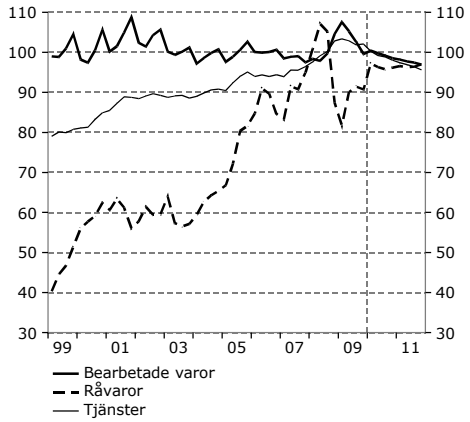

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 15 Export- och importpriser
Årlig procentuell förändring

	2008	2009	2010	2011
Exportpris totalt	**4,2**	**0,4**	**–1,3**	**–1,0**
Bearbetade varor	2,0	3,4	–2,8	–1,3
Råvaror	9,3	–9,6	9,3	2,9
Tjänster	6,3	0,2	–3,1	–2,3
Importpriser totalt	**4,3**	**0,0**	**–1,3**	**–1,6**
Bearbetade varor	1,6	3,5	–3,9	–1,9
Råvaror	10,9	–11,6	9,0	0,2
Tjänster	4,8	2,5	–3,4	–2,5

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Importpriserna utvecklas ungefär som exportpriserna och liksom för exportpriserna är det en starkare krona som gör att prisnivån i svenska kronor sjunker (se diagram 139 och tabell 15). Priserna på importerade råvaror stiger betydligt i år. Skälen är de samma som för prisuppgången på exporterade råvaror. För 2011 blir dock de importerade råvarornas prisutveckling mer dämpad. Detta beror framför allt på att prisutvecklingen på råolja och petroleumprodukter dämpas. Att priserna på råolja, och

därmed petroleumprodukter, ligger klart under de tidigare toppnoteringarna gör också att prisnivån för importerade råvaror sammantaget fortfarande i slutet av 2011 ligger en bra bit under prisnivån 2008.

För bearbetade varor sjunker importpriserna något mer än exportpriserna. En förklaring är att priserna på motorfordon, som väger tyngre i exporten än i importen, bedöms få en relativt starkare utveckling när efterfrågan förbättras och att övrig verkstadsindustri kompenserar sig för ett högt kostnadstryck.

Diagram 140 Bytesbalans
Procent av BNP, löpande priser

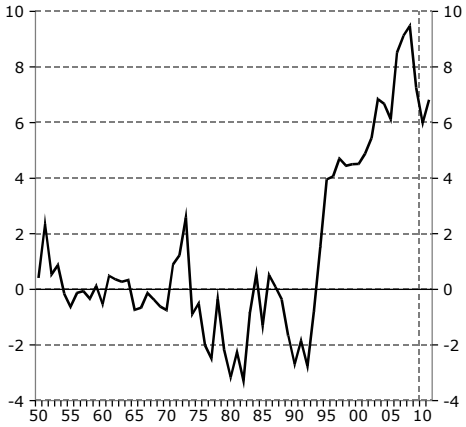

Källor: Riksbanken (1950–1992), SCB och Konjunkturinstitutet.

Bytesbalans, finansiellt sparande och BNI

FORTSATT STORT FINANSIELLT SPARANDE GER EN STARK BYTESBALANS

Den stora minskningen för exporten 2009 innebar att även överskottet i bytesbalansen minskade. Även i år är det främst den inhemska efterfrågan som ökar, vilket gör att bytesbalansen minskar ytterligare. I ett historiskt perspektiv är dock överskottet fortsatt mycket högt. År 2011, när exporten tar över som tillväxtmotor, växer överskottet i bytesbalansen åter (se diagram 140 och tabell 16). Sveriges samlade finansiella sparande, som även inkluderar kapitaltransfereringar, beräknas därmed uppgå till 225 miljarder kronor 2011, eller motsvarande 6,7 procent av BNP (se tabell 17).

Tabell 16 Bytesbalans
Miljarder kronor, löpande priser

	2008	2009	2010	2011
Handelsbalans	127	109	82	114
Tjänstebalans	108	115	115	118
Löner, netto	–2	–2	–3	–3
Kapitalavkastning, netto	105	36	33	38
Transfereringar med mera, netto	–39	–37	–37	–39
Bytesbalans	**299**	**222**	**190**	**228**
Procent av BNP	*9,5*	*7,2*	*6,0*	*6,8*

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Den offentliga sektorns finansiella sparande, som var negativt 2009, blir fortsatt negativt både 2010 och 2011 till följd av lågkonjunkturen och den expansiva finanspolitiken (se kapitlet ”Offentliga finanser och finanspolitik”). Inom hushållssektorn steg sparandet till en rekordhög nivå 2009. Låga räntor och skattesänkningar gjorde att hushållens disponibla inkomster ökade betydligt, samtidigt som krisen fick hushållen att agera försiktigt och återhållsamt. Bedömningen är att hushållens sparande fortsätter att vara högt både i år och nästa år (se avsnittet ”Hushållens konsumtionsutgifter”). År 2009 föll företagssektorns inkomster kraftigt. Investeringarna drogs också ner kraftigt. Trots

Diagram 141 Finansiellt sparande
Procent av BNP, löpande priser

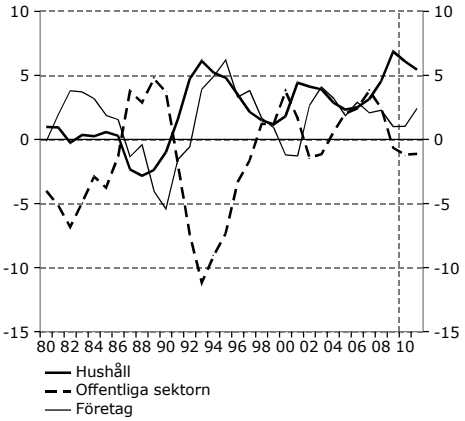

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 142 BNP per capita och BNI per capita
Årlig procentuell förändring

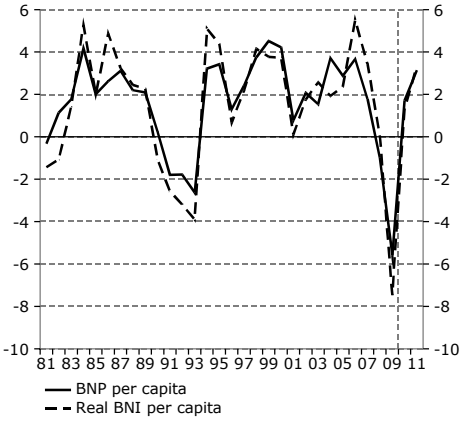

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

det minskade företagssektorns finansiella sparande betydligt. Företagssektorns inkomster förbättras dock och eftersom investeringarna inte ökar i samma takt vänder det finansiella sparandet i sektorn upp 2011 (se diagram 141 och tabell 17 samt kommentar på sidan 126).

Tabell 17 Finansiellt sparande
Miljarder kronor, löpande priser

	2008	2009	2010	2011
Offentliga sektorn	78	–20	–38	–37
Procent av BNP	*2,5*	*–0,7*	*–1,2*	*–1,1*
Hushållssektorn	144	210	193	182
Procent av BNP	*4,6*	*6,9*	*6,1*	*5,4*
Företagssektorn	72	31	32	81
Procent av BNP	*2,3*	*1,0*	*1,0*	*2,4*
Finansiellt sparande totalt	**294**	**220**	**187**	**225**
Procent av BNP	*9,3*	*7,2*	*5,9*	*6,7*

Anm. Se kommentar på sidan 126.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SUCCESSIVT ÅTERTAGANDE AV FJOLÅRETS REKORDSTORA TAPP FÖR BNI PER CAPITA

BNP mäter värdet av det som produceras inom landet, medan BNI mäter inkomsterna för de personer som är bokförda i landet. Eftersom inkomsterna i första hand används för konsumtion och investeringar inom landet beräknas real BNI med hjälp av prisutvecklingen för den inhemska användningen. Genom att ta hänsyn till befolkningsutvecklingen kan real BNI per capita beräknas.

Real BNI per capita föll kraftigt 2009. Framför allt var det fallet i BNP som gjorde att köpkraften urholkades, men även avkastningen på utländska tillgångar försämrades. I år stiger köpkraften per capita med drygt en procent för att sedan förbättras mer påtagligt 2011 (se diagram 142 och tabell 18).

Tabell 18 BNI
Miljarder kronor, löpande priser respektive årlig procentuell förändring

	2008	2008	2009	2010	2011
BNI, löpande pris	3 262	4,1	–5,1	3,5	5,3
Deflator, inhemsk användning		3,2	1,8	1,5	1,3
Real BNI		**0,8**	**–6,8**	**2,0**	**4,0**
Befolkning		0,8	0,8	0,7	0,6
Real BNI per capita		**0,1**	**–7,5**	**1,3**	**3,3**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Hushållens konsumtion bromsade BNP-fallet 2009

BNP föll med 4,9 procent 2009. Samtliga aggregerade användningsposter i försörjningsbalansen utom offentlig konsumtion minskade (se tabell 19). Starkast blev fallen för export och investeringar, men även hushållens konsumtionsutgifter sjönk. I en konventionell analys bidrog därmed alla aggregerade användningsposter utom offentlig konsumtion till fallet i BNP.

För att få en korrekt bild av hur mycket av efterfrågan som möts med produktion i Sverige måste emellertid importen rensas bort från användningsposterna.

Tabell 19 Försörjningsbalans med konventionella och importrensade bidrag till BNP-utvecklingen 2009

Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser och bidrag, procentenheter, fasta priser

	Värde 2008	Procentuell förändring	Konventionella bidrag	Importrensade bidrag
Hushållens konsumtionsutgifter	1 467	–0,8	–0,39	–0,05
Varor (inkl energi)	658	1,6	0,34	0,24
Bilar	39	–17,3	–0,21	–0,10
Tjänster	783	0,1	0,03	0,03
Turism i utlandet	71	–11,8	–0,27	
–Turism i Sverige	84	10,5	0,28	0,22
Offentliga konsumtiontionsutgifter	833	2,1	0,55	0,46
Fasta bruttoinvesteringar	615	–15,3	–2,95	–1,17
Lagerinvesteringar	5	–1,5	–1,53	–0,45
Export	1 711	–12,5	–6,79	–3,65
Turism i Sverige	84	10,5	0,28	0,22
Övrigt	1 628	–13,7	–7,07	–3,87
Import	1 477	–13,4	–6,25	
BNP	**3 155**	**–4,9**	**–4,86**	**–4,86**
Nettoexport	235		–0,54	

Anm. Turismen i Sverige dras av från hushållens konsumtionsutgifter och läggs till exporten.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Det importrensade bidraget till BNP-utvecklingen från hushållens konsumtionsutgifter 2009 blev i stort sett neutralt (se tabell 19). Enligt konventionell redovisning var bidraget –0,39 procentenheter. Det kraftiga fallet för konsumtionen av bilar var en viktig förklaring till den stora skillnaden. Det beror på att konsumtionen av bilar har ett stort importinnehåll. Importinnehållet för turism i utlandet är per definition 100 procent och denna post påverkar därmed inte svensk BNP.

När hushållens utgifter för konsumtion av bilar minskade 2009 innebar detta dels att importen av bilar sjönk och dels att importen av insatsprodukter för att producera bilar i Sverige sjönk. Även förädlingsvärdet för bilindustrin i Sverige sjönk. Men det är enbart det senare som påverkar BNP negativt. Det importrensade bidraget till BNP från minskad konsumtion av bilar stannade därför vid måttliga –0,10 procentenheter, trots att konsumtionen av bilar, som motsvarar ca 1,3 procent av BNP, föll med 17,3 procent.

FÖRDJUPNING

Bilden av BNP-utvecklingen under 2009 – en historia att skriva om

Bilden av den säsongrensade BNP-utvecklingen har förändrats under 2009 och kommer att fortsätta att göra det allteftersom utfall för 2010 publiceras. Säsongrensningen, som även i normala fall är förknippad med betydande osäkerhet, fortsätter att vara vanskligare än vanligt på grund av de senaste årens stora svängningar i BNP. Detta gör det för närvarande extra osäkert att tolka den säsongrensade BNP-nivån.

BNP FÖLL SVAGT UNDER 2009

I spåren av den finansiella krisen föll BNP markant under fjärde kvartalet 2008 (se diagram 143).[41] Under loppet av 2009 utvecklades BNP svagt. Exakt hur efterfrågan och produktionen förändras mellan de olika kvartalen är det svårt att få en bra bild av. Nuvarande säsongrensning pekar dock på att BNP föll första och fjärde kvartalet 2009 och var oförändrad andra och tredje kvartalet.

Diagram 143 BNP

Miljarder kronor, fasta priser respektive procent, säsongrensade kvartalsvärden

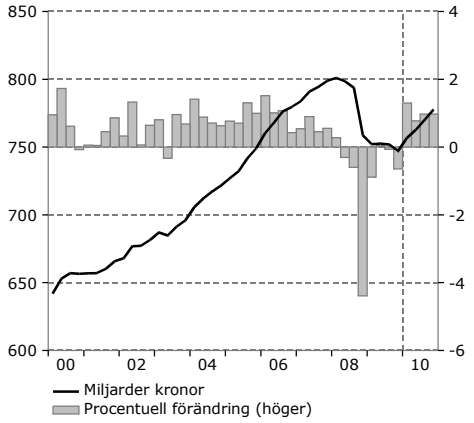

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SÄSONGRENSADE SERIER ÄR OSÄKRA

Säsongrensade tidsserier används ofta för att beskriva och analysera den ekonomiska utvecklingen, eftersom de ger en beskrivning av vad som händer i ekonomin vid varje given tidpunkt. Den årliga procentuella förändringen speglar däremot vad som redan har hänt. Säsongrensningen har därmed betydelse för tolkningen av hur BNP utvecklades under loppet av förra året. Detta är viktigt för att kunna bilda sig en uppfattning av hur BNP kommer att utvecklas framöver.

En säsongrensad serie är en modellskattning och därmed förknippad med osäkerhet. Just nu gör dessutom de senaste årens historiskt stora svängningar i BNP att säsongrensningen är osäkrare än vanligt. Denna osäkerhet kommer att bestå under de närmaste åren. När nya utfall publiceras kommer säsongrensningen att göras om. Detta kommer att ändra bilden av tiden närmast före och efter fjärde kvartalet 2008. I denna fördjupning illustreras detta med några räkneexempel.[42]

[41] BNP är i alla diagram kalenderkorrigerad, det vill säga justerad för att antalet arbetsdagar varierar mellan kvartalen, för att få en så jämförbar serie som möjligt.

[42] I detta räkneexempel används samma utfall (och prognoser) i alla räkneövningar för att inte experimentet ska störas av reviderade utfall.

Diagram 144 BNP 2009
Procentuell förändring

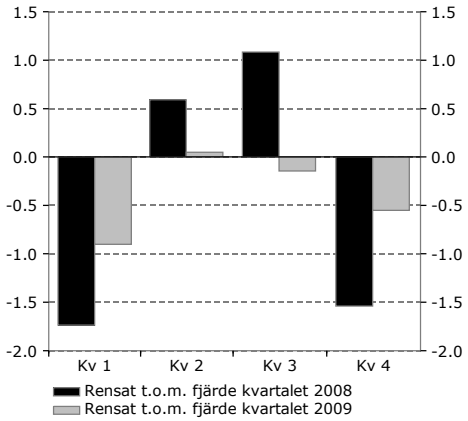

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 145 BNP 2009
Procentuell förändring

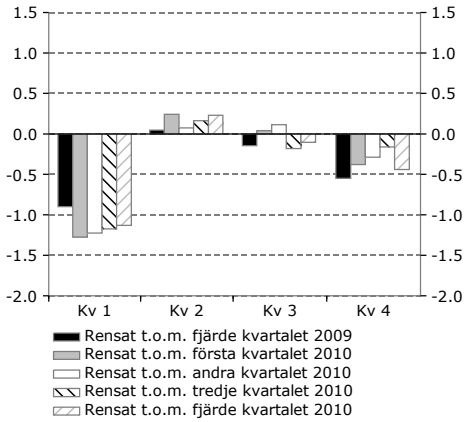

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

BILDEN AV 2009 FORTSÄTTER ATT FÖRÄNDRAS

Ett sätt att visa hur säsongrensningen ändras är att säsongrensa BNP med utfallsdata fram till och med olika tidpunkter. Ett exempel på detta visas i diagram 144. Den första säsongrensningen bygger på säsongeffekter som skattats på utfallsdata fram till och med det fjärde kvartalet 2008. Den andra bygger på säsongeffekter som skattats på utfallsdata fram till och med det fjärde kvartalet 2009. I båda fallen säsongrensas de faktiska BNP-utfallen som publicerades av SCB den 1 mars 2010.[43] Den första beräkningen visar på en dramatisk utveckling under loppet av 2009, med kraftiga fall första och fjärde kvartalet, och en positiv utveckling kvartalen däremellan. Enligt den andra beräkningen, då säsongkomponenterna bygger även på data för 2009, blir utvecklingen under 2009 något mindre dramatisk. BNP faller då med mellan 0,5 och 1,0 procent första och fjärde kvartalet, medan BNP kvartalen däremellan i stort sett var oförändrad.

Ett annat sätt att visa hur säsongrensningen ändras är att förlänga utfallsserien med prognoser för BNP i faktiska (icke-säsongrensade) termer och säsongrensa hela den förlängda tidsserien på nytt. Om BNP-utfallet för 2010 blir som Konjunkturinstitutet bedömer kommer det underliggande säsongmönstret att fortsätta att ändra sig något. Detta illustreras i diagram 145.[44] För första kvartalet 2009 faller BNP, säsongrensat, mer än innan. Skillnaden för BNP-utvecklingen första kvartalet 2009 mellan att säsongrensa till och med fjärde kvartalet 2009 respektive till och med första kvartalet 2010 är närmare 0,4 procentenheter. Den säsongrensade utvecklingen fjärde kvartalet 2009 blir allt mindre svag allt eftersom mer data (i form av Konjunkturinstitutets prognos) för 2010 läggs till beräkningarna. Detta gäller fram till och med data för det tredje kvartalet 2010. När data för det fjärde kvartalet 2010 läggs in blir minskningen av BNP återigen större.

Den säsongrensade produktionsnivån det fjärde kvartalet 2009, som är utgångspunkten för KI:s prognos, skiljer sig åt med upp emot ungefär 2 miljarder kronor beroende på vilken säsongrensning som används.

[43] Beräkningarna har gjorts med TRAMO/SEATS med säsongs-ARIMA-modellen (0,1,0) (0,1,1). Detta är samma modell som Konjunkturinstitutet och SCB använde vid säsongrensningen i samband med utfall för fjärde kvartalet 2009 som publicerades den 1 mars 2010. Vid samtliga beräkningar identifieras ett extremvärde (som ett nivåskift) det fjärde kvartalet 2008.

[44] Beräkningarna bygger alltså på Konjunkturinstitutets aktuella prognos för den faktiska BNP-utvecklingen 2010. Denna prognos har i sin tur tagits fram med, bland annat, den säsongrensade utvecklingen till och med 2009 som stöd. Beräkningen ska endast ses som ett illustrativt exempel på vad som kan hända med säsongrensningen framöver.

SÄSONGRENSADE UTFALL KRÄVER FÖRSIKTIGA TOLKNINGAR

Denna övning visar att det är svårt att få en entydig bild av hur BNP förändras mellan kvartalen. När nya data tillkommer, kommer förloppet mellan kvartalen att ändras. Det är därför viktigt att utvecklingen mellan kvartalen i säsongrensade data tolkas med stor försiktighet.

Produktion och arbetsmarknad

Under inledningen av 2010 börjar produktionen stiga och läget på arbetsmarknaden stabiliseras. Produktionen fortsätter att stiga under prognosperioden, men då det finns gott om lediga resurser väntas sysselsättningen endast öka svagt, och resursutnyttjandet på arbetsmarknaden förblir lågt 2010 och 2011.

Produktionen i näringslivet föll kraftigt 2009 (se diagram 146). Även antalet arbetade timmar och sysselsatta minskade. Men företagen anpassade inte personalstyrkan fullt ut till den lägre efterfrågan och produktiviteten minskade därför kraftigt.

Nedgången i produktionen var störst inom industrin, men även tjänstebranscherna drabbades, om än inte i samma utsträckning. Skillnaden mellan olika tjänstebranscher var dock stor. Inom företagstjänster, där många företag är beroende av industrin, sjönk produktionen kraftigt. Handeln drabbades dock inte lika hårt, då branschen har gynnats av den expansiva politiken som hållit uppe hushållens efterfrågan. Utvecklingen inom hushållstjänster har påverkats positivt av en ökad privatisering av tidigare offentligt driven verksamhet

I ett flertal tjänstebranscher har produktionen på senare tid vänt upp. Även industriproduktionen har börjat stiga under inledningen av 2010. Indikatorer visar på en fortsatt uppgång både inom industrin och inom tjänstebranscherna. Produktionen i båda sektorerna stiger 2010 och ännu mer 2011. I år är det främst tjänstebranschernas tillväxt som bidrar till en ökad produktion i näringslivet.

Trots att produktionen föll i ekonomin som helhet stannade nedgången i sysselsättningen av i slutet av 2009. Under 2010 och 2011 stiger sysselsättningen endast svagt. Ökningen sker främst inom tjänstebranscherna, men även offentlig sektor anställer något fler, delvis som en följd av den antagna expansiva finanspolitiken. Industrin har fortfarande för mycket personal, och trots att efterfrågan stiger fortsätter man att minska antalet sysselsatta. Den svaga sysselsättningsutvecklingen, i kombination med att utbudet av arbetskraft stiger, medför att arbetslösheten planar ut på ca 9 procent (se diagram 147).

Den kraftiga nedgången i efterfrågan och produktion till följd av krisen medförde att resursutnyttjandet föll kraftigt i ekonomin som helhet och det är nu mycket lågt. Detta gäller såväl inom företagen, där utnyttjandet av maskiner och personal i många fall är lågt, som på arbetsmarknaden där den faktiska arbetslösheten vida överstiger jämviktsarbetslösheten. I takt med att efterfrågan ökar under de kommande åren stiger resursutnyttjandet i ekonomin. Men både arbetsmarknadsgapet och BNP-gapet väntas fortfarande vara kraftigt negativa i slutet av 2011 (se diagram 148).

Diagram 146 Produktion, arbetade timmar och produktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring

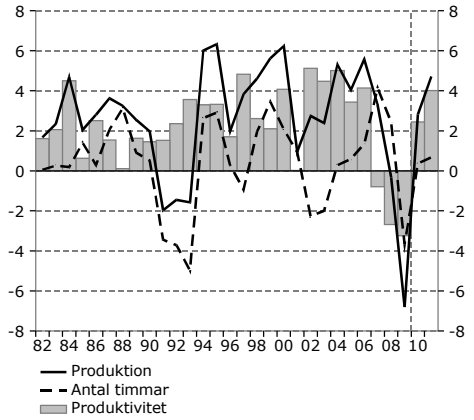

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 147 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

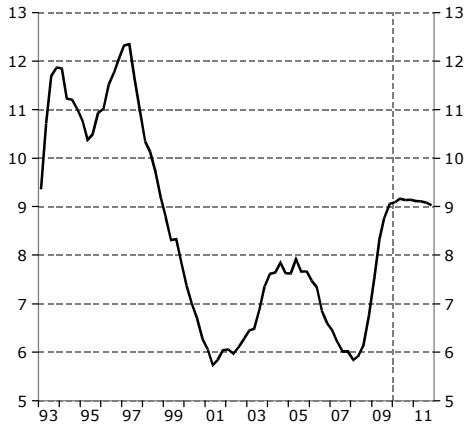

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 148 Arbetsmarknadsgap
Procent av potentiellt arbetade timmar, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Arbetsmarknadsgapet är beräknat som arbetade timmars avvikelse från sin potentiella nivå.
Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 149 Industriproduktion och tjänsteproduktion
Index, säsongrensade månadsvärden

Källa: SCB.

Diagram 150 Konfidensindikator och produktion i näringslivet
Nettotal, säsongrensade månadsvärden
respektive procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

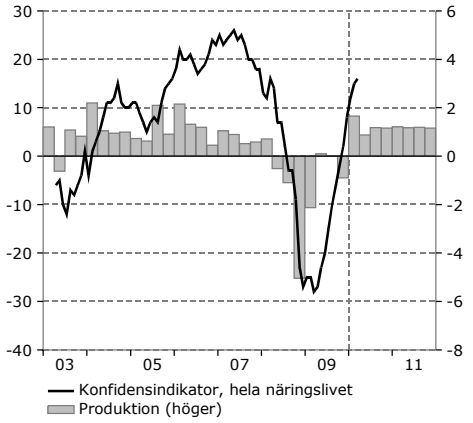

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 151 Produktion i näringslivet
Index 2000=100, fasta priser, säsongrensade kvartalsvärden

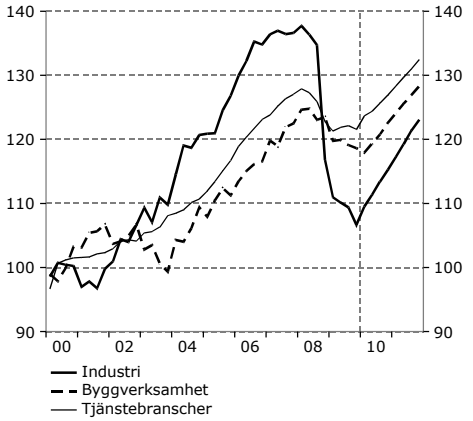

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Produktion, produktivitet och arbetade timmar

PRODUKTIONEN I NÄRINGSLIVET VÄNDER UPPÅT

Produktionen i näringslivet ökar kraftigt under inledningen av 2010 efter en svag avslutning på 2009. Enligt SCB:s säsongrensade produktionsindex ökade produktionen i både industrin och tjänstebranscherna i januari (se diagram 149). Även ledande indikatorer såsom Konjunkturbarometerns frågor om orderingång och produktionsvolym indikerar en bra start på 2010 (se diagram 150). Produktionen i näringslivet ökar relativt mycket under loppet av 2010 (se diagram 151). Men eftersom denna tillväxt sker från en nedpressad nivå blir tillväxten för helåret 2010 förhållandevis låg (se tabell 20). År 2011 blir tillväxten högre. Under slutet av året uppnås samma produktionsnivå som 2007.

Tabell 20 Produktion
Miljarder kronor, löpande priser respektive procentuell förändring, fasta priser, kalenderkorrigerade värden

	2008	2008	2009	2010	2011
Varubranscher	815	–2,0	–12,1	2,1	5,8
Varav: Industri	543	–3,8	–16,8	2,8	7,0
Byggverksamhet	141	2,7	–3,7	0,7	5,0
Tjänstebranscher	1 350	0,3	–3,4	2,8	4,1
Varav: Handel	322	0,4	–2,1	4,1	3,9
Företagstjänster	314	–1,4	–7,5	3,3	6,7
Näringsliv	2 165	–0,6	–6,7	2,6	4,7
Offentliga myndigheter	558	–0,1	1,2	0,6	0,6
BNP till baspris[1]	**2 763**	**–0,5**	**–4,9**	**2,1**	**3,8**
Produktskatter/subventioner	389	–0,7	–3,1	2,1	3,8
BNP till marknadspris	3 152	–0,5	–4,7	2,1	3,8

[1] Inklusive produktion i hushållens ideella organisationer.

Anm. Med produktion avses här förädlingsvärdet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

ANTALET ARBETADE TIMMAR I NÄRINGSLIVET ÖKAR

Den kraftigt minskade efterfrågan under förra året medförde att företagen drog ner antalet arbetade timmar. I näringslivet sjönk timmarna med totalt 3,4 procent 2009 (se tabell 21). Precis som produktionen sjönk antalet arbetade timmar betydligt mindre andra halvåret 2009 än under första (se diagram 152). Mycket tyder nu på att antalet arbetade timmar i näringslivet stiger svagt under loppet av 2010. Anställningsplanerna i Konjunkturbarometern har förbättrats ytterligare den senaste tiden (se diagram 153). Att antalet arbetade timmar ökar igen är förvånande med tanke på den fortsatt svaga produktionsnivån. Utvecklingen skiljer sig dock mycket åt mellan olika branscher. Det är bland annat i tjänstebranscherna som antalet arbetade timmar stiger, medan de fortsätter att falla i industrin (se diagram 152).

Tabell 21 Arbetade timmar

Miljoner timmar respektive procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2008	2008	2009	2010	2011
Varubranscher	2 084	1,1	–7,8	–3,7	0,5
Varav: Industri	1 282	–0,4	–11,1	–6,7	0,2
Byggverksamhet	521	5,8	–3,5	0,7	1,6
Tjänstebranscher	3 153	2,4	–0,5	2,0	0,8
Varav: Handel	964	1,8	–3,1	1,0	0,9
Företagstjänster	763	2,9	1,8	2,3	1,2
Näringsliv	5 238	1,9	–3,4	–0,2	0,7
Offentliga myndigheter	1 991	–1,1	–1,1	–0,5	0,6
Totalt[1]	**7 404**	**1,0**	**–2,6**	**–0,2**	**0,7**

[1] Inklusive arbetade timmar i hushållens ideella organisationer.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 152 Arbetade timmar i näringslivet

Index 2000=100, säsongrensade kvartalsvärden

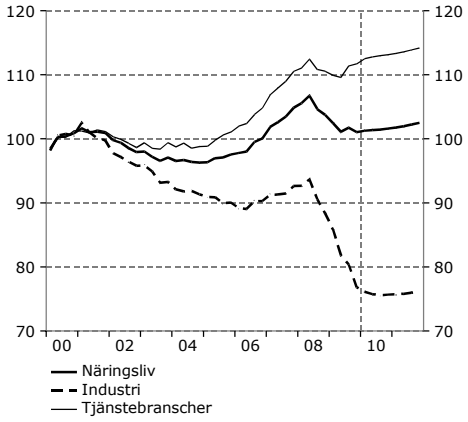

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

FORTSATT SVAG PRODUKTIVITET

Produktiviteten i näringslivet har nu sjunkit tre år i rad, vilket är exceptionellt i ett historiskt perspektiv (se diagram 154). Nedgången 2009 och i viss mån 2008 speglar att produktionen har sjunkit mycket snabbt och att företagen inte har dragit ner på arbetskraften i samma takt. Många företag producerar långt under sin maximala kapacitet. Produktiviteten stiger framöver eftersom många företag kan möta en högre efterfrågan med befintlig personalstyrka.

Att produktiviteten varierar med konjunkturen på detta sätt är normalt. Men utvecklingen i dagsläget är annorlunda än vid tidigare lågkonjunkturer. För det första har produktiviteten vid tidigare lågkonjunkturer tillfälligt slutat stiga, snarare än att ha fallit kraftigt, som den gjort denna gång (se diagram 154). För det andra började produktiviteten sjunka redan i slutet av 2006, långt innan finanskrisen bröt ut. För det tredje finns redan nu tecken på att företagen åter börjar anställa, trots det låga resursutnyttjandet (se avsnittet ”Arbetsmarknaden”). Till viss del sker detta i branscher som inte drabbats särskilt mycket av krisen, exempelvis inom hushållstjänstebranschen. Värt att notera är dock att antalet arbetade timmar och sysselsatta även ökat inom företagstjänster, trots att produktionen fallit kraftigt.

Den svaga produktivitetstillväxten sedan slutet av 2006 talar för att den potentiella produktiviteten i näringslivet växer långsammare nu än den gjorde i början av 2000-talet. Orsakerna till detta beskrivs utförligt i avsnittet ”Resursutnyttjande”.

Diagram 153 Anställningsplaner i näringslivet

Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

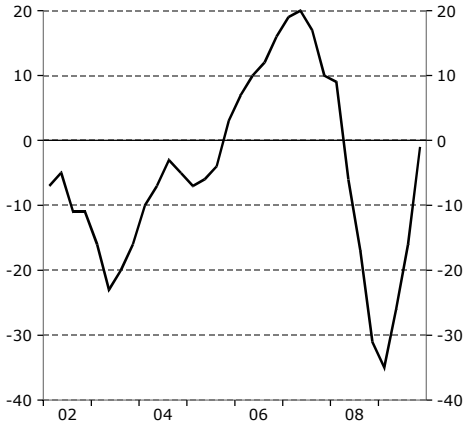

Källa: Konjunkturinstitutet.

LÅNGSAM ÅTERHÄMTNING FÖR INDUSTRIN

Industriproduktionen var fortsatt låg under slutet av 2009. Utfallet för industriproduktionsindex i januari visar dock att produktionen har ökat i inledningen av 2010. Företagen är dessutom mer optimistiska om läget nu än de varit på mycket länge (se diagram 155). En högre efterfrågan från omvärlden leder till att produktionen fortsätter att öka under prognosåren, och den låga

Diagram 154 Produktion, arbetade timmar och produktivitet i näringslivet

Årlig procentuell förändring

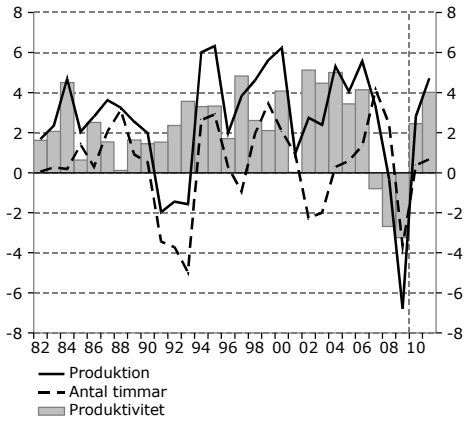

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 155 Produktionsvolymen i tillverkningsindustri
Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

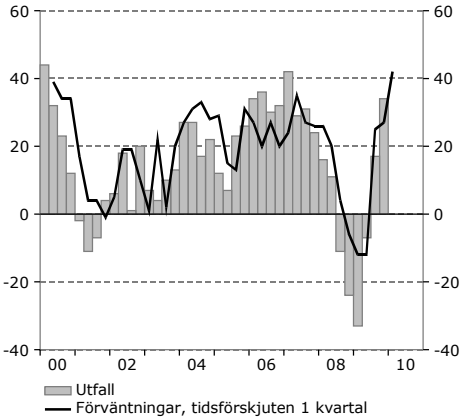

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 156 Produktivitet i näringslivet
Årlig procentuell förändring

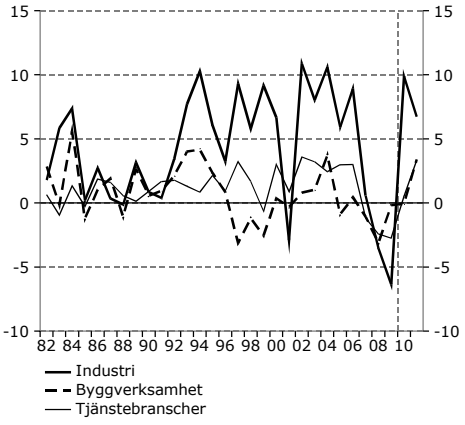

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

lagernivån i utgångsläget bidrar till att tillväxten blir särskilt hög under inledningen av 2010. Trots tillväxten är produktionen i hela industrin 2011 fortfarande betydligt lägre än den var före krisen. I jämförelse med tidigare återhämtningsfaser ökar industriproduktionen denna gång långsammare. Det beror bland annat på en förhållandevis trög internationell konjunkturåterhämtning och därmed svagare exporttillväxt (se fördjupningen ”Utvecklingen fram till 2020”).

Det stora bortfallet i efterfrågan har medfört att antalet arbetade timmar har dragits ner mycket snabbt i industrin. Även 2010 väntas timmarna sjunka, om än i långsammare takt. År 2010 kommer antalet arbetade timmar i industrin att vara hela 17 procent lägre än de var 2008.

Efter en exceptionell nedgång förbättrades produktiviteten i industrin under andra halvåret 2009. Produktiviteten ökar snabbt under 2010 för att därefter öka i en avtagande takt ju högre kapacitetsutnyttjandet blir (se tabell 22). Att produktiviteten stiger med över 10 procent 2010 beror till stor del på att produktionsökningarna kan mötas med befintliga resurser. Den svaga industrikonjunkturen gör också att mindre produktiva företag slås ut, vilket bidrar till att produktiviteten inom industrin stiger. Ökningen är dock inte exceptionell i ett historiskt perspektiv (se diagram 156). Industrin har haft många år av hög tillväxt i produktiviteten sedan krisen på 1990-talet, men trenden bröts under slutet av 2006. Trots uppgången under prognosperioden bedöms de senaste årens svaga utveckling av produktiviteten delvis vara av bestående karaktär.

Tabell 22 Produktivitet
Kronor per timme respektive procentuell förändring, fasta priser, kalenderkorrigerade värden

	2008	2008	2009	2010	2011
Varubranscher	391	–3,1	–4,7	6,0	5,3
Varav: Industri	424	–3,4	–6,5	10,2	6,8
Byggverksamhet	271	–3,0	–0,3	0,0	3,4
Tjänstebranscher	428	–2,1	–2,9	0,8	3,3
Varav: Handel	334	–1,4	1,0	3,1	3,0
Företagstjänster	412	–4,2	–9,1	1,0	5,4
Näringsliv	413	–2,4	–3,4	2,7	4,0
Offentliga myndigheter	280	1,1	2,3	1,1	0,0
Hela ekonomin	**373**	**–1,5**	**–2,4**	**2,4**	**3,1**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SPLITTRAD UTVECKLING I TJÄNSTEBRANSCHERNA

Tjänstebranscherna har inte drabbats av krisen i samma utsträckning som industrin. Den inhemska efterfrågan, som flera tjänstebranscher är mycket beroende av, hålls uppe av bland annat en expansiv ekonomisk politik.[45] Att den offentliga sek-

[45] Exempelvis den låga räntan och skattesänkningar har gjort att hushållens konsumtionsutrymme utvecklats gynnsamt.

torn ökat sina inköp av tjänster från näringslivet och att tidigare offentligt driven verksamhet successivt privatiserats har bidragit till den starkare utvecklingen. Bidraget till efterfrågeutvecklingen från den offentliga sektorn avtar successivt under prognosperioden efter att ha varit stort under ett flertal år. Men bland annat hushållens ökade efterfrågan på tjänster gör att produktionen i tjänstesektorn fortsätter att öka de kommande åren (se diagram 157). Eftersom tjänstebranscherna utgör drygt 65 procent av näringslivets totala produktion så ger dessa branscher betydande bidrag till BNP-tillväxten såväl 2010 som 2011 (se diagram 158).

Även produktiviteten föll betydligt mindre i tjänstebranscherna än i industrin 2009. Antalet arbetade timmar stiger med drygt 2 procent 2010, trots att det finns lediga resurser i vissa tjänsteföretag. Antalet arbetade timmar ökar dock mindre 2011 (se diagram 159). Att antalet timmar ökar i tjänstebranscherna redan 2010 trots att resursutnyttjandet är svagt beror sannolikt på en ojämn utveckling mellan branscherna. Inom handeln har produktionen förbättrats avsevärt under andra halvan av 2009 och det finns ett behov av att öka antalet arbetade timmar för att möta den högre efterfrågan. En delförklaring till att antalet arbetade timmar ökar i framför allt hushållstjänstebranschen är att privatiseringarna av tidigare offentligt driven verksamhet fortsätter. Den offentliga sektorns inköp av tjänster väntas dock öka i en lägre takt 2011 än 2010, och det gör att även antalet arbetade timmar ökar långsammare 2011.

Diagram 157 Produktion i näringslivet
Årlig procentuell förändring, fasta priser, kalenderkorrigerade värden

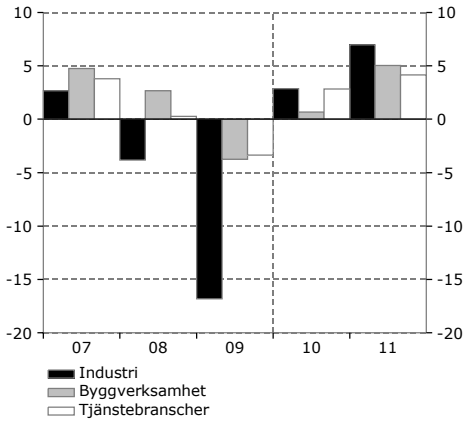

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 158 Bidrag till BNP-tillväxten
Procentenheter

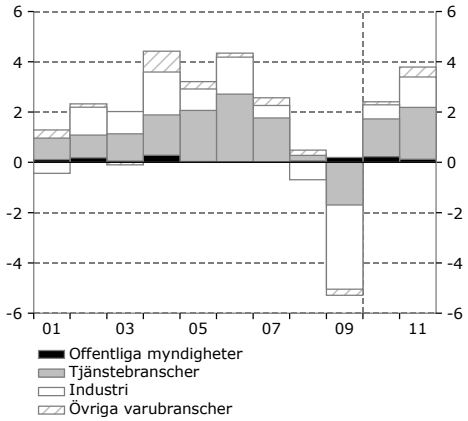

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 159 Arbetade timmar i näringslivet
Årlig procentuell förändring

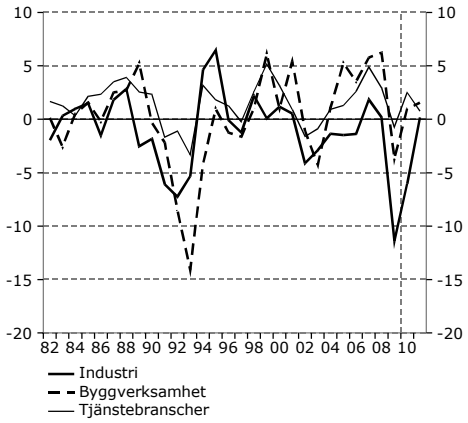

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

STORT FALL FÖR PRODUKTIVITETEN I FÖRETAGSTJÄNSTEBRANSCHERNA

Att produktiviteten sjunkit i tjänstebranscherna kan till stor del hänföras till en mycket svag utveckling i företagstjänstebranscherna. Nedgången i företagstjänstebranscherna är inte historiskt unik. Produktiviteten föll exempelvis med drygt 7 procent från 1994 till 1996. Det är dock något förvånande att antalet arbetade timmar i företagstjänstebranscherna fortsatt att stiga 2009 trots att produktiviteten fallit med ca 13 procent från 2007 till 2009. Att antalet arbetade timmar stigit under både 2008 och 2009 kan bero på att företagen i branschen varit angelägna om att behålla kompetent personal trots vikande produktion. En annan möjlig förklaring till den låga produktiviteten 2009 kan vara att volymen av merchanting varierar. Merchanting avser i första hand fall då moderbolag i Sverige sköter faktureringen för dotterbolag i utlandet. Ofta sker detta som ersättning för att forskningsverksamhet bedrivits i Sverige. Den uppmätta produktiviteten påverkas kraftigt av volymen av merchanting eftersom en eventuell arbetsinsats förknippad med verksamheten ofta sker under en annan tidsperiod än den då fakturering sker.[46] Möjlig-

[46] Se även SCB, *"Sveriges ekonomi – statistiskt perspektiv",* nr 1, 2010, samt fjärde kvartalet 2004 och första kvartalet 2003.

Diagram 160 Produktion och produktivitet i företagstjänstebranscherna
Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

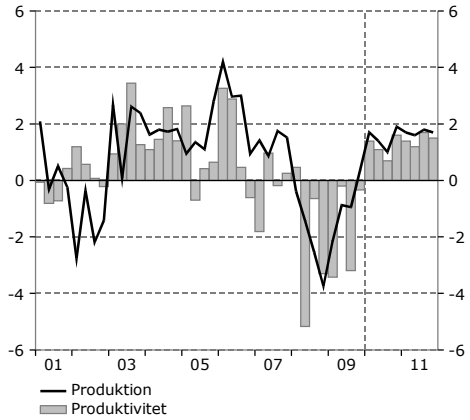

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 161 Produktivitet i tjänstebranscherna exklusive finans- och fastighetsverksamhet
Kronor per timme respektive årlig procentuell förändring

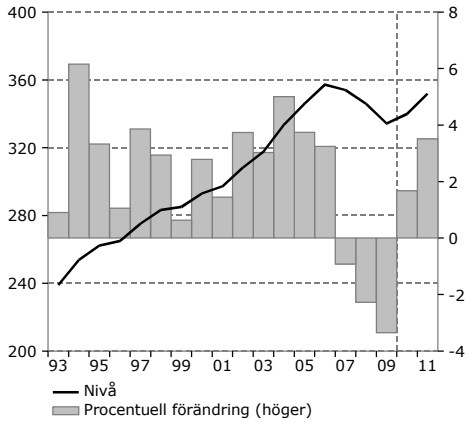

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 162 Produktion, arbetade timmar och produktivitet i offentlig sektor
Årlig procentuell förändring, fasta priser, ej kalenderkorrigerade värden

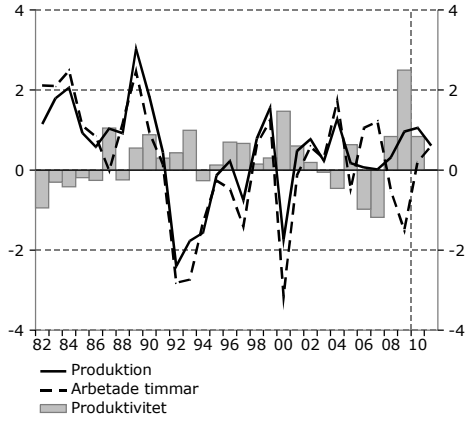

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

heten att analysera betydelsen av detta för enskilda branscher försvåras dock av att officiell statistik saknas på området.

Produktiviteten i företagstjänstebranscherna samvarierar starkt med produktionen (se diagram 160), och väntas stiga i takt med en högre efterfrågan. Produktiviteten ökar även i andra tjänstebranscher, men totalt blir ökningen blygsammare än inom industrin. Den relativt sett svagare industrikonjunkturen medför också att mindre produktiva företag slås ut i större utsträckning inom industrin än i tjänstebranscherna. Produktivitetsnivån i tjänstebranscherna exklusive finans- och fastighetsverksamhet närmar sig samma nivå som 2006 i slutet av prognosperioden. Det är totalt sett en avsevärt sämre utveckling än vad som hade varit fallet om produktiviteten fortsatt att öka i samma takt som innan 2006 (se diagram 161).

DEN OFFENTLIGA PRODUKTIONEN ÖKAR

Den offentliga produktionen ökade 2009 och fortsätter att öka samtliga år under prognosperioden, både i statlig och kommunal sektor. I statlig sektor förklaras ökningen av bland annat en expansiv finanspolitik riktade till rättsväsende och forskning samt ett ökat antal högskolestudenter. Den kommunala produktionen ökar för att möta den högre efterfrågan på vård och äldreomsorg som följer av en allt äldre befolkning. Tack vare att kommuner och landsting tillförs ytterligare resurser (aviserade och prognostiserade) för att kompenseras för det skatteintäktsbortfall som lågkonjunkturen innebär, kan de möta den ökande efterfrågan. Den senaste tiden har ökningen av den offentliga produktionen hållits tillbaka av att privata aktörer producerat en allt större andel av de offentliga tjänsterna. Utvecklingen fortsätter under prognosperioden, men i en avtagande takt (se avsnittet ”Offentliga konsumtionsutgifter”). Till följd av denna utveckling växer produktionen under framför allt 2010 svagare än den offentliga konsumtionen.

Förra året minskade antalet arbetade timmar kraftigt i offentlig sektor (se diagram 162). Minskningen förklaras främst av att en allt större del av den offentliga verksamheten bedrivs i privat regi. I den kommunala sektorn minskade antalet faktiska arbetade timmar med 1,5 procent 2009. En grov uppskattning ger att timmarna i stället hade ökat med 0,3 procent om det inte skett någon privatisering av verksamhet, givet att produktiviteten antas vara den samma oavsett om verksamheten bedrivs i privat eller offentlig regi. Under prognosperioden ökar de arbetade timmarna åter i offentlig sektor. Störst är ökningen i kommuner och landsting där privatiseringen av verksamhet avtar i takt och resurstillskott ger möjlighet att anställa fler för att möta den ökande efterfrågan på vård och äldreomsorg.

Produktiviteten i offentlig sektor ökar i år och är i princip oförändrad 2011. Ökningen drivs av staten där fler högskolestudenter ger en ökad produktion men endast en liten effekt på arbetade timmar inom högskolorna. I kommunsektorn sker det

endast marginella förändringar av produktiviteten under loppet av prognosperioden.

Arbetsmarknaden

NEDGÅNGEN I SYSSELSÄTTNINGEN STANNADE UPP UNDER FJÄRDE KVARTALET

Arbetsmarknaden försämrades snabbt under andra halvåret 2008 och första halvåret 2009 som en följd av att efterfrågan i ekonomin sjönk. Sammantaget minskade antalet sysselsatta med drygt 100 000 personer under 2009 samtidigt som arbetslösheten ökade med över 2 procentenheter. Nedgången i sysselsättningen stannade dock upp under fjärde kvartalet (se diagram 163) och enligt SCB:s Arbetskraftsundersökningar ökade antalet sysselsatta under inledningen av 2010.

Trots omfattande nedskärningar har företagen valt att behålla personal i större utsträckning än vad som ges av det historiska sambandet mellan BNP och sysselsättning (se diagram 164). Detta innebär att produktiviteten har utvecklats mycket svagt (se även avsnittet ”Produktion, produktivitet och arbetade timmar” i detta kapitel).

Utvecklingen på arbetsmarknaden är dock tudelad. Under 2009 ökade sysselsättningen inom tjänstebranscherna med omkring 10 000 personer, medan den minskade i övriga sektorer (se diagram 165). Nedgången var störst inom industrin där antalet sysselsatta minskade med ca 70 000 personer. Nedgången var kraftig även i offentlig sektor, vars sysselsättning minskade med drygt 30 000 personer.

I tjänstebranscherna ökade sysselsättningen främst inom branscherna hushållstjänster och företagstjänster.

INDIKATORER TYDER PÅ EN FORTSATT STABILISERING FÖRSTA HALVÅRET 2010

Ledande indikatorer visar tecken på att läget på arbetsmarknaden fortsätter att stabiliseras. Exempelvis har företagens anställningsplaner enligt Konjunkturbarometern förbättrats ytterligare. Liksom tidigare finns det skillnader i anställningsplaner mellan branscher. Inom industrin väntas sysselsättningen minska ytterligare något medan den väntas bli i stort sett oförändrad inom handeln och tjänstebranscherna (se diagram 166). Datakonsulter och uppdragsverksamhet räknar dock med att behöva nyanställa de närmaste månaderna. Även byggindustrin planerar nyanställningar. Antalet nyanmälda lediga platser har slutat att falla och antalet varsel om uppsägningar har stabiliserats på en förhållandevis låg nivå.

Diagram 163 Sysselsättning enligt AKU och NR

Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

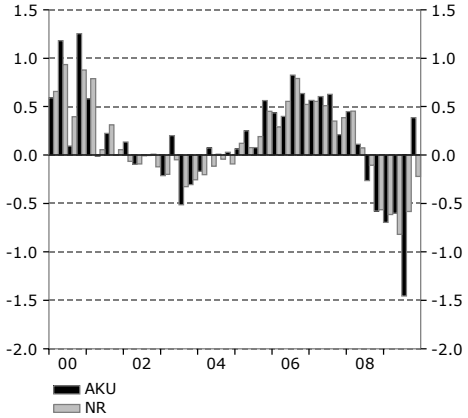

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 164 BNP och sysselsättning

Procentuell förändring, säsongrensade kvartalsvärden

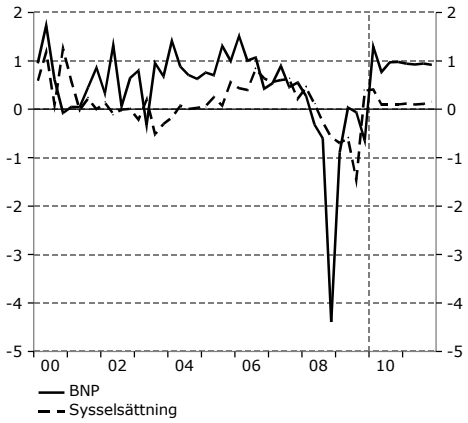

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 165 Sysselsatta

Index kvartal 1 2005=100, säsongrensade kvartalsvärden

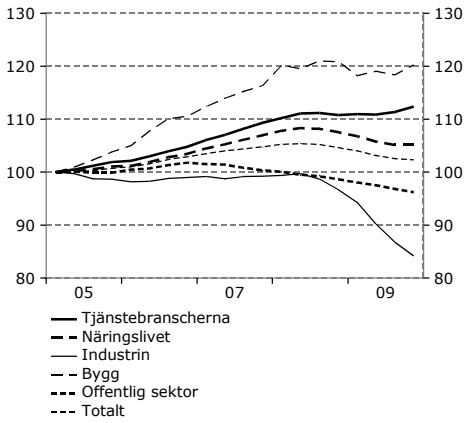

Källa: SCB.

Diagram 166 Anställningsplaner, industri, byggverksamhet, handel och privata tjänstenäringar

Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

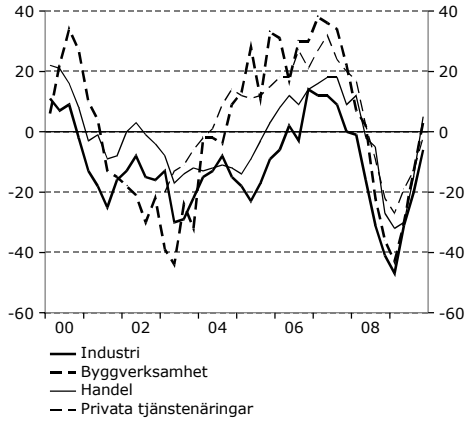

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 167 Sysselsättningsgrad

Andel sysselsatta i procent av befolkningen 16–64 år

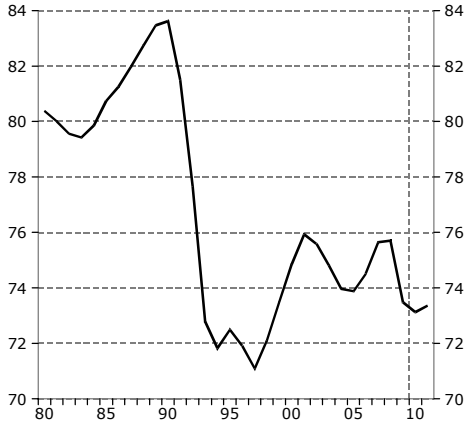

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 168 Sysselsatta och arbetskraft

Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

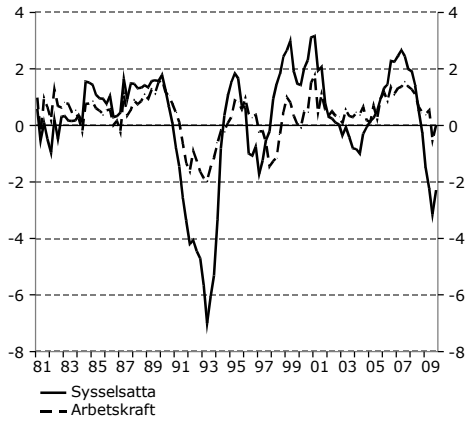

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SVAG UTVECKLING FRAMÖVER

Även om ledande indikatorer är mer positiva än tidigare och BNP-tillväxten blir positiv de kommande åren, ökar produktionen inledningsvis utan att antalet arbetade timmar ökar nämnvärt. Företagens efterfrågan på arbetskraft fortsätter att vara svag under hela prognosperioden (se tabell 23).

Eftersom företagen har gott om ledig personal kan de möta en stor del av den stigande efterfrågan utan att nyanställa. Antalet sysselsatta ökar endast svagt under 2010 och 2011 (se diagram 168). Först 2012 får företagen större behov av att nyanställa (se även fördjupningen ”Utvecklingen fram till 2020”).

Den tudelade utvecklingen på arbetsmarknaden som kunde noteras under föregående år fortsätter i år och nästa år. Sysselsättningen ökar främst inom tjänstebranscherna medan den utvecklas svagt inom industrin. Uppgången inom tjänstebranscherna blir dock måttlig, vilket speglar att det även inom dessa branscher finns lediga resurser. Inom offentlig sektor ökar sysselsättningen något till följd av den expansiva finanspolitiken.

Värt att notera är att sysselsättningsgraden under den innevarande lågkonjunkturen inte beräknas minska särskilt mycket mer än den gjorde i samband med konjunkturnedgången i början av 2000-talet, trots att nedgången i produktionen denna gång är mycket större (se diagram 167).

Tabell 23 Nyckeltal för arbetsmarknaden

Tusental personer, nivå respektive årlig procentuell förändring

	2008	2008	2009	2010	2011
BNP till baspris[1]	2 763	–0,5	–4,9	2,1	3,8
Produktivitet[2]	373	–1,5	–2,4	2,4	3,1
Arbetade timmar[3]	7 404	1,0	–2,6	–0,2	0,7
Medelarbetstid för sysselsatta[4,7]	31,8	0,1	–0,3	–0,2	0,2
Sysselsatta[7]	4 484	0,9	–2,3	0,0	0,4
Sysselsättningsgrad[5,7]		75,7	73,5	73,1	73,4
Arbetskraft[7]	4 778	0,9	0,1	0,8	0,4
Arbetslöshet[6,7]	294	6,1	8,4	9,1	9,1
Personer i arbetsmarknadspolitiska program[6]	85	1,8	2,7	4,0	4,1
Befolkning[7]	5 923	0,8	0,7	0,4	0,1

[1] Miljarder kronor, kalenderkorrigerad. [2] Kronor per timme, kalenderkorrigerad. [3] Miljoner timmar, kalenderkorrigerad. [4] Timmar per vecka, kalenderkorrigerad. [5] Andelen sysselsatta i befolkningen, procent. [6] I procent av arbetskraften. [7] 16–64 år.

Källor: SCB, Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

ARBETSKRAFTEN FORTSÄTTER ATT ÖKA

Under 2009 utvecklades arbetskraften mer positivt än vad historiskt sett varit fallet när sysselsättningen fallit snabbt. Trots att sysselsättningen föll med 2,3 procent var arbetskraften i det närmaste oförändrad 2009 (se diagram 168). Arbetskraften ökade även oväntat mycket under inledningen av 2010.

Det finns en rad faktorer som bidrar till att upprätthålla arbetskraftsutbudet under prognosperioden. En sådan är att befolkningen i arbetsför ålder ökar, om än i långsammare takt jämfört med föregående år. En annan är att antalet personer med sjuk- och aktivitetsersättning fortsätter att minska. Det sker delvis som en följd av ändrade regler i sjukförsäkringen, och att de ekonomiska incitamenten verkar för att dessa personer söker sig till arbetsmarknaden (se även avsnittet ”Offentliga sektorns utgifter” i kapitlet ”Offentliga finanser och finanspolitik”). Även jobbskatteavdraget har en positiv inverkan på benägenheten att söka sig till arbetsmarknaden.[47] Slutligen förefaller arbetskraften vara mindre känslig för svängningar i konjunkturen än tidigare eftersom de arbetsmarknadspolitiska programmen i större utsträckning är inriktade på jobbsökande.

HÖG ARBETSLÖSHET UNDER PROGNOSPERIODEN

Arbetslösheten ökade till 9,1 procent i säsongrensade termer under fjärde kvartalet 2009. Trots att tillväxten i ekonomin blir relativt stark innebär det låga resursutnyttjandet i stora delar av ekonomin att sysselsättningen inte stiger nämnvärt, samtidigt som utbudet av arbetskraft fortsätter att öka. Arbetslösheten blir därmed kvar på en hög nivå och uppgår i årsgenomsnitt till 9,1 procent både 2010 och 2011 (se diagram 169). Under 2011 ökar företagens behov av att nyanställa, vilket innebär att arbetslösheten 2012 och framåt minskar i snabb takt (se även fördjupningen ”Utvecklingen fram till 2020”). Resursutnyttjandet på arbetsmarknaden kommer att vara lågt under lång tid. Detta bedöms ha långvarigt negativa effekter på sysselsättning och arbetskraft (se även fördjupningen ”Finanskrisens långvariga effekter på arbetsmarknaden”).

Diagram 169 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften, säsongrensade kvartalsvärden

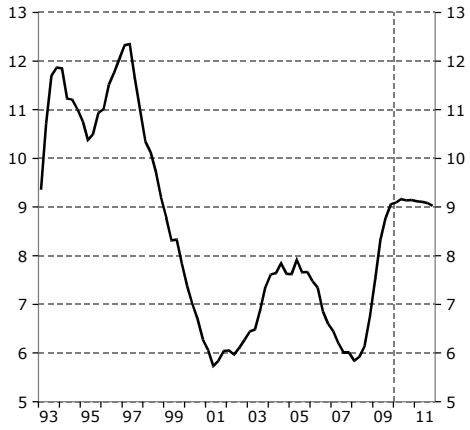

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

De arbetsmarknadspolitiska programmen har ökat kraftigt i omfattning under 2009 och fortsätter att öka 2010. Det följer av att arbetslöshetstiderna ökar och att alltfler arbetslösa därmed kvalificerar sig till jobb- och utvecklingsgarantin och jobbgarantin för ungdomar. Därtill väntas många av dem som under 2010 lämnar sjukförsäkringen träda in i Arbetsförmedlingens introduktionsprogram för före detta sjukskrivna. Dessa uppgick redan i februari till drygt 14 000 personer. År 2010 befinner sig därför totalt omkring 190 000 personer, motsvarande 4,0 procent av arbetskraften, i arbetsmarknadspolitiska program. År 2011 är andelen programdeltagare i det närmaste oförändrad (se tabell 23).

Programmen, med bland annat ökat fokus på jobbsökaraktiviteter, har ännu inte utvärderats. Arbetslöshetens nivå i det korta perspektivet påverkas dock i betydligt mindre utsträckning än tidigare av programvolymerna eftersom arbetslöshetsmåttet numera inkluderar heltidsstuderande som söker arbete. I den nya

[47] Se även fördjupningarna ”Reformer ökar drivkrafter för arbete”, *Konjunkturläget*, december 2006, och ”Ersättning vid arbetslöshet”, *Konjunkturläget*, mars 2009.

definitionen ska merparten av dem som påbörjar ett utbildningsprogram kvarstå i arbetskraften som arbetslösa.

Resursutnyttjande

DEN PÅGÅENDE KRISEN SÄNKER POTENTIELL SYSSELSÄTTNING…

Den potentiella nivån på antalet arbetade timmar bedöms ha stigit relativt snabbt de senaste fyra åren. Detta beror på att befolkningen i arbetsför ålder har ökat och att det genomförts reformer under de senaste åren för att stimulera utbudet av arbetskraft (se diagram 170).[48]

Under perioden 2010–2015 väntas det potentiella antalet arbetade timmar fortsätta att öka, men i långsammare takt än under de närmast föregående åren. En anledning till inbromsningen är att den arbetsföra befolkningen utvecklas betydlig svagare än tidigare (se diagram 170). En annan anledning är att den djupa lågkonjunkturen bedöms få långvarigt negativa effekter på sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. Konjunkturinstitutet bedömer att nedgången på arbetsmarknaden är så allvarlig att den potentiella sysselsättningen långvarigt blir ca 40 000 personer lägre än vad som annars hade varit fallet (se vidare fördjupningen ”Finanskrisens långvariga effekter på arbetsmarknaden”).[49]

Diagram 170 Befolkning i arbetsför ålder

Procentuell förändring

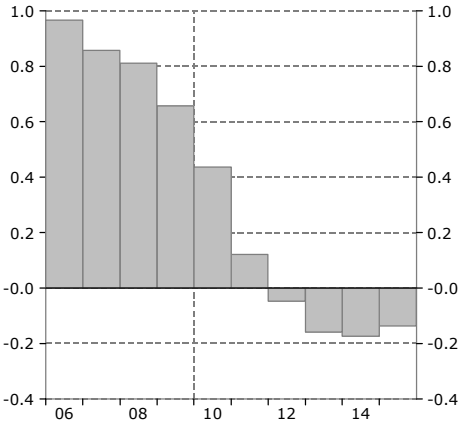

Anm. Data avser åldersgruppen 16–64 år.
Källa: SCB.

…OCH POTENTIELL PRODUKTIVITET

Under 1990-talet och början av 2000-talet ökade den potentiella produktiviteten i snabb takt, delvis som en effekt av att användandet av datorer och Internet slog igenom i näringslivet. Sveriges framstående position inom mobil teknik gav också stora produktivitetsvinster. Bidraget till produktivitetsutvecklingen från IKT-branschen[50] var mycket högt.[51]

De senaste åren har den faktiska produktiviteten utvecklats svagt. Till viss del kan detta förklaras av att produktivitetsutvecklingen i IKT-branschen – och spridningseffekterna därifrån till andra branscher – avtagit i styrka. Utöver att teknologin utvecklas långsammare finns det ytterligare faktorer som förklarar den lägre tillväxttakten. En sådan förklaring kan vara olika typer av sammansättningseffekter. De senaste åren har exempelvis unga

[48] Se till exempel fördjupningarna ”Reformer ökar drivkrafter för arbete”, *Konjunkturläget*, december 2006, och ”Ersättning vid arbetslöshet”, *Konjunkturläget*, mars 2009.

[49] Som en följd av att nedgången på arbetsmarknaden i denna rapport bedöms bli mindre djup än i föregående prognos har bedömningen av den negativa effekten på sysselsättningen reviderats ner med 30 000 personer.

[50] IKT är en förkortning för informations- och kommunikationsteknik.

[51] *Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest? en analys av produktivitetsutvecklingen med hjälp av tillväxtbokföring*, bilaga 6 till Långtidsutredningen 2008, SOU 2008:14.

ökat som andel av de sysselsatta. I ett kortare perspektiv bidrar detta negativt till utvecklingen av produktiviteten eftersom de har kortare arbetslivserfarenhet. Även den ekonomiska politiken kan ha haft viss betydelse. Skattepolitiken har på senare tid gynnat arbetskraftsintensiva och därmed lågproduktiva sektorer. Stramare regler i arbetslöshets- och sjukförsäkringen kan också ha gett upphov till sammansättningseffekter som har påverkat produktiviteten negativt.[52] De senaste årens lägre faktiska tillväxt i produktiviteten indikerar att även den potentiella produktiviteten nu växer långsammare (se diagram 171).

Vidare bedöms den pågående krisen få långvarigt negativa effekter på både faktisk och potentiell produktivitet. Den höga osäkerhet som bedöms råda i spåren av finanskrisen gör att avkastningskraven på investeringar är högre än tidigare, vilket i kombination med att vinstläget är nedpressat håller tillbaka investeringar i bland annat FoU och ny teknik (se vidare avsnittet ”Fasta bruttoinvesteringar” i kapitlet ”BNP och efterfrågan”). Ett annat skäl till en lägre tillväxt i produktiviteten några år framöver är att branscher med hög produktivitet inom industrin drabbats hårdare av krisen än sektorer med lägre produktivitet, exempelvis inom tjänstesektorn. Konjunkturinstitutet bedömer att delar av förskjutningen i produktionen från varu- till tjänsteproduktion som nu sker blir varaktig (se vidare avsnittet ”Utvecklingen till 2020”).

Diagram 171 Faktisk och potentiell produktivitet i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

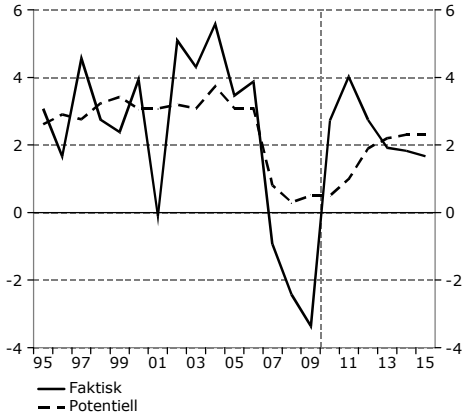

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 172 Faktisk och potentiell BNP

Årlig procentuell förändring

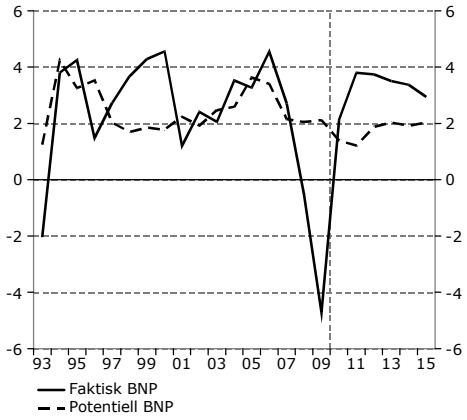

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 173 Faktisk och potentiell BNP

Index (2008=100 för potentiell BNP, Konjunkturläget mars 2010)

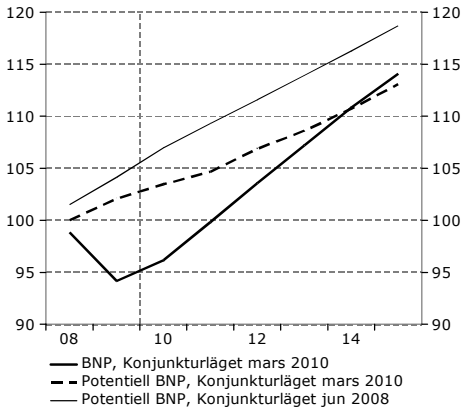

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

POTENTIELL BNP ÖKAR LÅNGSAMT 2010 OCH 2011

Sammantaget innebär de negativa effekterna av den pågående krisen att potentiell BNP ökar långsamt 2010 och 2011 för att därefter öka i något snabbare takt (se diagram 172).

Lågkonjunkturens varaktiga effekter på arbetsmarknaden och den potentiella produktivitetsnivån innebär att nivån på potentiell BNP under lång tid blir lägre än vad den annars skulle ha blivit. När ekonomin åter är i konjunkturell balans 2014 är potentiell BNP ca 4,5 procentenheter lägre än vad den bedömdes bli innan lågkonjunkturen inträffade (se diagram 173). En stor del av revideringen av den potentiella BNP-nivån går att hänföra till krisens negativa effekter.

SVAGT RESURSUTNYTTJANDE 2009–2013

Den kraftiga nedgången i efterfrågan och produktion under slutet av 2008 medförde att resursutnyttjandet minskade kraftigt i ekonomin som helhet. BNP och sysselsättning fortsatte falla 2009, vilket innebär att resursutnyttjandet är mycket lågt i början av 2010. Detta gäller såväl inom företagen där utnyttjandet av maskiner och personal i många fall är lågt, liksom på arbets-

[52] Det är dock viktigt att notera att även om dessa reformer kan ha påverkat den genomsnittliga produktivitetsnivån per arbetad timme negativt så bedöms reformerna öka den totala produktionsnivån på sikt i och med att fler personer bidrar till den samlade produktionen i ekonomin.

Diagram 174 BNP-gap
Procent av potentiell BNP

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 175 Arbetsmarknadsgap
Procent av potentiellt arbetade timmar

Källa: Konjunkturinstitutet.

Mått på resursutnyttjandet

Graden av resursutnyttjande i ekonomin brukar ofta beskrivas med hjälp av det så kallade BNP-gapet. Det definieras som skillnaden mellan faktisk och potentiell produktion uttryckt i procent av potentiell produktion. Potentiell produktion är den produktionsnivå som är förenlig med en stabil inflation på 2 procent på lång sikt.

BNP-gapet kan delas upp i ett arbetsmarknadsgap och ett produktivitetsgap. Arbetsmarknadsgapet avspeglar skillnaden mellan faktiskt och potentiellt antal arbetade timmar och ger en bild av resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. Produktvitetsgapet fångar upp den variation i den faktiska produktiviteten som är konjunkturellt betingad och ger en bild av resursutnyttjandet inom företagen.

marknaden där den faktiska arbetslösheten klart överstiger jämviktsarbetslösheten.

I takt med att efterfrågan stiger under de kommande åren stiger resursutnyttjandet i ekonomin. BNP-gapet väntas dock i slutet av 2011 fortfarande vara kraftigt negativt (se diagram 174 och tabell 24). I år och nästa år kan en stor del av företagen öka produktionen väsentligt med befintlig arbetsstyrka. Detta innebär att resursutnyttjandet inom företagen stiger. Företagens svaga efterfrågan på personal innebär dock att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden endast stiger svagt 2010–2011 (se diagram 175).

Tabell 24 Resursutnyttjande
Årlig procentuell förändring om inte annat anges

	2009	2010	2011
Jämviktsarbetslöshet[1]	6,0	6,2	6,4
Faktisk arbetslöshet[2]	8,4	9,1	9,1
Potentiellt arbetade timmar	1,2	0,7	0,4
Faktiskt arbetade timmar	–2,6	–0,2	0,7
Arbetsmarknadsgap[3]	**–3,9**	**–4,9**	**–4,6**
Potentiell BNP	2,1	1,4	1,2
Faktisk BNP	–4,9	2,1	3,8
BNP-gap[4]	**–7,8**	**–7,1**	**–4,7**

Anm. Beräkningarna är korrigerade för skillnader i antalet arbetsdagar mellan åren.
[1] Nivå i procent av den potentiella arbetskraften. [2] Nivå i procent av arbetskraften.
[3] Faktiskt arbetade timmars avvikelse i procent från potentiellt arbetade timmar.
[4] Faktisk BNP:s avvikelse i procent från potentiell BNP.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Åren därefter fortsätter resursutnyttjandet både på arbetsmarknaden och i ekonomin som helhet att stiga. Resursutnyttjandet under perioden 2009–2012 är dock fortfarande det lägsta sedan 1990-talskrisen. Konjunkturell balans på arbetsmarknaden nås först 2015 (se diagram 175).

Det svaga resursutnyttjandet medför att löneökningstakten och inflationen blir måttliga fram till 2012. Därefter stiger inflationen och 2013 är inflationen i linje med målet på 2 procent.

FÖRDJUPNING

Finanskrisens långvariga effekter på arbetsmarknaden

Finanskrisen har medfört att arbetslösheten stigit från 6 till 9 procent. Erfarenheterna från 1990-talskrisen samt ekonomisk teori indikerar att denna försvagning av arbetsmarknaden kommer att leda till långvariga negativa effekter på sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. Som ett hjälpmedel för att bedöma effekterna av finanskrisen har Konjunkturinstitutet utfört modellskattningar. Denna fördjupning redovisar modellresultaten och diskuterar de viktigaste faktorer utanför modellen som Konjunkturinstitutet har identifierat. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att antalet sysselsatta långvarigt minskar med 40 000 till följd av krisen. 20 000 bedöms långvarigt lämna arbetskraften, medan arbetslösheten långvarigt ökar med 20 000.

KRISER GER OFTA LÅNGVARIGA NEGATIVA EFFEKTER PÅ ARBETSMARKNADEN

Det är väl etablerat inom den nationalekonomiska forskningen att kraftiga konjunktursvängningar kan få långvariga – persistenta – effekter på arbetslöshet, sysselsättning och arbetskraftsdeltagande. En viktig orsak till detta är att en persons humankapital till viss del är bransch- eller företagsspecifikt. Eftersom en nedgång i konjunkturen ofta sammanfaller med ett visst mått av strukturomvandling innebär detta att matchningen mellan arbetskraftens kompetens och arbetsgivarnas efterfrågan försämras. En annan viktig orsak är att långvarig arbetslöshet i sig innebär negativa effekter i form av bland annat förlorad kunskap och stigmatisering. Ytterligare en viktig orsak är att de sysselsatta inte fullt ut tar hänsyn till de arbetslösa i sina lönekrav, vilket resulterar i att efterfrågan på arbetskraft hålls tillbaka.[53]

Till skillnad från i många andra OECD-länder steg inte arbetslösheten långvarigt i Sverige som en följd av de olika kriser och lågkonjunkturer som inträffade under 1970- och 1980-talen. Sveriges arbetslöshetsnivå förblev under denna period exceptionellt låg i ett internationellt perspektiv. Detta ändrades i samband med krisen i början av 1990-talet då arbetslösheten steg kraftigt, från omkring 2 till 12 procent. Det tog hela sju år från det att arbetslösheten började stiga till dess att den tydligt började minska igen. År 2001, när arbetslösheten minskat i fyra år, uppgick arbetslösheten till ca 6 procent (se diagram 176). Den kraftiga uppgången av arbetslösheten i början av 1990-talet be-

Diagram 176 Arbetslöshet
Procent av arbetskraften

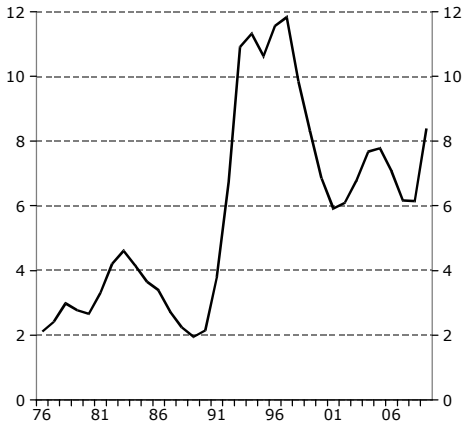

Källa: SCB.

[53] Se exempelvis Pissarides, C. A., ”Loss of skill during unemployment and the persistence of employment shocks”, *Quarterly Journal of Economics* 107, 1992, Clark m.fl., ”Scarring: the psychological impact of past unemployment”, *Economica* 68, 2001, och Blanchard, O. J. och L. H. Summers, ”Hysteresis and the European unemployment problem”, *NBER Macroeconomics Annual* 1, 1986.

rodde i huvudsak på negativa makroekonomiska störningar. En del av uppgången kan dock förklaras av att arbetslösheten före krisen hölls onaturligt låg genom en ekonomisk politik som inte var långsiktigt hållbar.

I en rad studier har beräkningar genomförts rörande nivån på den svenska jämviktsarbetslösheten och hur denna har förändrats över tiden.[54,55] De flesta kommer fram till att jämviktsarbetslösheten var högre under 1990-talet än under årtiondena dessförinnan och att en uppgång i jämviktsarbetslösheten skedde under första halvan av 1990-talet. Dessa studier förklarar dock generellt inte *varför* jämviktsarbetslösheten steg. Det är svårt att identifiera några stora negativa förändringar av jämviktsarbetslöshetens strukturella bestämningsfaktorer under denna period. Snarare är det fallet att de olika strukturella förändringar som skedde under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet verkade för att *sänka* jämviktsarbetslösheten. Under denna period förbättrades lönebildningen, ersättningsnivåerna i arbetslöshetsförsäkringen sänktes och konkurrensen ökade på en rad produktmarknader.[56] Det är därför rimligt att dra slutsatsen att åtminstone en del av uppgången i jämviktsarbetslösheten kan förklaras av långvariga effekter av 1990-talskrisen.

Det kraftiga efterfrågefallet i kölvattnet av finanskrisen har medfört att sysselsättningen minskat kraftigt sedan mitten av 2008, samtidigt som arbetslösheten ökat med ca 3 procentenheter till omkring 9 procent vid inledningen av 2010. Eftersom arbetslösheten väntas förbli hög under de närmaste åren är det viktigt, bland annat ur ett stabiliseringspolitiskt perspektiv, att försöka bedöma de långsiktiga effekterna av finanskrisen på arbetslöshet, arbetskraftsdeltagande och sysselsättning.

---

[54] Se till exempel Assarsson, B. och P. Jansson, ”Unemployment persistence: The case of Sweden”, *Applied Economics Letters* 5, 1998, Apel, M. och P. Jansson, ”System estimates of potential output and the NAIRU”, *Empirical Economics* 24, 1998, och Lindblad, H. och P. Sellin, ”The equilibrium rate of unemployment and the real exchange rate: An unobserved components system approach”, Working Paper No.152, Sveriges Riksbank, 2003.

[55] Strikt uttyckt är det oftast NAIRU (*non-accelerating inflation rate of unemployment*) som skattas. NAIRU kan ses som en kortsiktig jämviktsarbetslöshet som på sikt antas konvergera mot den långsiktiga jämviktsarbetslösheten. Enligt nationalekonomiska standardmodeller bestäms den långsiktiga jämviktsarbetslösheten väsentligen av löne- och prisbildningen samt matchningsprocessen på arbetsmarknaden. Dessa faktorer beror i sin tur på en rad andra, såsom arbetslösas konkurrenskraft, ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen och skatter. Se vidare exempelvis Forslund, A., ”Den svenska jämviktsarbetslösheten: en översikt”, Studier i finanspolitik 2008/4, Finanspolitiska rådet, 2008. I denna fördjupningsruta används uttrycken NAIRU och jämviktsarbetslöshet synonymt.

[56] Se till exempel Holmlund, B., ”The Swedish unemployment experience”, *Oxford Review of Economic Policy* 25, 2009.

MODELLBERÄKNING AV KRISENS EFFEKTER

Som hjälpmedel i bedömningen av storleken på de långvariga effekterna av finanskrisen används två ekonometriska modeller.[57]

I ett första steg skattas en så kallad *unobserved components*-modell för jämviktsarbetslösheten. Modellen är uppbyggd så att den explicit avser att fånga upp hur konjunkturell arbetslöshet påverkar jämviktsarbetslöshet. Med konjunkturell arbetslöshet menas faktisk arbetslöshets avvikelse från jämviktsarbetslösheten. I ett andra steg skattas det långsiktiga sambandet mellan arbetslöshet och arbetskraftsdeltagande med en så kallad kointegrationsmodell. I ett tredje steg används modellskattningarna i de två tidigare stegen för att beräkna de långsiktiga effekterna på arbetskraft och sysselsättning. Genom att använda en prognos för de kommande årens arbetslöshet kan ett estimat av finanskrisens effekter beräknas i förväg.[58]

Diagram 177 Arbetslöshet och jämviktsarbetslöshet

Procent

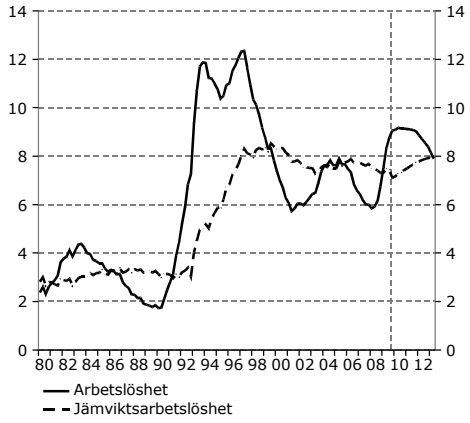

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN ÖKAR MED 1 PROCENT

Resultaten från *unobserved components*-modellen indikerar att effekten av en ökning av den konjunkturella arbetslösheten på jämviktsarbetslösheten är relativt stor. Till exempel innebär ett kvartal med konjunkturell arbetslöshet på 3 procent att jämviktsarbetslösheten ökar med 0,12 procentenheter två kvartal senare. Detta kan vid en första anblick synas lite, men ackumulerat ger en hög konjunkturell arbetslöshet under lång tid stora effekter. Exempelvis ger två år med en konjunkturell arbetslöshet på tre procent en uppgång i jämviktsarbetslösheten på cirka 0,9 procentenheter. Enligt modellen steg jämviktsarbetslösheten med cirka 5,5 procentenheter som en följd av 1990-talskrisen (se diagram 177).[59]

Enligt *unobserved components*-modellen innebär finanskrisen att en ny jämvikt på arbetsmarknaden nås i slutet av 2013 (då konjunkturell arbetslöshet är nära noll). Vid denna tidpunkt är jämviktsarbetslösheten ca 0,5 procentenhet högre än den var andra kvartalet 2008, det vill säga innan finanskrisen blev akut. De

---

[57] Se Mossfeldt, M. och P. Österholm, ”Estimating the effects of the crisis on the Swedish labour market”, Working Paper No. 117, Konjunkturinstitutet, 2010, för detaljer rörande modellspecifikation och estimation.

[58] Dessa beräkningar utgår från Konjunkturinstutets prognos i *Konjunkturläget*, mars 2010. I princip hade dock vilken modell- eller bedömningsprognos som helst kunnat användas. Eftersom den använda prognosen innehåller vissa persistenseffekter kan analysen ses som ett sätt att skatta dessa i ett modellbaserat ramverk. I beräkningen har även SCB:s befolkningsprognos använts.

[59] Den gjorda skattningen av jämviktsarbetslösheten bedöms vara mer rimlig än den som gjorts i tidigare studier. I exempelvis Assarsson och Jansson (1998) varierar jämviktsarbetslösheten så mycket att den konjunkturella arbetslösheten endast rör sig marginellt, medan det omvända gäller i Lindblad och Sellin (2003). Vidare varierar den den faktiska arbetslösheten runt den skattade jämviktsarbetslösheten på ett sätt som är mer i linje med Konjunkturinstitutets bedömning av hur resursutnyttjandet utvecklats under den studerade tidsperioden, vilket inte kan sägas om de tidigare publicerade studierna. Det ska dock poängteras att modellskattningen inte helt överensstämmer med Konjunkturinstitutets samlade bedömning av jämviktsarbetslöshetens utveckling.

negativa effekterna av finanskrisen blir således avsevärt lägre än effekterna av 1990-talskrisen. Huvudförklaringen till detta är att finanskrisen bedöms resultera i en mindre och kortvarigare uppgång i arbetslösheten (se diagram 177).

SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSKRAFT MINSKAR

Enligt kointegrationsmodellen ger den ovan nämnda uppgången i jämviktsarbetslösheten en minskning av arbetskraften respektive sysselsättningen med 0,65 respektive 1,15 procent. Antal arbetslösa i jämvikt ökar med ca 21 000, samtidigt som arbetskraften i jämvikt faller med ca 31 000. Dessa förändringar innebär i sin tur att sysselsättningen i jämvikt minskar med ca 52 000 personer.

MODELLRESULTATEN FÖRKNIPPADE MED BETYDANDE OSÄKERHET

Resultaten från den modellbaserade analysen är behäftade med en betydande osäkerhet då de är beräknade med hjälp av två modeller, en prognos över den framtida utvecklingen på arbetsmarknaden samt SCB:s befolkningsprognos. Utöver dessa faktorer finns ett antal andra källor till osäkerhet rörande storleken på kriseffekterna. En av dessa är att modellerna i stor utsträckning baseras på antagandet om att ekonomins funktionssätt varit oförändrat under hela skattningsperioden.[60] Nära besläktat med denna fråga är det faktum att ekonomins funktionssätt på ett antal viktiga punkter skiljer sig åt mellan skattnings- och prognosperioderna. Exempelvis har den effektiva ersättningsgraden i arbetslöshetsförsäkringen successivt blivit lägre.[61] Vidare bedöms de ekonomiska incitamenten för att stanna kvar i arbetskraften bli starkare under de kommande åren jämfört med genomsnittet för skattningsperioden till följd av införandet av jobbskatteavdrag och ändringar i det statliga pensionssystemet.[62] Det finns också anledning att tro att en lägre andel av dem som är arbetslösa under finanskrisen kommer att lämna arbetskraften via sjukförsäkringssystemet än under 1990-talskrisen.

Det kan vidare konstateras att den tidpunkt som modellen ger för när arbetsmarknaden åter är i jämvikt endast kan ses som en approximation för krisens långsiktiga effekter. Kohorteffekter

---

[60] Under den studerade perioden har även ett antal betydande förändringar – exempelvis införandet av ett inflationsmål, oberoende Riksbank och en förändrad lönebildningsprocess – skett. Det är troligt att dessa förändringar påverkat vissa av sambanden i de skattade modellerna. Dessutom är de långvariga effekterna troligen större på marginalen ju högre den cykliska arbetslösheten är, vilket inte fångas in i de använda modellerna.

[61] Se till exempel fördjupningen ”Ersättning vid arbetslöshet”, *Konjunkturläget*, mars 2009.

[62] Se till exempel fördjupningen ”Reformer ökar drivkrafter för arbete”, *Konjunkturläget*, december 2006.

talar för att de långvariga effekterna kommer att minska något efter 2013 till följd av att en del av dem som var långtidsarbetslösa när krisen inträffade, eller blev arbetslösa till följd av krisen, närmar sig pensionsåldern.

Att finanskrisen är att beteckna som mer koncentrerad till en sektor (industrin) än 1990-talskrisen talar däremot för att de faktiska effekterna kan bli större än vad modellanalysen föreslår eftersom matchningen på arbetsmarknaden torde försämras påtagligt.

KONJUNKTURINSTITUTETS SAMLADE BEDÖMNING AV KRISENS EFFEKTER

Trots att skattningen av effekterna är förknippade med stor osäkerhet anser Konjunkturinstitutet att de beräknade effekterna utgör en god utgångspunkt för att bedöma de långvariga effekterna på arbetsmarknaden. En rad faktorer talar dock för att effekterna på arbetskraften av finanskrisen blir mindre än vad modellen indikerar. Samtidigt finns det argument för att effekten blir större på jämviktsarbetslösheten än vad modellen antyder. Konjunkturinstitutets samlade bedömning är att antalet sysselsatta långvarigt minskar med 40 000 till följd av krisen. 20 000 bedöms lämna arbetskraften, medan arbetslösheten långvarigt ökar med 20 000 (se tabell 25).

Tabell 25 Finanskrisens effekter på jämviktsvariabler
Förändring i nivå, tusental

	Arbetslösa	Arbetskraft	Sysselsatta
Modellskattning	21	-31	-52
KI:s samlade bedömning	20	-20	-40

Källa: Konjunkturinstitutet.

Löner, vinster och priser

Resursutnyttjandet på arbetsmarknaden är lågt och kommer att förbli så de närmaste åren. Detta bidrar till att avtalsrörelsen väntas resultera i lägre centralt avtalade löneökningar än någon gång tidigare under 2000-talet. Reallönen ökar ändå både 2010 och 2011 eftersom inflationen blir måttlig. Inflationen mätt med KPIF beräknas ligga under Riksbankens mål på 2 procent 2011. Trots att priserna endast stiger måttligt kommer vinstandelen att återhämta sig. Detta beror på att företagen effektiviserar sin produktion och därmed ökar produktiviteten.

Avtalsrörelsen är i full gång och avtal som berör ca 75 procent av löntagarna ska omförhandlas i år. En majoritet av avtalen löper ut under våren. Parterna har inledningsvis stått långt ifrån varandra i sin syn på hur stora löneökningarna bör bli de närmaste åren. Mot bakgrund av att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden är lågt och givet utvecklingen i avtalsrörelsen bedöms lönerna i näringslivet öka med 2,3 procent per år under 2010 och 2011 (se diagram 178).[63]

Enhetsarbetskostnaden har stigit snabbt de senaste åren. Men de snabbt stigande kostnaderna har endast delvis slagit igenom i högre priser. Vinstandelen har därför sjunkit successivt från 2006 till 2009 och är i nuläget under sin trendmässiga nivå. Eftersom företagen inte utnyttjar resurserna fullt ut för närvarande kan uppgången i efterfrågan mötas med befintlig arbetsstyrka den närmaste tiden. Under 2010 och 2011 faller enhetsarbetskostnaden i takt med att produktiviteten ökar. Vinstandelen återhämtar sig därför, trots att priserna höjs måttligt.

Även i omvärlden ökar priserna långsamt och samtidigt förstärks den svenska kronan, vilket sammantaget gör att importpriserna sjunker.

Mätt med KPI understiger inflationen Riksbankens mål på 2 procent de närmaste åren. I termer av KPI med fast ränta (KPIF), där förändringar i bolåneräntan har räknats bort, hamnar inflationen under målet under större delen av 2010 och 2011. I år blir inflationen mätt med KPIF 1,9 procent och nästa år 1,3 procent.

Diagram 178 Arbetsmarknadsgap, timlön och KPIF-inflation

Procent av potentiellt arbetade timmar respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

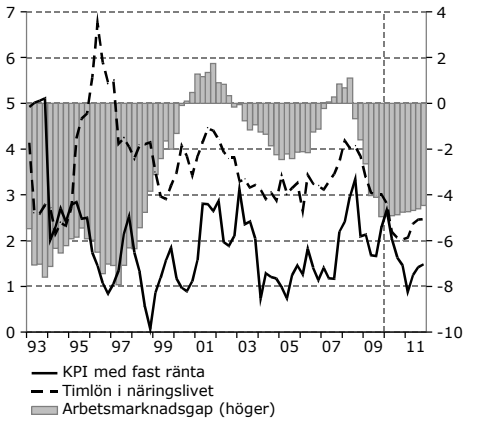

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 179 Timlön i näringslivet

Årlig procentuell förändring

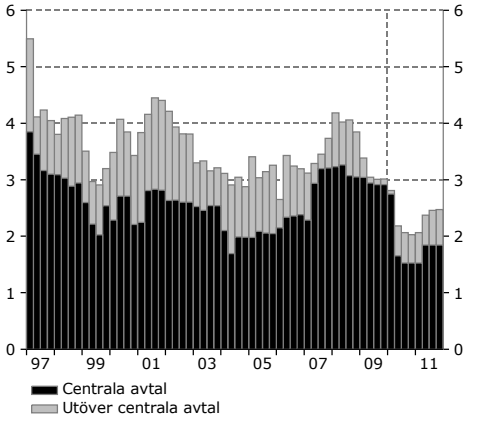

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Löner och arbetskostnader

TIMLÖNEÖKNINGARNA BROMSADE IN 2009

Konjunkturnedgången och den snabba försvagningen på arbetsmarknaden under förra året gjorde att timlönen ökade betydligt långsammare 2009 än 2008. Restposten, det vill säga skillnaden mellan löneökningarna i näringslivet enligt konjunk-

[63] Händelser i avtalsrörelsen per den 26 mars har beaktats.

Diagram 180 Timlön i näringslivet, arbetare
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

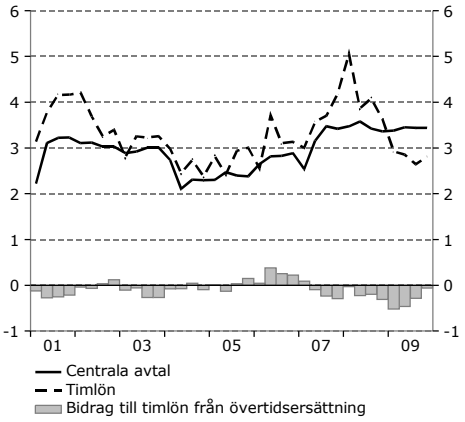

Källa: Medlingsinstitutet.

Diagram 181 Arbetsmarknadsgap och timlön i näringslivet
Procent av potentiellt arbetade timmar respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

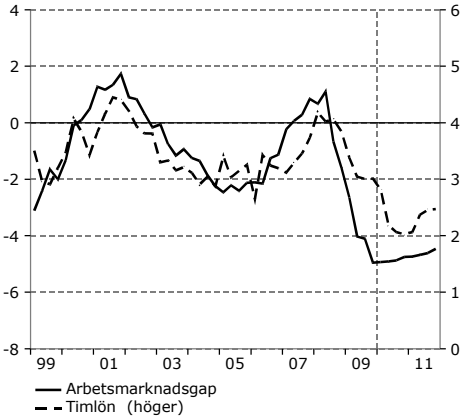

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunktur–institutet.

Diagram 182 Löneförväntningar på ett års sikt
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

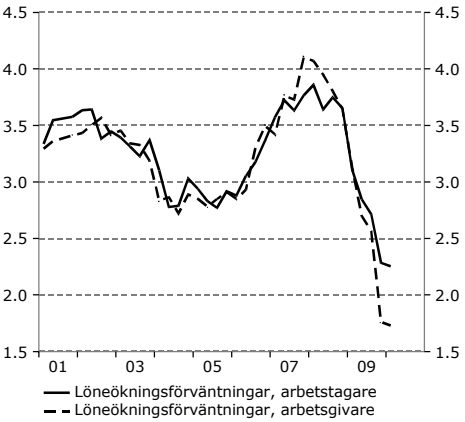

Källa: Prospera.

turlönestatistiken och de centralt avtalade löneökningarna, blev mycket liten 2009 (se diagram 179). I de flesta branscher gällde kollektivavtal slutna 2007 och de centralt avtalade löneökningarna förra året var därmed dåligt anpassade till den kraftiga försämringen i konjunkturen.

Inom industrin kunde många företag dock skjuta 2009 års lönerevision till början av 2010.[64] Löneökningarna inom bland annat industrin, handeln och transportbranschen dämpades också genom att antalet timmar med övertidsersättning bland arbetare minskade kraftigt. Sammantaget blev därför löneökningarna för arbetare i näringslivet lägre än de centralt avtalade löneökningarna under 2009 (se diagram 180).[65]

De uppmätta löneökningarna inom offentlig sektor 2009 påverkades inte lika tydligt av konjunkturnedgången som löneökningarna i näringslivet (se tabell 27).

KÄRV START PÅ 2010 ÅRS AVTALSRÖRELSE

Mot bakgrund av det svaga resursutnyttjandet på arbetsmarknaden bedöms avtalsrörelsen 2010 resultera i lägre centralt avtalade löneökningar än någon gång tidigare under 2000-talet. Dessutom bedöms restposten bli jämförelsevis liten både 2010 och 2011. Därmed blir de slutliga löneökningarna låga (se diagram 181).

2010 års avtalsrörelse kan inledningsvis beskrivas som kärv. En stötesten har varit den så kallade bemanningsfrågan, där rätten till återanställning för uppsagd personal har ställts mot arbetsgivarnas rätt att leda arbetet. Att parterna dessutom från början stått långt ifrån varandra i lönefrågan har framgått av yrkanden och uttalanden (se faktarutan ”Inför avtalsrörelsen 2010”). Det illustreras också i Prosperas undersökning som publicerades den 10 mars. Där trodde fackförbunden på betydligt högre löneökningar än arbetsgivarna på ett års sikt (se diagram 182). Jämfört med läget inför 2007 års avtalsrörelse är skillnaden i löneförväntningar mellan parterna betydligt större nu. Då gick förväntningarna isär först efter att avtalen hade slutits.

Avtal har nu slutits för en majoritet av de anställda inom industrin. Teknikavtalen för tjänstemännen ger 2,6 procent högre lönenivå efter 18 månader, medan teknikavtalen för arbetarna ger 3,2 procent högre lönenivå efter 22 månader. Omräknat till årlig procentuell förändring ger avtalen för arbetarna löneökningar på i genomsnitt 0,7 procent under perioden april-december 2010 och 1,7 procent för 2011.[66] Tjänstemännens avtal ger marginellt lägre årliga löneökningar båda åren.

---

[64] Detta höll nere löneökningarna inom industrin förra året med uppskattningsvis 0,4 procentenheter, vilket motsvarar 0,1 procentenheter för näringslivet som helhet.

[65] De permitteringsavtal som har slutits inom industrin under 2009, där arbetstiden i genomsnitt har sänkts mer än månadslönen, har inte påverkat konjunkturlönestatistiken då det främst är överenskommen lön och arbetstid som rapporteras in.

[66] Den 1 juni 2010 höjs lönen med 0,9 procent och den 1 juni 2011 med 2,3 procent.

Tabell 26 Tidtabell för 2010 års avtalsrörelse

Antal avtal och antal anställda (tusental)

	Avtal	Anställda totalt	Anställda privat sektor	Anställda offentlig sektor
31 mars	288	2 098	1 084	1 013
30 april	135	366	366	
31 maj	60	123	123	
1 juni	1	<1	<1	
30 juni	31	55	55	
31 augusti	9	1	1	
30 september	26	321	81	240
31 oktober	2	6	6	
30 november	1	1	1	
31 december	21	113	113	
Totalt	**574**	**3 084**	**1 831**	**1 253**

Källa: Medlingsinstitutet.

FAKTA

Inför avtalsrörelsen 2010

Under 2010 års avtalsrörelse omförhandlas över 550 branschavtal för drygt 3 miljoner arbetstagare. En majoritet av avtalen löper ut under våren (se tabell 26). Bland annat handlar det om avtal inom stora delar av industrin, bygg och anläggning, handeln, hotell och restaurang, bemanning samt kommunal sektor. I september löper avtal ut inom staten och i december inom bland annat bank och finans.

LO-förbunden och Facken inom industrin yrkade gemensamt i november 2009 på ett ettårigt avtal med löneökningar på 2,6 procent eller 620 kronor, i form av en lönepott att fördela lokalt. Varje anställd skulle garanteras åtminstone 430 kronor i löneökning. Utöver detta yrkade LO på en låglönepott på 125 kronor för avtalsområden med en genomsnittslön under 21 300 kronor. Arbetsgivarsidan signalerade redan i maj 2009 att man ville göra uppehåll med löneökningarna i centrala avtal och i stället flytta löneförhandlingarna till de enskilda företagen.[67]

På arbetsmarknaden har det funnits en utbredd samsyn att industrins parter ska sluta de första avtalen och därmed sätta ett riktmärke för förhandlingarna på övriga avtalsområden. I 2007 års avtalsrörelse resulterade Teknikavtalen i kostnadsökningar på 10,2 procent under den treåriga avtalsperioden. Vissa branscher med låg genomsnittslön och hög andel kvinnor slöt högre avtal än riktmärket med stöd av LO:s satsning på jämställdhetspotter. Avtalsrörelsen genomfördes under ett balanserat konjunkturläge och antalet förlorade arbetsdagar 2007 till följd av konflikter blev mycket få (se diagram 183).

Diagram 183 Arbetsinställelser i hela ekonomin

Antal dagar, tusental

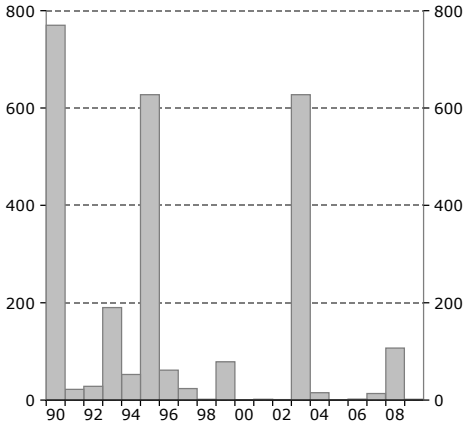

Källa: Medlingsinstitutet.

[67] Se Antoni, Bo m.fl. ”Dags att göra uppehåll med löneökningarna”, Dagens nyheter, 26 maj 2009.

Diagram 184 Timlön i näringslivsbranscher
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

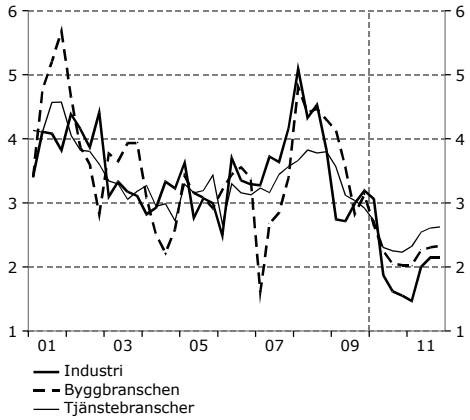

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 185 Timlön i näringsliv, kommunal sektor och stat
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

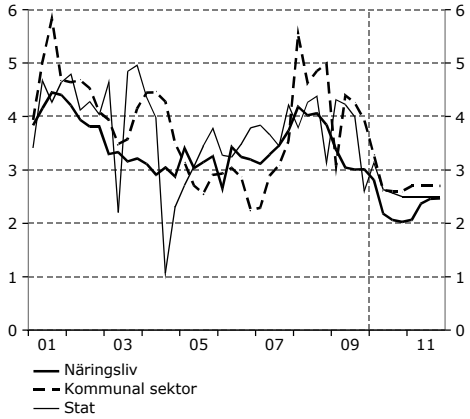

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

NYA LÖNEAVTAL GER LÄGRE LÖNEÖKNINGAR

Lönerna i näringslivet som helhet bedöms öka med 2,3 procent per år under 2010 och 2011 (se tabell 27). Löneökningarna blir lägre under det första avtalsåret än under det andra (se diagram 179).[68] Helåret 2010 påverkas av att de i sammanhanget höga avtalen från 2007 års avtalsrörelse fortfarande gällde under första kvartalet. Givet tidigare samband mellan centralt avtalade löneökningar och slutliga löneökningar enligt konjunkturlönestatistiken är ett sammanvägt centralt förhandlingsresultat för näringslivet som helhet på omkring 1,5 procent det första avtalsåret och något mer det andra avtalsåret förenligt med prognosen.[69]

Lågkonjunkturen har drabbat industrin hårdare än övriga branscher. Fallet i sysselsättning har varit betydligt större, och vinstläget är mer ansträngt i utgångsläget, jämfört med många av tjänstebranscherna. Detta bedöms också genomsyra avtalen inom industrin och påverka löneutvecklingen som blir lägre än i tjänstebranscherna både 2010 och 2011 (se diagram 184).

Jämfört med läget i näringslivet har kommunsektorn förhållandevis god ekonomi (se avsnittet ”Finanspolitikens inriktning”). Löneökningarna inom offentlig sektor väntas därför bli högre än i näringslivet som helhet under 2010 och 2011 (se diagram 185 och tabell 27).

Tabell 27 Timlön enligt konjunkturlönestatistiken
Årlig procentuell förändring

	2008	2009	2010	2011
Industri	4,4	2,9	2,0	1,9
Byggbranschen	4,5	3,4	2,2	2,2
Tjänstebranscher	3,8	3,2	2,4	2,5
Näringsliv	4,0	3,1	2,3	2,3
Kommuner	5,0	3,9	2,8	2,7
Stat	3,9	3,8	2,7	2,5
Totalt	4,3	3,4	2,4	2,4

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Timlönen i näringslivet enligt nationalräkenskaperna ökar på längre sikt 0,2 procentenheter snabbare än timlönen enligt konjunkturlönestatistiken.[70] Skillnaden mellan de båda lönemåtten bedöms bli lägre under 2010–2011 till följd av det svaga konjunkturläget. Timlönen i näringslivet enligt nationalräkenskaper-

[68] Med första avtalsåret menas här 1 april 2010 till 31 mars 2011 och med andra avtalsåret menas 1 april 2011 till 31 mars 2012.

[69] Statistiken över löneökningar enligt centrala avtal är en sammanvägning av de ca 140 viktigaste avtalen inom olika branscher som Medlingsinstitutet gör. Dessa täcker en övervägande del av de löntagarna. Sifferlösa avtal vägs in i statistiken med ökningstakten 0 procent. En uppgång i andelen sifferlösa avtal visar sig således som lägre löneökningar enligt centrala avtal i statistiken.

[70] Timlönen enligt nationalräkenskaperna påverkas av konjunkturberoende ersättning som till exempel bonus, men också av sammansättningen på arbetsmarknaden med avseende på bland annat, ålder, bransch och utbildning vars variation i konjunkturcykeln är mera osäker. Se *Lönebildningsrapporten 2008*, Konjunkturinstitutet.

na väntas öka med 2,2 procent 2010 och 2,4 procent 2011 (se diagram 186). I ekonomin som helhet stiger timlönen enligt nationalräkenskaperna något snabbare än timlönen enligt konjunkturlönestatistiken (se tabell 28).

REALLÖNEN STIGER TROTS MÅTTLIGA LÖNEÖKNINGAR

Reallönen i ekonomin som helhet växte med 1,0 procent 2009 (se tabell 28). Under 2010 och 2011 ökar reallönen mer, trots att ökningen av nominallönen dämpas påtagligt 2010 och är jämförelsevis låg också 2011. Detta beror på att prisökningarna blir måttliga framöver (se avsnittet ”Deflatorerna i försörjningsbalansen dämpas”). Konsumentreallönen, det vill säga reallönen efter skatt, stiger snabbare än reallönen (före skatt) 2010 och 2011 (se diagram 187).[71] Orsaken är genomförda och antagna sänkningar av inkomstskatten.

Tabell 28 Nominell och real timlön i hela ekonomin

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2008	2009	2010	2011
Timlön (KL)	4,3	3,4	2,4	2,4
Timlön (NR)	4,4	3,2	2,4	2,5
Reallön	1,5	1,0	1,1	1,7
Konsumentreallön	2,6	3,5	1,5	2,3
Konsumentreallön (KPI)	2,0	6,1	1,8	1,4

Anm. KL avser konjunkturlönestatistiken, NR avser nationalräkenskaperna. Reallönen beräknas som nominallönen enligt NR deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtion i NR. Konsumentreallönen avser reallönen efter skatt. Konsumentreallönen (KPI) är deflaterad med konsumentprisindex.

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Konjunkturinstitutet.

DÄMPAD ÖKNING AV ARBETSKOSTNAD PER TIMME 2010

Arbetskostnaden per timme i näringslivet som helhet steg med drygt 3 procent 2009. Både 2008 och 2009 ökade arbetskostnaden långsammare än timlönen (se diagram 186). Det beror på flera sänkningar av arbetsgivaravgifterna samt tillfälliga rabatter på kollektiva avgifter enligt avtal (se tabell 29). I år väntas arbetskostnaden endast öka med 1,6 procent. Därmed ökar arbetskostnaden långsammare än timlönen för tredje året i rad. Flera av premierna för avtalsförsäkringar och avtalspension sänks 2010.[72] Detta har möjliggjorts genom att kostnaderna för sjukförsäkringar har minskat samtidigt som kapitalavkastningen

Diagram 186 Timlön och arbetskostnad i näringslivet enligt nationalräkenskaperna

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

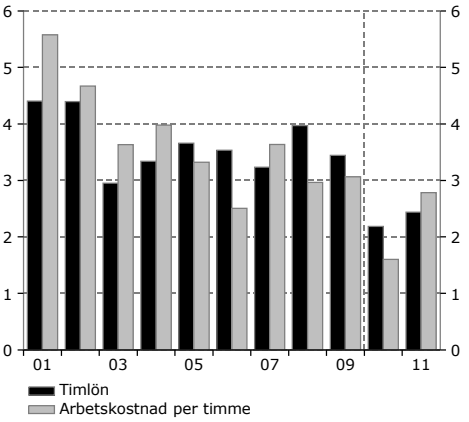

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 187 Reallön i hela ekonomin

Årlig procentuell förändring

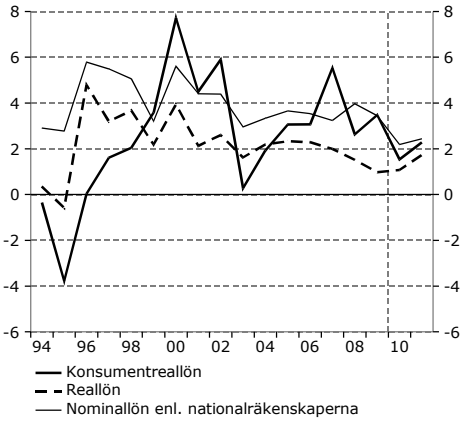

Anm. Reallön och konsumentreallön är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[71] Konsumentreallönen beräknad med konsumentprisindex steg med 6,1 procent 2009, vilket är betydligt mer än när konsumentreallönen beräknas med konsumtionsdeflatorn. Skillnaden beror på att Riksbankens förändringar av styrräntan påverkar posten för räntekostnader i KPI, medan räntekostnader inte ingår i konsumtionsdeflatorn. Eftersom Riksbanken bedöms höja styrräntan under 2010 och 2011 ökar KPI snabbare än konsumtionsdeflatorn och konsumentreallönen beräknad med KPI utvecklas långsammare.

[72] FORA sänker flera försäkringspremier för arbetare från 2010. Dessutom betalas 1 procentenhet av premien för avtalspension SAF-LO för lönedelar upp till 7,5 inkomstbasbelopp av FORA. Utöver detta bedöms premien för IPT2 kunna sänkas jämfört med 2009.

har varit god. De premiesänkningar som är kopplade till pensioner bedöms vara av mera tillfällig karaktär.

Tabell 29 Timlön och arbetskostnad per timme samt enhetsarbetskostnad i näringslivet

Kronor per timme, procent och årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	2008	2008	2009	2010	2011
Timlön[1]	196	4,0	3,4	2,2	2,4
Kollektiva avgifter och löneskatter[2]	80	40,7	40,1	39,3	39,8
Arbetskostnad[1]	**276**	**3,0**	**3,1**	**1,6**	**2,8**
Produktivitet[3]		–3,0	–3,1	3,0	4,0
Real arbetskostnad[4]		–0,3	1,2	0,5	1,7

[1] Enligt nationalräkenskaperna.
[2] I procent av lönesumman enligt nationalräkenskaperna.
[3] Produktiviteten är beräknad med arbetade timmar bland anställda.
[4] Arbetskostnad deflaterad med förädlingsvärdepriset i näringslivet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 188 Real arbetskostnad och produktivitet i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

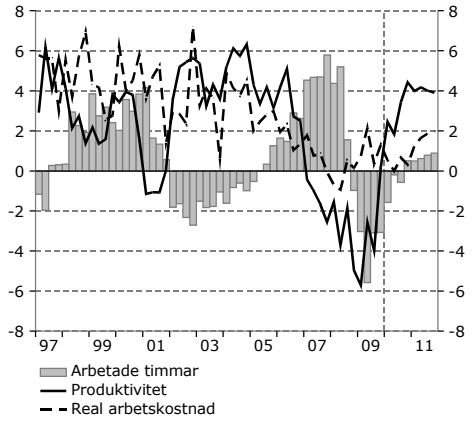

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet

REAL ARBETSKOSTNAD ÖKAR SVAGT 2010–2011

Perioder när arbetsmarknaden försämras brukar kännetecknas av att real arbetskostnad i näringslivet ökar långsammare än produktiviteten.[73] I samband med att antalet arbetade timmar minskar, och därmed även resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, dämpas vanligen löne- och prisutvecklingen medan tillväxten i produktivitet tilltar. Omvänt brukar real arbetskostnad öka snabbare än produktiviteten i samband med att arbetsmarknaden förbättras. Sedan 1990-talets andra hälft har svängningarna i produktivitet varit betydligt större än svängningarna i real arbetskostnad. Detta är synonymt med att förändringar i efterfrågan har haft större påverkan på sysselsättning och arbetslöshet än på reallön och real arbetskostnad. På längre sikt är det rimligt att anta att den reala arbetskostnaden utvecklas i linje med produktiviteten.[74]

Trots att nedgången på arbetsmarknaden inleddes redan under slutet av 2008 fortsatte produktiviteten att utvecklas svagare än real arbetskostnad under hela 2009 (se diagram 188). Det kan delvis förklaras av att företagen i näringslivet inte har velat eller kunnat minska antalet anställda snabbare än man gjort. Samtidigt har ökningen av timlönerna till stor del hållits uppe av gällande kollektivavtal. Först under inledningen av 2010 överskrider tillväxten i produktiviteten ökningen av real arbetskostnad (se diagram 188). Under både 2010 och 2011 ökar real arbetskostnad långsammare än produktiviteten (se tabell 29).

[73] Real arbetskostnad är nominell arbetskostnad per timme deflaterad med förädlingsvärdepriset i näringslivet.

[74] Detta gäller om vinstandelen i näringslivet är konstant på lång sikt.

Produktionskostnader, priser och vinster

De senaste årens snabbt stigande kostnadstryck i näringslivet har endast delvis slagit igenom i högre priser. Vinstandelen har därför sjunkit successivt mellan 2006 och 2009 och hamnat under trendnivån (se diagram 189).[75] Under åren 2010 och 2011 klarar företagen att bemöta kostnadstrycket till stor del genom att effektivisera sin produktion och öka produktiviteten. Därmed återhämtar sig vinstandelen, trots att priserna stiger måttligt.

Diagram 189 Vinstandel i näringslivet
Procent

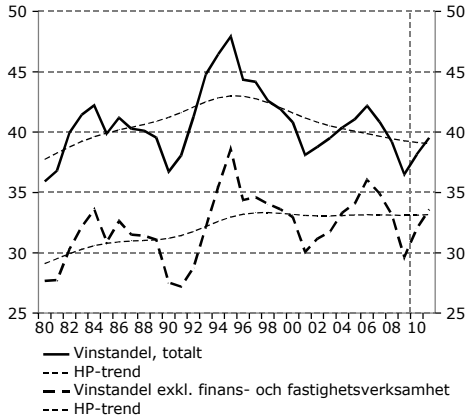

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

FALLANDE ENHETSARBETSKOSTNAD 2010 OCH 2011

Åren 2007 till 2009 steg enhetsarbetskostnaden rejält (se diagram 190). Arbetskostnaderna per timme ökade med ca 3 procent per år samtidigt som produktiviteten i näringslivet föll.

När företagen till följd av det kraftiga fallet i efterfrågan hastigt drog ner sin produktion i slutet av 2008 försämrades produktiviteten påtagligt och enhetsarbetskostnaden sköt ytterligare i höjden. Därefter sjönk antalet arbetade timmar i näringslivet kraftigt 2009, dels genom att arbetsstyrkan drogs ner inom många företag och dels genom nedläggningar och konkurser. Produktionen föll dock ännu mer varför produktiviteten minskade kraftigt även helåret 2009.

Under åren 2010 och 2011 sjunker enhetsarbetskostnaden snabbt då arbetskostnaden ökar långsammare och produktiviteten återhämtar sig påtagligt. Därmed dämpas de senaste årens höga kostnadstryck.

Diagram 190 Enhetsarbetskostnad i näringslivet
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

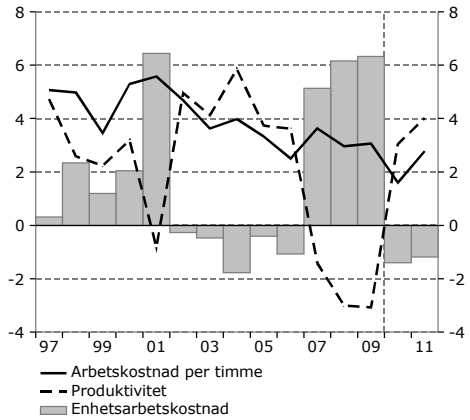

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

PRISERNA BROMSAR UPP FRAMÖVER MEN VINSTANDELEN STIGER

Trots ett betydande kostnadstryck var företagen försiktiga med att höja priserna 2009, vilket främst berodde på det svaga efterfrågeläget (se tabell 30 och diagram 191). Dessutom fortsatte världsmarknadspriserna på den svenska basindustrins produkter att falla. Förädlingsvärdepriset ökade betydligt långsammare än enhetsarbetskostnaden och därför sjönk vinstandelen kraftigt 2009.

Åren 2010 och 2011 återhämtar sig vinstandelen, då enhetsarbetskostnaden sjunker påtagligt. Företagen kan därmed delvis kompensera sig för de senaste årens starka ökning av enhetsarbetskostnaden. Trots att produktpriset bara ökar måttligt och sammantaget något mindre än förbrukningspriset, kommer därför vinstandelen tillbaka till trendnivån 2011.[76] De måttliga

Diagram 191 Produkt-, förbrukningsoch förädlingsvärdepris i näringslivet
Årlig procentuell förändring

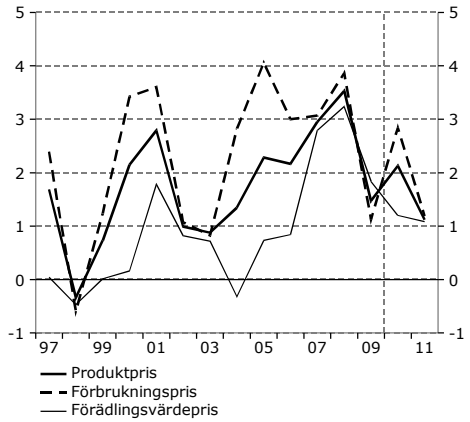

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[75] Den trendnivå som redovisas här är beräknad med ett HP-filter. Vinstandelen för det totala näringslivet nådde 1995 sin högsta nivå under de senaste 28 åren, och den har sedan dess minskat trendmässigt. Detta är främst en följd av ändrad finansiering och taxering av bostadssektorn. För näringslivet exklusive finans- och fastighetsverksamhet har däremot den trendmässiga nivån varit ganska stabil efter 1995.

[76] Företagen tar givetvis hänsyn till såväl det förväntade förbrukningspriset och den förväntade enhetsarbetskostnaden, som det förväntade vinstläget då de bestämmer produktpriset, det vill säga priset på marknaden.

Diagram 192 Förädlingsvärdepris, enhetsarbetskostnad och enhetsöverskott i näringslivet
Årlig procentuell förändring

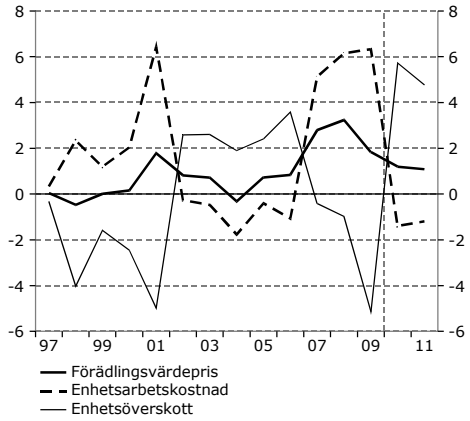

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

prisökningarna är delvis en följd av att kapacitetsutnyttjandet är lågt men de är också en följd av en jämförelsevis svag internationell prisutveckling och av att kronan förstärks under prognosperioden.

Tabell 30 Priser, produktionskostnader och vinstandelar i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

	Vikt 2008	2008	2009	2010	2011
Produktpris (bp)[1]	*100*	*3,5*	*1,5*	*2,1*	*1,1*
Exportpris	34	4,2	0,4	–1,3	–1,0
Hemmamarknadspris	66	3,2	2,0	3,8	2,2
Förbrukningspris (mp)[2]	*57*	*3,9*	*1,1*	*2,8*	*1,2*
Importerade produkter	18	5,0	–2,5	–0,1	–1,0
Inhemska produkter	39	3,3	2,7	4,1	2,1
Förädlingsvärdepris (fp)[3]	*43*	*3,2*	*1,8*	*1,2*	*1,1*
Enhetsarbetskostnad (ULC)[4]	26	6,2	6,3	–1,4	–1,2
Enhetsöverskott[5]	17	–1,0	–5,1	5,7	4,8
Vinstandel		**39,2**	**36,5**	**38,1**	**39,5**
Förändring i procentenheter		–1,7	–2,7	1,6	1,4

[1] bp (baspris).[2] mp (mottagarpris), inkluderar handelsmarginaler samt produktskatter minus produktsubventioner.
[3] fp (faktorpris), tar hänsyn till avdrag för övriga, ej löneberoende, produktionsskatter och tillägg av övriga produktionssubventioner. Skiljer sig från nationalräkenskapernas definitioner genom att löneberoende produktionsskatter ingår.
[4] Arbetskostnad inklusive löneberoende produktionsskatter, per producerad förädlingsvärdeenhet, inklusive effekt av pensionspremierabatt 2006–2008.
[5] Bruttoöverskott per producerad förädlingsvärdeenhet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

NÄRINGSLIVETS VINSTLÄGE FÖRBÄTTRAS

Försvagningen av vinstläget 2009 kan också illustreras med bruttoöverskottet, som i stort sett motsvarar företagens resultat före avskrivningar.[77] År 2009 sjönk bruttoöverskottet markant när både förädlingsvärdet (produktionen) och enhetsöverskottet minskade (se diagram 193).[78]

Bruttoöverskottet återhämtar sig 2010 och 2011. Både förädlingsvärdet och enhetsöverskottet stiger då påtagligt.

Diagram 193 Bruttoöverskott i näringslivet exkl. finans- och fastighetsverksamhet
Index 1997=100

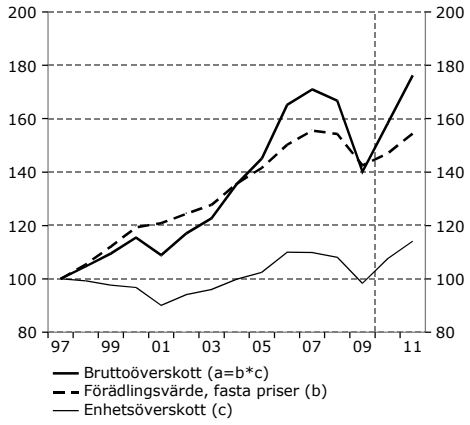

Anm. Enhetsöverskott är bruttoöverskott per producerad enhet dvs. per förädlingsvärdeenhet i fasta priser.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[77] Med bruttoöverskott avses driftsöverskott, brutto enligt SCB:s definitioner. Det motsvarar närmast resultatet före avskrivningar, finansnetto och skatt i företagens resultaträkningar. Det finns dock vissa definitionsskillnader mellan dessa begrepp.

[78] Med enhetsöverskott avses bruttoöverskott i löpande priser per producerad enhet, det vill säga per förädlingsvärdeenhet i fasta priser.

FAKTA

Vinsterna utgör en buffert mot stora svängningar i priserna

På kort sikt är priserna trögrörliga. Det innebär att vinstandelen till stor del bestäms av variationer i kostnader och produktivitet. När efterfrågan på arbetskraft är stark tenderar arbetskostnaden att öka snabbare än priser och produktivitet och tvärtom då resursutnyttjandet är lågt på arbetsmarknaden. Vinsterna utgör en buffert som delvis dämpar svängningarna i priserna på marknaderna. Vinstandelen får bland annat av detta skäl en cyklisk variation i konjunkturförloppet.

På lite längre sikt anpassas priserna i näringslivet till kostnaderna så att vinsterna tillgodoser det långsiktiga kapitalavkastningskravet. Inom vissa branscher, till exempel massaindustrin, är företagen så kallade pristagare, det vill säga produktpriserna bestäms på världsmarknaden. För att upprätthålla en acceptabel vinstnivå på lång sikt är det därför nödvändigt, i synnerhet för dessa företag, att vid givna växelkurser anpassa kostnaderna och produktiviteten. Begrepp som används i detta avsnitt förklaras utförligt i en faktaruta i slutet av avsnittet.

VINSTLÄGET FÖRBÄTTRAS BÅDE I INDUSTRIN OCH I TJÄNSTESEKTORN 2010 OCH 2011

År 2009 sjönk produktiviteten i **industrin** dramatiskt till följd av ett kraftigt fall i produktionen. Enhetsarbetskostnaden steg därmed med närmare 12 procent. Även om kronan försvagades på årsbasis och exportpriserna för bearbetade varor steg, kunde inte prisökningar kompensera för den kraftiga ökningen av enhetsarbetskostnaden. Dessutom föll priserna på petroleumprodukter, skogsindustriprodukter och metaller på världsmarknaden. Sammantaget innebar detta att vinstandelen föll kraftigt i industrin (se diagram 194). Även bruttoöverskottet föll kraftigt (se diagram 195).

År 2010 och 2011 vänder produktiviteten upp i industrin och enhetsarbetskostnaden sjunker. Industrin kan därmed öka sin vinstandel. Vinstandelen ökar kraftigt i basindustrin, som dessutom gynnas av snabbt stigande världsmarknadspriser på sina produkter. För bearbetade varor ökar priserna på världsmarknaden mindre och ökningen av vinstandelen blir mer begränsad. Producenterna av bearbetade varor missgynnas också av kraftigt ökande priser för insatsvaror. Prisökningarna för svenska produkter hålls samtidigt tillbaka av att kronan stärks.

Försvagningen av kronan under andra halvåret 2008 och i början av 2009 lindrade i viss mån vinstfallet i industrin 2009. Att kronan förstärks de närmaste åren motverkar dock delvis uppgången i vinstandelen. Men kronans utveckling slår bara

Diagram 194 Vinstandelar i industrin
Procent

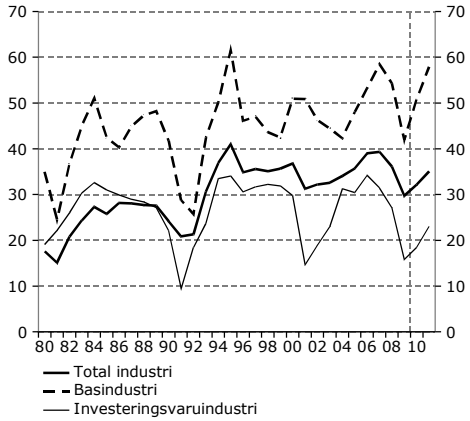

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 195 Bruttoöverskott i industrin
Index 1997=100

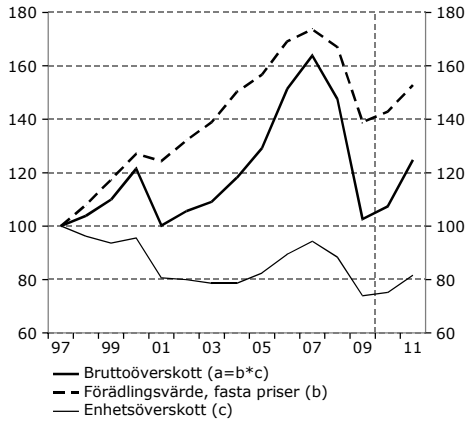

Anm. Enhetsöverskott är bruttoöverskott per producerad enhet dvs. per förädlingsvärdeenhet i fasta priser.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 196 Vinstandelar i tjänstebranscherna exkl. finans- och fastighetsverksamhet
Procent

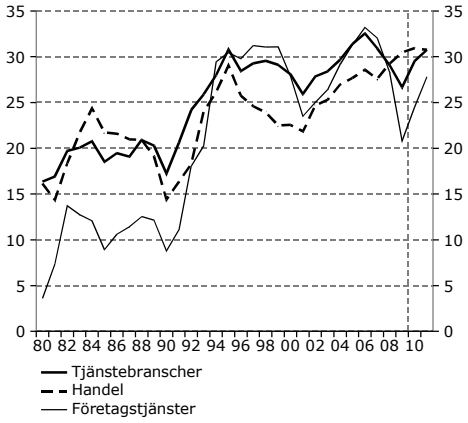

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 197 BNP-deflator och importdeflator
Årlig procentuell förändring

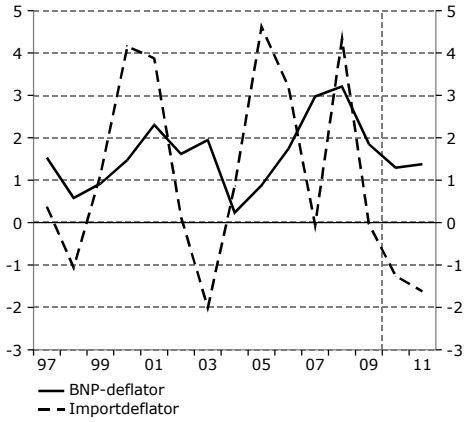

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 198 Deflator för inhemsk användning och exportdeflator
Årlig procentuell förändring

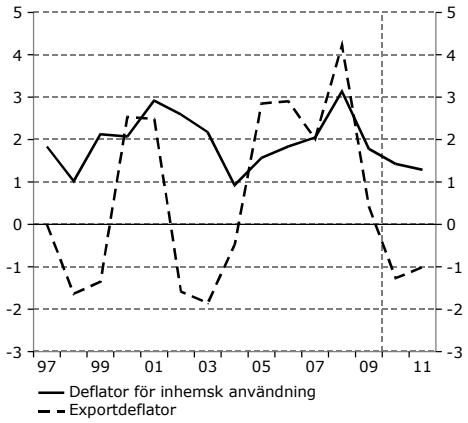

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

delvis igenom på vinsterna eftersom företagen till viss del terminssäkrar sina exportintäkter och importkostnader.

År 2009 försvagades konjunkturen även för **tjänstebranscherna**. Produktionen föll och produktiviteten minskade för tredje året i rad. Vinstandelen sjönk ytterligare, främst för företagstjänster (se diagram 196).

År 2010 och 2011 ökar produktiviteten åter och enhetsarbetskostnaden stabiliseras. Eftersom efterfrågan väntas återhämta sig kan tjänsteföretagen höja produktpriserna något och därmed kompensera sig för de senaste årens nedgång i vinstandelen.

DÄMPAD UTVECKLING AV DEFLATORERNA

Det kraftiga fallet i efterfrågan 2009 höll tillbaka ökningen av BNP-deflatorn (se tabell 31 och diagram 197). Och trots att kronan försvagades kraftigt blev importpriset oförändrat, främst till följd av fallande råvarupriser.

Priserna ökade långsammare för samtliga användningsposter 2009 jämfört med 2008 (se diagram 198 och diagram 199). Exportpriset ökade obetydligt medan konsument- och investeringspriserna steg med 2 procent.

År 2010 och 2011 ökar BNP-deflatorn långsammare än under 2009. Detta följer av att enhetsarbetskostnaden i näringslivet sjunker och kronkursen förstärks. Importpriset sjunker påtagligt. Därmed ökar de inhemska användningspriserna svagt och exportpriset sjunker.

Tabell 31 Tillförsel- och användningspriser
Årlig procentuell förändring

	Vikt				
	2008	2008	2009	2010	2011
BNP	68	3,2	1,9	1,3	1,4
Offentliga myndigheter[1]	13	4,0	0,3	1,9	2,9
Näringsliv (fp[2])	47	3,2	1,8	1,2	1,1
Skattenetto[3]	8	1,9	4,4	0,8	0,7
Import	32	4,3	0,0	–1,3	–1,6
Tillförsel	**100**	**3,6**	**1,3**	**0,5**	**0,4**
Offentlig konsumtion	18	3,8	0,9	2,1	2,5
Hushållens konsumtionsutgifter	32	2,8	2,2	1,3	0,8
Investeringar	13	3,0	2,0	0,7	0,8
Export	37	4,2	0,4	–1,3	–1,0
Användning	**100**	**3,6**	**1,3**	**0,5**	**0,4**

[1] Inklusive hushållens ideella organisationer.
[2] Faktorpris (jämför med föregående tabell).
[3] Produktionsskatter minus produktionssubventioner.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

FAKTA

Sambandet mellan produktionskostnader och priser

Det som produceras i näringslivet, det vill säga bruttoproduktionen, kan dels exporteras och dels levereras till hemmamarknaden. De prisindex som hör samman med denna produktion benämns här *exportpris* respektive *hemmamarknadspris*, och det vägda genomsnittspriset för all produktion benämns *produktpris* (se figur 1).

När svenska produkter produceras förbrukas en mängd insatsprodukter, både varor och tjänster. Dessa kan importeras eller köpas från inhemska företag. Det vägda genomsnittspriset för dessa produkter benämns här *förbrukningspris*.

Genom att räkna av värdet för de insatsprodukter man förbrukar från bruttoproduktionsvärdet erhålls förädlingsvärdet. Detta värde kan, liksom bruttoproduktionen och förbrukningen, beräknas i både löpande och fasta priser. Kvoten av förädlingsvärdet i löpande priser och förädlingsvärdet i fasta priser benämns här *förädlingsvärdepris*.

Förädlingsvärdet anger det mervärde som genereras i företagen. Detta kan i huvudsak delas upp på arbetskostnader och bruttoöverskott.[79] Genom att relatera dessa till förädlingsvärdet i fasta priser erhålls vad som här benämns *enhetsarbetskostnad* (arbetskostnad per producerad enhet) respektive *enhetsöverskott* (bruttoöverskott per producerad enhet). Förädlingsvärdet är justerat för de så kallade övriga produktionssubventionerna och övriga, ej löneberoende, produktionsskatter. Produktionsskatter som beror av lönen, så kallade löneskatter, ingår i arbetskostnaden.

Genom att dela bruttoöverskottet med förädlingsvärdet i löpande priser erhålls vinstandelen. Denna kan sägas vara en indikator för lönsamhet i företagen. Om syftet är att beskriva lönsamhet ska vinstandelen egentligen delas med kapitalkvoten, så att ett överskott för insatt kapital erhålls.[80] Kapitalkvoten varierar i konjunkturförloppet och är hög då kapacitetsutnyttjandet är lågt och tvärtom. Måttet vinstandel har emellertid ett värde i sig då det beskriver hur värdeökningen i företagen fördelas mellan ägare och anställda.

Diagram 199 Deflatorer för offentlig konsumtion, hushållens konsumtionsutgifter och investeringar
Årlig procentuell förändring

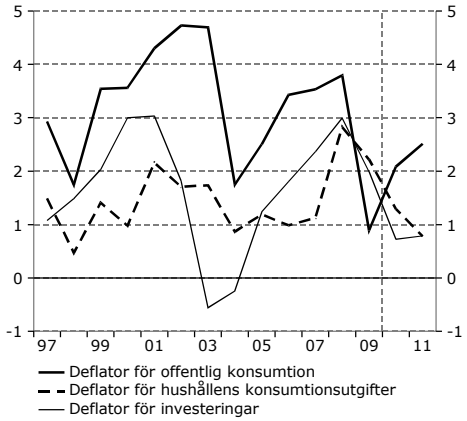

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Figur 1 Produktionskostnader och priser

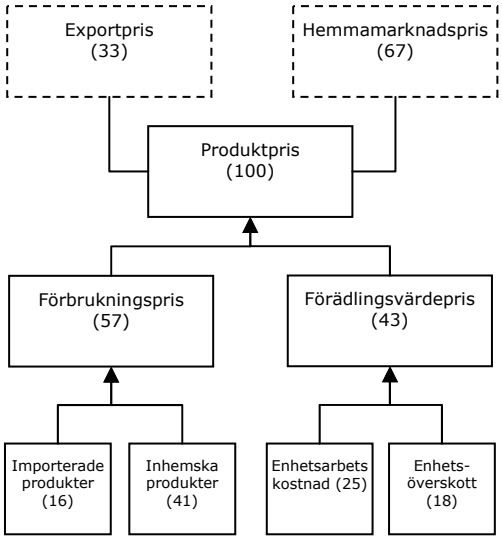

Anm. Inom parentes anges procentuella vikter för 2007. Förenklad figur där övriga produktionsskatter och övriga produktionssubventioner inte tagits med.

Källa: Konjunkturinstitutet.

[79] Här bortses från de så kallade övriga produktionsskatterna och övriga produktionssubventionerna.
[80] Lönsamhet = vinstandel/kapitalkvot = (bruttoöverskott/förädlingsvärde)/(kapitalstock/förädlingsvärde) = bruttoöverskott/kapitalstock.

Figur 2 Inflationsmått

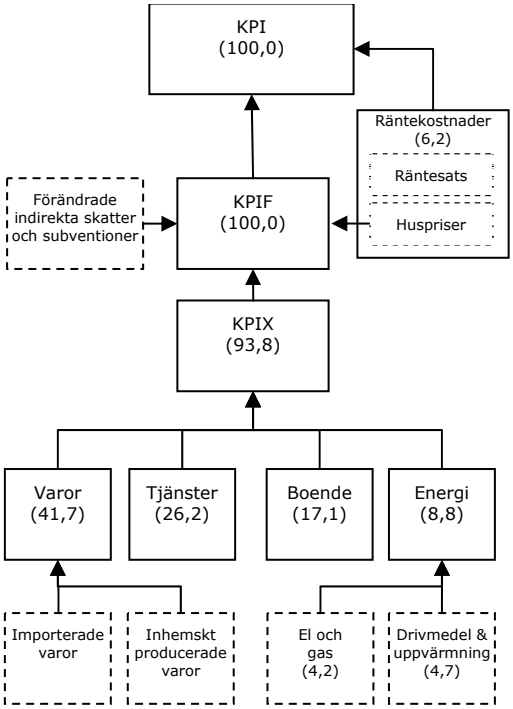

Anm. Parentes anger procentuell vikt i KPI 2009. Förändrade indirekta skatter och subventioner har ingen explicit vikt. Boende avser boende exkl. ränte- och energikostnader.

Källa: SCB.

Inflation

STIGANDE PRISER

Inflationstakten enligt KPI har gått från –1,6 procent i september 2009 till 1,2 procent i februari 2010. Att inflationstakten har ökat så mycket de senaste månaderna beror på att effekten från sänkta bolåneräntor nu har börjat falla ur tolvmånaderstalen (se diagram 200). De senaste två åren har Riksbankens stora förändringar av räntan medfört att KPI-inflationen har varierat mycket.

Andra mått på inflationen har utvecklats stabilare. Inflationstakten har enligt flera underliggande mått legat runt 2 procent en längre tid. KPIF mäter inflationen rensad från effekten av ändrade räntesatser på hushållens bolån (se figur 2). KPIF var 2,7 procent i februari vilket är relativt högt (se diagram 200). Att KPIF-inflationen är relativt hög beror bland annat på snabbt stigande enhetsarbetskostnader de senaste åren. Dessutom försvagades kronan kraftigt i samband med den globala ekonomiska krisen. Detta gjorde att importpriserna steg snabbt. Dessutom steg elpriserna tillfälligt i början av 2010. Samtidigt som oljepriserna nu är högre än för ett år sedan.

Ett annat underliggande mått på inflationen erhålls genom att bortse från priser på energi och livsmedel, de totala räntekostnaderna samt förändringar av indirekta skatter och subventioner. Med detta mått var den underliggande inflationen i februari 2,0 procent (se diagram 201).

Ett annat mått på inflation är den så kallade medianinflationen.[81] Inflationstakten enligt medianinflationen låg under 2009 runt 3 procent. I februari sjönk den ner till 2 procent. Det indikerar att prisökningarna på de flesta undergrupper nu är på väg ner.

Diagram 200 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

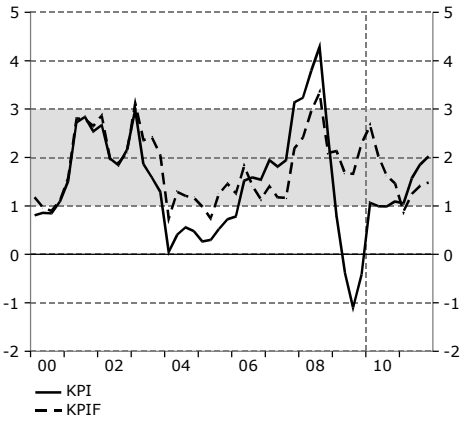

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

HÖGRE INFLATION I SVERIGE ÄN I EUROOMRÅDET

Inflationen rensad för energipriser och livsmedel har under 2009 och i början av 2010 varit högre i Sverige än i till exempel euroområdet (se diagram 202).[82] En förklaring till detta är försvagningen av kronan och de stigande importpriserna.

FÖRETAGEN TROR PÅ MÅTTLIG INFLATION

Företagens förväntningar på framtida inflation har visat sig vara en bra indikator för inflationen på ett års sikt. Även om förväntningarna har vänt upp under 2009 tror företagarna på en förhållandevis måttlig inflation framöver (se diagram 203). Hushållens inflationsförväntningar ligger högre än företagarnas. Hushållens

[81] Medianinflationen är ett statistiskt inflationsmått. I medianinflationen är för varje månad de 49,9 procent högsta respektive lägsta inflationstakterna exkluderade från KPI. Tolkningen av detta statistiska mått bör göras med viss försiktighet, då den kvarvarande korgen av varor och tjänster varierar från månad till månad.

[82] Här jämförs det EU-harmoniserade konsumentprisindexet HIKP.

inflationsförväntningar har dock visat sig samvariera mer med dagens inflation snarare än den framtida inflationen.

Diagram 201 Underliggande inflationsmått
Procent, månadsvärden

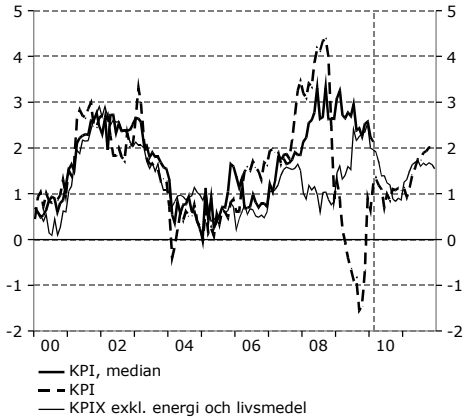

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

ENHETSARBETSKOSTNADEN BESTÄMMER INFLATIONEN PÅ SIKT

Inflationen bestäms på lång sikt i hög grad av hur enhetsarbetskostnaden utvecklas. Företagen anpassar på sikt priserna till utvecklingen av arbetskostnaden justerad för tillväxten i produktiviteten så att vinsterna upprätthålls på en rimlig nivå. Förändringar av enhetsarbetskostnaden påverkar dock konsumentpriserna med betydande fördröjning (se diagram 204). Det beror bland annat på att det är förenat med vissa kostnader att ändra priserna alltför ofta. Företagen har i enkätundersökningar uppgett att de inte vill störa relationen till sina kunder med alltför stora och frekventa förändringar i priset.

En annan orsak till trögheter i prissättning är att efterfrågeläget inte alltid tillåter förändringar av priserna.

Inflationen i Sverige bestäms också av hur priserna på de varor och tjänster som importeras ifrån omvärlden utvecklas. En stor del av de konsumtionsvaror som ingår i KPI-korgen produceras i utlandet och priserna på dessa varor speglar därför hur kostnaderna utvecklas i de länder där de produceras. Förändringar i importpriserna har oftast ett större samband med den svenska inflationen på kort sikt än vad förändringar i enhetsarbetskostnaden har. Det beror bland annat på att många importvaror är säsongvaror som relativt ofta byts ut i varuhandeln. Detta innebär att förändringar i växelkursen, som också påverkar importpriserna, via sådana varor kan få ett snabbt genomslag på den svenska inflationen.

Försvagningen av kronan som skedde efter att krisen bröt ut i september 2008 förefaller ha fått ett relativt stort genomslag på priserna. Kronan har sedan första halvåret 2009 åter stärkts och kronan förväntas stärkas även framöver. Det innebär att importpriserna dämpar inflationen framöver.

Diagram 202 Inflation, HIKP exkl. energi och livsmedel
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

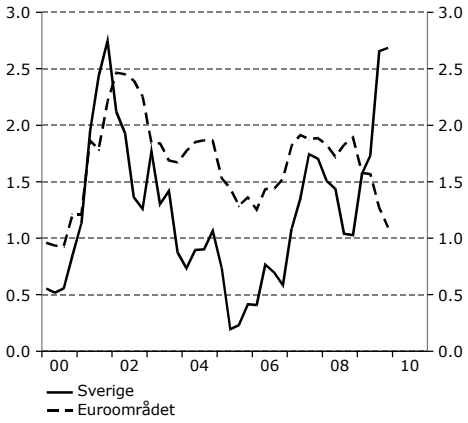

Anm. HIKP är ett EU-harmoniserat konsumentprisindex. Inom definitionen Food (livsmedel) ingår även alkohol och tobak.
Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

TUDELNINGEN I SVENSK EKONOMI SYNS I HÖGRE PRISER

Enhetsarbetskostnaden steg kraftigt 2009, vilket är det tredje året i rad med hög ökningstakt. Det höga kostnadstrycket tynger företagens vinster. I vilken utsträckning företagen kan föra kostnader vidare till konsumenterna beror mycket på efterfrågeläget. Den globala krisen har inneburit ett stort bortfall i efterfrågan framför allt för svensk exportindustri. Efterfrågan mot olika inhemska tjänstebranscher har däremot inte minskat i samma utsträckning. Det har inneburit att vissa företag inom tjänstebranscherna har kunnat föra vidare en del av kostnadsökningarna till konsumenterna. Detta gäller framför allt branscher som på ett väsentligt sätt påverkar konsumentpriser, exempelvis varuhandeln. Efterfrågeläget bedöms även framöver att ge ett visst

Diagram 203 Inflationsförväntningar
Procent, kvartalsvärden

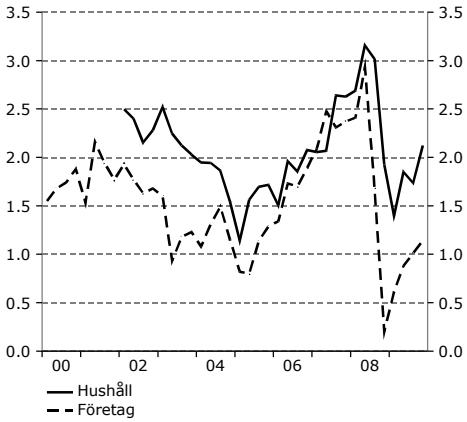

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 204 Konsumentpriser och enhetsarbetskostnad
Årlig procentuell förändring

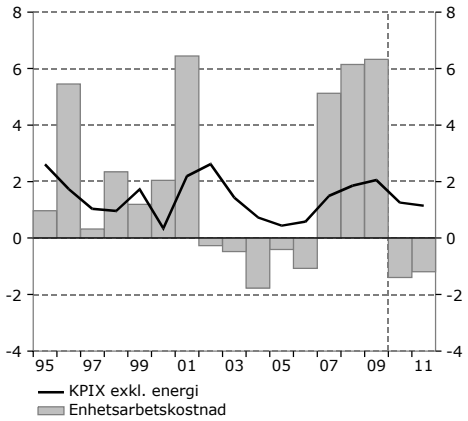

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 205 Varu- och tjänstepriser
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

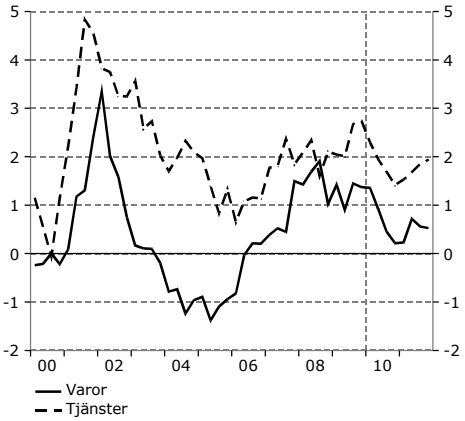

Anm. Exkl. förändrade indirekta skatter och subventioner.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 206 Energipriser
Index 2000=100, kvartalsvärden

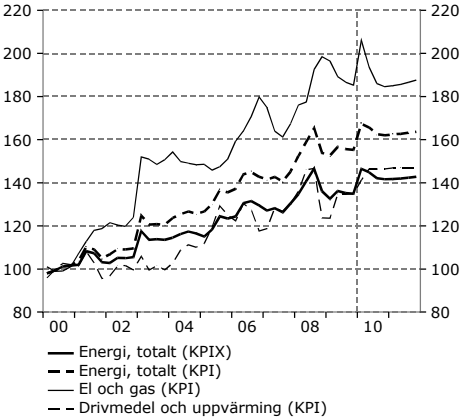

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

utrymme för tjänsteföretagen att anpassa priserna till det höga kostnadstrycket i utgångsläget.

VARUPRISERNA ÖKAR LÅNGSAMMARE

I år och under nästa år effektiviserar företagen sin produktion och produktiviteten stiger. Den svaga arbetsmarknaden gör samtidigt att lönerna ökar relativt lite. Dessutom faller importpriserna, delvis på grund av att kronan stärks. Det avtagande kostnadstrycket innebär lättnader för många företag vars lönsamhet har varit svag. Sammantaget väntas varupriserna öka allt långsammare framöver (se diagram 205 och tabell 32).

Priser på varor stiger normalt långsammare än priser på olika tjänster. Det beror bland annat på att produktivitetstillväxten i de branscher som producerar varor normalt är högre än i de tjänsteproducerande branscherna. Varupriserna hålls i år och nästa år dessutom tillbaka av att växelkursen stärks. Inflationen på varor blir 0,7 procent 2010 och 0,5 procent 2011. Inflationen på tjänster blir 1,8 procent 2010 och 1,8 procent 2011.

Tabell 32 Konsumentpriser
Årlig procentuell förändring

	Vikt	2009	2010	2011
Varor	41,7	1,3	0,7	0,5
Tjänster	26,2	2,4	1,8	1,8
Boende exkl. räntor och energi	17,1	3,6	1,6	1,7
KPIX exkl. energi	84,9	2,1	1,3	1,1
Energi	8,8	–3,4	6,7	–1,1
KPIX	**93,8**	**1,5**	**1,7**	**0,9**
Räntekostnader, huspriser[1]		0,3	0,3	0,3
Skatter och subventioner		0,2	–0,1	0,0
KPI med fast ränta	**100,0**	**1,9**	**1,9**	**1,3**
Räntekostnader, räntesats[1]		–1,8	–1,1	0,8
KPI	**100,0**	**–0,3**	**1,0**	**1,6**
HIKP		1,9	1,8	1,0

[1] Bidrag till KPI-inflationen, procentenheter. Räntekostnader har en vikt på 5,3 procent och utgör produkten av huspriser och räntesats.

Anm. Alla priser förutom KPI, KPIF och HIKP är beräknade exklusive direkta effekter av förändrade skatter och subventioner.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

ENERGIPRISER HÖJER INFLATIONEN 2010

Den kalla vintern har inneburit att priset på el har stigit kraftigt. I februari var det genomsnittliga priset på elbörsen Nord Pool 93 kronor per kilowattimme, vilket är den högsta noteringen någonsin. Elpriset har drivits upp dels av att den stränga vintern har ökat efterfrågan, dels av att utbudet har begränsats av att produktionen i svenska kärnkraftverk har varit låg. Detta har inneburit att el i onormalt hög grad har producerats med vattenkraft, vilket har medfört att reserverna i de nordiska vattenmagasinen har minskat drastiskt. Elpriset bedöms successivt återgå till

mer normala nivåer i takt med att det blir varmare samtidigt som kärnkraftverken ökar sin produktion av el (se diagram 206). De låga nivåerna i vattenmagasinen samt en normal tillrinning medför att återgången blir relativt långsam.

Oljepriset är nu klart högre än det var för ett år sedan (se diagram 35). Framöver väntas oljepriset stiga svagt. Detta bidrar också till en högre inflation under 2010. Energipriserna stiger med 6,7 procent 2010, men minskar med 1,1 procent 2011.

TVÅ ÅR AV LÅGA HYRESÖKNINGAR

Hyresökningarna för 2010 och 2011 styrs av att olika hyresavtal, vilka har förhandlats fram vid olika tidpunkter. Ungefär en femtedel av de avtal som påverkar hyresökningen 2010 är flerårsavtal som slöts vid hyresförhandlingarna 2009. De innebar hyresökningar på strax över 2 procent. Förhandlingarna 2010 påverkades bland annat av att ränteläget och energikostnaderna var låga under slutet 2008 och under 2009 och resulterade i en genomsnittlig hyresökning om 1,3 procent för 2010. Den sammantagna hyresökningen 2010 blir 1,4 procent (se diagram 207) vilket är lågt ur ett historiskt perspektiv. Inför hyresförhandlingarna 2011 bedöms hyresgästerna vars avtal ingicks 2009 få kompensation för den i jämförelsevis höga hyresökning just denna grupp fick 2010. De genomsnittliga hyresökningarna 2011 blir i stort desamma som 2010, det vill säga runt 1,5 procent (se diagram 207).

Diagram 207 Hyreskostnader
Årlig procentuell förändring

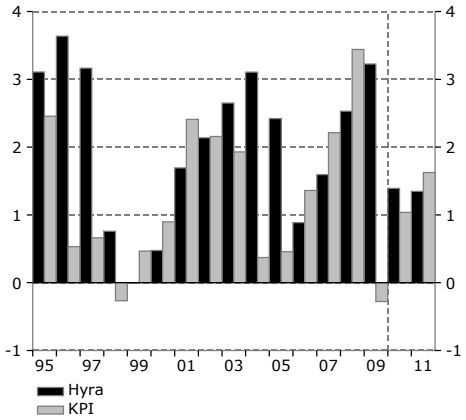

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

RÄNTEKOSTNADER BIDRAR TILL KRAFTIGA OMSLAG I KPI-INFLATIONEN

Förändringar i posten räntekostnader för egnahem har under senare tid påverkat KPI-inflationen relativt mycket. Under 2009 påverkades denna post av allt lägre bolåneräntor till följd av Riksbankens kraftiga räntesänkningar. De låga räntekostnaderna bidrog till att KPI-inflationen var negativ under stora delar av 2009. Från och med 2010 och de närmaste åren framöver kommer Riksbanken att höja räntan, varför räntekostnaderna stiger snabbt (se diagram 208). Det medför att den årliga procentuella förändringen av räntekostnaderna blir väldigt hög. Den snabba uppgången i posten för räntekostnader gör att KPI-inflationen stiger relativt snabbt under 2011. Inflationen enligt KPI blir 1,0 procent 2010 och 1,5 procent 2011 (se diagram 200).

Diagram 208 Räntekostnader för egnahem
Index 2000=100, kvartalsvärden

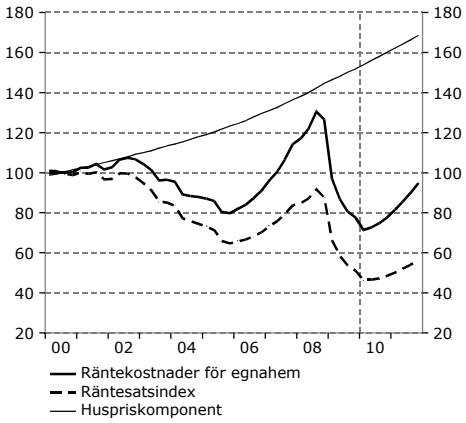

Anm. Räntekostnader är produkten av räntesatsindex och huspriskomponenten, vilket innebär att totalen ibland stiger snabbare än de två underliggande delkomponenterna.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

INFLATIONEN UNDERSTIGER INFLATIONSMÅLET 2011

KPIF-inflationen väntas däremot framöver att falla tillbaka. I februari i år var KPIF-inflationen 2,7 procent. I snitt blir inflationen 1,9 procent 2010 och 1,3 procent 2011. KPIF-inflationen dämpas till följd av att kostnadstrycket faller tillbaka i år och nästa år. Dessutom stärks växelkursen vilket sänker priset på importerade varor. Inflationen hålls dessutom tillbaka av att

elpriserna faller. Även under 2010 hålls härmed KPI-inflationen nere av Riksbankens tidigare räntesänkningar.

Offentliga finanser och finanspolitik

Det offentliga finansiella sparandet fortsätter i år att försämras till följd av den djupa lågkonjunkturen och den expansiva finanspolitiken, men nästa år inleds en successiv förbättring. Utöver aviserade och beslutade åtgärder antas riksdagen besluta om ytterligare 8 miljarder kronor 2010 och därutöver 40 miljarder kronor 2011 i ofinansierade åtgärder. Detta innebär att finanspolitikens inriktning blir expansiv både 2010 och 2011. Trots lågkonjunkturen och den expansiva finanspolitiken uppfylls samtliga budgetpolitiska mål.

Läget i de offentliga finanserna 2009–2011

DET OFFENTLIGA FINANSIELLA SPARANDET SOM LÄGST 2010

Enligt de nationalräkenskaper som SCB publicerade den 1 mars 2010 försämrades den offentliga sektorns finansiella sparande med 98 miljarder kronor under förra året och blev –20 miljarder kronor, vilket motsvarar –0,7 procent av BNP (se diagram 209).[83] Försämringen av det finansiella sparandet förklaras av den kraftiga lågkonjunkturen och den expansiva finanspolitiken. Lågkonjunkturen medför bland annat minskade skatteinkomster och ökade transfereringsutgifter för arbetslösa.

Till följd av lågkonjunkturen och den expansiva finanspolitiken försämras det finansiella sparandet ytterligare 2010, både i kronor och som andel av BNP. Försämringen beror framför allt på att skatteinkomsterna minskar som andel av BNP, vilket är en följd av skattesänkningar och den svaga ökningen av lönesumman i ekonomin. Skatteinkomsterna fortsätter att minska 2011 i förhållande till BNP. Eftersom utgifterna minskar mer än inkomsterna 2011 förbättras dock det finansiella sparandet något som andel av BNP (se tabell 33).

Diagram 209 Offentliga sektorns finansiella sparande
Procent av BNP

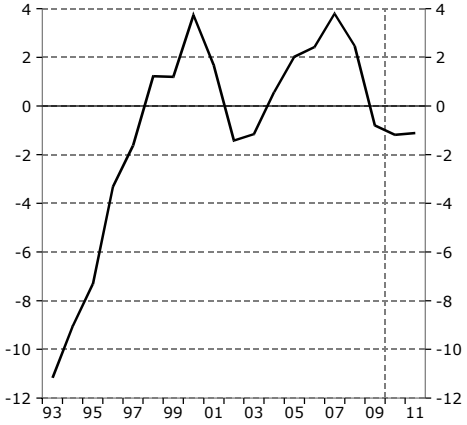

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 210 Inkomster och utgifter i offentlig sektor
Procent av BNP

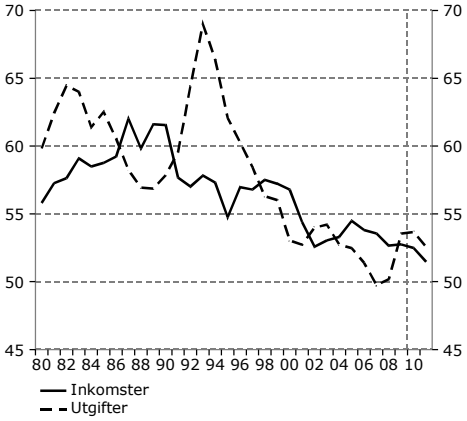

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

[83] Den 24 mars 2010 publicerade SCB en revidering av det finansiella sparandet för 2009. Enligt det reviderade utfallet var det offentliga finansiella sparandet –25 miljarder kronor 2009, vilket motsvarar –0,8 procent av BNP. Revideringen gjordes efter att Konjunkturinstitutet avslutat beräkningarna. Tabeller och diagram redovisar därför det utfall för det finansiella sparandet som publicerades den 1 mars 2010 och som ligger till grund för beräkningarna. Konjunkturinstitutet förutsåg dock revideringen och har därför beaktat det i prognosen för det finansiella sparandet 2010 och 2011. Se vidare kommentar på sidan 126.

Tabell 33 Den offentliga sektorns finansiella sparande

Miljarder kronor, löpande priser respektive procent av BNP

	2008	2009	2010	2011
Inkomster	1 661	1 617	1 664	1 717
Procent av BNP	*52,7*	*52,9*	*52,5*	*51,5*
Utgifter	1 583	1 637	1 702	1 754
Procent av BNP	*50,2*	*53,5*	*53,7*	*52,6*
Finansiellt sparande	**78**	**–20**	**–38**	**–37**
Procent av BNP	*2,5*	*–0,7*	*–1,2*	*–1,1*

Anm. Tabellen redovisar för 2009 det utfall som publicerades den 1 mars 2010. Det reviderade utfallet för 2009 är –25 miljarder kronor, vilket motsvarar –0,8 procent av BNP. Se kommentar på sidan 126.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Det negativa finansiella sparandet i offentlig sektor beror på att statens finansiella sparande är negativt under hela prognosperioden (se tabell 34 och diagram 211). Ålderspensionssystemets och kommunsektorns finansiella sparande är positivt under prognosperioden. I ålderspensionssystemet ökar dessutom det finansiella sparandet successivt. Ålderspensionssystemets tillgångar har utvecklats svagt den senaste tiden, vilket har lett till minskade pensioner och i förlängningen till ökat finansiellt sparande.

Diagram 211 Finansiellt sparande i delsektorer

Procent av BNP

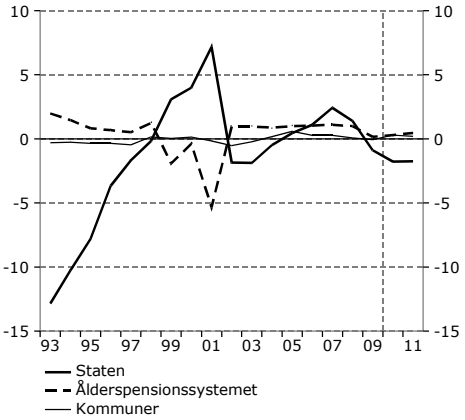

Anm. Under åren 1999–2001 gjordes stora överföringar av medel från ålderspensionssystemet till staten.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 34 Finansiellt sparande i delsektorer

Miljarder kronor respektive procent av BNP

	2009	2009	2010	2011
Staten	–27	–0,9	–1,8	–1,8
Ålderspensionssystemet	5	0,2	0,3	0,5
Kommunsektorn	2	0,1	0,3	0,2
Den offentliga sektorn	**–20**	**–0,7**	**–1,2**	**–1,1**

Anm. Tabellen redovisar för 2009 det utfall som publicerades den 1 mars 2010. Det reviderade utfallet för kommunsektorns finansiella sparande är –2 miljarder kronor 2009, vilket motsvarar –0,1 procent av BNP. Det reviderade utfallet för 2009 för den totala offentliga sektorn är –25 miljarder kronor, vilket motsvarar –0,8 procent av BNP. Se kommentar på sidan 126.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Prognoserna på såväl den realekonomiska utvecklingen som de offentliga finanserna utgår från att riksdagen kommer att besluta om ytterligare 8 miljarder kronor 2010 och därutöver ytterligare 40 miljarder kronor 2011 i ofinansierade åtgärder, utöver de av riksdagen beslutade och av regeringen aviserade åtgärderna. Eftersom det är svårt att genomföra förändringar på inkomstsidan under innevarande budgetår utgår prognoserna från att åtgärderna 2010 uteslutande består av utgiftsökningar. För 2011 görs en schablonmässig fördelning mellan inkomster och utgifter.[84] Den ytterligare prognostiserade finanspolitiken antas fördelas enligt tabell 35.

[84] Den av riksdagen beslutade tillfälliga ökningen av kommunsektorns statsbidrag 2010 på 10 miljarder kronor antas bli permanent. Utöver detta fördelas den prognostiserade ytterligare finanspolitiken till hälften på inkomstsidan och till hälften på utgiftssidan.

Tabell 35 Antagen fördelning av den prognostiserade finanspolitiken utöver redan beslutade eller aviserade åtgärder

Miljarder kronor, bidrag till årlig förändring i konjunkturjusterat sparande

	2010	2011
Skatter från hushåll	0,0	–7,5
Skatter från företag	0,0	–7,5
Inkomster	**0,0**	**–15,0**
Statlig konsumtion	4,0	4,0
Kommunal konsumtion	0,0	13,5
Transfereringar till hushåll	4,0	7,5
Utgifter	**8,0**	**25,0**
Totalt	**–8,0**	**–40,0**

Anm. År 2011 tillförs kommunsektorn 13,5 miljarder kronor i statsbidrag, vilka antas användas till kommunal konsumtion.

Källa: Konjunkturinstitutet.

BUDGETUNDERSKOTTET OCH STATSSKULDSKVOTEN MINSKAR 2010–2011

Budgetunderskottet blev 176 miljarder kronor 2009. Skillnaden mellan budgetsaldot och statens finansiella sparande var ovanligt stort. Detta berodde på Riksbankens lån i Riksgälden på 95 miljarder kronor för återställande av valutareserven (se tabell 36). Den djupa lågkonjunkturen medför att staten uppvisar budgetunderskott även 2010 och 2011 (se diagram 212 och tabell 36). Budgetunderskottet minskar dock 2010 och 2011, vilket främst beror på att bankernas behov av kapitaltillskott upphör i takt med att finansmarknaderna stabiliseras.

Diagram 212 Statens budgetsaldo och finansiella sparande

Miljarder kronor

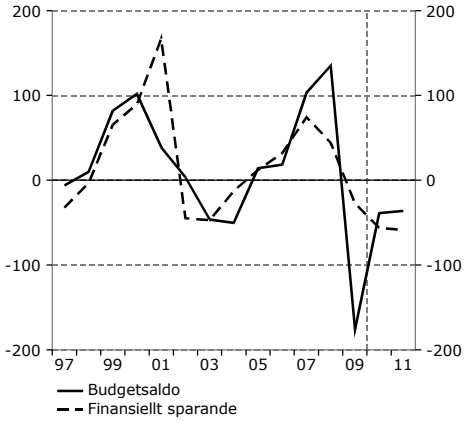

Källor: SCB, Riksgälden och Konjunkturinstitutet.

Tabell 36 Budgetsaldo och statsskuld

Miljarder kronor respektive procent av BNP

	2008	2009	2010	2011
Statens finansiella sparande	**44**	**–27**	**–56**	**–59**
Procent av BNP	*1,4*	*–0,9*	*–1,8*	*–1,8*
Avgränsningar och periodiseringar	91	–149	17	22
Budgetsaldo	**135**	**–176**	**–39**	**–36**
Procent av BNP	*4,3*	*–5,8*	*–1,2*	*–1,1*
Statens lånebehov	**–135**	**176**	**39**	**36**
Värdeförändring statsskuld, med mera	82	–88	–28	–12
Statsskuld, förändring	–53	88	11	25
Statsskuld	**1 062**	**1 149**	**1 160**	**1 185**
Procent av BNP	*33,7*	*37,6*	*36,6*	*35,5*
Maastrichtskuld	1 201	1 349	1 360	1 389
Procent av BNP	*38,1*	*44,1*	*42,9*	*41,6*

Anm. Statsskulden avser statens konsoliderade skuld och Maastrichtskulden avser den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld.

Källor: Ekonomistyrningsverket, SCB, Riksgälden och Konjunkturinstitutet.

Mått på offentlig skuldsättning

Statsskulden avser statens konsoliderade skuld, det vill säga statens skulder minus statens egna innehav av statspapper. Därmed avses den skuld staten har till övriga sektorer i Sverige och till utlandet. Måttet används i exempelvis budgetpropositionen och statens årsredovisning för staten.

Maastrichtskulden avser hela den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld. Exempelvis räknas ålderspensionssystemets innehav av statspapper bort. Maastrichtskulden är ett mått som tas fram av alla EU-länder. Det finns ett krav inom stabilitets- och tillväxtpakten att Maastrichtskulden inte får överstiga 60 procent av BNP.

Budgetunderskottet medför ett statligt lånebehov som resulterar i att statsskulden ökar 2010 och 2011. Skuldkvoten, det vill säga statsskulden i förhållande till BNP, faller både 2010 och 2011. Att skuldkvoten faller trots att statsskulden ökar beror på att BNP växer snabbare än statsskulden.

Ett annat mått på skuldsättning är den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld, den så kallade Maastrichtskulden. Maastrichtskulden har fallit från 72,0 procent av BNP till motsvarande 44,1 procent av BNP mellan 1994 och 2009. Maastrichtskulden fortsätter att minska som andel av BNP och 2011 motsvarar den 41,6 procent av BNP.

Jämfört med andra EU-länder har Sverige en låg Maastrichtskuld. De senaste jämförbara uppgifterna är från 2008. Dessa visar att Sverige då hade en Maastrichtskuld motsvarande 38,1 procent av BNP. Genomsnittet inom EU var 61,5 och för euroländerna var genomsnittet 69,3 procent av BNP.

Diagram 213 Offentlig skuldsättning
Procent av BNP respektive miljarder kronor

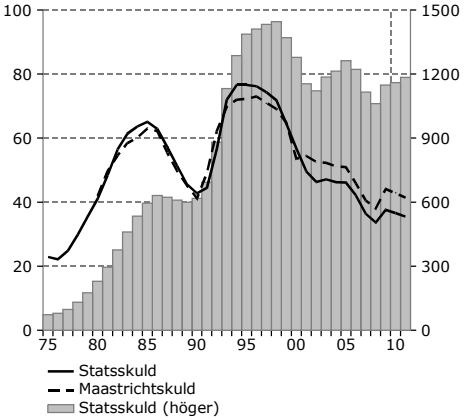

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

OFFENTLIGA SEKTORNS FINANSIELLA FÖRMÖGENHET ÖKAR

Den offentliga sektorns finansiella ställning (finansiella tillgångar minus finansiella skulder) var positiv och motsvarade 25,8 procent av BNP 2009 (se diagram 214 och tabell 37). Den offentliga sektorns förmögenhet finns i huvudsak i ålderpensionssystemet, medan skulden främst ligger inom staten.

Sedan 2001 är tillgångarna större än skulderna inom den offentliga sektorn. Detta beror på att det har byggts upp en offentlig förmögenhet till följd av överskotten i de offentliga finanserna under slutet av 1990-talet och mitten av 2000-talet. Den offentliga sektorns finansiella ställning förbättras, räknat i miljoner kronor mellan 2009 och 2011. Som andel av BNP förbättras den offentliga sektorns finansiella ställning 2010 men försämras sedan något 2011 och motsvarar då drygt en fjärdedel av BNP.

Diagram 214 Den offentliga sektorns finansiella ställning
Miljarder kronor respektive procent av BNP

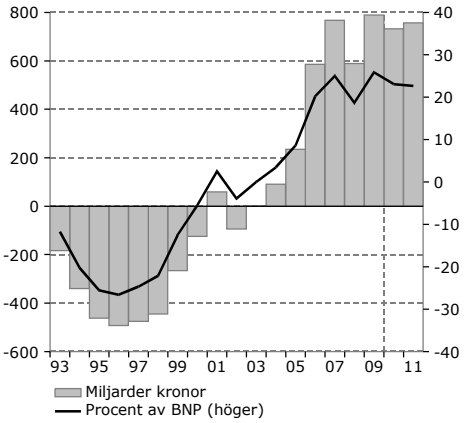

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 37 Den offentliga sektorns finansiella ställning
Miljarder kronor respektive procent av BNP

	2008	2009	2010	2011
Staten	-171	–71	–60	–81
Procent av BNP	-5,4	–2,3	–1,9	–2,4
Kommunsektorn	50	58	65	69
Procent av BNP	1,6	1,9	2,1	2,1
Ålderspensionssystemet	711	803	831	870
Procent av BNP	22,5	26,3	26,2	26,1
Offentlig sektor	**590**	**790**	**836**	**858**
Procent av BNP	*18,7*	*25,8*	*26,4*	*25,7*

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Offentliga sektorns inkomster

Skattekvoten ökade något 2009 och fortsätter att öka 2010 för att återigen minska 2011 (se tabell 38 och diagram 215). Sammantaget faller skattekvoten mellan 2008 och 2011, vilket förklaras av sänkta skatter och av att viktiga skattebaser växer långsammare än BNP.

Tabell 38 Den offentliga sektorns inkomster

Procent av BNP

	2008	2009	2010	2011
Hushållens direkta skatter	14,5	14,3	14,1	13,6
Företagens direkta skatter	3,0	2,8	3,3	3,3
Socialavgifter	11,3	11,1	11,6	11,3
Mervärdesskatt	9,4	9,7	9,7	9,6
Punktskatter	2,7	2,9	2,9	2,8
Övriga skatter	6,3	6,4	5,7	5,6
EU-skatter	–0,2	–0,2	–0,2	–0,2
Skattekvot	**47,1**	**47,2**	**47,2**	**46,2**
Övriga inkomster	5,7	5,9	5,5	5,5
Offentliga sektorns inkomster	**52,7**	**52,9**	**52,5**	**51,5**

Anm. Skatter som betalas till EU ingår i skattekvoten men inte i den offentliga sektorns inkomster. Tabellen redovisar för 2009 det utfall som publicerades den 1 mars 2010. Utfallet för 2009 för övriga inkomster reviderades ner av SCB den 24 mars. Nedrevideringen motsvarar 0,1 procent av BNP, se kommentar på sidan 126.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Utvecklingen av lönesumman i ekonomin, beskattningsbara transfereringar och hushållens konsumtionsutgifter är viktig för den offentliga sektorns inkomster, eftersom inkomsterna från skatt på förvärvsinkomst, socialavgifter och mervärdesskatt till stor del bestäms av dessa skattebaser. År 2009 utvecklades dessa skattebaser starkare än BNP, men 2010 och 2011 minskar de som andel av BNP (se diagram 216).

SÄNKTA SKATTER FÖR HUSHÅLLEN

Hushållens direkta skatter minskar som andel av BNP 2009–2011 (se tabell 38). Det beror dels på att de inkomster som ligger till grund för beskattningen växer långsammare än BNP, dels på skattesänkningar. Åren 2009 och 2010 genomfördes bland annat det tredje och det fjärde steget av jobbskatteavdraget, höjt grundavdrag i två steg för personer som är 65 år och äldre, samt införandet av det så kallade hus-avdraget som sedan 2009 omfattar skattereduktion både för hushållstjänster (rut-arbete) och för reparationer, om- och tillbyggnadsarbeten (rot-arbete). I prognosen för 2011 antas att hushållens skatter därutöver sänks med 7,5 miljarder kronor.

Diagram 215 Skatter och avgifter

Miljarder kronor respektive procent av BNP

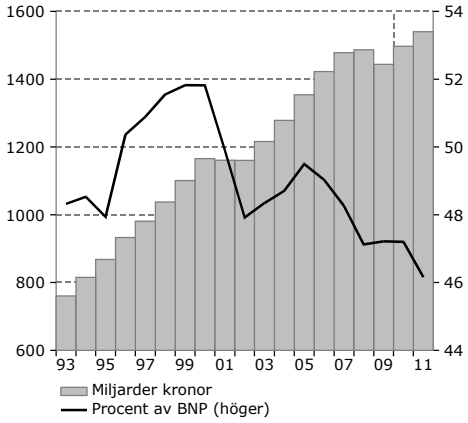

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 216 Viktiga skattebaser

Procent av BNP

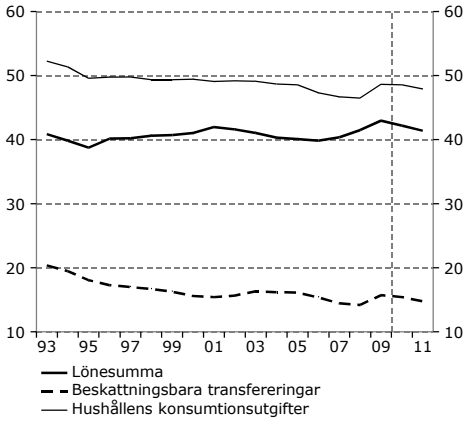

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 217 Skatt på hushållens kapitalinkomster

Miljarder kronor respektive procent av BNP

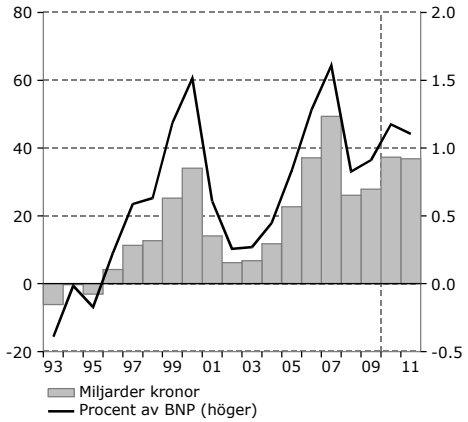

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 218 Företagsskatter
Miljarder kronor respektive procent av BNP

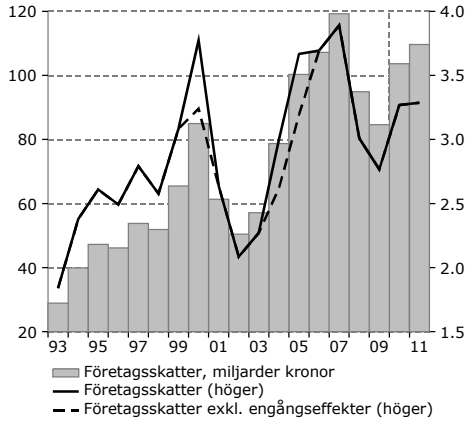

Anm. Till engångseffekter räknas utbetalningarna från Alecta 2000 och de extra upplösta periodiseringsfonderna 2004 och 2005.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 219 Socialavgifter och allmän löneavgift
Procent av BNP

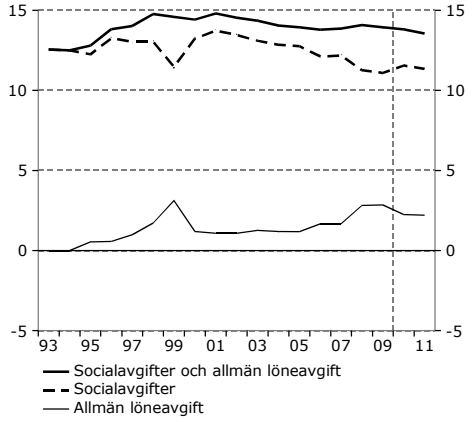

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 220 Mervärdesskatt
Miljarder kronor respektive procent av BNP

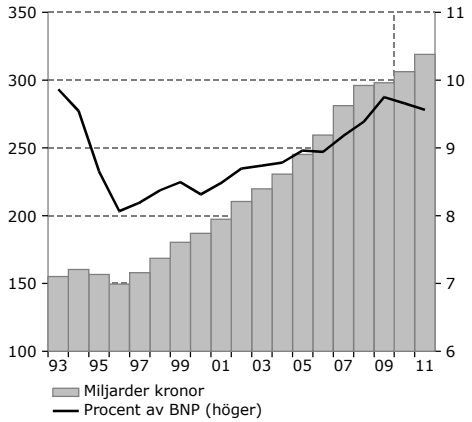

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

INKOMSTERNA FRÅN KAPITALSKATTER HAR NÅTT BOTTEN

De minskade inkomsterna från både hushållens och företagens kapitalskatter höll tillbaka skattekvoten 2008 och 2009.

Inkomsterna från hushållens kapitalskatter består till stor del av skatt på realiserade kapitalvinster. Den svaga börsutvecklingen under den andra hälften av 2007 och 2008 gör att de vinster som ligger till grund för 2008 och 2009 års beskattning är förhållandevis små. År 2009 steg börsen kraftigt, vilket 2010 och 2011 ger större kapitalvinster och ökade inkomster från kapitalinkomstskatten (se diagram 217).

Företagens direkta skatter är till största delen skatt på företagsvinster. År 2009 föll vinsterna och därmed även skatterna. År 2010 ökar företagens vinster åter och inkomsterna från företagsskatter som andel av BNP stiger (se diagram 218). Som en del av Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik antas bolagsskatten sänkas med 7,5 miljarder kronor från och med 2011. Trots detta fortsätter företagsskatteinkomsterna att öka 2011, vilket förklaras av fortsatt ökande vinster (se diagram 218).

INKOMSTER FRÅN SOCIALAVGIFTER

Till följd av att socialavgiftssatserna sänktes 2009, både generellt och genom ytterligare nedsättning för ungdomar, så minskade inkomsterna från socialavgifter som andel av BNP. Lönesumman, som är skattebas för socialavgifterna, minskar som andel av BNP både 2010 och 2011. Inkomsterna från socialavgifter ökar dock som andel av BNP 2010 till följd av att avgiftssatserna höjs (se diagram 219). Samtidigt görs en motsvarande sänkning av allmän löneavgift som i tabell 38 ingår i övriga skatter. Det totala avgiftsuttaget är därmed oförändrat. Bortsett från effekterna av omfördelningen mellan socialavgifterna och allmän löneavgift så följer socialavgifterna som andel av BNP utvecklingen av lönesumman 2010 och 2011. År 2011 minskar inkomsterna från socialavgifter igen när lönesumman som andel av BNP faller.

STABILA INKOMSTER FRÅN MERVÄRDESSKATT OCH PUNKTSKATT

Inkomsterna från mervärdesskatt minskar något 2010 och 2011 som andel av BNP (se tabell 38 och diagram 220). I kronor räknat ökar dock inkomsterna från mervärdesskatt både 2010 och 2011.

Inkomsterna från punktskatter är oförändrade 2010 men minskar 2011 som andel av BNP, vilket förklaras av att energiskatterna minskar som andel av BNP.

Offentliga sektorns utgifter

Utgifterna i den offentliga sektorn ökade starkt 2009 som andel av BNP. Ökningen fortsätter 2010 och förklaras av den djupa lågkonjunkturen med hög arbetslöshet och expansiv finanspolitik. År 2011 minskar utgifterna som andel av BNP, främst på grund av att transfereringarna till hushållen minskar (se diagram 221 och tabell 39).

Tabell 39 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP, löpande priser

	2008	2009	2010	2011
Offentlig konsumtion	26,4	28,1	28,1	27,6
Offentliga investeringar	3,0	3,5	3,5	3,4
Transfereringar	19,1	20,8	20,6	20,0
Utland	1,6	1,6	1,5	1,5
Företag	1,6	1,6	1,6	1,6
Hushåll	15,9	17,5	17,4	16,9
Ränteutgifter	1,7	1,2	1,5	1,6
Offentliga sektorns utgifter	**50,2**	**53,5**	**53,7**	**52,6**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 221 Den offentliga sektorns utgifter

Miljarder kronor respektive procent av BNP

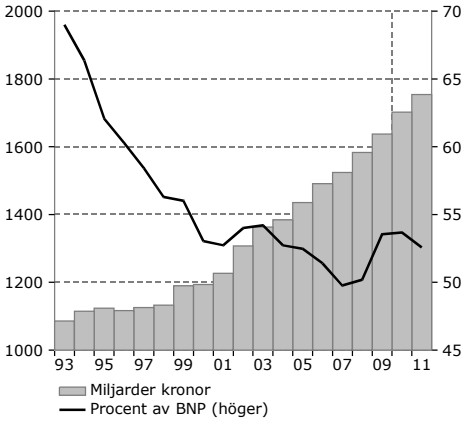

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 222 Offentlig konsumtion

Miljarder kronor respektive procent av BNP

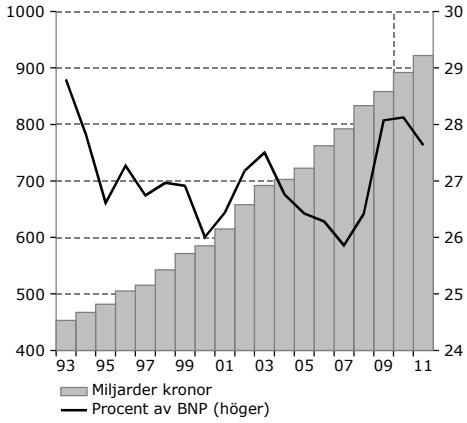

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

OFFENTLIG KONSUMTION OCH INVESTERINGAR ÖKADE KRAFTIGT 2009

Den offentliga konsumtionen ökade starkt 2009, både i kronor och som andel av BNP. I kronor fortsätter konsumtionen att öka under prognosperioden. Ökningen 2009–2011 förklaras framför allt av den expansiva finanspolitiken. Konjunkturinstitutet antar att utöver redan beslutade och aviserade åtgärder riktas ytterligare resurser till arbetsmarknadspolitiska åtgärder, utbildning och forskning på sammanlagt 4 miljarder kronor 2010 och ytterligare 4 miljarder kronor 2011. Som en del av Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik antas dessutom kommunsektorn tillföras ytterligare 13,5 miljarder kronor 2011, vilket leder till ökad kommunal konsumtion. Som andel av BNP är den offentliga konsumtionen oförändrad i år för att sedan falla tillbaka något 2011 (se diagram 222 och avsnittet ”Offentliga konsumtionsutgifter”).

De offentliga investeringarna ökade kraftigt 2009, både i kronor och som andel av BNP. Ökningstakten blir betydligt lägre under prognosperioden. Minskade anslag till Vägverket och Banverket håller tillbaka investeringarna, men ett antal stora investeringsprojekt i landstingen innebär att investeringarna ändå ökar svagt i kronor räknat. Som andel av BNP är de offentliga investeringarna oförändrade 2010 och minskar 2011.

Diagram 223 Offentliga transfereringar till hushåll

Miljarder kronor respektive procent av BNP

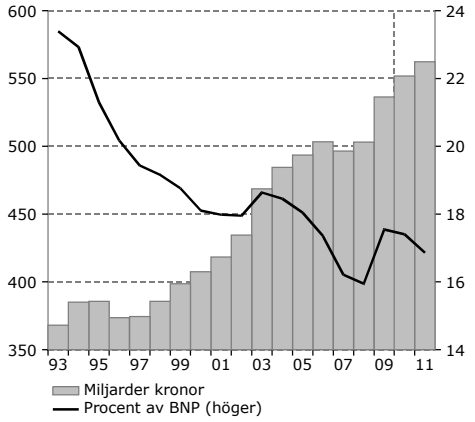

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Helårsekvivalenter

En **helårsekvivalent** motsvarar en person som försörjs med full ersättning ett helt år, det vill säga två personer som varit arbetslösa ett halvår var blir en helårsekvivalent tillsammans. En helårsekvivalent är alltså en statistisk konstruktion och beräknas för att ge ett jämförbart mått över tiden på hur stor andel av befolkningen som försörjs med sociala ersättningar.

Diagram 224 Utgifter för arbetsmarknad respektive ohälsa

Procent av BNP

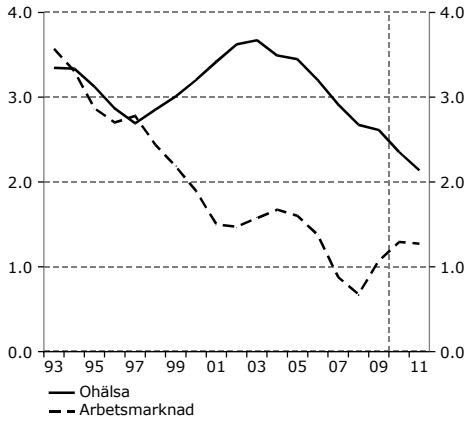

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

TRANSFERERINGAR TILL HUSHÅLL ÖKADE 2009 MEN MINSKAR 2010 OCH 2011

Transfereringarna till hushåll ökade kraftigt 2009 till följd av att både de arbetslöshetsrelaterade utgifterna och pensionsutgifterna steg avsevärt. År 2010 och 2011 faller transfereringarna tillbaka som andel av BNP till följd av minskade utgifter för ohälsan samt en begränsad ökning av pensionsutgifterna (se diagram 223). Den prognostiserade finanspolitiken innebär ökade offentliga transfereringsutgifter till hushållen på 4 miljarder kronor 2010 och ytterligare 7,5 miljarder kronor 2011.

Tabell 40 Offentliga transfereringar till hushåll

Procent av BNP, löpande priser

	2008	2009	2010	2011
Ålderdom	8,3	9,2	8,9	8,5
Arbetsmarknad	0,7	1,1	1,3	1,3
Ohälsa	2,7	2,6	2,4	2,1
Handikapp	0,9	1,0	1,0	1,0
Barn/studier	2,1	2,3	2,3	2,2
Ekonomiskt bistånd	0,4	0,4	0,5	0,4
Övrigt	0,9	1,0	1,1	1,3
Transfereringar till hushåll	**15,9**	**17,5**	**17,4**	**16,9**

Anm. Ålderdom avser ålderpensioner, avtalade pensioner samt bostadsstöd till pensionärer. Arbetsmarknad avser ersättning för arbetslöshet och arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt lönegaranti. Ohälsa avser sjuk- och rehabiliteringspenning samt sjuk- och aktivitetsersättning. Handikapp avser arbetsskada, assistansersättning med mera Barn/studier avser barnbidrag, föräldraförsäkring, underhållsstöd samt studiebidrag.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Utgifterna för ohälsan minskar som andel av BNP 2010 och 2011 till följd av regelförändringar, medan utgifterna för arbetsmarknadsersättning ökar på grund av både hög arbetslöshet och regelförändringar i sjukförsäkringen (se diagram 224). De åldersrelaterade transfereringarna minskar som andel av BNP 2010 och 2011, till följd av lägre pensioner till ålderspensionärerna (se tabell 40).

FLER FÖRSÖRJS MED SOCIALA ERSÄTTNINGAR 2010 OCH 2011

Antalet personer som på helårsbasis (helårsekvivalenter) försörjs med sociala ersättningar ökade 2009 för första gången sedan 2004. Ökningen fortsätter 2010 och 2011 till följd av den djupa lågkonjunkturen (se diagram 225).

De nya reglerna i sjukförsäkringen som infördes den 1 juli 2008 innebär bland annat att en persons arbetsoförmåga ska vara livslång för att han eller hon ska får sjukersättning tillsvidare (förtidspension). Den tidsbegränsade sjukersättningen har upphört och sjukskrivning med sjukpenning begränsas till maximalt 2,5 år. Dessa regler leder till att omkring 40 000 personer utförsäkras från sjukförsäkringen under 2010 och ytterligare ca 20 000

personer utförsäkras 2011. De som utförsäkras erbjuds ett individuellt arbetsmarknadspolitiskt introduktionsprogram i tre månader, därefter kan en ny period med sjukskrivning med sjukpenning påbörjas om så är motiverat. Reglerna leder till att antalet personer med arbetsmarknadsersättning ökar 2010 och 2011, samtidigt som antalet personer som försörjs med sjukersättning minskar (se tabell 41).

Tabell 41 Personer 20–64 år försörjda med sociala ersättningar

Helårsekvivalenter, tusental

	2008	2009	2010	2011
Ohälsa	567	521	473	446
Sjuk- och rehabiliteringspenning	128	105	90	99
Sjuk- och aktivitetsersättning	439	416	383	347
Arbetsmarknadsersättning	177	252	337	362
Arbetslöshetsersättning	94	131	157	180
Arbetsmarknadsprogram	83	121	180	182
Ekonomiskt bistånd	79	95	107	117
Totalt	**824**	**868**	**917**	**925**
Förändring från föregående år	–80	45	49	8
Procent av befolkningen i åldergruppen 20–64 år	**15,2**	**16,0**	**16,8**	**16,8**

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Försäkringskassan bedömer att närmare 40 procent av dem som utförsäkras under 2010 kommer att återgå till sjukförsäkringen efter tre månader. Därmed kommer sjukpenningdagarna att öka för första gången sedan 2002. År 2010 är antalet sjukpenningdagar per sysselsatt i genomsnitt sju dagar, vilket innebär en minskning med 15 dagar sedan toppnivån 2002 (se diagram 226). Detta kan ses som en samlad effekt av regelförändringar i sjukförsäkringen, uppstramning i sjukskrivningsprocessen och en förändrad syn på sjukskrivningar i samhället.

Antalet personer med sjukersättning minskar kraftigt 2010 och 2011. Inflödet minskar, dels på grund av nya skärpta regler, dels genom färre långtidssjukskrivningar. Utflödet är också stort eftersom många övergår till ålderspension.

Den djupa lågkonjunkturen medför ett kraftigt ökat antal personer som försörjs med arbetslöshetsersättning och deltagare i arbetsmarknadsprogram. Antalet helårsekvivalenter som försörjs med arbetsmarknadsersättningar ökar med 110 000 från 2009 till 2011 (se tabell 41).

Antalet helårsekvivalenter med ekonomiskt bistånd ökar 2010 och 2011 vilket förklaras av den höga arbetslösheten och de nya reglerna i sjukförsäkringen.

Det sammanlagda antalet helårsekvivalenter ökar till 925 000 2011 och motsvarar då 16,8 procent av den arbetsföra befolkningen i åldern 20 – 64 år.

Diagram 225 Helårsekvivalenter i olika ersättningssystem, 20–64 år

Tusental

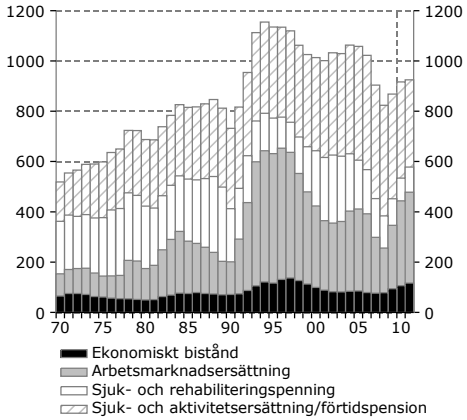

Källor: SCB, Socialförsäkringsutredningen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 226 Sjukpenningdagar per sysselsatt

Antal dagar

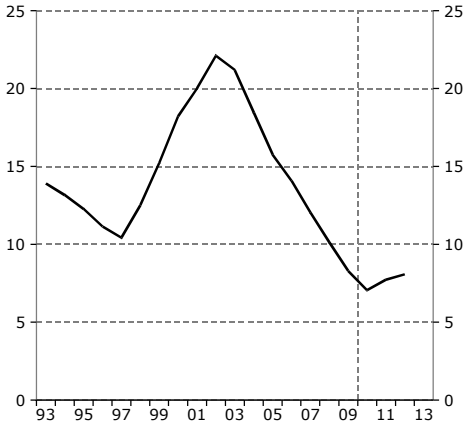

Källor: Försäkringskassan, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 227 Ålderspensioner
Index 2001=100

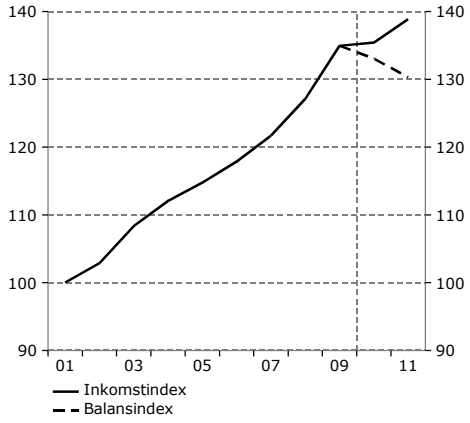

Källor: Försäkringskassan och Konjunktur–institutet.

Diagram 228 Ålderspensioner
Index 2001=100

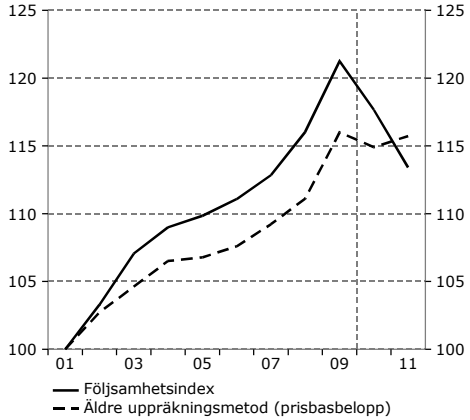

Källa: Konjunkturinstitutet.

PENSIONERNA MINSKAR YTTERLIGARE 2011

Pensionerna i ålderpensionssystemet[85] skrivs fram med ett följsamhetsindex som normalt motsvarar förändringen av inkomstindex minskat med 1,6 procentenheter (se tabell 42). Inkomstindex bestäms av den genomsnittliga förändringen av realinkomsten för personer i arbetsför ålder (16–64 år) under de tre föregående åren och inflationen mätt i juni föregående år.

År 2010 aktiverades den automatiska balanseringen i pensionssystemet på grund av att pensionssystemets skulder översteg dess tillgångar och att balanstalet[86] därför blev mindre än 1. Balanseringen medför att ålderspensionerna skrivs ner med 3 procent 2010.

Den automatiska balanseringen kommer att fortsätta 2011. För 2011 kommer pensionerna att minska ytterligare med drygt 3 procent eller i genomsnitt ca 400 kronor i månaden. Den automatiska balanseringen i pensionssystemet kommer att fortsätta även i ett medelfrisigt perspektiv. Pensionerna bedöms ändå öka 2012 till följd av att balansindex ökar även om balanstalet fortfarande är mindre än 1.

Ålderspensionerna kommer därmed att skrivas fram med ett balansindex i stället för med inkomstindex både 2010 och 2011. Balansindex bestäms av produkten av inkomstindex och balanstalet (se diagram 227).

Tabell 42 Framskrivning av ålderspensioner och pensionsbehållning
Årlig procentuell förändring, index

	2008	2009	2010	2011
Real inkomst[1]	2,6	1,8	1,1	1,9
KPI[2]	1,9	4,3	–0,8	0,7
Pensionsbehållning	**4,5**	**6,2**	**–1,4**	**–2,1**
Norm[3]	–1,6	–1,6	–1,6	–1,6
Ålderspensioner (följsamhetsindexering)	**2,8**	**4,5**	**-3,0**	**-3,6**
Inkomstindex	131,18	139,26	139,74	143,31
Balansindex	131,18	139,26	137,31	134,47
Inkomstbasbelopp	48 000	50 900	51 100	52 400
Prisbasbelopp	41 000	42 800	42 400	42 700

[1] Genomsnittlig real inkomstutveckling under de tre föregående åren för personer 16–64 år med pensionsgrundande inkomst. [2] KPI-utvecklingen mätt från juni föregående år. [3] Vid beräkning av pensionsbeloppets initiala storlek beaktas en tillväxt på 1,6 procent som här räknas bort.

Källor: Försäkringskassan och Konjunkturinstitutet.

Uppräkningen av pensionerna genom följsamhetsindex har under senare år medfört en högre uppräkning än den tidigare uppräkningsmetoden där pensionerna skrevs upp med prisbasbe-

[85] Garantipensionerna ingår inte i ålderspensionssystemet. Garantipensionerna skrivs fram med utvecklingen av prisbasbeloppet.

[86] För en beskrivning av balanstalet, se *Konjunkturläget mars 2009.*

loppet. År 2011 kommer uppräkningen dock att vara 2,3 procentenheter lägre genom följsamhetsindexeringen än den skulle ha varit med den gamla uppräkningen (se diagram 228).

Finanspolitikens inriktning

LÅGKONJUNKTUREN MOTIVERAR EN FORTSATT EXPANSIV FINANSPOLITIK

Det konjunkturjusterade sparandet minskar 2009–2011, vilket indikerar att finanspolitiken är expansiv under perioden (se diagram 229). Konjunkturinstitutet bedömer att den kraftiga konjunkturnedgången motiverar ytterligare ofinansierade åtgärder om sammanlagt 48 miljarder kronor under 2010 och 2011, utöver de åtgärder som har beslutats av riksdagen eller aviserats av regeringen. Denna bedömning baseras på en avvägning mellan, å ena sidan, stabiliseringspolitiskt behov och, å andra sidan, offentliga finanser som är i linje med överskottsmålet.

Med de tillkommande finanspolitiska åtgärderna om 48 miljarder kronor mildras konjunkturnedgången. Konjunkturinstitutet bedömer att dessa tillkommande åtgärder innebär att BNP-tillväxten i genomsnitt blir 0,6 procentenheter högre per år 2010–2011, och att 40 000 fler personer blir sysselsatta i slutet av 2011, än vad som vore fallet utan denna extra finanspolitiska stimulans.

ÅTERGÅNG TILL ETT HÖGRE FINANSIELLT SPARANDE

Konjunkturinstitutets medelfristiga prognos innefattar för 2012 ytterligare 12 miljarder kronor i ofinansierade finanspolitiska åtgärder, utöver dem som prognostiseras för 2011. Finanspolitiken för 2012 är därmed fortsatt något expansiv. Inga ytterligare finanspolitiska åtgärder prognostiseras för åren 2013–2015, och den finanspolitiska inriktningen är under dessa år i det närmaste neutral. De offentliga finanserna förbättras från och med 2011 och visar överskott från och med 2013. Det finansiella sparandet uppgår till 1,5 procent av BNP 2015 (se diagram 229). Ett överskott i denna storleksordning är motiverat med hänsyn till asymmetrin i konjunkturcyklerna. Eftersom resursutnyttjandet i genomsnitt är lägre än vad som betraktas som normalt bör en finanspolitik som förs i linje med överskottsmålet leda till överskott som överstiger 1 procent av BNP när konjunkturläget är balanserat.[87]

Indikator för finanspolitikens inriktning

Finanspolitikens inriktning avser dess effekt på resursutnyttjandet i ekonomin. En expansiv finanspolitik ökar resursutnyttjandet, en åtstramande finanspolitik minskar resursutnyttjandet, och en neutral finanspolitik har ingen effekt på resursutnyttjandet. Med resursutnyttjande avses BNP-gapet, det vill säga skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP.

Konjunkturinstitutet bedömer finanspolitikens inriktning utifrån den årliga förändringen av det konjunkturjusterade sparandet. Ett konjunkturjusterat sparande som minskar indikerar att finanspolitiken är expansiv, ett konjunkturjusterat sparande som ökar indikerar att finanspolitiken är åtstramande, och ett konjunkturjusterat sparande som inte förändras indikerar att finanspolitiken är neutral.

Det konjunkturjusterade sparandet är en beräkning av vad den offentliga sektorns finansiella sparande skulle vara vid ett balanserat resursutnyttjande (neutral konjunktur) och en normal sammansättning av viktiga skattebaser.

Diagram 229 Finansiellt sparande, konjunkturjusterat sparande och förändring i konjunkturjusterat sparande

Procent av BNP respektive potentiell BNP

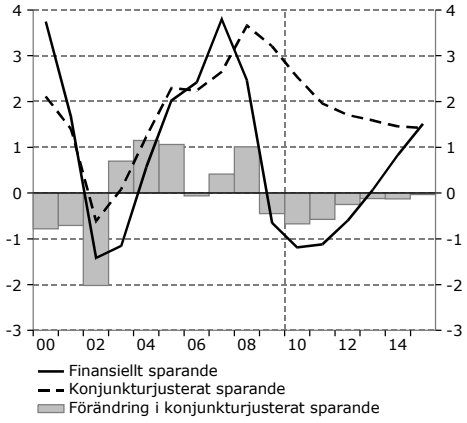

Anm. För 2012–2015 används Konjunkturinstitutets medelfristprognos som finns tillgänglig på www.konj.se/medelfrist.
Källa: Konjunkturinstitutet.

[87] Av samma skäl bedöms den nivå på det konjunkturjusterade sparandet som är förenlig med överskottsmålet överstiga 1 procent av potentiell BNP, se vidare ”Yttrande om Utvärdering av överskottsmålet”, remissyttrande, Konjunkturinstitutet, www.konj.se.

Diagram 230 Konsoliderad bruttoskuld (Maastrichtskuld)

Miljarder kronor respektive procent av BNP

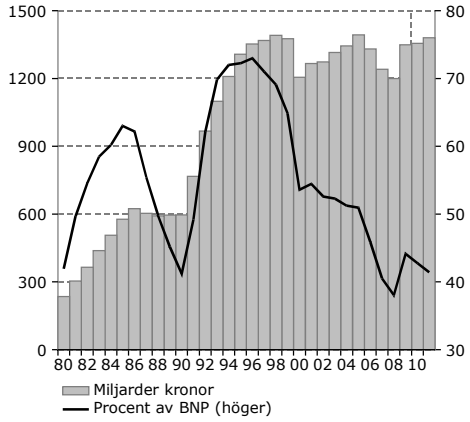

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Budgetpolitiska mål

Överskottsmålet innebär att den offentliga sektorns finansiella sparande ska motsvara 1 procent av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel.

Utgiftstaket innebär att statens utgifter med undantag för statsskuldsräntorna men med tillägg för utgifterna i ålderspensionssystemet inte får överskrida de av riksdagen beslutade utgiftstaken.

Balanskravet innebär att kommuner och landsting ska upprätta budgeten för nästa kalenderår så att intäkterna överstiger kostnaderna. Om underskott ändå uppstår ska det negativa resultatet balanseras med motsvarande överskott under de närmast följande tre åren.

Diagram 231 Faktiskt och konjunkturjusterat finansiellt sparande

Procent av BNP respektive procent av potentiell BNP

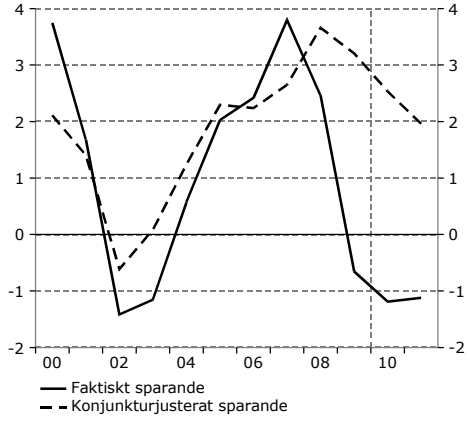

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

LÅG SKULDNIVÅ JÄMFÖRT MED MÅNGA EU-LÄNDER

Återgången till ett högre finansiellt sparande i den offentliga sektorn gör att skuldsättningen stabiliseras på en nivå som är väl förenlig med ett fortsatt högt förtroende för de offentliga finansernas hållbarhet. Ett av kriterierna i EU:s stabilitets- och tillväxtpakt är att den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld, den så kallade Maastrichtskulden, inte får överstiga 60 procent av BNP. År 2011 motsvarar den svenska Maastrichtskulden 42 procent av BNP (se diagram 230). Detta är lågt i EU-sammanhang. Europeiska kommissionens prognoser från i höstas visar på betydligt större skuldsättning än så för flertalet EU-länder. År 2011 väntas den genomsnittliga Maastrichtskulden i EU uppgå till 84 procent av BNP, och 16 länder väntas ha en skuldkvot som överstiger 60 procent av BNP.[88]

Budgetpolitiska mål

ÖVERSKOTTSMÅLET UPPNÅS

De offentliga finanserna visar underskott 2009–2011 som en följd av den kraftigt försämrade konjunkturen och den expansiva finanspolitik som fördes 2009 och prognostiseras för 2010–2011 (se tabell 43 och diagram 231).

Tabell 43 Finansiellt sparande och konjunkturjusterat sparande vid prognostiserad finanspolitik

Procent av BNP respektive potentiell BNP

	2008	2009	2010	2011
Finansiellt sparande	2,5	–0,7	–1,2	–1,1
Konjunkturjusterat sparande	3,7	3,2	2,5	2,0

Anm. Tabellen redovisar för 2009 det utfall för finansiellt sparande som publicerades den 1 mars 2010. Detta reviderades ner av SCB den 24 mars. Nedrevideringen motsvarar 0,1 procent av BNP, se kommentar på sidan 126. Konjunkturjusterat sparande berörs inte av revideringen.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

För att bedöma om de offentliga finanserna utvecklas i linje med överskottsmålet använder Konjunkturinstitutet en indikator, det konjunkturjusterade sparandet.[89] I bedömningen tas hänsyn till att konjunkturcyklerna är asymmetriska, det vill säga att resursutnyttjandet i genomsnitt är lägre än vad som betraktas som normalt. Ett överskottsmål som uppgår till 1 procent av BNP

[88] Se *European economic forecast*, hösten 2009, Europeiska kommissionen.

[89] Tidigare i *Konjunkturläget* har även den så kallade sjuårsindikatorn använts vid uppföljningen av överskottsmålet. Regeringen ser för närvarande över vilka indikatorer som ska användas vid uppföljning och utvärdering av överskottsmålet. I ett färskt remissyttrande förespråkar Konjunkturinstitutet att sjuårsindikatorn inte bör användas för att vägleda finanspolitiken (se ”Yttrande om Utvärdering av överskottsmålet”, se www.konj.se). I avvaktan på att regeringen klargör sin syn på hur överskottsmålet ska följas upp väljer Konjunkturinstitutet att endast använda det konjunkturjusterade sparandet som indikator för bedömningen.

över en konjunkturcykel innebär att överskottet därmed måste vara större än 1 procent vid ett normalt resursutnyttjande. Baserat på det starka konjunkturjusterade sparandet 2009–2011 bedömer Konjunkturinstitutet att överskottsmålet överskrids under denna period.

ÖVERSKOTTSMÅLET VID BESLUTAD OCH AVISERAD FINANSPOLITIK

Den finanspolitik som riksdagen hittills har beslutat om för 2010 och den som regeringen har aviserat för 2011 är mindre expansiv än den finanspolitik som Konjunkturinstitutet prognostiserar. Det innebär att det konjunkturjusterade sparandet blir 0,3 procentenheter högre 2010 och 1,3 procentenheter högre 2011 när endast den beslutade och aviserade politiken tas med i bedömningen. Å andra sidan blir resursutnyttjandet i ekonomin lägre med en mindre expansiv politik, vilket medför lägre skatteinkomster och högre utgifter för transfereringar. Nettoeffekten på det finansiella sparandet bedöms uppgå till 0,1 procentenheter 2010 och 0,8 procentenheter 2011 (jämför tabell 44 och tabell 43).

Tabell 44 Finansiellt sparande och konjunkturjusterat sparande vid beslutad eller aviserad finanspolitik

Procent av BNP respektive potentiell BNP

	2008	2009	2010	2011
Finansiellt sparande	2,5	–0,7	–1,0	–0,3
Konjunkturjusterat sparande	3,7	3,2	2,8	3,3

Anm. Tabellen redovisar för 2009 det utfall för finansiellt sparande som publicerades den 1 mars 2010. Detta reviderades ner av SCB den 24 mars. Nedrevideringen motsvarar 0,1 procent av BNP, se kommentar på sidan 126. Konjunkturjusterat sparande berörs inte av revideringen.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 232 Marginal till utgiftstaket

Miljarder kronor

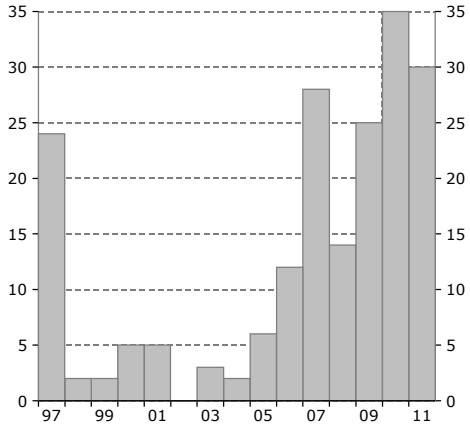

Källor: Ekonomistyrningsverket och Konjunkturinstitutet.

STORA MARGINALER TILL UTGIFTSTAKET

Utfallet för de takbegränsade utgifterna 2009 blev 965 miljarder kronor. Det innebär att marginalen till utgiftstaket blev 24 miljarder kronor (se tabell 45 och diagram 232). Det är en av de största marginalerna sedan utgiftstaket infördes 1997. Budgeteringsmarginalerna förblir stora även under prognosåren 2010 och 2011, trots den rådande djupa lågkonjunkturen. Höga utgifter för arbetslösheten motverkas av minskande utgifter för ohälsan. Balanseringen i pensionssystemet medför en begränsad ökning av pensionsutgifterna trots att antalet pensionärer ökar.

Diagram 233 Utgiftstak

Miljarder kronor respektive procent av BNP

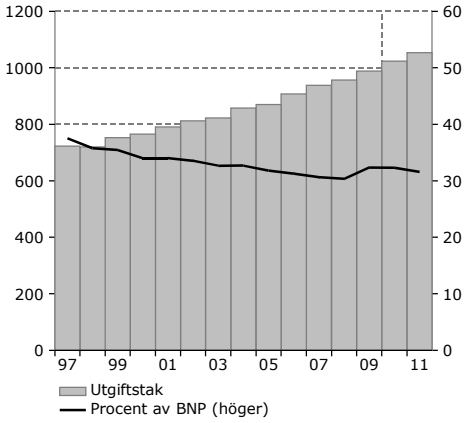

Anm. Fastställt utgiftstak efter tekniska justeringar.

Källor: Ekonomistyrningsverket och Konjunkturinstitutet.

Tabell 45 Utgiftstak för staten

Miljarder kronor respektive procent av BNP

	2008	2009	2010	2011
Fastställda utgiftstak för staten[1]	957	989	1 024	1 054
Procent av BNP	*30,3*	*32,4*	*32,3*	*31,6*
Summa takbegränsade utgifter vid prognostiserad finanspolitik	943	965	989	1 023
Procent av BNP	*29,9*	*31,6*	*31,2*	*30,7*
Marginal till taket vid prognostiserad finanspolitik	14	24	35	30
Marginal till taket vid beslutad finanspolitik	14	24	43	63

[1] Efter tekniska justeringar.

Källor: Ekonomistyrningsverket, Finansdepartementet och Konjunkturinstitutet.

För att stärka det finanspolitiska ramverket beslutade riksdagen under hösten 2009 att göra statens utgiftstak obligatoriskt. Utgiftstaket har hittills varit frivilligt, men det har ändå varit ett viktigt inslag i budgetpolitiken. Regeringen ska också enligt budgetlagen föreslå ett utgiftstak för tre år framåt. Utgiftstaket ökar med 35 miljarder kronor 2010 och med ytterligare 30 miljarder 2011. Det motsvarar en marginell ökning som andel av BNP 2010 och en minskning 2011 (se diagram 233).

Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik innebär ökade utgifter för offentlig konsumtion och transfereringar till hushållen (se fördelning i avsnittet ”Läget i de offentliga finanserna”). Sammantaget innebär den prognostiserade finanspolitiken att de takbegränsade utgifterna ökar med 8 miljarder kronor 2010 och ytterligare 25 miljarder 2011 utöver vad som är beslutat av riksdagen eller aviserat av regeringen.

Budgeteringsmarginalen till utgiftstaket är stor både 2010 och 2011, trots ökade utgifter för arbetslöshet och prognostiserad expansiv finanspolitik. Det är framför allt lägre utgifter för sjukersättningarna och en svag utgiftsutveckling av ålderspensionerna som bidrar till att de takbegränsade utgifterna hålls nere.

Diagram 234 Resultat i kommunsektorn exkl. extraordinära poster

Miljarder kronor

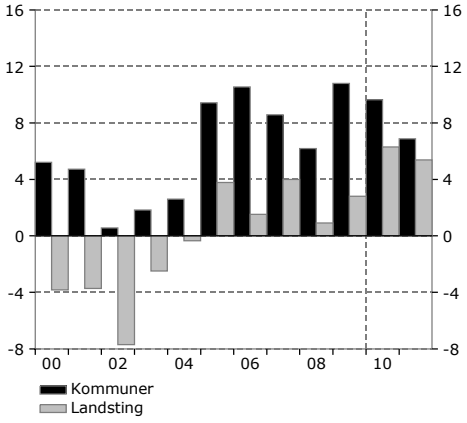

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

KOMMUNSEKTORN UPPFYLLER BALANSKRAVET MED GOD MARGINAL

Det sammanlagda resultatet för kommuner och landsting blev starkt förra året. Kommunernas resultat blev 11 miljarder kronor och landstingens 3 miljarder kronor (se diagram 234). Balanskravet uppfylldes därmed med marginal för kommunsektorn som helhet. En förklaring till det starkt positiva resultatet kan vara att kommuner och landsting missbedömt den ekonomiska krisens effekter och därmed dragit ner utgifterna mer än nödvändigt. Det kan även bero på att det bedömdes vara nödvändigt att göra dessa nedskärningar redan förra året för att klara balanskravet 2010, givet de statsbidragsnivåer för 2010 som gällde under stora delar av 2009. Hade den i budgetpropositionen föreslagna statsbidragsökningen för 2010 aviserats tidigare hade kanske besparingarna blivit mindre.

Kommuner och landsting klarar under prognosperioden balanskravet samtidigt som de kan möta efterfrågeökningen på äldreomsorg och vård. Detta är möjligt tack vare de resurstillskott som regeringen aviserade under 2009 och de ytterligare statsbidragshöjningar för 2011 som är en del av Konjunkturinstitutets prognostiserade finanspolitik.[90] I avsaknad av de beslutade och aviserade resurstillskotten och, för 2011, de av Konjunkturinstitutet därutöver prognostiserade statsbidragshöjningarna skulle kommunsektorn, i synnerhet landstingen, behöva göra stora anpassningar av verksamheten för att uppfylla balanskravet. Skatteintäkterna utvecklas svagt samtidigt som kostnadstrycket ökar. För landstingen ökar kostnaderna för sjukvård till följd av att det medicinska kunnandet blir större, och kräver mer avancerad och kostsam utrustning, samt att befolkningen blir äldre.[91] För kommunerna stiger kostnaderna för äldreomsorg och ekonomiskt bistånd. Det senare är framför allt en följd av den stigande arbetslösheten och mer restriktiva regler i sjukförsäkringen.

[90] Kommunsektorn tillförs totalt (beslutade, aviserade och prognostiserade resurstillskott) 17 miljarder kronor avseende 2010 och ytterligare 1,5 miljarder kronor 2011. Utan Konjunkturinstitutets ytterligare prognostiserade finanspolitik skulle resurserna minska med 12 miljarder kronor 2011.

[91] Den besparing och effektivisering som utvecklingen inom sjukvården innebär antas vara liten jämfört med den kostnadsökning som är förknippad med att fler får mer sjukvård.

Reviderat utfall efter att KI avslutat beräkningarna

Den 24 mars 2010 publicerade SCB en revidering av det finansiella sparandet 2009 i kommunsektorn och den offentliga sektorn som helhet. Revideringen berodde på att ett fel upptäckts i det nationalräkenskapsutfall som publicerades den 1 mars 2010. Enligt det reviderade utfallet blev den offentliga sektorns finansiella sparande –25 miljarder kronor 2009, vilket motsvarar –0,8 procent av BNP. Enligt det utfall som publicerades den 1 mars var den offentliga sektorns finansiella sparande –20 miljarder kronor, motsvarande –0,7 procent av BNP.

Revideringen gjordes efter det att Konjunkturinstitutet avslutat prognosberäkningarna. Tabeller och diagram redovisar därför det finansiella sparandet enligt det utfall som publicerades den 1 mars 2010 och som legat till grund för prognosberäkningarna.

Felet har inte påverkat prognosen för det finansiella sparandets nivå vare sig i den offentliga sektorn eller i företagssektorn 2010 och 2011. Det beror på att Konjunkturinstitutet bedömde att nivån på det finansiella sparandet i offentlig sektor 2009 var för hög i det tidigare publicerade utfallet och därför inte lät det påverka prognosen för nivån de följande åren.

Nivån för 2010 och 2011 har alltså inte påverkats av det nya utfallet. Den förändring av det finansiella sparande mellan 2009 och 2010 som kan utläsas ur tabeller och diagram är dock felaktiga, då den är beräknad utifrån ett felaktigt värde för 2009.

Konjunkturinstitutet bedömer att felet inte har haft någon nämnvärd effekt på beräkningar i andra delar av prognosen. Analyser och slutsatser bedöms inte heller ha påverkats.

Prognosrevideringar 2010–2011

I detta kapitel jämförs den aktuella prognosen med den prognos som Konjunkturinstitutet publicerade i december 2009. Syftet är att tydliggöra de viktigaste förändringarna i prognosen och översiktligt redogöra för orsakerna.

Den internationella utvecklingen

Bilden av den globala ekonomin är i stort sett oförändrad sedan december 2009. Världsekonomin är i en återhämtningsfas och konjunkturbilden är tudelad. OECD-ländernas produktion stiger åter efter ett djupt fall 2009 medan de asiatiska tillväxtekonomierna fortsätter att utvecklas snabbt efter en tillfällig uppbromsning av tillväxten. OECD-länderna växer dock snabbare i år än vad som bedömdes i decemberprognosen. Konjunkturinstitutets prognos för OECD-ländernas tillväxt 2010 har reviderats upp med 0,3 procentenheter. Även tillväxtekonomiernas BNP har reviderats upp och den globala tillväxten är uppreviderad med 0,4 procentenheter (se diagram 235, diagram 236 och tabell 46).

Bland OECD-länderna är det i första hand tillväxten i USA och Japan 2010 som är uppreviderad, i båda fallen med 0,7 procentenheter (se diagram 237). Revideringarna beror på bland annat nya utfall som visade en snabbare BNP-tillväxt än väntat. Det var bland annat exporten och hushållens konsumtion som växte oväntat starkt.

I Europa har BNP-tillväxten för Finland reviderats upp medan tillväxten i Norge har reviderats ned (se tabell 46). Den stora upprevideringen för Finland 2010 beror i första hand på kraftiga revideringar av historiska utfall. Nya utfall ger dessutom stöd för en tidigare och starkare återhämtning, framför allt via exporttillväxten. Tillväxten för euroområdet som helhet har endast reviderats marginellt.

Revideringarna förstärker bilden av att återhämtningen i USA är snabbare än i euroområdet. Även den japanska ekonomin utvecklas starkare än euroområdet under prognosperioden.

Diagram 235 Global BNP
Årlig procentuell förändring

Källor: IMF, OECD, nationella källor och Konjunkturinstitutet.

Diagram 236 BNP i världen exkl. OECD
Årlig procentuell förändring

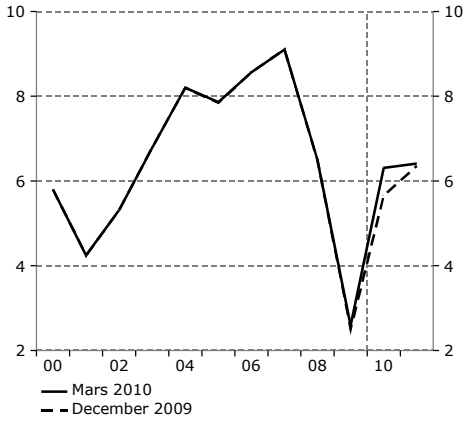

Källor: OECD och IMF.

Diagram 237 BNP i USA
Årlig procentuell förändring

Källor: Bureau of Economic Analysis och Konjunkturinstitutet.

Diagram 238 BNP i Sverige
Årlig procentuell förändring

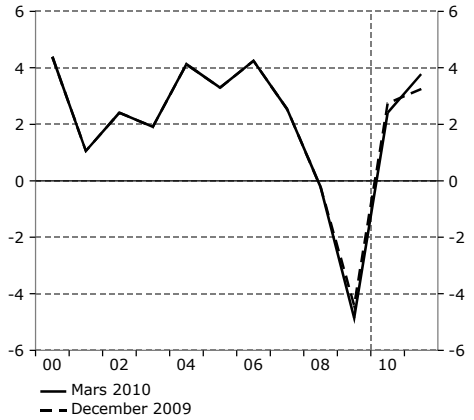

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 239 Produktivitet i näringslivet i Sverige
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 240 Hushållens konsumtionsutgifter
Årlig procentuell förändring

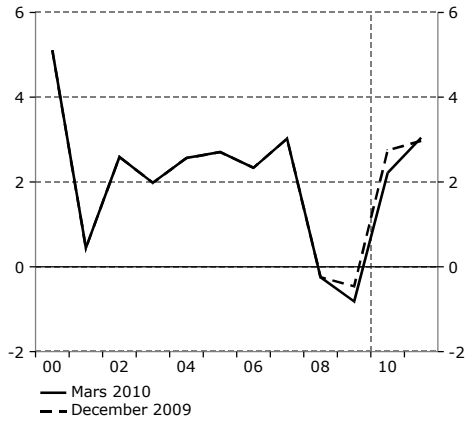

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 46 Nuvarande prognoser för omvärlden jämfört med prognosen i december 2009
Årlig procentuell förändring när inte annat anges

	2010		2011	
	Mars 2010	Diff.	Mars 2010	Diff.
BNP				
USA	3,1	0,7	2,8	0,0
Japan	2,3	0,7	2,2	0,1
Danmark	1,1	0,1	1,8	0,3
Finland	2,2	1,8	3,0	0,5
Norge	1,6	-0,1	2,2	-0,4
Euroområdet	1,0	0,0	1,8	-0,1
Tyskland	1,5	0,0	2,0	-0,1
Frankrike	1,7	0,1	2,0	0,0
Storbritannien	1,2	0,2	2,1	0,2
OECD	2,2	0,3	2,6	0,0
Indien	7,8	0,0	8,2	0,2
Kina	10,0	0,2	9,3	0,1
Sydamerika	3,7	0,3	3,8	0,0
Världen	4,0	0,4	4,3	0,1
Federal funds target rate[1]	0,75	0,00	2,25	0,00
ECB:s refiränta[1]	1,00	-0,25	1,75	0,00
Dollar/euro[2]	1,37	-0,08	1,37	-0,03
Oljepris[3]	77,8	-1,2	80,8	-0,9
KPI i OECD	1,7	0,2	1,5	0,1

Anm. Differensen avser skillnaden mellan nuvarande prognos och prognosen i december 2009. Ett positivt värde anger en upprevidering.

[1] Procent, vid årets slut. [2] Nivå, vid årets slut. [3] Dollar per fat, årsgenomsnitt.

Källor: Konjunkturinstitutet.

Utvecklingen i Sverige

DET SENASTE UTFALLET HAR PÅVERKAT PROGNOSEN

BNP-tillväxten för 2010 har i viss utsträckning påverkats av utfallet för fjärde kvartalet 2009. BNP-tillväxten blev då klart lägre än vad som förutsågs i december. Samtidigt föll antalet arbetade timmar i näringslivet mindre än väntat och produktivitetstillväxten blev svag (se diagram 238 och diagram 239).

Tillväxten i hushållens konsumtion 2010 har sänkts med 0,5 procentenheter, bland annat på grund av det svaga utfallet och en nedreviderad disponibel inkomst. Konsumtionstillväxten 2011 har inte ändrats (se diagram 240).

Även fasta bruttoinvesteringar för näringslivet har reviderats ner kraftigt 2009. Den därmed låga investeringsnivån har motiverat en upprevidering av investeringstillväxten (se diagram 241). Den högre tillväxttakten ger ungefär samma investeringsnivå för näringslivet i slutet av prognosperioden som i decemberprognosen. Dessutom har prognosen för bostadsinvesteringar höjts på grund av högre utfall än väntat.

Exporttillväxten 2010 har sänkts med 0,6 procentenheter, på grund av sämre utfall än väntat i slutet av 2009. För 2011 har tillväxten reviderats upp med 0,7 procentenheter. Den förändrade sammansättningen av BNP har resulterat i en högre prognos för importtillväxten 2010.

BNP-tillväxten har sammantaget reviderats ned med 0,3 procentenheter 2010 och upp med 0,5 procentenheter 2011 (se diagram 238).

Diagram 241 Fasta bruttoinvesteringar
Årlig procentuell förändring

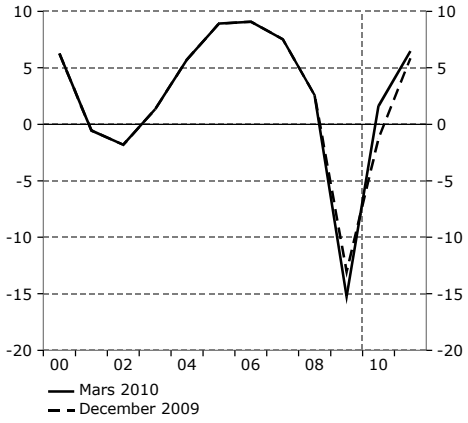

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

BÄTTRE SYSSELSÄTTNINGSLÄGE

Fallet i sysselsättningen bromsade upp under fjärde kvartalet 2009, vilket var tidigare än väntat. Indikatorer samt utfall för de första månaderna av 2010 tyder på att stabiliseringen fortsätter under inledningen i år. Detta talar för en mindre negativ syn på utvecklingen framöver än i decemberprognosen. Bilden förstärks av att produktivitetsnivån har reviderats ned, eftersom – allt annat lika – en lägre produktivitet åtföljs av en högre efterfrågan på arbetskraft. Prognosen för sysselsättningen 2010 har därför reviderats upp med 1,7 procentenheter (se diagram 242). Prognosen för arbetslösheten har reviderats ner rejält både 2010 och 2011 (se tabell 47).

Diagram 242 Sysselsättning
Årlig procentuell förändring

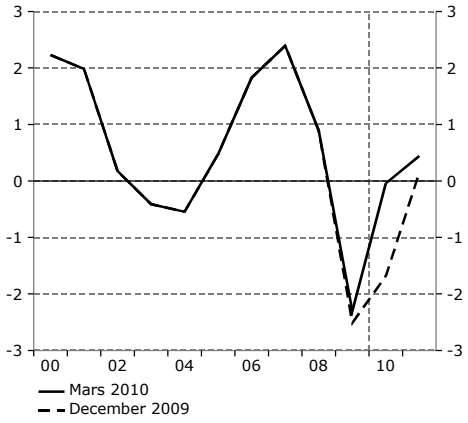

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

HÖGRE INFLATION

De senaste nationalräkenskaperna visar att enhetsarbetskostnaden fortsatte att öka snabbt 2009 (se diagram 244). Även om kostnadstrycket väntas dämpas under prognosperioden, finns det redan nu ett behov av att öka vinsterna genom prishöjningar. Den relativt goda efterfrågan i handeln möjliggör det redan i år.

Det uppdämda kostnadstrycket tillsammans med de höga energipriserna har givit upphov till en upprevidering av inflationsprognosen. Den underliggande inflationen, KPI med fast ränta (KPIF), har höjts med 0,9 procentenheter 2010 (se diagram 243).

Diagram 243 KPIX-inflationen
Årlig procentuell förändring

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

HÖGRE SPARANDE I DEN OFFENTLIGA SEKTORN

De senaste nationalräkenskaperna visar att de offentliga finanserna 2009 var i bättre skick än väntat. Dessutom leder den högre sysselsättningsprognosen till en högre lönesumma, som i sin tur bidrar till en förbättring av den offentliga sektorns inkomster och i viss mån till lägre transfereringar framöver. Prognosen för den offentliga sektorns finansiella sparande har därför dragits upp både 2010 och 2011 (se diagram 245).

Bilden av det finansiella läget i offentlig sektor förbättrades alltså kraftigt i förhållande till decemberprognosen. Detta har lett till att prognosen för ofinansierade finanspolitiska åtgärder 2011 har dragits upp med 10 miljarder kronor.

Diagram 244 Enhetsarbetskostnad i näringslivet

Årlig procentuell förändring

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 245 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

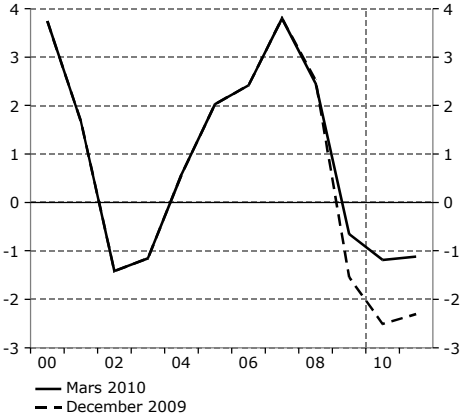

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 47 Nuvarande prognos för Sverige och revideringar jämfört med prognosen i december 2009

Årlig procentuell förändring när inte annat anges

	2010		2011	
	Mars 2010	Diff.	Mars 2010	Diff.
Nyckeltal				
KPI, årsgenomsnitt	1,0	0,5	1,6	-0,1
KPIF, årsgenomsnitt	1,9	0,9	1,3	0,3
KPIX, årsgenomsnitt	1,7	0,9	0,9	0,3
Timlön, hela ekonomin	2,4	0,0	2,4	0,2
Reporänta[1]	0,75	0,00	1,75	0,00
10-årig statsobligationsränta[1]	4,0	0,0	4,4	0,0
Kronindex (KIX)[2]	113,2	-0,3	110,2	1,4
Sysselsättning	-0,0	1,7	0,4	0,2
Arbetslöshet[3] (ILO)	9,1	-1,0	9,1	-1,3
Bytesbalans[4]	6,0	-0,9	6,8	-0,6
Offentligt finansiellt sparande[4]	-1,2	1,3	-1,1	1,2
Försörjningsbalans				
BNP	2,4	-0,3	3,8	0,5
Hushållens konsumtion	2,2	-0,5	3,0	0,0
Offentlig konsumtion	1,8	-0,2	0,8	0,1
Fasta bruttoinvesteringar	1,6	2,9	6,5	0,6
Lagerinvesteringar[5]	1,4	0,2	0,0	-0,1
Export	4,8	-0,6	7,4	0,7
Import	7,6	0,8	6,4	-0,3
Resursutnyttjande				
Potentiellt arbetade timmar[6]	0,7	0,1	0,4	0,0
Arbetade timmar[6]	-0,2	1,3	0,7	0,3
Arbetsmarknadsgap[7]	-4,9	1,2	-4,6	1,5
Potentiell BNP[6]	1,4	0,0	1,2	-0,4
Kalenderkorrigerad BNP[6]	2,1	-0,3	3,8	0,5
BNP-gap[8]	-7,1	0,2	-4,7	1,2

Anm. Differensen avser skillnaden mellan nuvarande prognos och prognosen i december 2009. Ett positivt värde anger en upprevidering.

[1] Procent, vid årets slut. [2] Nivå, vid årets slut. [3] Nivå i procent. [4] Procent av BNP. [5] Förändring i procent av BNP föregående år. [6] Kalenderkorrigerad. [7] Faktiskt arbetade timmars avvikelse från potentiellt arbetade timmar. [8] BNP:s avvikelse i procent från potentiell BNP.

Källa: Konjunkturinstitutet.

Utvärdering av prognoserna för 2009

Konjunkturinstitutets huvudsakliga uppgift är att följa och analysera den ekonomiska utvecklingen i Sverige och i omvärlden och att göra prognoser för den svenska ekonomin. Analyserna och prognoserna ska vara tillförlitliga och väldokumenterade. Som ett led i att uppnå de uppsatta målen ska Konjunkturinstitutet vidare underhålla och utveckla sina metoder och modeller för att kontinuerligt förbättra kvaliteten i sina prognoser. För att få ett underlag till underhålls- och utvecklingsarbetet utförs årligen en utvärdering av de prognoser som gjorts för det senaste helåret.

I detta avsnitt presenteras utvärderingen av Konjunkturinstitutets prognoser för 2009. Utvärderingen består av två delar. I den första delen analyseras några av de prognoser som Konjunkturinstitutet har gjort för 2009. En jämförelse mellan Konjunkturinstitutet och andra prognosmakare utgör den andra delen.

Konjunkturinstitutets prognoser för 2009

STORA PROGNOSFEL I FINANSKRISENS SPÅR

Under hösten 2008 övergick den oro som varit på de globala finansiella marknaderna till en akut kris. Det är svårt att hitta en tidigare period med lika omfattande turbulens på de internationella finansiella marknaderna. Krisen spred sig snabbt till realekonomin och såväl produktion som efterfrågan föll historiskt snabbt i många länder. Den konjunkturavmattning som inletts övergick därmed till en djup lågkonjunktur.

Kännetecknande för en utvärdering av prognoser för 2009 är att prognosfelen är stora för många variabler. Av naturliga skäl är prognosfelen särskilt stora för de tidigaste prognoserna. Den bild av 2009 som målades av prognosmakare till exempel i mitten av 2007 var generellt ljus och står därmed i bjärt konstrast till den faktiska utvecklingen. I takt med att krisens omfattning, djup och implikationer blev tydligare genomfördes stora prognosrevideringar. diagram 246 till diagram 248 illustrerar hur Konjunkturinstitutets syn på den svenska ekonomin ändrades dramatiskt i slutet av 2008 och början av 2009.

Det som inträffade får betraktas som en unik och nästintill oförutsägbar händelse. Även om det fanns tydliga tecken på obalanser på vissa marknader – som till exempel den amerikanska fastighetsmarknaden – tydde så gott som ingen information på att detta skulle leda till en sådan djup och global kris. Det faktum att i princip samtliga prognosmakare, såväl inom Sverige som utomlands, gjorde stora prognosfel bekräftar svårigheten i att förutsäga den finansiella krisen och den svaga ekonomiska utveckling som följde i dess spår.

Diagram 246 Prognoser för BNP 2009 vid olika tidpunkter
Årlig procentuell förändring

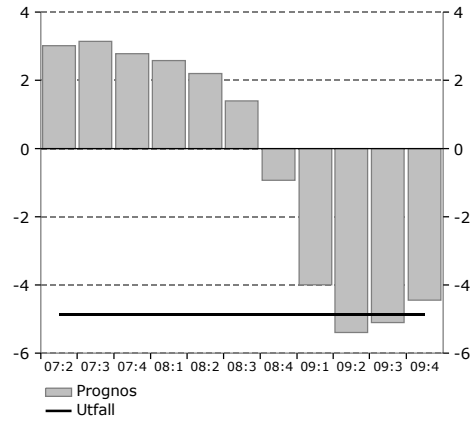

Anm. Diagrammet visar de 11 prognoser som Konjunkturinstitutet har gjort för år 2009. Stapeln benämnd 07:2 avser prognosen som gjordes i juni 2007, och så vidare. 07:4 avser dock januariprognosen 2008 (senarelagd publicering på grund av NR-revidering).
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 247 Prognoser för export av varor och tjänster 2009 vid olika tidpunkter
Årlig procentuell förändring

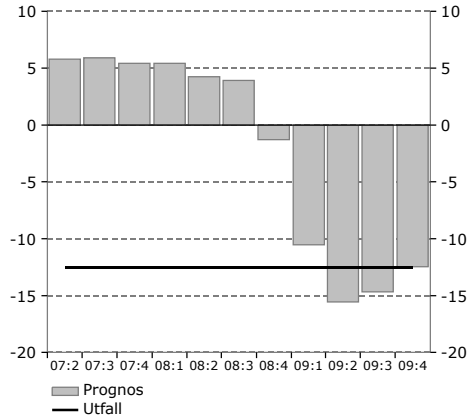

Anm. Se anmärkning i diagram 246.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 248 Prognoser för fasta bruttoinvesteringar 2009 vid olika tidpunkter
Årlig procentuell förändring

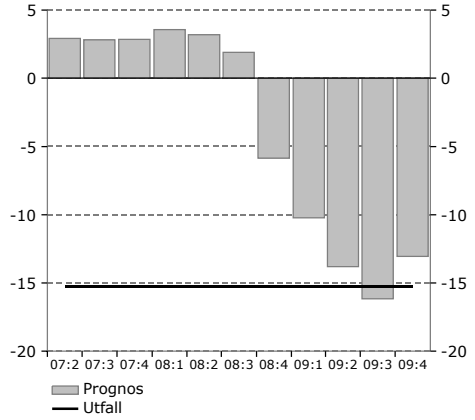

Anm. Se anmärkning i diagram 246.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 249 Prognoser för hushållens konsumtion 2009 vid olika tidpunkter
Årlig procentuell förändring

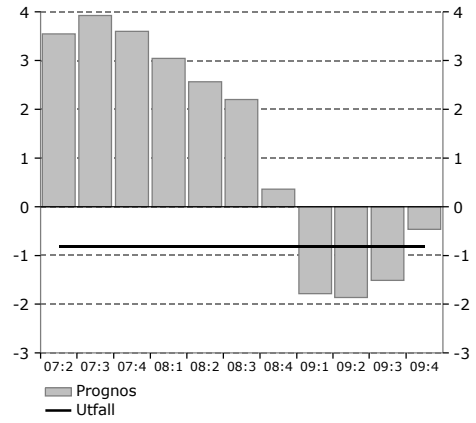

Anm. Se anmärkning i diagram 246.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 250 Prognoser för sysselsättning 2009 vid olika tidpunkter
Årlig procentuell förändring

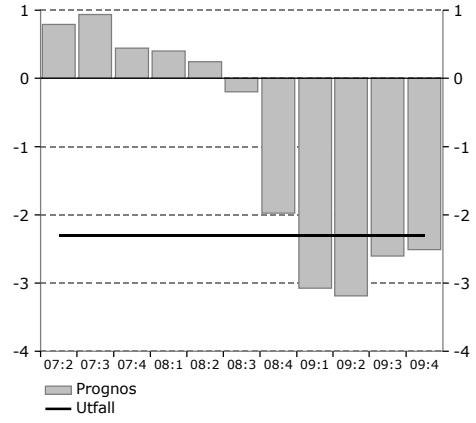

Anm. Se anmärkning i diagram 246.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 251 Prognoser för offentligt finansiellt sparande 2009 vid olika tidpunkter
Procent av BNP

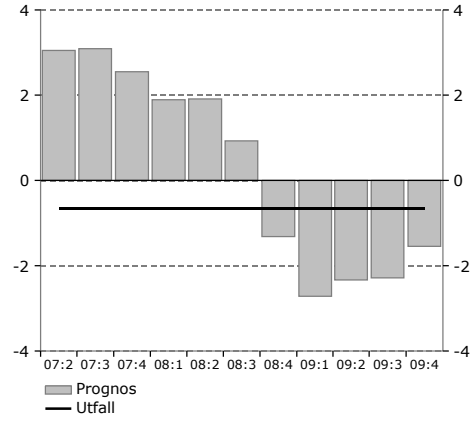

Anm. Se anmärkning i diagram 246. Diagrammet visar det utfall som publicerades den 1 mars 2010. Den 24 mars 2010 publicerade SCB en revidering av det finansiella sparandet. Enligt det reviderade utfallet var det offentliga finansiella sparandet –0,8 procent av BNP. Se vidare kommentar på sidan 126.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

TIDIGA PROGNOSER ÖVERSKATTADE KRAFTIGT DEN REALEKONOMISKA UTVECKLINGEN

Enligt det preliminära utfallet från nationalräkenskaperna föll svensk BNP med 4,9 procent 2009 – det största fallet under hela efterkrigstiden. Som framgår av diagram 246 överskattade tidiga prognoser BNP-tillväxten avsevärt. I samband med att finanskrisen fick fullt genomslag under hösten 2008 skedde omfattande nedrevideringar av prognoserna och från och med mars 2009 har Konjunkturinstitutets prognoser legat i linje med utfallet.

Prognoserna av försörjningsbalansens komponenter uppvisar liknande mönster (se tabell 48). Krisens djup och globala omfattning, samt svensk ekonomis beroende av omvärlden, illustreras väl av att svensk export föll med 12,5 procent 2009 (se diagram 247). Den lediga kapacitet som minskningen i efterfrågan skapade ledde i sin tur till ett synnerligen stort fall i investeringar (se diagram 248). Även hushållens konsumtion föll 2009, i första hand på grund av ett omfattande försiktighetssparande (se diagram 249).

Sysselsättningen minskade med 2,3 procent 2009. De prognoser som gjordes från och med december 2008 överensstämmer förhållandevis väl med detta utfall. Men liksom för flertalet övriga variabler var de tidiga prognoserna alltför optimistiska (se diagram 250).

LÅGT OFFENTLIGT FINANSIELLT SPARANDE PROGNOSTISERADES UNDER 2009

Lågkonjunkturen 2009 innebar att de tidiga prognoserna av offentligt finansiellt sparande kraftigt överskattade utfallet (se diagram 251). Eftersom en svag realekonomisk utveckling generellt leder till såväl ökade utgifter som minskade inkomster för den offentliga sektorn, reviderades dock Konjunkturinstitutets prognoser av offentligt finansiellt sparande ner i takt med att effekterna av finanskrisen klarnade. Från och med december 2008 prognostiserades – i linje med utfallet – ett negativt offentligt finansiellt sparande. Utfallet blev dock något mindre negativt än vad som prognostiserats.

VOLATILA PROGNOSER AV FINANSIELLA VARIABLER

De stora rörelser i tillgångspriser som följde på finanskrisen har medfört att även prognoserna för finansiella variabler har varit volatila (se tabell 48).

Konjunkturinstitutets uppfattning har under en längre tid varit att den svenska kronan varit svagare än sitt jämviktsvärde. En förstärkning har således generellt prognostiserats. Prognoser från 2007 och början av 2008 förutspådde att kronan skulle vara stark i slutet av 2009 (se diagram 252). Under finanskrisen övergav dock utländska investerare svenska tillgångar i stor utsträckning och detta ledde till en avsevärd försvagning av kronan. I ljuset av denna försvagning reviderades KIX-prognosen upp rejält i december 2008 och mars 2009.[92] En ökande riskaptit på finansiella marknader under 2009 ledde dock till en förstärkning av kronan och nedrevideringar av prognosen.

Diagram 252 Prognoser för KIX 2009 vid olika tidpunkter (slutet av året)
Index

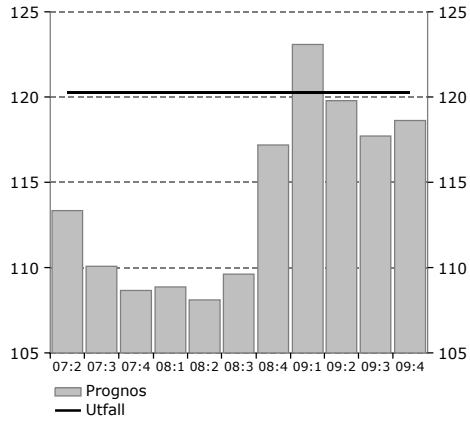

Anm. Se anmärkning i diagram 246.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 48 Konjunkturinstitutets åtta senaste prognoser för 2009
Årlig procentuell förändring när annat inte anges

	mars 2008	juni 2008	aug. 2008	dec. 2008	mars 2009	juni 2009	aug. 2009	dec. 2009	Utfall
BNP	2,6	2,2	1,4	–0,9	–4,0	–5,4	–5,1	–4,4	–4,9
Hushållens konsumtion	3,0	2,6	2,2	0,4	–1,8	–1,9	–1,5	–0,5	–0,8
Offentlig konsumtion	1,4	1,0	1,0	1,1	1,2	0,9	1,0	1,3	2,1
Fasta bruttoinvesteringar	3,6	3,2	1,9	–5,8	–10,2	–13,8	–16,2	–13,1	–15,3
Lagerinvesteringar[1]	–0,3	–0,2	–0,6	–0,5	–0,6	–0,8	–0,9	–1,5	–1,6
Export	5,4	4,2	3,9	–1,3	–10,5	–15,6	–14,7	–12,5	–12,5
Import	5,4	4,8	3,9	–2,2	–10,4	–15,3	–15,7	–13,2	–13,4
Total inhemsk efterfrågan	2,4	2,1	1,2	–1,3	–3,3	–4,5	–4,8	–4,2	–4,7
Produktivitet i näringslivet	3,0	2,3	2,6	2,1	0,4	–1,9	–1,2	–2,3	–3,2
Sysselsättning	0,4	0,2	–0,2	–2,0	–3,1	–3,2	–2,6	–2,5	–2,3
Arbetslöshet, årsgenomsnitt[2]	5,9	5,9	6,5	7,9	8,7	9,0	8,8	8,5	8,4
KPI, årsgenomsnitt	2,2	2,9	2,5	–0,2	–0,3	–0,3	–0,2	–0,3	–0,3
KPIX, årsgenomsnitt	2,0	2,3	2,0	0,8	1,3	1,3	1,5	1,5	1,5
Reporänta[3]	3,75	4,25	3,75	1,00	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25
10-årig statsobligationsränta[3]	4,5	4,6	4,4	3,3	3,0	3,7	3,7	3,3	3,2
Kronindex (KIX)[3]	108,9	108,1	109,6	117,2	123,1	119,8	117,7	118,6	120,3
Bytesbalans[4]	8,1	8,2	8,1	6,7	5,1	5,8	6,7	7,5	7,5
Offentligt finansiellt sparande[4]	1,9	1,9	0,9	–1,3	–2,7	–2,3	–2,3	–1,5	–0,7[5]

[1] Förändring i procent av BNP föregående år. [2] Nivå, i procent. [3] Procent, vid årets slut. [4] Procent av BNP. [5] Tabellen redovisar för 2009 det utfall som publicerades den 1 mars 2010. Den 24 mars 2010 publicerade SCB en revidering av det finansiella sparandet. Enligt det reviderade utfallet var det offentliga finansiella sparandet –0,8 procent av BNP. Se vidare kommentar på sidan 126.

Källa: Konjunkturinstitutet.

[92] KIX är ett växelkursindex som beskriver kronans utveckling mot valutor från ett stort antal länder. Ett högre indextal innebär en svagare krona.

Jämförelse med andra prognosmakare

Nedan jämförs Konjunkturinstitutets prognoser av BNP-tillväxt, arbetslöshet och KPI-inflation med prognoser från åtta andra prognosmakare. För samtliga prognosmakare är det prognoser för innevarande och nästkommande år som analyseras. Denna jämförelse belyser precisionen i de prognoser som Konjunkturinstitutet har gjort.

SVÅRT FÖR SAMTLIGA ATT PROGNOSTISERA 2009

Utvärdering av prognoser sker generellt genom att man på olika sätt analyserar de prognosfel som olika prognosmakare har gjort. I de prognosjämförelser som sedan mars 2005 presenteras i Konjunkturläget används två utvärderingsmått, medelabsolutfelet och medelfelet. Medelabsolutfelet används för att jämföra prognosprecision och små värden på medelabsolutfelet antas vara synonymt med goda prognoser. Medelfelet ger en bild av huruvida systematiska över- eller underskattningar gjorts. Eftersom stora prognosfel av olika tecken kan ta ut varandra är det ett mindre bra mått på prognosprecision.

Tabell 49 till tabell 51 visar nio prognosmakares medelfel och medelabsolutfel för såväl 2009 som perioden 1997–2009. Det finns ett visst intresse av att titta på ett individuellt år. Men då slumpmässig variation kan påverka ett enskilt utfall i stor utsträckning är det mer relevant att se på utvärderingsperioden 1997–2009 eftersom detta ger en bild av prognosprecisionen i ett längre perspektiv.

Tabell 49 Utvärdering av prognoser för BNP-tillväxt

	2009		1997–2009	
	Medel-absolutfel	Medelfel	Medel-absolutfel	Medelfel
FID	3,60	–3,48	1,11	–0,57
HUI	4,27	–4,27	1,05	–0,45
KI	3,84	–3,69	1,08	–0,61
LO	3,48	–3,32	1,13	–0,71
NO	4,11	–4,11	1,06	–0,52
RB	3,31	–3,23	1,09	–0,57
SEB	3,13	–3,08	1,03	–0,49
SHB	2,91	–2,89	1,16	–0,65
SN	3,38	–3,35	1,18	–0,17

Anm. Prognosfelet definieras som utfall minus prognos. Prognosinstituten är Finansdepartementet (FID), Handelns utredningsinstitut (HUI), Konjunkturinstitutet (KI), Landsorganisationen (LO), Nordea (NO), Sveriges riksbank (RB), SEB, Handelsbanken (SHB), samt Svenskt näringsliv (SN).

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 50 Utvärdering av prognoser för arbetslöshet

	2009		1997–2009	
	Medel-absolutfel	Medelfel	Medel-absolutfel	Medelfel
FID	1,12	0,68	0,48	0,25
HUI	1,15	0,95	0,42	0,09
KI	1,29	0,98	0,45	0,19
LO	0,82	0,62	0,48	0,17
NO	1,34	1,17	0,54	0,13
RB	1,00	0,73	0,46	0,12
SEB	0,65	0,47	0,36	0,11
SHB	0,91	0,51	0,51	0,09
SN	0,99	0,99	0,48	0,02

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 51 Utvärdering av prognoser för KPI-inflation

	2009		1997–2009	
	Medel-absolutfel	Medelfel	Medel-absolutfel	Medelfel
FID	1,22	–1,14	0,51	–0,20
HUI	1,82	–1,82	0,56	–0,27
KI	1,39	–1,39	0,47	–0,14
LO	1,02	–0,94	0,54	–0,09
NO	1,39	–1,33	0,64	–0,18
RB	1,48	–1,43	0,54	–0,26
SEB	1,38	–1,20	0,53	–0,32
SHB	1,30	–1,25	0,60	–0,46
SN	1,22	–1,08	0,60	–0,18

Källa: Konjunkturinstitutet.

Av tabell 49 framgår att BNP-tillväxten 2009 överskattades kraftigt av samtliga prognosmakare. Skillnaden i medelabsolutfel varierar mellan prognosmakarna men det bör noteras att prognosfelen var likartade. Ingen prognosmakare sticker därmed ut såsom avsevärt mer insiktsfull rörande den finansiella krisens effekter på den svenska ekonomin. Att 2009 var ett svårt år att prognostisera är också uppenbart om medelabsolutfelen för 2009 jämförs med dem för perioden 1997–2009 – värdena för 2009 är avsevärt mycket högre. Medelfelen för 1997–2009 är förhållandevis stora (och negativa). Detta bör dock inte tolkas som en tendens till systematisk överskattning utan beror snarare på de kraftiga överskattningar av BNP-tillväxten som samtliga prognosmakare gjort för såväl 2008 som 2009.[93]

Prognoserna för arbetslöshet och inflation uppvisar ett liknande mönster som prognoserna för BNP-tillväxten (se tabell 50 och tabell 51). Arbetslösheten överskattades av samtliga prognosmakare och inflationen underskattades. Medelabsolutfelen

[93] Medelfelen som redovisas för perioden 1997–2007 i *Konjunkturläget*, mars 2008, stödjer denna tolkning. Medelfelen är då förhållandevis nära noll för samtliga prognosmakare och tecknet på medelfelet varierar mellan prognosmakarna.

Diagram 253 BNP-tillväxt 2009
Procentenheter

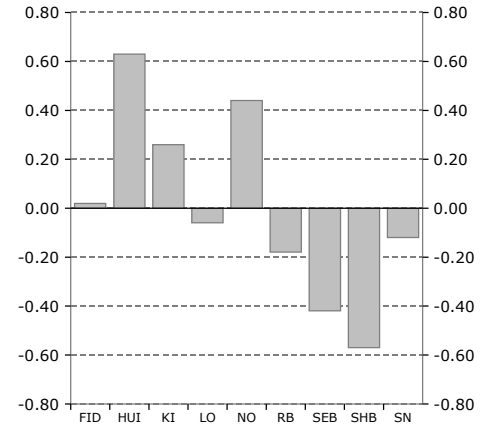

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 254 Arbetslöshet 2009
Procentenheter

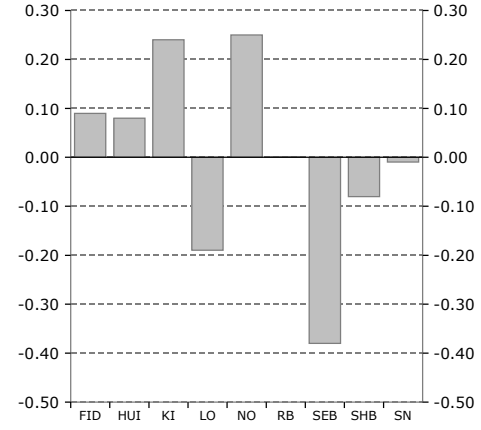

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 255 KPI-inflation 2009
Procentenheter

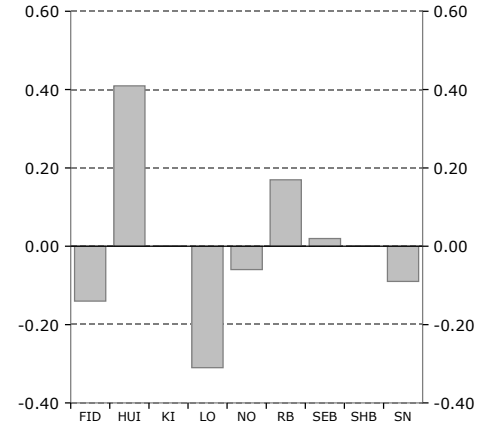

Källa: Konjunkturinstitutet.

för båda dessa variabler är dessutom mycket stora under 2009 jämfört med perioden 1997–2009.[94]

SKATTNING AV PROGNOSMAKARNAS FÖRMÅGA

De medelabsolutfel som redovisas ovan har inte diskuterats utifrån prognosmakarnas precision i förhållande till varandra. Anledningen till detta är att en utvärdering av prognosprecision som endast baseras på medelabsolutfelen i tabell 49 till och med tabell 51 inte nödvändigtvis ger en rättvisande bild av olika prognosmakares förmåga. Prognoserna är gjorda vid olika tidpunkter och därmed är prognosmakarnas medelabsolutfel inte direkt jämförbara. Jämförbarheten försvåras bland annat av att en prognosmakare som publicerar sin prognos senare än andra kan ta del av mer och nyare statistik och därmed ha en mer uppdaterad bild av den makroekonomiska utvecklingen. Det är även lättare att prognostisera en variabel ju närmare utfallstidpunkten man kommer eftersom mer information om dess utveckling blir känd över tiden. Det är således intressant att korrigera för informationsmängden som en viss prognosmakare använder.

En metod som kan användas för att jämföra prognoser gjorda vid olika tidpunkter är utvecklad av Andersson och Aranki (”Prognosmakares förmåga – vad brukar vi utvärdera och vad vill vi utvärdera?”, *Penning- och valutapolitik* 2009:3, 26–51, 2009). Metoden går ut på att skatta en prognosmakares *förmåga* genom att ta hänsyn till det faktum att prognoserna är gjorda vid olika tillfällen. Detta görs genom att prognosernas absolutfel modelleras som en funktion av prognoshorisonten. På detta sätt korrigeras för de olika informationsmängder som prognosmakarna hade tillgängliga vid prognostillfället. Analysen bör därmed ge en mer korrekt bild av prognosmakarnas förmåga.[95]

Diagram 253 till diagram 255 illustrerar den skattade relativa förmågan hos olika prognosmakare för 2009 för BNP-tillväxt, arbetslöshet och KPI-inflation när Anderssons och Arankis metod används. Förmågan mäts som avvikelsen från medelvärdet och nollinjen kan därmed tolkas som genomsnittligt värde. Negativa värden på förmåga innebär att prognosmakaren gör mindre prognosfel än genomsnittet när prognoshorisonten tagits i beaktande. Det vill säga, prognosmakaren har högre förmåga än genomsnittet. Prognosmakaren vars stapel är mest negativ är således bäst. Positiva värden innebär det omvända.

---

[94] Så gott som samtliga prognosmakare har under senare år börjat göra prognoser av arbetslöshet enligt ILO-definitionen i stället för öppen arbetslöshet. I denna analys antas att dessa två variabler är lika svåra att prognostisera. Hela sekvensen av prognosfel för en prognosmakare används således utan att eventuella justeringar görs för vilken definition av arbetslöshet som avses.

[95] Prognoshorisonten är naturligtvis en approximation för informationsmängden och denna är inte perfekt. Till exempel kan det vara mycket liten skillnad i tid mellan att två prognoser gjordes, men om den ena prognosmakaren har inväntat en nationalräkenskapspublicering kan detta ge en förhållandevis stor fördel. Det är rimligt att anta att tillkommande information var ”viktigare än vanligt” exempelvis runt Lehman Brothers konkurs och publiceringen av nationalräkenskaperna för fjärde kvartalet 2008.

Av diagram 253 framgår att Konjunkturinstitutet var sämre än genomsnittet på att göra prognoser av BNP-tillväxten 2009. Bästa prognosmakare var Handelsbanken, men som påpekats ovan är även dessa prognoser förknippade med stora fel. Konjunkturinstitutet var näst sämst av samtliga prognosmakare på arbetslöshetsprognoser för 2009 (se diagram 254). Detta förklaras delvis av att Konjunkturinstitutet under en stor del av 2008 hade en mer optimistisk prognos för utvecklingen på arbetsmarknaden än övriga prognosmakare. SEB gjorde de bästa arbetslöshetsprognoserna. Utvärderingen av prognoserna av KPI-inflation för 2009 visar att Konjunkturinstitutet hade en genomsnittlig förmåga och att LO var bästa prognosmakare (se diagram 255).

Diagram 256 till och med diagram 258 visar motsvarande resultat baserade på perioden 1997–2009. Av diagram 256 framgår att Konjunkturinstitutet har något sämre än genomsnittlig förmåga avseende BNP-tillväxt samt att SEB var bästa prognosmakare under denna period. Konjunkturinstitutet har under perioden 1997–2009 varit näst bästa prognosmakare när det gäller arbetslöshet (se diagram 257). Den skattade förmågan är dock endast marginellt bättre än genomsnittet. Liksom för BNP-tillväxt har SEB högst skattad förmåga. Diagram 258 visar slutligen prognosmakarnas förmåga rörande prognoser av KPI-inflation. Av detta framgår att Konjunkturinstitutet är bästa prognosmakare under perioden ifråga.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att eventuella skillnader i prognosförmåga i det långa loppet är mycket små. För BNP-tillväxten har till exempel SEB, som är bästa prognosmakare, i genomsnitt ett absolut prognosfel som är ca 0,09 procentenheter lägre än Konjunkturinstitutets när prognoshorisonten har tagits i beaktande.[96] Som framgår av diagram 256 till diagram 258 är skillnaden mellan bästa och sämsta prognosmakare under perioden 1997–2009 ca 0,15 procentenheter för samtliga studerade variabler. Det kan således finnas bättre och sämre prognosmakare, men på det stora hela tenderar de att göra mycket likartade prognoser.

Diagram 256 BNP-tillväxt, 1997–2009
Procentenheter

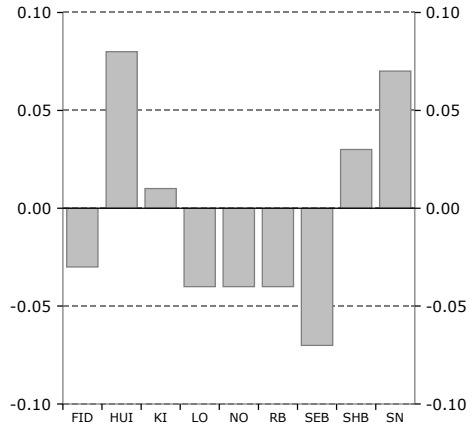

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 257 Arbetslöshet, 1997–2009
Procentenheter

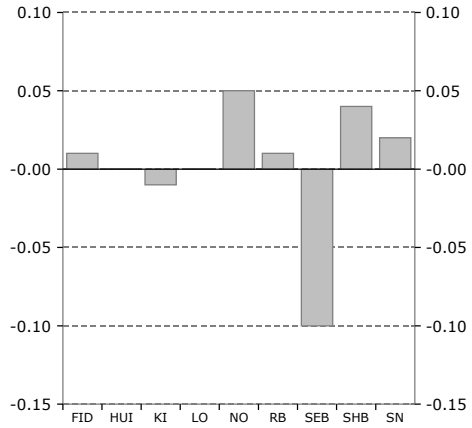

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 258 KPI-inflation, 1997–2009
Procentenheter

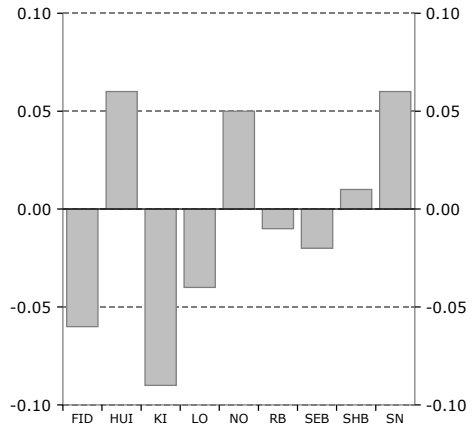

Källa: Konjunkturinstitutet.

[96] Om detta relateras till medelabsolutfelet för samtliga prognoser av BNP-tillväxt, vilket är cirka 1,09, kan man se det som att SEB hade ett medelabsolutfel på ungefär 1,02 medan Konjunkturinstitutets var 1,11.